

AJÁNLVA A M. KIR. HONVÉDSÉG FŐPARANCSNOKÁNAK 1925.
5626. SZÁMÚ RENDELETÉVEL.

AZ 1914-17. ÉVI
OSZTRÁK-MAGYAR
**OROSZ
HÁBORÚ**

18 VÁZLATTAL.

Írta:
DESEŐ LAJOS
ny. ezredes.

DEBRECEN
MAGYAR NEMZETI KÖNYV- ÉS LAPKIADÓVÁLLALAT RÉSZV.-TÁRS.
1925.

MINDEN JOG FENNTARTVA.

Előszó.

A világháború magyar nyelvű katonai irodalma még csak most kezdi bontogatni szárnyait. Az orosz háborúnak magyar katonai leírása még eddig meg nem jelent. Pedig ez volt számunkra az a harctér, amelyen a világháború majdnem minden résztvevője megfordult s amely az orosz háború tulajdonságainál fogva a résztvevők szemében minden harctér és minden ellenfél között a legszimpatikusabb volt és maradt.

Ezért általánosan érzett hiányt vélek pótolni — egyelőre — azzal, hogy a világháborúban az oroszokkal viselt hadjáratainknak rövid leírását könyvalakban a nyilvánosság elé hozom.

A könyv nagy áttekintő képet nyújt az orosz háborúról; de hadtestekig, sőt kiváló esetek és magyar csapatok szereplésének hadosztályokig menő leírásával ad annyi részletet is, hogy a képből, aki ott volt, mindenki megtalálhatja önmagát; mikor hol, merre járt, mit miért csinált, miért kellett támadnia akkor is, amikor pedig az orosz békéi hagyott.

Tehát amíg a könyv érdekes olvasmány és emlék mindenkinek, aki az orosz harctéren volt és akit a háború érdekel, addig a katonának hadtörténelmi tanulmányokhoz szolgál alapul. A könyv nem magyaráz, nem fejteget sokat; nem kritizál. Céлом volt, hogy mélyenjáró okok és messzeható következmények kutatása nélkül egyszerűen, lehetőleg röviden összefoglalva regisztráljam az eseményeket így az olvasó befolyásolás nélkül maga ítélheti meg az egyes helyzeteket, lehetőségeket, maga bírálhatja meg az elhatározásokat, követelményeket, teljesítményeket.

Iparkodtam az anyagot és a sokszor meglehetősen bonyolult eseményeket úgy csoportosítani, hogy azok között az összefüggés könnyen föl legyen található.

A könyvhöz csatolt vázlatokban lehetőleg sok napi helyzet rögzítésével iparkodtam könnyen szemlélhetővé s így megérthetővé tenni az eseményeket. Az érdeklődők a vázlatok alapján a helyzeteket, eseményeket könnyen követhetik. Természetes azonban, hogy a rendszeres tanulmányozáshoz térkép (750.000-es) is ajánlatos,

mert hisz csak ez adja meg — ami pedig a valóságban oly fontos — a terepet

A szövetséges német bajtársak műveleteiből csak annyi van említve — kivételesen nevezetes esetekben (Tannenberg, Angerburg, Brzeziny) röviden vázolva — ami okvetlen szükséges ahhoz, hogy a mi műveleteinket meg lehessen érteni.

A könyv megírásához a legújabbban megjelent hivatalos német és az egyetlen orosz kútforrást is felhasználtam s így egyes momentumok túloldalról is jövő megvilágítás folytán eltérnek attól, mint aminőknek azokat eddig saját adataink alapján láttuk és ismertük. De éppen ezért határozottabb, tisztább és a valóságnak megfelelőbb^a kép, amit annak idején csak homályosan láthattunk az ellenfelet leplező tűz fátyol miatt

A leírásokban mindenesetre lesznek hézagok, tévedések. Ez a mai idők, viszonyok között még el nem kerülhető. De a képlnagyjában mégis helyes és ami fő, helyesek lehetnek a tanulságok is. Ezen munkának — mint a hadtörténelemnek általában — célja elsősorban nem is a múlt hanem a jövő. A hadtörténelem nem cél, hanem eszköz. Könyvem a múltat s az érdeklődőt illetőleg: krónika. De a jövőt és a katonát illetőleg alap. Alap a háborúnak, itt az orosz háborúnak tanulmányozásához, amelybe, a múlt eseményeibe ha valaki belemerül, rengeteg gondolatot kell azokban és azok kapcsán találnia.

Nem rajtunk, a világháború részesein múlt, hogy a hősi harcokat nem koronázhatta végső siker. De ha már így volt, a küzdelmek emléke lobogtassa fenn az a tüzet, amely a múlt tükörképében megvilágítja a jövőnek nemcsak dicsőséghez, hanem a végsikerhez is vezető útjait

Adja Isten mielőbb!

Debrecen, 1925 május hóban.

Deseő Lajos.

Bevezető rész.

1. Előzmények és mozgósítás.

A világháborút nem pillanatnyilag fellépett, hanem Európa országaiban lassanként keletkezett és évtizedek óta fennállott érdekellentétek okozták.

A legfőbb okok voltak:

Anglia féltékenysége Németország ellen, ennek az utolsó évtizedekben rohamosan fellendült ipari és kereskedelmi fejlettsége miatt;

a francia revanche-eszme;

az orosz terjeszkedési politika, melynek úgy Németország, mint az osztrák-magyar monarchia útjában állottak;

a keleti kérdés és

a monarchia s a Balkán nemzetiségi kérdései.

A titkos kohókban fél évszázad óta forrott már a lap-pangó tűz, amely a heterogén Habsburg monarchiát alkotórészeire, sőt azon túl is feldarabolni törekedett. Ennek egyik jelensége volt, hogy Oroszország balkáni politikájának exponeense, Szerbia, a hatalmas védőkézre támaszkodva annyira ment, hogy a monarchia délszláv népeit már-már nyíltan izgatta az elszakadásra. Ennek következménye lett a szerajevói gyilkosság,* amely a már régóta feszülő erőket kirobbantotta.

1914. július 23-án adta át Belgrádban az osztrák-magyar követ a monarchia jegyzékét, amelyre adandó válaszában Szerbia vagy garanciát nyújt a monarchia elleni aknamunka beszüntetésére, vagy ha nem ad, úgy ezzel beismeri, hogy hivatalosan fedezi a trónörökös pár szerajevói gyilkosait.

Július 25-én délután adta át a szerb miniszterelnök kövünknek a választ, amely — bár látszólag mindent megígért — valóságban legfontosabb követeléseinket visszautasította.

Hogy mennyire nem mi, hanem ellenségeink akarták előre elhatározni a háborút, mutatja, hogy három órával a jegyzék átadása előtt már a szerb általános mozgósítás elrendeltetett; továbbá, hogy Oroszország a szerajevói gyilkosság után azonnal titkos mozgósításba, (leplezett létszámfelemelésbe) fogott.

A szerb mozgósítás folytán még aznap július 25-én

*) Ferencz Ferdinánd trónörökösét és nejét 1914. június 28-án Szerajevóban egy szerb diák az utcán agyonlőtte.

este mi is elrendeltük Szerbia ellen a részleges mozgósítást. Ezzel a gráci III., budapesti IV., temesvári VII., prágai VIII., leitmeritzi IX., nagyszebeni XII., zágrábi XIII., innsbrucki XIV., szerajevói XV. és raguzai XVI., összesen tehát 10 hadtest hadilétszámra emeltetett.

Ezen hadtestekből a IV., VII., VIII., XIII., XV., XVI. a Szerbia elleni működésre három hadsereget (2., 5. és 6.) voltak alakítandók. Míg a gráci, leitmeritzi, nagyszebeni és innsbrucki négy hadtest a közbejött fordulat miatt nem is jöhetett Szerbia ellen akcióba. Azonban ezen négy, Szerbia ellen, szükségesnek nem látszó hadtest mozgósítása szolgált Orosz- és Franciaországnak súrlódásra és agresszív magatartásra, ürügy gyanánt.

július 28-án ment el Szerbiába hadüzenetünk.

De már ezt előzőleg július 26-án nyugtalanító hírek, érkeztek Oroszország felől. Oroszország elrendelte a háború-előkészítő időszakot, melynek kapcsán megkezdődtek a katonai előkészületek. Az orosz kormány ugyan tagadta a mozgósítást, de közölte velünk, hogy mozgósítana, ha mi átlépjük, a szerb határt, vagyis ha mi támadjuk meg Szerbiát.

Ennek dacára tény, hogy Oroszország próbamozgósítás. címén már hetek óta folytatta háborús előkészületeit.

Július 29-én hivatalosan megerősítettett, hogy Oroszország a Kiew, Odessa, Moszkva és Kazáni katonai kerületeket mozgósította (13 hadtest), ami a határon levő Szentpétervár, Vilna és Varsói kerületek szintén 13 hadtestével összesen 26 hadtest = 52 hadosztály (és kb. 26 tart. no.) készenlétbe helyezését jelentette.

Amikor pedig Oroszország a velünk szövetséges Németország magatartásából láthatta, hogy az mellettünk síkra szállni kész, július 30-án este elrendelte az általános mozgósítást.

Erre részünkről az általános mozgósítás másnap, július 31-én délben szintén elrendeltetett és 1. mozgósítási napul, augusztus 4-ike jelöltetett meg.

Franciaország aug. 1-én szintén elrendelte az általános mozgósítást, mire Németország szintén azonnal mozgósítással felelt.

Augusztus 2-án az orosz csapatok minden hadüzenet nélkül átlépték a német határt.

Augusztus 5-én nagykövetünk Szentpéterváron átadta a hadüzenetet.

2. Erőviszonyok, tagozás.

Az osztrák-magyar monarchia hadereje a mozgósításkor kitett:

48 gyaloghadosztályt (ebből 8 honvéd és 8 Landwehr),
 3 hegyi dandárt,
 11 lovas hadosztályt,
 20 népfelkelő dandárt (8 magyar, 12 osztrák),
 22 menetdandárt (I.—XIV. hadtestnek és minden honvéd
 hadosztálynak 1 — 1).

Ezeken kívül voltak a megerősített helyek védőrségei,
 melyeket leszámítva a mozgó tábori erő kitett:

1013 zászlóalj,
 411 lovas századot és
 467 üteget.

Németország 40 hadtestbe alakítva 51 sorhadbeli, 28
 tartalék, 9 Landwehr- és 8 pót-, összesen 91 gyaloghad-
 osztállyal, ezenkívül 28 önálló (csaknem mind Landwehr)
 dandárral és 11 lovashadosztállyal vonult fel.

A tartalékadosztályok a sorhadbelitől annyiban külön-
 böztek, hogy csak felényi tüzérségük volt. A Landwehr
 alakulások a mi népfelkelésünknek feleltek meg, de több
 volt a tüzérségük (6 zászlóaljas vegyesdandárnak 12 löveg).
 A póthadosztályok a mi menetalakulatainknak voltak meg-
 felelők, de komplett hadosztályokba voltak alakítva teljes
 tüzérséggel és intézetekkel.

Oroszországnak békében 37 hadtestbe tagozva 80 gyalog-
 és 24 lovashadosztálya volt, amihez mozgósításkor kb. 35 ha-
 sonló szervezésű tartalék-, később több Landwehr hadosztály
 és 12 lovashadosztály is járult.

A hadviselő felek csapatkötelékeinek harcerezét a követ-
 kező összehasonlító táblázat mutatja:

		Ausztria- Magyarország	Németország	Oroszország
Hadtest		2 közös és 1 honvéd v. Landwehr hó.	2 hadosztály	2 sorhadbelli és rendszerint 1 tartalék ho.
egy hadosztály ereje	zászlóalj	12 — 14	12	16
	géppuska	24	24	32
	ho. tüzérség (táb. löveg)	42	72	48
	hadtesttüzérségből 1 hó.-ra esik	2—3 nehéz	8 nehéz	6 könnyű 5 nehéz
	lovasszázad	2	4	4 + ese- tenként

A fenti adatok mutatják, hogy az orosz hadosztály úgy gyalogságban, mint lovassága, géppuskái, de főként tüzérsége révén egyharmaddal erősebb volt, mint a mienk.

A rendes kötelékeken kívül igen jelentékeny erőt képviseltek az oroszok nagyszámú és kitűnően szervezett határ-biztosító csapatai.

De legjobban támogatta az oroszoknak kivált bevezető hadműveleteit a kiválóan szervezett kémszolgálat, amely egész Galíciát behálózta a lakosság, sőt nem egyszer az az osztrák csendőrök és vasúti alkalmazottak által támogatva vagy vezetve, — nemcsak csapatainkra hatott károsan, hanem sokszor a vezetést is hátrányosan befolyásolta.

3. Erőcsoportosítás.

A nyugati hatalmak közbelépése folytán a monarchiának és Németországnak három felé kellett védekeznie. A három felől csoportosult sok ellenség közül Szerbia s Montenegró most már csak mellékszerepet játszottak. Oroszországgal annak nagy kiterjedése és kimeríthetetlen emberanyaga miatt hamar végezni nem lehetett. Ennélfogva első sorban Franciaországot és annak szövetségeseit kellett leküzdeni, hogy azután Oroszországgal következék a leszámolás. Ezekkel Szerbia magától intéződik el.

Így tehát Németországra a főhadszintér a nyugati lett; Oroszország neki első időben mellékhadszintér maradt. Németország azon időre, míg Franciaországban végez, az oroszok ellen csak alárendelt erőket alkalmazhatott. A 91 német hadosztályból 80 Franciaországba ment és az oroszok ellen csak 11 jutott; mihez még 1 lovashadosztály és 3 Landwehr dandár járult.

Ebből következett, hogy addig, míg Németország nyugatról erőket el nem vonhatott, az orosz erők zömét a monarchiának kellett magára vonnia. Vagyis a mi teljes erőnkifejtésünkkel kellett megakadályozni azt, hogy az oroszok Berlinbe, illetve Németország belsejébe juthassanak.

Vagyis ránk nézve Galícia lett a főhadszintér; Szerbia mellékhadszintér maradt.

A központi hatalmak számíthattak arra, hogy Oroszország első pillanatban nem fogja tudni egész erejét velünk szembeállítani. Nemcsak azért, mert egyes érdekelt hatalmak magatartásának tisztázásáig azokkal szemben is kellett erőket visszahagynia, hanem mert a birodalom óriási kiterjedése miatt a távoli vidékek csapatainak szállítása amúgy is csak lassan történhetett. Így is volt. Svédország ellen Finnországban, Románia ellen Odessa körül, Japán ellen Szibériában,

Törökország ellen a Kaukázusban, valamint Turkesztánban az oroszok összerejének egyharmada visszamaradt s így 115 gyalog- és 35 lovashadosztályukból közvetlen a mozgósítás után csak 76V₂ gyalog- és 28 lovashadosztály vonult fel a határon. Ebből a németek ellen 30 gyalog- és 97₂ lovashadosztály, mi ellenünk 46 ½ gyalog- és 18 ½ lovashadosztály jutott. Ez azonban már maga is jelentékeny túlerő volt, amihez bizton várhattuk — aminthogy csakugyan be is következett — hogy a visszatartott 38 ½ orosz hadosztály a küzdőtéren hamar megjelenik.

Ezért nekünk nem maradt más, mint hogy a szerbek ellen ne hagyjunk csak négy hadtestet, (5. és 6. hadseregekbe tagozva a VIII., XIII., XV. és XVI.); a többi 12 hadtestet négy hadseregbe (1., 2., 3., 4.) alakítva az oroszok ellen kellett alkalmaznunk.

Ebből az következett, hogy már a részleges mozgósításnál Szerbia ellen felvonult 2. hadsereget a Szávától Galíciába kellett felszállítani.

4. Hadműveleti tervek.

Oroszországnak nyugati része, Nyugat-Lengyelország a monarchia és Németország közé mélyen beugorván, várni lehetett — ami úgy is történt — hogy az oroszok azt ki fogják üríteni. Így ezen kiürített terület a mögötte levő várterülettel (Nowogeorgiewsk—Varsó—Ivangorod-Brest Litewsk) s az e mögött levő Polesie mocsárterülettel két részre osztotta Oroszországnak velünk szomszédos részeit. Ezzel a politikailag különálló területek — a német és az osztrák-magyar hadszínterek — földrajzilag is elválasztódtak egymástól. Az elválasztó területtől északra a németek, délre mi voltunk az oroszok ellenfelei.

Az oroszok terve velünk szemben az volt, hogy Galícia domború határformája által adott helyzetüket kihasználva, két oldalról támadnak mi reánk. Egyik csoportjuk északról Lublin—Cholm felől Közép-Galiciára, a másik csoport északkelet és kelet felől Kelet-Galiciára tör s elfoglalják Galíciát és a Kárpátokon át a nagy magyar Alföldre vezető átjárókat; mi mellett elvágják a nyugatnak Krakkó felé s délre aDnjesteren át való visszavonulásunkat is. A főtámadás a keleti csoporté volt, azért ezt erősebbre szabták a másíknál s ide tették a legjobb vezetőket s a legjobb csapatokat.

A németekkel szemben szintén támadó volt az orosz haditerv. Kelet-Poroszországot szintén két oldalról — a Njemen és a Narew felől — támadva, legelső célul az alsó

Visztuláig akarták vinni az előnyomulást. Így a németeknek az első időben csak K.-Poroszországot — az alsó Visztulától északkeletre levő Mazúri tóvidéket — kellett megvédeni. Ami mellett számítani kellett arra (de nem következett be), hogy az oroszok hirtelen nagy lovastömegekkel fogják elárastani K.-Poroszországot s azt megrohanva, ez úton kísérlik meg a hirtelen Berlinbe való jutást.

Ezt voltak megakadályozandók a K.-Poroszország határán a német várakra támaszkodva felvonult aránylag kisebb német haderők. A monarchia feladata pedig az volt, hogy az orosz főerőket magára vonja úgy, hogy ezzel Németország tehermentesítve legyen, ne jussanak Németország elleni működésre nagyobb számú orosz hadseregek.

Ezt a feladatot az osztrák-magyar haderő csak támadással oldhatta meg. S pedig, miután Ny.-Lengyelország kiürítettett, a Visztulától keletre levő területen.

Galícia domború határformája folytán Oroszország által már természetből át van karolva. És pedig úgy, hogyha északról, Lublin felől éri támadás, ez Galícia keskenységénél fogva már átmeneti eredményekkel is hamarosan elérheti a kelet felé vezető utakat, vasutakat, ezzel Kelet-Galiciát és az ott levő erőket elvágja a monarchiától, mert a keletgalíciai medencét a csekély mozgást engedő Kárpátok elzárják Magyarországtól.

Ezért szükséges volt a nagyobb területű Kelet-Galiciát aránylag kevesebb erővel védve, a nagyobb erővel keresztülvindó támadást a kisebb határvonalú Közép-Galiciából intézni; tehát a San-Visztula és Bug közötti területen Lublin felé. Ami által (K.-Poroszország is ide lévén közel) a németeket támadó oroszok is jobban lehettek veszélyeztetve és magunkra vonva.

Ennek a gondolatnak megfelelően történt a felvonulás az alábbiak szerint.

5. Felvonulás.

Összes haderőinket a Przemyslben székelő hadsereg-főparancsnokság vezérelte; a főparancsnok Frigyes főherceg tábornagy, vezérkari főnöke hőtendorfi báró Conrad gyal. tábornok volt.

Przemyslre támaszkodva a San-Dnjester vonalon állottak

erős balszárnnyal, kb. augusztus 20-án:

1. *hadsereg* (Dankl lov. tbk.) az alsó Sannál, a San-Visztula szögletben; 3 hadtest, 2 lovashadosztály:

X. (Przemysl),

V. (Pozsony),

1. (Krakkó) és
 3. és 9. lovashadosztály előretolva orosz területen.
 4. *hadsereg* (Auffenberg gyal. tbk.) a közép Sannál, Lubaczowig előretolt lovassággal; 3 hadtest, 1 lovashadosztály:
 VI. (Kassa),
 IX. (Leitmeritz),
 11. (Bécs),
 6. lovashadosztály.

3. *hadsereg* (Brudermann lov. tbk.) Lemberg körül és a felső Dnjesternél; 2 hadtest, 3 lovashadosztály:

XI. (Lemberg) a táborszerűen erősített Lemberg körül,
 XIV. (Innsbruck, József Ferdinánd főherceg) Sambornál (kirakodásban), ezenkívül népfelkelő- és menetalakulások \ 4., 11. honvéd- és 2. lovashadosztály Zloczow-Zolkiew vonalában.

Ide tartozandó volt még a III. hadtest is, amely ezidőben Stryjnél (részben kirakodásban) a Kövess csoportnak volt alárendelve.

2. *hadsereg* (Böhm-Ermolli lov. tbk.) eredetileg a déli hadszíntérre, a Szávához volt rendelve; két hadteste a IV. (Budapest) és VII. (Temesvár) már részben ott volt bevetve, úgyhogy onnan kivonva kellett őket az északi hadszíntérre szállítani. Ez időben részben már szállításban voltak észak felé. A 2. hadseregből ekkor még mint *Kövess-csoport* állottak a Dnjesternél:
 a XII. (Nagyszében) hadtest Stanislaunál; —
 a III. (Grác) Stryjnél szintén alárendelve;
 11. (keletgalíciai) hadosztály előretolva Brzezanynál és 1., 5. honvéd- és 8. lovashadosztály a Zbrucz mögött, Tarnapolig.

A hadseregek szárnyait biztosítottak:

jobbra Czernowitznál a 35. osztrák népfelkelő dandár Zaleszczykinél a 43. Landwehr ho.;

a balszárnyat Krakkónál a br. Kummer lov. tbk. hadseregcsoportja biztosította. Állott 44 népfelkelő zászlóaljából — amelyek a 100., 95. és 106. hadosztályokká vonattak össze — és egy lovashadosztályból.

Tőle északra Czenstochau—Kalischsal szemben Woysch német gy. tbk. Landwehr hadteste állott, csatlakozandó a Kummer csoporthoz ennek előmenetele alatt.

A felvonulási területet a határ mentén a békeállomások csapatai, lovasság, pénzügyőri és népfelkelőalakulások biztosították.

A fentiek szerinti felvonulás nagyjában aug. 20-ára nyert befejezést. Augusztus 25-ére kellett a 2. hadseregnek a IV. és VII. hadtestekkel a közép Dnjesterhez beérkeznie.

A beérkezendő 2. hadsereggel együtt a Galíciában alkalmazott összes haderőnk 12 hadtestet és 11 lovashadosztályt tett ki. A menet- és népfölkelő alakulatokat beszámítva az összes erők beérkezése után a gyalogságnak összesen kb. 790.000 puskájának kellett lennie.

Augusztus 20-ára azonban a felvonulás még távolról sem volt befejezve teljesen. Mint az 1. vázlatból kivehető, ekkorra csak az 1. hadsereg volt kész, ebből csak egy népfelkelő dandár nem volt még a helyén. A többi hadseregekből azonban még jókora csapatok, vonatok és menetalakulatok még csak most voltak vasúti szállítás alatt. Ami nemcsak a műveleteket befolyásolta hátrányosan, hanem a kötelékek ismételt megváltoztatását tette szükségessé.

Ezért a hadseregek tagozása — az 1-sőt kivéve — nem volt állandó. A többieké a hadműveletek alatt a helyzetnek megfelelőleg ismételten változott. Így az eredetileg a 3. hadsereg balszárnyára szánt XIV. hadtest a 4. hadsereg jobbszárnyát képezte, majd mint a József Ferdinánd főherceg önálló csoportja működött. Ezenkívül a 4. hadseregben mindjárt a hadműveletek megkezdésekor egy új XVII. hadtest állított fel. Viszont a Kummer-csoport, sőt a Woyrsch német hadteste is csakhamar az 1. hadsereg kötelékébe lépett. A 3. és 2. hadsereg pedig csak az első lemergi csata után tudta felvenni a mellékelt Hadrend szerinti tagozást.

A felvonulás szerint az 1. és 4. hadseregek képezték a támadócsoportot, amelynek a Visztula-Bug közén Lublin—Cholm felé kellett előretörnie. Ereje 391 zászlóalj, 156 lovas század és 181 üteg volt.

A 3. hadseregnek augusztus 25-ig magához kellett vonnia a XIV. és III. hadtesteket és Lemberg környékén készen kellett állnia vagy az Auffenberg támogatására, vagy oroszok északkeletről Sokal-Brody felől jövő támadásának kivédésére.

A Kövess-csoportnak a XII. hadtestet Stanislaútól Przemyslanyhoz kellett vonnia s onnan a Brzezanyánál álló 11. hadosztállyal és a Tarnopol-Zbrucz vonalnál álló lovas hadosztályokkal együtt az ellenségnek Tarnopol-Zbrucz irányából való előnyomulását kellett feltartóztatnia vagy késleltetnie eddig is, míg a 2. hadsereg többi részei, a szállításban levő IV. és VII. hadtestek Zydaczow-Haliczra beérkeznek.

Összesen 354 zászlóaljat, 200 lovas századot és 155 üteget tett volna ki az az erő (3. és 2. hadsereg), amelynek északkelet és kelet felől fel kellett tartóztatni az ellenséget addig, míg a támadócsoport a Visztula-Bug közt az oroszokat megtámadja és megveri. Ez az erő azonban így sohasem került össze. Az első csatákból az egész IV. és VII. hadtest és nagyszámú menetalakulatok hiányoztak s az első harcokban nem vett részt több, mint ezen erőnek legfeljebb kétharmada.

Az oroszok a mozgósításkor hat hadsereget vonultattak fel ellenünk. Az összes orosz erők főparancsnoka Nikolai Nikolajevics nagyherceg lett; a németekkel szemben álló „északnyugati front”-on Silinszky, a Galíciára támadó délnyugati front fölött Iwanow tábornok parancsnokolt.

Az orosz északnyugati front a Rennenkampf 1. hadseregéből (15V₂ gyalog-, 1 ½ lovashadosztály) és a Samsonow 2. hadseregéből (14 gyalog-, 4 lovashadosztály) s így az egész összesen 30 gyalog- és 9½ lovas hadosztályból állott. (480 zászlóalj, 220 lovas század.)

A velünk szemben álló délnyugati front az északi és keleti csoportokból állott és pedig (1. 1. vázlat)

északi csoport:

4. hadsereg: Salza tbk. (aug. 25-től Ewerth); 3 hadtest = 9½ gyalog-, 4½ lovashadosztály Lublin körül;

5. hadsereg: Plehwe tbk.; 4 hadtest = 13 gyalog- és 5 lovashadosztály Cholm-Kowêlnél;

keleti csoport:

3. hadsereg: Russki tbk.; 5 hadtest = 14 gyalog- és 4 lovashadosztály Luck—Dubnonál;

8. hadsereg: Brussilow tbk.; 4 hadtest = 10 gyalog- és 5 lovashadosztály a Zbrucz mögött.

Eszerint eleinte a mi (Woysrschal együtt) Galíciában levő nem egészen 700 zászlóalj, 360 lovas század és nem egész 2000 lövegünkkel szemben az oroszok részéről mindjárt első perctől 16 hadtest állott 4672 gyalog-és 18 ½ lovas hadosztállal, ami kitett 744 zászlóaljat, 444 lovas századot t és kb. 3000 löveget.

És pedig a mi északi támadócsoportunk 391 zászlóaljjával szemben — amihez nem soká a Kummer-csoport 79 zászlóalja is járult — 22 ½ orosz hadosztály 360 zászlóalja állott 9½ lovashadosztállal. Tehát itt kezdetben mi voltunk az erősebbek. A keleti orosz támadócsoport 384 zászlóalj és 9 lovas hadosztályával szemben azonban nekünk eleinte nem volt több, mint kb. 200—220 zászlóaljunk s így ott az oroszok csaknem kétszeres túlerővel léptek fel ellenünk.

Az oroszokhoz viszonyított számarányunkat illetően azonban tekintetbe kell venni, hogy a fentebb felsorolt erőinknek jóval több mint harmadát (824 zászlóaljból 303) tüzerességgel és intézetekkel el nem látott és különben is sokkal kisebb harcértékű népfelkelő- és menetalakulatok alkották s ezen erőnkben az összes utánpótlás is bennfoglaltatott. Nálunk a tábori alakulatok is jórészt tartalékos és póttartalékos legénységből állottak. Míg az oroszok — kivált a határhadtesteknek majd hadiállományt kitevő nagy békelétszáma folytán — túlnyomólag tényleges legénységgel vonulhattak ki. Az oroszok fenti erőiben még nem foglaltatnak benn a nagyszámú határvédő csapatok, továbbá a hadtestek erős csapat-

lovassága sem. Ezenkívül az oroszok mindjárt az első harcok után azonnal kapták a veszteségeik pótlására, illetve kimerült csapataik felváltására szolgáló friss csapatokat.

Ugyanis a politikai viszonyok tisztultával azonnal kezdetét vette az először visszatartott 38¹/₂ orosz hadosztálynak a harctérre szállítása is. És pedig legelőbb Pétervárról és Finnországból a 6 hadseregé (Flieth tbk. 12¹/₂ hadosztály) és Odessából a Nikitin tábornok 7. hadserege* (4 hadosztály), amit nemsokára Szibériából és Kaukázus-Turkesztánból a többi visszatartott 22 hadosztály is követett.

Tehát nálunk tényleg csak a vezetésnek és a csapatoknak fölénye ellensúlyozhatta az oroszok számbeli túlerejét. Nemkülönben a K.-Poroszországban álló német hadseregnek is minél nagyobb erőket kellett lekötve tartania, hogy a mi előreláthatóan súlyos helyzetünkön könnyítve legyen.

II. FEJEZET.

1914. nyári galíciai hadjárat.

6. A hadműveletek kezdete.

A Kummer-csoport Krakónál a Visztulától északra már aug. 13-án átlépte a határt. A Ny.-Lengyelország kiürítését fedező gyenge orosz erőkkel (egy lovashadosztály) vívott jelentéktelen harcok után a Visztula mentén előnyomult, hogy a San-torkolat magasságában fedezze az 1. hadsereg balszárnyát. A Kalisch-Czenstochaunál álló Woyrsch-féle német hadtest a Kummer-csoport előnyomulásához csatlakozott.

A távolfelderítést repülőink aug. 14-én, az előretolt lovashadosztályok 15-én kezdték meg.

A lovas távolfelderítés természetesen csakhamar összeütközésekre vezetett. Ezeknél jellemző volt, hogy nagyobb lovasrohamokra csak ritkán került a sor. A gyakran mocsaras és erdős, fedett terep miatt az összeütköző lovasság is lóról szállva harcolt.

A lovasrohamok közül egyik legnevezetesebb a 11. honvéd lovashadosztálynak Stojanownál, majd aug. 21-én Kamionka-Strumilowánál, részben tüzéségre is intézett bravúros lovastámádása.

A lovas távolfelderítés eredményére röviden jellemző,

* Ezen hadseregek felszlottak és csapataik egyenként kerültek oda, ahol éppen erősítésekre volt szükség.

hogy a lovasság mindenütt ellenséges lovasságot talált. De majdnem kivétel nélkül sehol sem tudta megállapítani, hogy van-e valami és mi van a lovasság háta mögött? Tehát csak lepel volt, de nem egyúttal betekintő szem is.

Az aug. 18-án beérkezett hírek szerint:

az oroszok Ny.-Lengyelországot tényleg kiürítették, illetve a kiürítés még folyamatban volt;

az orosz határhadtestek a gyülekezést a határ mögött a Visztula—Dnjester között, erős lovassági leplezés alatt befejezték;

a Bug mindkét oldalán és a Brody-Lembergi vasút mentén gyalogság által támogatott lovastestek törtek be, ami több helyen harcokra vezetett;

hatalmas tömegek gyülekeznek Lublin és a Brest Litewsk-Ivangorodi vasút körül;

Kowel, Luck és Dubno körül is nagy csapattömegek észleltek. De megbízható hírek hiányozták innen éppúgy, mint a Zbrucz felől, ahol a kiewi hadtest odaszállítása gyanított.

Ezen hírek folytán az eredeti szándéknak megfelelően még 18-án kiment az intézkedés, amely szerint Kelet-Galícia védelme és az orosz nyugati szárny megtámadása céljából augusztus 21-ére a következő készenlét volt elérendő:

1. *hadsereg*: a San-torkolattól a Tanewig (Tarnogrodától északra),

4. *hadsereg*: előbbi vonalhoz csatlakozva Cieszanowon át Niemerowig;

a 3. *hadseregnek* továbbra is Lemberg körül összpontosításban kellett ÉK. felőli támadás ellen készen állania,

míg a *Kövess-csoportnak* a Dnjester mentén Zydaczow-Jezupol között kellett észak felé intézendő támadáshoz felfejlődnie;

a 11. gy. hadosztálynak túlerővel szemben a XI. hadtest Lemberg körüli jobbszárnyához kellett csatlakoznia; a 43. hadosztálynak a 35. dandárral együtt a Dnjester-Prút közét kellett elzárnia.

Ezen rendelkezések végrehajtása közben az 1. hadseregnek és a Kummer-csoportnak egyes részei, valamint a 4. hadsereg lovassága az oroszokkal összeütköztek. Néhol már jelentékeny, de mindenütt eredményes harcok után az ellenség visszavetett és az elrendelt vonal birtokba vétetett, úgy hogy azon 22-én az összes csapatok fel voltak zárkózva.

Aug. 20-án a 4. hadseregnél a 19. hadosztályból s a 2. és 9. menetdandárokból az új XVII. hadtest megalakult.

Az aug. 21-én estig beérkezett hírek a már jelzett irányok mindenikéből a Visztulától a közép Zbrucz mentén levő Husiatynig mindenütt hatalmas orosz csapattömegek gyüle-

kezését jelentették. Míg az alsó Zbruczától keletre (Husiatyntól délkeletre) eső területen ellenség nem észleltetett. Csupán a Bug-Dnjester között volt egy orosz hadosztály előnyomulóban Czernowitz felé.

E híreknek megfelelőleg a támadó szándék részünkről fenntartatott.

A Kövess-csoportból a 11. ho. Brzezanytól Zborowhoz ment, a XII. hadtest Przemyslany—Swirzhez, a III. hadtest a 3. hadsereghez Lemberg mellé rendeltetett; a 3. hadseregnek pedig a XIV. hadtestet Lembergől északra kellett összehoznia.

Miután az újabb hírek az oroszok további előnyomulásáról szóltak, sőt Tarnopolnál már 21-én nagyobb ellenséges erők lépték át a határt, 23-án részünkről az előnyomulást folytatni kellett és pedig az *intézkedés* szerint:

az 1. hadsereg a Tanew-régiótól északra levő magaslatokat (jobbszárnyával Frampolig) birtokba veszi;

a 4. hadsereg Terespol-Potylicz vonalat éri el;

a 3. hadsereg — beleértve már a III. hadtestet is — Magierow-Zolkiew-Kulikownál és Lembergől keletre gyülekezik és a Sokai, Radziechow és Brody felől várható ellenséges támadásokat visszaveri;

a Kövess-csoportnak (XII. és 11.) Przemyslanytól kellett a Tarnopol és DK. felőli ellenséges előnyomulást késleltetnie;

a 2. hadseregnek Stanislau-Halicz között beérkezett részei a Tarnapoltoi délre előnyomuló ellenséget tartóztatják fel.

Vagyis hadseregeink támadásra készen voltak és arra indultak, még mielőtt a teljes felvonulás befejeztetett volna. Erre kellett magunkat határozni, mert az oroszok titokban előkészített mozgósításukkal és felvonulásukkal különben még nagyobb előnybe jutottak volna, mint az így is megtörtént.

A 23-ára fennebb elrendeltek nagyméretű összeütközésekhez vezettek. Czernowitz előtt Nowosielicánál a 43. ho. és a 35. népf. dandár a XII. orosz hadtest egyik hadosztályával ütköztek meg és azt heves harc árán a határon lúl visszavetették.

Támadó előnyomulásunkból fejlődtek ki továbbá az első nagy győzelmeinkkel végződött csaták, amelyek közül a „Krasnik” név alatt ismeretes az 1. hadsereg augusztus 23-25-ig vívta az orosz 4. hadsereg részeivel; a másik a „Komarowi csata”, amelyben a mi 4. hadseregünk verte meg az orosz 5. hadsereget s amely legnagyobb csatánk volt az egész világháborúban, amelyben az osztrák-magyar hadsereg magában, idegen segítség nélkül fényes győzelmet aratott.

7. Krasnik.

Augusztus 23—25.

Az 1. hadsereg aug. 21. és 22-én áthaladta a Tanew-régiót. Oly teljesítmény, amelyet a háború előtti nézetek szerint katonai lehetetlenségnek kellett tartani. Ugyanakkor a szemben levő 4. orosz hadsereg is megkezdte az előnyomulást Lublin felől. A hadsereg elé tolva néhány hadosztály menetelt.

Augusztus 23-án Dankl az előnyomulást folytatva, balszárnyán az I. hadtest és az V.-nek 14. hadosztálya a Kara-siowka pataktól északra levő dombokon Swieczehow—Polichna közt az orosz 4. hadseregnek kb. három hadosztályára bukkant s azokat Krasnik felé visszavetette. Ezen első harcokban különösen a 14. ho. tüntette ki magát. A hadsereg jobbszárnya e napon harc nélkül érte el a *kiutaH* Polichna- Frampol vonalat.

Augusztus 24-én a hadsereg *úgy* folytatta az előnyomulást, hogy arcvonala északkeletnek fordult. Éhez a jobbszárny állva maradt, a balszárny folytatta Krasnik felé a támadást. A második nap is teljes győzelmet hozott. A 14. ho. kiváló bravúrral támadva elfoglalta Krasnikot. Az I. hadtest is előrejutott, balszárnyán a 12. ho. az orosz jobbszárnyat átkarolva É. felé nyert tért. Ugyanekkor a Visztulától nyugatra Kummer kisebb harcok között Ostrowiechez, Woysch Szydlo-wiechez érve közeledtek az oroszok jobbszárnya felé. Az orosz 4. hadsereg ekkor már többi részeivel is előreért s a mi állva maradt V. és -X. hadtestünket támadta meg; de nemcsak hogy eredmény nélkül, hanem balszárnyuk ellen a saját jobbszárnyuk még tért is nyerhetett.

Aug. 25-én tovább folyt a harc. Az I. hadtest Krasnik-tól É. elfoglalta Urzedowot és a tőle É. levő magaslatokat; a 12. ho. Opole felé *intézett* átkaroló támadása szintén sikert hozott.

A 3 napos küzdelem vége, melyben az orosz 4. hadseregnek 5 hadosztálya állott szemben a mi hadseregünkkel az 1. hadsereg teljes győzelme lett. Az orosz hadsereg, sok helyen menekülésszerűen, visszavonult É. felé.

Az 1. hadsereg a győzelemben 3 zászlót, 28 löveget zsákmányolt, 6000 foglyot ejtett és tovább folytatta az üldözést Lublin felé.

Augusztus 26-án az 1. hadsereg jobbszárnyán a X. hadtest Turobin előtt orosz utóvédeket vetett vissza. De már Turobin és a Por patak mögött erős ellenséges állásokra talált.

Hasonlóan a hadsereg többi részénél is erős állásokban akadt meg az előnyomulás St. Wies-Bozecnow és Chodel vonalán.

Másnap a X. hadtest a Por vonalat támadta és Turobinnál *áttörte azt*. Az V. hadtest mindenütt visszavetette az oroszokat és Wysokie—Rechtowig haladt. Az I. bevette a Wilkolasztól ÉK. és Klodnicánál levő magaslatokat.

Csak a 12. hadosztály nem tudott tért nyerni a Chodeltől É. levő erős állásokkal szemben.

28-án új győzelmek mindenütt.

A X. és V. hadtest döntően verték meg az oroszokat; Zolkiewka—Gielczew—Bychawát érték el s előlük menekülve hátráltak az oroszok.

Az I. hadtest azonban ekkor Nierdzwicánál erős ellenállásra talált. Ezért Dankl a Kummer-csoportot a Visztulán Jozefownál való átkelésre és Opolenél átkaroló támadásra utasította.

A X. hadtest 45. hadosztálya 28-án Deszkowicénél, másnap pedig Ujazdow-Piaski között a 4. hadseregbeli 4. hadosztállyal együtt megverte és Krasnostaw felé szorította az oroszokat.

Az I. és V. hadtest 29-én nehéz harcokat vívott. Az I. hadtest igen erős állások előtt állott, amelyekből heves orosz támadásokat kellett visszavernie s így tovább nem juthatott. Az V. hadtest folytatta az előnyomulást; a 33. hadosztály Ossowánál erős orosz támadást kapott, amelyben a tőle jobbra Piotrkow felé előnyomuló 37. honvédhadosztály 73. dandára segítette ki és visszaverte a kétszeres túlerőt.

A Lublini hadsereg eddigi vereségei ugyancsak gondolkodóba ejtették az orosz fővezérletet. # Dankl gyors előnyomulása erősen veszélyeztette az Oroszország szívéét képező várterületet. Az orosz hadvezetés főgondja egyszeriben 4. hadseregüknek sorsa lett s a fővezérlet sietett mindenfelől csapatokat küldeni neki. Így a 6. hadsereg két, a 3. hadsereg egy hadtestet indított hozzá s az 5. hadsereg is küldött erősítéseket. Az új erők beérkeztéig pedig a 4. hadsereg védelemre rendezkedett be s Dankl most már az oroszoknak igen erősen kiépített lublini állásaival állt szemben, mely ellen kettős átkaroláshoz fogott.

Így a Krasnik-Lublini műút mentén az előnyomulás megállott s az átkarolást jobbról Krasnostawról a X. hadtestnek, balról Opole felől a Kummer-csoportnak kellett végrehajtania.

Augusztus 30-án kezdte meg a Kummer csoport Opolétől É. a támadást. Azonban a mocsaras Chodel patak völgyén át a támadás megakadt és a csoport az I. hadsereg balszárnyára Opolétől délre visszament. Ezért most a Woysrch hadtest is átrendeltetett Solecnél a Visztulán.

A jobbról való átkarolás mindjárt kezdetben teljes sikerrel vezetett. A X. hadtest, melynek két hadosztálya a 4. hadse-

reg balszárnyán (a H. hadtest Komarow felé elkanyarodása miatt) magában maradt és ezért visszanyomott 4. hadosztály támogatására Krasnostaw körül állott, a Krasnostaw-Lublini úton kezdte meg az átkaroláshoz az előnyomulást. Augusztus 31-én a X. hadtest a 45. hadosztályt a 4. hadsereg felé Izbicára, a Wieprz keleti partjára küldvén, 24. hadosztályával Krasnostaw birtokbavétele után Lopiennikre, a 2-ikkal Izdebno-ra ment.

Szeptember 1-én a X. hadtest visszavetett egy Biskupicéről előnyomuló (akkor kivagonirozott) hadosztályt s Fajslawicét és Czeszoborowicét birtokába vette, míg a V. hadtest a támadáshoz csatlakozván, a Krzczonow-tól É. levő •magaslatokat foglalta el.

Így az 1. hadsereg szeptember 2-án tíz napi folytonos harc után, egy napi menetrel Lublintól (20 km) annak várszerűen kiépített állásai elé küzdötte magát, készen arra, hogy Lublint, amelyet az erősítések beérkezése után most már 16Va orosz hadosztály védelmezett, támadás, mondhatni ostrom alá vegye.

8. Események augusztus 23—25-ig.

Aug. 23-án az egész 4. hadsereg harc nélkül elérte éleivel a menetcélul kijelölt Tefespol—Potylicz vonalat. A 6. lovas ho. pedig — gyalogság által is támogatott lovaság visszaverése után — Zamoscot.

Aug. 24-én a 6. lov. ho. Zamoscra előnyomulásban levő nagy orosz erők által visszaveretvén, visszavonult Tomasz-Uhnow közé, ahol az e napon vasúton beérkezett 10. lov. ho.-al egy lovashadtestbe egyesített.

A 24-én beérkezett hírek azt mutatták, hogy a Visztula és Bug között az orosz 4. és 5. hadseregek legalább 14 hadosztállyal felfejlődve, előnyomulásban vannak (illetve a 4. orosz hadsereg a mi 1. hadseregünkkel harcban állt). A Kelet-Galiciába időközben betört ellenségről az állapított meg, hogy előnyomul és pedig erős lovassággal Radziechow irányában, egy hadtesttel Brodyról Zloczownak, továbbá mindhárom fegyvernemből álló nagy erőkkel Tarnopol és Trembowlán át nyugat felé; végül, hogy az alsó Zbrucztól Buczacz felé csak lovastestek nyomultak elő, amelyeket nagyobb oszlopok nem követtek. Kelet-Galiciában összesen 10 ellenség gyaloghadosztályt konstataáltak.

Ennek megfelelőleg részünkről a támadó szándék fenntartott és pedig a Visztula- Bug között nagy erőkkel kellett támadni, hogy a 4. és 5. orosz hadseregekkel végezve, azután az ottani erők jó részét is a keletről betört ellenség ellen

lehessen fordítani. S miután a 4. hadsereg jobbszárnya Radziechow felől veszélyeztetve lehetett, a védelemre szánt erőknek erre is kellett biztosítani.

E tercnek megfelelőleg a *hadseregfőparancsnokság 24-én este elrendelte*, hogy:

az 1. hadsereg Lublin felé,

a 4. hadsereg jobbszárnyával a Huczwára támaszkodva folytassák előnyomulásukat;

a 4. hadsereg offenzívájának támogatására a 3. hadsereg a 4. hadseregnek átadja a XIV. hadtestet (József Ferdinánd főiig), amelybe a 44. Landw. ho. helyett a 4L honvédhadosztály lép. Ezen csapatok ekkor Zolkiew-Magierowtól délre állottak és a Bug-Huczwa között kelet felé biztosítva kellett előnyomulniuk;

a 3. hadsereg a Kövess-csoporttal együtt támadja meg a Brody-Tarnopolnál betört ellenséget és egyben Lemberg biztosításáról is gondoskodik;

a 44. Landw. ho. és a csaknem teljes ho. erejű 88. lövész ddr. Kulikownál a hadseregfőparancsnokság rendelkezésére állanak;

a 2. hadsereg, melynek parancsnoksága 2_4-én Stanis-Hauba beérkezett, Stanislaunál beérkező erőit egyesítve verje vissza az alsó Zbrucz felől benyomult ellenséget, biztosítva így a hadsereg hátát és jobbszárnyát;

a Kummer-csoport Zawichost alatt átkel a Visztulán és az 1. hadseregbe lépve, annak balszárnyán nyomul elő;

a Woyrsqji hadtest Ivangorod felé nyomulva biztosít észak felé.

A 3. hadsereg helyzete volt ugyanekkor: XI. hadtest Lembergától ÉK-re, III. hadtest Przemyslan—Gliniany közt.. A Kövess-csoport: XII. hadtest Rohatyntól északra, 11. ho. Pomorzanyánál, 8. lov. ho. Brzezanyánál.

A 2. hadsereg két lovashadosztálya Monaszterzyska és Podhajcze-nél, 38. honvédhadosztály Haliczról odamenetben. A VII. hadtest 20. honvédhadosztálya Halicz körül már beérkezett; a hadtest többi részei másnap voltak Halicz körül első lépésöikkel beérkezendők.

9. Komarowi csata.

Augusztus 26—szeptember 2.

Augusztus 25-én a 4. hadsereg a Terespol-Potylicz. vonalról előrement és pedig:

lovashadtest Uhnów,

VI. hadtest Jarczow-Tomasow,

IX. Zielona,

II. Krasnobrod-Rudka vonalba;
a XIV. hadtest Zolkiew-Magierow között állott.

A 4. hadsereggel szemben ekkor két orosz hadtest nyoiult elő. A XXV. Zamoscon át a II. hadtesttel szemben, ettől keletre a XIX. hadtest Grubieszow-Tyszowcén át Komarow felé. A másik két orosz hadtest (V. és XVII.) a Huczwa-Bug között ment előre, hogy onnan majd oldalba fogja az Auffenberg hadseregét, amelynek jobbszárnyát a Huczvánál vélte az orosz vezér.

Augusztus 26-ára Auffenberg elrendelte a támadást. A VI. hadtestnek jobbszárnyával a Huczvánál Komarowra kellett támadnia; mint balszárny a IX. és II. hadtestek Zamóscra támadnak és az orosz jobbszárnyat átkarolják. A VI. hadtesttől jobbra a XIV. hadtest (illetve mostantól a 2. lovas-hadosztállyal együtt mint a József Ferdinánd főhg. csoportja) balszárnyával Uhnów-Tyszowce vonalon nyomul elő a Bug-Huczwa között, hogy vagy a VI. hadtest jobbszárnya elleni átkarolást oldalba fogja, vagy maga csatlakozzék a VI. hadtest átkaroló mozdulataihoz.

A vasúti kirakodásban levő 23. honv. ho. szintén a 4. hadsereg alá rendeltetvén, a VI. hadtesthez osztatott be és Potyliczra rendeltetett; azonban még mielőtt odaért volna, a szorongatott 3. hadsereg támogatására Lemberghez irányított. Lovashadtest felderít Grubieszow felé, iparkodik az ellenség balszárnya mögött annak hátába hatni. XVII. hadtest 26-án Narolra ér.

Az így megindult előnyomulásból keletkezett a nyolc napos Komarowi. (Zamosci) csata.

A csata első napján, aug. 26-án, a balszárny II. hadtest több ellenséges állás elfoglalása után jobbszárnyával a Zamosc előtti magaslatokat és innen Szczebrzecznig húzóódó vonalat érte el.

A IX. hadtest, melynek egyik hadosztálya kivagonírozásból csak most volt előmenetben, 10. hadosztályával Labujiiéhez jutott.

A VI. hadtest egyes részeinek igen nehéz napja volt. A Tomasow-Zamosci úton előnyomuló 39. honv. ho. megtámadta és vissza is verte a mindjárt Tomasowtól északra talált ellenséget; azonban további előnyomulása folyamán Tarnawatkánál a Lublini hadtest békebeli tüzérségi lőterén oly erősen kiépített állásokra talált, hogy az oda visszavetett orosz erők és tartalékaik ellenállásán a hadosztály minden támadása megtörtött. S mivel a hadosztály óriási (50—70 %) veszteségeket szenvedett, a hadtestparancsnokság éjjelre a Tomasowtól északra levő magaslatokra rendelte vissza.

A hadtest közepső, 27. hadosztálya szintén igen erős harcok árán elfoglalta és a 39. h. ho. visszavétele dacára éjjelre is megtartotta a Rachanie előtt levő magaslatokat.

A hadtest jobbszárnyán levő 15. ho. igen nagy menet után, de nagyobb ellenséges ellenállás nélkül foglalta el a Laszczowtól északra levő gerincvonalat.

A lovashadtest gyalogharcban foglalta el a Posadowtól északra beásott orosz gyalogsági állásokat; azonban a beérkezett túlerős ellenséges tartalékok elől éjjelezésre Dyniskára ment vissza, ahol a kellő biztosítás nélkül éjjelezett 10. lovashadosztályon 27-én hajnalban kozákok rajtaütöttek úgy, hogy a hadosztály pánikba jutva, csak másnap volt Belzecea s Rawaruskán összeszedhető.

A József Ferdinánd főhg. csoportja e napon Rawaruskától keletre a Rata patakhoz (Butyny és Mosty-Wielkie közt), a XVII. hadtest Narolra ért.

Előbbi napon megállapították, hogy az oroszok két külön csoportban állanak; az egyik csoport (XXV. hdt.) Zamcsnál, a másik (XIX.) Tarnawatka-Laszczo között. Megállapították az is, hogy Grubieszownál nagy táborok vannak és onnan, valamint Cholmtól erős oszlopok vannak előnyomulásban.

Ennek megfelelőleg a II. hadtest és a IX. hadt. egy dandára tovább folytatták Zamosc ellen a támadást. Estére igen heves harcok árán sikerült úgy Zamoscot, mint az onnan nyugatnak vezető úttól É. levő magaslatokat elfoglalniuk.

A VI. hadtest ismét a Laszczo-Tarnawatka vonalra, különösen a Tarnawatka támpontra támadott. A jobbszárny 15. ho. könnyen birtokába vette a Pukarzewtól É. levő magaslatokat, tőle balra a 27. ho. a Rachaniétól É. levő területen egész nap ingadozó súlyos harcokban állt. A 39. honv. hadosztálynak a Tarnawatka támpontra délről és délkeletről intézett támadását a IX. hadt. 26. hadosztálya délnyugatról, egy másik dandára Labunie felől északnyugatról támogatták, azonban még ez a három oldali átkarolás sem vezetett sikerre, mert a Labunie felől támadó dandárt hátulról érkező orosz erősítések oldalba fogták s így ezen dandárnak vissza kellett vonulnia. Késő estig változó sikerrel folyt a harc, de reánk nézve végül is eredménytelenül.

A harmadik nap a 10. lovashadosztály előző napi pánik-szerű vereségéhez hasonló esettel kezdődött. Ugyanis most ért a harctérre az északkelet és kelet felől átkarolólag előnyomuló V. orosz hadtest; Pukarzewnál jobbról és hátulról támadta meg a VI. hadtest jobbszárnyán levő 15. hadosztályt, mely nem tudta hogy a tőle jobbra volt 10. lov. ho. helyéről elment s így jobbszárnya szabadon áll. A kelet és dél felől intézett hatalmas tüzérségi és gyalogsági rajtaütés óriási veszteségeket okozott a fejlődni sem tudó hadosztálynak. A parancsnok (br. Wodniánszky altb.) és vezérkari főnöke is elesett. A hadosztály a szomszéd 27. hadosztályhoz menekült

és Tomasownál való rendezés után csak két nap múlva volt megint harcképessé tehető.

A megkerülő orosz erők ezután a Rachanie-nél levő 27. hadosztály ellen folytatták az oldaltámadást. Ez azonban jobbszárnyát hátrahajlítva helyén maradt.

A Tarnawatkai támpontot ezen a napon a 39. h. ho. az egész IX. hadtesttel együtt támadta dél és nyugat felől. A 39. hadosztály honvédéinek sikerült is Tarnawatkát elfoglalnia; de estére kénytelenek voltak az orosz ellentámadások elöl visszamenni Tomasow feletti állásaikba. A II. hadtest előnyomulása Zamoscnál szintén megakadt.

Éz Auffenberg harcban álló 7 hadosztályával szemben most már az egész 5. orosz hadsereg fejlődve volt. A nagy túlerő ugyancsak szorongatta a mieinket; különösen a 27. hadosztály hátrahajló jobbszárnyának helyzete volt kritikus, amely ellen most már az V. hadtesten kívül Belz-Uhnow felől az egész XVII. orosz hadtest is előnyomult.

Míg így az Auffenberg eddigi arcvonala nem tudott előrejutni, addig a jobbszárnyon épp a kellő percben beérkezett a József Ferdinánd főhg. csoportja, melyhez a XVII. hadtest is beosztott. S ez az új erő az északkeletről átkaroló oroszokat oldalbafogva, azok felett igen szép győzelmet aratott; nemcsak megakadályozta, hogy az oroszok az Auffenberg jobbszárnyát kritikus helyzetbe hozzák, hanem vissza is verte azokat.

A XVII. hadtest 19. hadosztálya menetben volt, hogy a XIV. hadtesttel egyesüljön. Miután a hadosztályparancsnok a nyugat felé haladó ágyúdörgésből arra következtetett, hogy az oroszok a VI. hadt. jobbszárnyát hátranyomták, saját elhatározásából Lubycza felől Jarcowra támadott. Sikerült is több orosz állás elfoglalása után lekötöni az oroszokat és megakadályozni, hogy azok a VI. hadtest hátába támadhasanak.

A XIV. hadtest Sambortól 10 napos, napi 30—40 kilométeres, az utolsó napokban éjjel-nappali egyhuzamban folytatott erőltetett menetek után 28-án reggel az Uhnow-Belz közötti területre érkezett, itt kétfelé oszlott. A nyugati csoport — a 41. honv. és 8. hadosztály — a VI. hadtest jobbszárnyát átkaroló oroszok ellen fordult és azokat Uhnow-Korcowtól északra szétverve, Dyniska-Szczepiatynig nyomult elő. A keleti oszlopot képező 3. ho. Beizen át ÉNy. felé támadva, Vasilow körül szintén megsemmisítő módon verte vissza az oroszokat. A József Ferdinánd főhg. csoportja előtt az orosz XVII. hadtest és az V. nek részei menekülésszerűen futottak észak felé.

Uhnowtól É. a császárvadászok rohammal foglaltak el 16 orosz löveget; összesen kb 50 ágyú és 5000 orosz a mi kezünkbe került.

Estére a helyzet a balszárnyon is megváltozott. A II.

hadtest Zamoscnál a 1. hadsereg jobbszárny hadosztályának támogatásával megverte az oroszokat, akik részben, mert a Wieprzen túl az 1. hadsereg hátuk mögé került — visszavonultak Krasnostaw felé.

A helyzet tehát megfordult és a 4. csatanapra Auffenberg általános támadást rendelt el. A Krastosnaw felé visszament oroszokkal szemben a II. hadtestből csak a 4. ho. maradt, amelynek Zamosctól Krasnostaw felé,

a II. hadtest többi részeinek (13 és 25. ho.), valamint

a IX. hadtestnek nyugatról Tarnawatkára,

a VI. hadtestnek a XVII. hadtest két menetdandárával Tarnawatka-Hutára kellett támadnia;

a XVII. hadt. többi részei és a XIV. hadt. 28-iki támadásukat É. felé folytatandók voltak.

A 3. ho. a nap folyamán Hulczénél ismét visszavetette az oroszokat s ott 24 löveget és sok hadianyagot zsákmányolt. A vele szemben állott oroszok Vaszilew-Zabcze vonalában erős állásba vonultak vissza.

A 8. ho. jobboszlopa kisebb csatározások után Replinig nyomult elő, míg a baloszlop egész nap heves harcban állott Uhlowek É. szélén, míg visszaverhette az oroszokat.

A 41. h. ho. Zernikire nyomta vissza az ellenséget.

A XIV. hadtesttel szemben állott XVII. orosz hadtest teljesen meg volt verve; 80 ágyúja — majdnem mind tüzelés közben — lett elfoglalva s a pánikszerű menekülés nyomai voltak láthatók mindenütt. Uhlowektól északra az orosz hadtesttörzs egész poggyásza és vonata mindenestől ottmaradt.

A 19. ho. az előző nap megvert ellenséget új állásokban Grodeken túl találta és súlyos harc árán innen is visszavetette.

A 27. ho. a XVII. hadtestbeli menetdandárral visszafoglalta Rachaniétól É. az első napokban elért vonalait.

A 39. ho. e napon is súlyos és veszteségteljes harcokban állott Huta-Tarnawatkánál és éppúgy nem tudta visszazorítani az oroszokat, mint azok sem őt.

A IX. hadt. (26. és 10. ho.) a Tarnawatka-Komarowi állások ellen súlyos harcok árán sem tudott tért nyerni, dacára, hogy Zamosc felől a II. hadt. 25. ho. is támogatta. Az oroszok főként ide vetették be tartalékaikat és ellentámadásaik miatt a IX. hadtest jórésze némileg hátrament.

A II. hadt. 4. hadosztálya Zamosctól É. sikeresen tartotta állásait és közvetlen érintkezésben a 1. hadseregnek a Wieprzen túl levő jobbszárnyával, kölcsönösen támogatta egymást a két hadsereg.

Aug. 29-én két momentum kezd mind élesebben kialakulni.

A 4. hadsereg 2 részre oszlik, a zamosci, aránylag

kis csoporttól kezd teljesen elválni a sokkal nagyobb komarowi főcsoport;

a XIV. és XVII. hadtestek támadásának térnyerése és a II. hadtest részeinek Komarow ellen ÉNy.-ről kifejlődő előnyomulása által mindjobban kifejeződött az Auffenberg csatatervének alapgondolata: a kétoldali átkarolás.

Hogy ez még inkább érvényesüljön, 30-ára Auffenberg a VI. hadtestnek támadás helyett az elért vonalban való beásást és annak feltétlen tartását rendelte el. A hadsereg többi részei folytatták a támadást; a XIV. és XVII. hadtestek a Zabcze-Telatyn-Laszczow-Michalow fölött beásott és nagy részt kitűnően előkészített állások ellen nyomultak elő. A támadás mindenütt nagy veszteségekkel járt és csak lassan haladt az oroszok erősítései és a kémiszolgálatuk által kitűnően vezetett tüzérségi tűzhatás miatt. Űgy, hogy jórészt csak az előállások voltak elfoglalhatók.

A VI. hadtestnél az oroszok már passzívan viselkedtek. Védekezésük most is teljes szívósságú volt, de nem intéztek ellentámadásokat.

- A 15. ho. délután fényesen kiköszörülte a 28-iki csorbát. Alapos tüzérségi előkészítés után Tarnawatkától É. áttörte az orosz vonalat és Janowkáig előrejutott; új rohammal, nagy zsákmányt ejtve, Janowkát is elfoglalta és a Komarow előtt előkészített igen erős állásokba szorította az oroszokat, akik ennek folytán tarnawatkai állásaikat is kiürítették és onnan is hátramentek Komarow felé.

Ugyanezen időtájt a 26. ho. déli szárnya is támadott és a 98. gy. ezred zenéjével rohamozva, szintén betört az állásokba és visszavetette az oroszokat.

Az orosz jobbszárny átkarolására Péter Ferdinánd főherceg alatt a 10. hadosztályból és a II. hadtest 13. és 25. hadosztályaiból egy csoport alakult, melynek Zamosc felől Labunie-Czeszniki-Majdanon át Komarow felé kellett támadnia. A 10. ho. előre is ment Labunie felől, de mert a többi hadosztály visszamaradt, ennek is vissza kellett vonulnia.

A Péter Ferdinánd főherceg csoportjából szépen kiemelkedő esemény volt a *Stóhr ezredes* 3 zászlóaljjal végrehajtott vállalkozása. Már előző napon, mint balszárnybiztosítás Czeszniki-Miaczynon át Dubra irányított, hogy a szintén előnyomuláshoz rendelt 13. ho. balszárnyának mintegy meghosszabbítását képezze és a XIV. hadtesttel (!) vegye fel az érintkezést. És bár a 13. ho. előnyomulása úgy 29., mint 30-án elmaradt, a különítmény magában hajtotta végre a merész vállalkozást az ellenség háta mögött. Labuniéről 29-én indulva, 15 km-re eltávolodva csapatainktól, 30-án harccal foglalja el Dubot. Ott figyelt, teljesen elkülönítve ott éjjelezett, 31-én arcban és hátulról megtámadva ismét harcolt, míg végül Majdan felől csakugyan hozzájutottak a saját 13. ho. támadó vonalai.

A Stari-Zamoscnál harcoló 4. hadosztálynak 30-án jobb - szárnyán a 9. lovashadosztállyal É. felé s azután lehető-, leg Grabowiec irányában keletnek fordulva kellett támadnia úgy, hogy elvágja a komarowi orosz csapatoknak Cholmra vivő visszavonulási útját. A 4. hadosztályt az egész XXV. orosz hadtest támadta meg; a hadosztály szintén támadva védekezett és az 1. hadsereg jobbszárnyának tüzésége által is támogatva, sikerült neki állását megtartania és az egész XXV. orosz hadtestet lekötnie.

Már 29-én este Mosty-Wielkinél egy orosz lovasdandár konstatálta, hogy 30-án pedig mind nagyobb ellenséges erők jelentek meg a 4. hadsereg mögött Zolkiew körül. 31-én Mosty-Wielkitől már egy gyalghadosztály indult a 4. hadsereg háta felé. Az orosz 3. hadsereg jobbszárnyához tartozó csapatok voltak ezek, amelyek igen komolyan veszélyeztették a 4. hadsereg hátát; úgy, hogy már az is szóba került, hogy az egész hadsereget vissza kell vonni, ha Komarownál a döntés hamarosan be nem következik. A valóságnak megfelelően kívül riasztó vakhírek is keltek szárnyra; így, hogy Uhnownál és Belz körül nagy orosz tömegek vannak stb. A folyton megisméltendő rémhíreket nyilvánvalóan szándékosan terjesztették az oroszok azért, hogy zavart keltsenek velük. Ami nem is maradt el; annál inkább, mert Telatyn—Posadowon és más helyeken a polgári lakosság ismételt rajtaütött kisebb osztagokon; polgári ruhában visszamaradt orosz tisztek és telefonisták vezették rejtekeikből az orosz tüzéségi tüzet és az árulás minden neme burjánzott.

A hátban megjelent oroszokkal szemben biztosításul a 6. lovashadosztály Belzre ment, majd menetalakulatok és a 19. ho. részei Uhnowra rendeltettek.

Augusztus 31-én a Péter Ferdinánd főhg. csoportja is megkezdte az előnyomulást. A 25. ho. Sniatycánál csatlakozott a 10. ho. balszárnyához, míg a 13. ho. balszárnya a Dubnáii álló Stóhr-különítmény mögé került.

Így az orosz hadsereg jobbszárnya három oldalról körül volt kerítve s visszavonulási vonala észak felé el volt vágva úgy, hogy minden jogos kilátás meg volt arra, hogy az orosz 5. hadsereg nagy része fogságba kerül s maga az 5. hadsereg döntő vereséget szenved.

És ekkor délelőtt 11 óra körül a 25. és 13. hadosztályoknak csoportparancsnokságuk elrendelte, hogy a kiindulási helyzetbe visszavonuljanak. Ezzel a fogó kinyílt, belőle az ellenség kiszabadult. Pedig az oroszok, mint azt Stóhr ezredes Dubtől megfigyelte volt, már 30-án megkezdtek a visszavonulást, amelyet az egész vonalon szenvedett vereségek következtében Plehwe egész hadseregének elrendelni volt kénytelen; már 30-án délben hatalmas vonatok

és tüzérség vonultak el Komarowból kelet felé. És míg a főherceg csoportja 31-én reggel előnyomult, az oroszok ekkor már kora reggel kiürítették Komarowot, ahova a 10. ho. részei így csaknem harc nélkül vonultak be 31-én.

A nap folyamán támadásunk visszanyomta a Komarowtól keletre és délre még álló oroszokat is és estére a 26. és 15. hadosztály is bevonult Komarowba, ahol a XIX. orosz hadtestnek teljes vonata és iratai, sok fogoly és felszerelés estek kezeink közé.

A 27. hadosztály és a XIV. hadtest előtt az oroszok még ugyancsak tartották magukat azon vonalban, mint az előző napon.

Szeptember 1-re Auffenberg általános, erélyes támadást rendelt.

A II. hadtest a megvert XXV. hadtesttel szemben Zamoscnál csak egy ezredet hagyva, keleti irányban kezdte meg az üldözést, de maga előtt már ellenséget nem talált, csak menekülésszerű visszaözlésének nyomait.

A IX. hadtest Komarowról K. irányba üldözött. Zubowycznél kemény utóvédharc fejlődött ki, amelyben a IX. hadtest rohammal verte ki az oroszokat s azok után Tyszowczéig nyomult elő.

A VI. hadtest szintén utóvédharcokat víva üldözött.

A XIV. hadtest előtt azonban szívósan helyt álltak az oroszok. A mieink egész nap folytatták a támadást, de sikertelenül. Csak a Krylow felé előretolt 2. lovashadosztálynak sikerült betörni a visszavonuló orosz oszlopokba, sok löveget és vonatot zsákmányolni.

Szeptember 2-án az oroszok hajnalban a XIV. hadtest előtt is kiürítették állásaikat és itt is azonnal megkezdődött az üldözés.

Az Auffenberg hadsereg győzelme teljes volt, eredménye is egészen más lett volna, ha az üldözést a leMBERGI események miatt félbe nem kellett volna szakítani. (1. 11. Szak.)

A komarowi csatában mindkét oldalról kb. 200.000 ember vett részt. Orosz oldalról még valamivel több, mihez az orosz tüzérség számbeli fölénye járult. A csatában birtokunkba esett több mint 150 löveg és 10.000-en felüli fogoly.

Veszteségünk kb. 40.000 fő = 20%.

10. Az első leMBERGI csata.

Augusztus 26—30.

Mialatt az 1. és 4. hadseregek Krasnik és Komarownál győzelmesen haladtak észak felé, addig LeMBERGTŐL keletre

a 3. és 2. hadseregek vívták meg első nagy harcaikat, amelyekben nekik osztályrészül szerencse nem jutott.

Hogy az 1. és 4. hadseregek az északról jövő oroszokkal végezhesenek, Kelet-Galiciában levő erőinknek szintén támadással kellett távortartani az oroszokat. Conrad úgy tervezte, hogy a 3. hadsereg (a hozzá beosztott XII. hadtestet beleértve) a Peltewtől délre levő dombokon egy rövid, összetartott heves lökéssel vesse vissza az oroszokat akkor, amikor azok a Zlota Lipa völgyét Gologory-Dunajow közt átlépik. Ezalatt a 2. hadsereg beérkezett részeinek (20. h. ho. Martinowiiál, 38. h. ho. Monasterzyskánál, 43. L. ho. Nizniowra és Haliczra rendelve; továbbá a 12. menet- és 40. népf. ddr., 1. és 5. lovashadosztályok) a Dnjester mentén Halicz-Nizniow körül kellett készen állani, hogy északi irányba támadva oldalbafogják a Strypától Ny. felé előnyomuló oroszokat.

A 2. hadsereg ennek megfelelőleg helyezkedett el; a 3. hadsereg azonban nem a Peltewtől délre, hanem annak mindkét oldalán nagy kiterjedésben csoportosult 25-én estére a következőképpen:

XII. hadtest Blotnia—Przemyslany közt,

III. Gologory—Bortkóv vonalában,

XI. a Lemberg—Brody vasút két oldalán Jariczow magasságában levő magaslatokon,

a Kamionka-Strumilowai bravúros támadás után visszavonulásra kényszerült 11. honv. lov. ho. Zoltance-nél állott;

a 44. Landw. ho. Kulikowtól É. a balszárnyat,

all. gyal. ho. Pomorzanyánál s

a 8. lov. ho. Brzezanyánál a jobbszárnyat biztosította.

A Dnjester átjárói (Nizniow, Halicz stb.) hídfőkkel voltak biztosítva É. felől.

Az oroszok e napon éleikkel Cholow—Sokolowka—Zloczow—Brzezany—Podhajcze—Monasterzyskác érték el és koncentrikusan nyomultak Lemberg felé. A Zaleszczyki hídfő felé ÉK. felől szintén nagy erők voltak előnyomulóban.

A 2. hadsereghez tartozó, Monasterzyska-Podhajce mögött álló gyalog- és 2. lovas ho. Monasterzyskánál megtámadta az oroszokat, de eredménytelenül.

Aug. 26-án úgy a 3. hadsereg, mint az oroszok is folytatták az előnyomulást és így az egész vonalon találkozási harc fejlődött ki. Ez volt az 1. Lembergi csata első része, az aug. 26. és 27-én vívott Zloczowi csata.

Aug. 26-án a III. hadtest Zloczowra támadott, a XII. tőle délre Remyzowce-Koropiec felé. A XII. hadtest eleinte valamennyire 15rt tudott nyerni és a III. hadtest elé is oldalról hatolt.

A XI. hadtest a Bughoz, Busk környékére ért és ott tartotta magát.

Azonban a XII. hadtesttől délnek szárnybiztosításul kirendelt 11. gy. ho. nagy túlerő elől csakhamar Dunajow-Narajowra, a 8. ho. pedig Rohatynra visszaszorítottatott.

Ennek dacára a 3. hadsereg, bár támadása megakadt, a túlerővel szemben egész nap és egész éjjel sikeresen tartotta magát.

A Dnjesternél az orosz VIII. hadtest támadta a 38. h. ho. által védett Nizniowi hídfőt, de sikertelenül; a Monasterzyska körül volt 1. és 5. lovashadosztályok visszaszorultak Halicz felé.

A vasúton a déli hadszíntérről beérkezett 20. h. ho. Martinowtól délre egyesült, a beérkezőben levő VII. hadtest Zydaczownál gyülekezett.

A helyzet súlyos volt. A Dnjestertől északra az orosz 3. és 8. hadseregek 25 hadosztállyal támadtak; s bár ezek egy része később Kamionka-Strumilowától Belz felé kanyarodott, egy hadtest pedig a Lublinnál szorongatott 4. hadsereghez ment, az orosz túlerő még mindég óriási volt s a mi vonalunkat bárhol megkerülhették a szárnyak mögött.

Ezért a 4. hadsereghez menetben Mosciskához ért 23. h. ho. és a 97. népf. dandár Lembergbe irányítottak tartalék gyanánt.

Aug. 27-én a Zloczowi csata egészen kedvezőtlen fordulatot vett. Az egész III. hadtest igen nagy veszteségeket szenvedett. 22. hadosztálya már előző nap pánikba kerülve rendtelenségbe jutott; most pedig szomszédja a 6. ho. átkaroltván visszavonult.

A XII. hadtest ugyan eleinte sikeresen küzdött, átkaroló mozdulatokat próbált és Dunajowtól keletre sikeresen támadott. Azonban a Narajownál álló 11. ho. túlerős oldaltámadás által visszaszorítottatott s így a XII. hadtestnek is vissza kellett vonulnia a Zlota Lipa mögött levő magaslatokra. A Busknál harcoló XI. hadtestet az oroszok nagy túlerővel szintén visszanyomták s így az egész arcvonalat vissza kellett vonni a Zlota Lipa mögé.

Ehhez járult, hogy ugyanakkor Kamionka-Strumilowától is nagy orosz erők kezdtek msg az előnyomulást Lemberg felé.

Ezért Brudermann elrendelte, hogy a 3. hadsereg közvetlen a Gnila Lipa mögé, Firlejow-Kurowice-Miklaszow Prussy vonalba vonuljon vissza és ott állását megerősítve a legvégsőkig menő ellenállást fejtse ki.

Aug. 28-án teljes rendben foglalták el a 3. hadsereg csapatai ezt a vonalat. Az előző harcokban nyilván szintén erősen megviselt ellenség nem üldözött. Lemberg mellé be

érkezett a 23. h. ho. és a 97. népf. ddr. s a Conrad intézkedése szerint az északi szárnyon oldalozólag voltak alkalmazandók. Kunkow-Rawaruska közt a 3. és 4. hadseregek közti hézagot Magierow-Zolkiew körül a 6. menetdandárral a 10. és 11. lovashadosztályoknak kellett elzárniok.

A 2. hadsereg azon feladatához képest, hogy a Brzezanytól délre előnyomuló ellenséget feltartóztassa, a VII. hadtest beérkezett részeivel a Rohatyntól Ny. levő magaslatokon,- a 12. menetdandárral megerősített 20. honv. hadosztálllyal pedig attól délre vonult fel, hogy onnan másnap támadásba menjen át. A 38. honvéd- és a Horodenkáról vasúton ideszállított 43. Landw. hadosztályok pedig Halicztól északra fejlődtek fel, hogy innen az orosz balszárnyat oldalba támadják. A 8. 1. ho. az alsó G.-Lipánál biztosított; az 1. és 5. lovashadosztályok előző harcaik miatt nem voltak harcképesek.

Aug. 28-ika csendben telt el. Másnap pedig az oroszok előnyomulásából kifejlődött az 1. Lembergi csata második fele, az aug. 29. és 30-iki Przemyslany csata.

4u§**aö«4fl az oroszok korán reggel hevesen támadták a XII. és III. hadtesteknek Firjelow és Kurowice közti állásait. Három hadtest támadott ezen a területen, míg mögöttük Pomorzanytól és Busknál is 1 — 1 hadtest nyomult elő.

A harc késő estig tartott; a XII. és III. hadtestek megvédték állásaikat.

A VU. hadtesttől keletre még alig volt ellenség; ezért a hadtest É. szárnyán állott 17. és 34. hadosztályok Ruda felé támadtak csekély erőikkel. (Ezen 2. hadosztály még csak ekkor volt kirakodásban és csak kis erők voltak elől.) De eredménytelenül. A Rohatynnál álló 12. menetdandárral megerősített 20. h. hadosztályt délután a megerősített orosz VIII. hadtest DK. felől támadta meg. A ho. sokszoros tömeg-támadások dacára tartotta magát és bár a délről jövő igen erős oldalozó ágyútűz miatt a hadosztály egyes részei a Swirzig hátrarendeltettek, az előlmaradt csapatok (1. és 4. honv. gyal. ezredek részei) hősi elszántsággal verték vissza az oroszok rendkívül erős támadásait; úgy hogy az oroszok csak másnap tudták megszállani a hadosztálynak Rohatyntól nyugatra kiűritett állásait.

Bárhaliczi csoportunk támadt és Bolszowce-ig előrejutott, a Rohatynnál álló jobbszárny már meg volt kerülve, mert az annak biztosításával megbízott 8. lovashadosztály visszament s az orosz VIII. hadtest egyes részei már a délelőtt folyamán átkeltek a Gnila Lipán.

Hanem azért az általános helyzet nem volt kilátástalan. A 3. hadsereg mindenütt tartotta magát s az éj folyamán is több támadást visszavert.

Ezért 30-ára a 3. hadseregnek állásait tartva, balszárnyáról a 23. honv. hadosztálllyal és 97. dandárral Kulikow-

tól az orosz jobbszárnyat átkarolva kellett megtámadnia; a támadáshoz csatlakozni kellett a XI. hadtestnek is. A 2. hadsereg Rohatyni csoportjának — mely előtt még mindig csak Rohatyn körül voltak nagy erők — szintén támadni kellett; éspedig ÉK. felé a 3. hadsereg jobbszárnyával szemben át az oroszokra, hogy ezzel a XII. hadtest tehermentesítve legyen.⁵ A 2. hadsereg déli csoportjának — br. Karg altábornagy a 38. 43. hadosztályokkal és 103. népf. dandárral — a haliczi hídfőből az orosz balszárny oldalába kellett előtörnie.

Az oroszok 30-án a 3. hadsereg ellen már kora reggel általános támadásra indultak. A XII. és III. hadtestek azonban minden támadást visszavertek, sőt a 44. ho. Kurowicétől Glinianyig elő is nyomult.

A VII. hadtest Rohatynnál eleinte szintén sikerrel támadott; tényleg könnyített a XII. hadtesten, amelynek jobbszárnyán a 105. népf. dandárt az oroszok már teljesen átkarolták volt. Azonban délutánra a VII. hadtest támadóereje kimerült; vissza kellett mennie a Swirz mögé. A Haliczi támadás hasonlóan nem sikerült; kezdősikerek után ez a csoport is visszavonult. Így a XII. hadtest jobbszárnya teljesen védtelen maradt. Az oldalból előnyomuló oroszok elől a XII. hadtestnek, e miatt pedig a III. hadtestnek is vissza kellett vonulnia.

Hiába volt, hogy az É. szárnyon a 23. honv. ho. Kulkowtól északkeletre szép sikert ért el, visszaverte az oroszokat. Ez már a csata sorsán nem változtatott, miután a déli szárny érzékeny vereséget szenvedett.

A csatában részt vett 2. hadseregbeli csapatoknak óriási nehézségekkel kellett megküzdeniük. A vasúti szállításból részben már a harcok alatt, részben közvetlen a harc előtt érkeztek meg és vonataik legnagyobb részt nem voltak velük; sem lőszerpótlásuk, sem élelmezésük nem volt s a hiányos és zürzavaros intézkedések folytán a harcokat megelőző napokon folytonos ide-oda menetelésben kellett fáradniok.

E mellett igen nagy volt a túlerő. A Przemyslany csatában a mi — részben nem is teljes — 15 hadosztályunkkal 21 ½ orosz ho. állott szemben, amelyek nemcsak teljesen harckészek, hanem különösen tüzéségben jelentékenyen erősebbek voltak.

II. Események a második Lembergi csatáig.

Augusztus 31—szeptember 7.

A Przemyslany csata után Iwanow látva, hogy Kelet-Galiciában csak kisebb erőnk áll, másutt, északon kereste a főerőt s ennek megfelelőleg átcsoportosította keleti arcvonalát.

Az egészet észak felé toltá, illetve kiterjesztette Kamionkán át Belzig, sőt azon is túl Grubieszowhoz, a visszavonuló 5. orosz hadsereg balszárnya felé. Ezért s mert maga is ki merülve, az ellenség nem üldözött úgy, hogy vele sok helyt az érintkezés is megszakadt.

Az oroszoknak ezen passzivitása mi ránk jó szerencse volt, mert a Przemyslanytól való visszavonulás még így se mindenütt ment simán. Egyes csapatok — így a XII. hadtest és a III. hadtest 22. Landw. hadosztálya — erős rendtelenségbe jutottak s napokba telt, amíg őket rendezni lehetett.

Viszont a 4. hadseregnél a helyzet kilátást nyújtott arra, hogy az oroszok másnap már visszavonulnak s így a 4. hadsereg jó része felszabadul. Ennek megfelelőleg a mi szándékunk a csata estéjén, aug. 30-án még az volt, hogy Lemberget, a fontos politikai és gazdasági gócpontot meg fogjuk védeni. Éhez a 3. és 2. hadsereg Lemberg-Mikolajow között foglal állást, minél a balszárny a táborszerűen megerősített Lemberg erődeire, a jobbszárny a Mikolajowi hídfőre támaszkodik. A 4. hadsereg jó része pedig hátrafordul és oldalbatámadja a Belz és Lemberg között előnyomuló oroszokat. Ennek megfelelőleg aug. 31-én a 3. hadsereg Lemberg körül, a 2. hadsereg Chodorow körül gyülekezett s utóbbi a Haliczi és Zurawnói hídfőket is megszállotta; szeptember 1-én pedig a következő helyzetet vették fel:

3. *hadsereg*, — mely a 23. hadosztállyal Kulikownál, a 30. hadosztállyal Lembergtől keletre még e napon is harcban állt, — a XI. hadtesttel (30, 44. no, 93. n. ddr.) Lemberg erődeit szállotta meg; a III. hadtest (88. L. és 108. népf. ddral is) mint tartalék állott a város mögött. Kulikownál a 97. népf. dandárral erősített 23. honv. ho. biztosított.

2. *hadsereg*:

Bukovinából a 35. népf. dandár hátmenetben volt Delatyn felé. A Haliczi hídfőben a 103., Stanislaunál a 40. népf. dandár;

38. h. ho. Wojnilownál, 43. L. ho. Zurawno-nál;

VII. hadtest Zydaczow-Mikolajow között;

a XII. hadtest most rendezkedett a Wereszycánál; míg a beérkező IV. hadtest most kezdte meg Samborban a kirakodást.

Az ellenség a Dnjestertől délre, Bukovinában is nagyobb erővel tört be. A Dnjestertől É. körülzártá a Haliczi hídfőt, a minapi csatatereken át pedig csak lassan kezdte meg az előnyomulást NY. felé; Lembergre koncentrikusan Bobrka-Gliniany és Kamionka-Strumilowa felől.

Miután a mi északi és keleti csoportjaink egymástól a Lemberg-Komarow közti üres tér által el voltak választva és az oroszoknak Kamionka-Strumilowa felőli előnyomulása

a két harcvonalat egymástól elvághatta, a 10. és 11. lovas-hadosztályok Magierow-Zolkiew felé mentek, majd a hadseregfőparancsnokság 1-én este elrendelte, hogy a 4. hadsereg visszavonulásban levő ellenfelével szemben csak 3 gyalog- és egy lovashadosztályt hagyva, többi erőivel forduljon hátra és szeptember 3-án Uhnów-Belzec között álljon készen arra, hogy vagy Lemberg felé támadjon, vagy — ha a 3. hadsereg közben visszavonulna, — a közép Sanhoz Jaroslau-Lezajsk vidékére mehessen.

De a visszafordulás nem volt azonnal keresztülvihető, mert az oroszok 2-án hajnalban — a *József Ferdinánd főherceg csoportja* előtt is visszavonultak és a 4. hadsereggel együtt a főherceg csoportja is megkezdte az üldözést. És míg ő az oroszokat csak lovasságával érte utól, addig azok a balszárny előtt Tyszowcénél megfordultak s a VI. hadtestnek délről, a IX.-nek Komarow felől támadva kellett őket hátraszorítani Grubieszow felé. A 4. hadsereg az üldözésben Mircze magasságáig jutott, onnan kellett másnap a parancs szerint visszafordulnia Uhnów felé. A II. hadtest mindhárom hadosztályával Zamosc felől a Huczvához ért és a hadsereg többi részeihez csatlakozott.

A 4. hadseregnél elért nagy győzelemmel szemben a 3. hadsereg — most már É. szárnyán is — még mindig nem volt abban az állapotban, hogy a bekövetkezendő orosz támadásoknak ellen tudott volna állani. Azért 2-án Lemberg kiürítése mellett el kellett rendelni, hogy az egész 3. hadsereg menjen vissza a Wereszyca mögé; ott rendezkedjék be védelemre, míg a 4. hadsereg majd Uhnów-Belzectől, a 2. hadsereg a Wereszyca torkolatvidékéről fogja oldalbatámadni az orosz szárnyakat.

Az 1. hadsereg 2-án jobbszárnyával folytatta Lublin ellen a támadást. Az V. hadtest Chmiel-ig előnyomult, a X. hadtest is sikerrel küzdötte magát Piaski felé. De meit délután jobbszárnyában Dorohucza és Zulin felől új erők jelentek meg, estére az egész hadtest — az Izbicánál állott hadosztálya is — Lopiennik-Izdebnora visszavétetett.

Szeptember 3-án a X. hadtest egy Izdebnora intézett orosz támadás visszaverése után az V. hadtesttel együtt ismét támadott és némileg előrehaladt. Az 1. hadsereg többi részei előtt a helyzet nem változott.

A 4. hadsereg 3-án kétfelé oszlott.

József Ferdinánd főherceg a II. hadtest 4. és 13. hadosztályával a Huczvától nyugatra, a 8. ho.-al és 9. 1. ho.-al a Huczwa-Bug között az 5. orosz hadsereggel szemben maradt s e napon a Grubieszowtól délre levő dombokat érte el. Feladata volt megakadályozni, hogy az oroszok más irányba fordulhassanak.

A 4. hadsereg többi részei és pedig:

a IX. hadtest a 25. 10. és 26. hadosztályokkal,
 a VI. hadtest a 39. 27. és 15. hadosztállal,
 a XVII. hadtest a 41. honvéd- és 19. hadosztályokkal,
 valamint a 2. és 9. menetdandárral Tomasow-Belz vonalára mentek vissza.

A hadsereg balszárnyát balra lépcsőben a 3. hadosztálynak, ezt ugyanígy hátrább a 2. lov. ho.-nak kellett követnie; a hadsereg arcvonala előtt pedig a 6.1. ho. biztosított.

A 3. *hadsereg* 3-án teljes rendben vonult ki Lembergől, hová az oroszok zenével és lobogó zászlókkal még aznap bevonultak. A 3. hadsereg még 3-án elérte a Wereszycát és a mögött — északon Jaworow-Janownál — erős balszárnyal állott meg.

A 2. *hadseregből* a 34. ho. a 8. 1. ho.-al Komarnonál a Wereszyca hidat biztosította; a hadsereg többi részei pedig a Dnjestertől délre menetben voltak nyugatnak, hogy a Sambornál kirakodásban levő IV. hadtesttel egyesüljenek. A hátuk » mögött maradt hídfőket a Dnjester hidak elrombolása után kiürítették.

Szeptember 4-én a 2. *hadsereg* a 17. és 20. hadosztályt a 3. hadsereg jobbszárnyához Rudidra küldötte; a hadsereg többi része a Dnjestertől délre maradt.

A 3. *hadsereg* helyzete nem változott.

Az oroszok ez alatt befejezték az új támadáshoz való átcsoportosítást és megkezdték további műveleteiket. A Lublin előtti hadseregüket — mely most már 16V₂ hadosztályból (256 zlj.) állott — kétfelé osztották; annak nyugati szárnyán levő XVIII. és XIV. hadtesteiből, tartalékcsapatokból stb. a Lesiczky 9. hadserege alakult, amelynek 4-én a 4. hadsereggel együtt meg kellett kezdeni a döntő támadást. Keleti csoportjuknál a főszerepet most a 3. hadseregnek szánták, amelynek Warez-Janow felé fordulva a mi északi és déli csoportjaink közé kellett ékelnie magát s a kettőt elválasztva egymásról, hátbatámadni az Auffenberg hadseregét. A Wereszycával szemben Lembergnek és a 3. hadseregük előnyomulásának fedezésére csak a 8. hadsereg maradt. E mellett hamar észrevették azt is, hogy Grubieszowhoz visszavonult hadseregüket 3-ika óta már nem az egész 4. hadseregünk üldözi. Azért most ezzel az 5. hadseregükkel támadásba menve át, azt kétfelé osztották. Két hadteste 4. hadseregük balszárnyának támogatására Krasnostaw felé fordult; a másik kettő Tomasow felé, hogy onnan a 3. hadsereg jobbszárnyával együtt működhessék. A kettéválasztott hadsereg két csoportja közt egy erős lovashadtest képezte az összeköttetést.

Nálunk ez alatt a helyzet a következőleg alakult:

Az oroszok ugyan az előnyomulást Lembergől nyugat felé még nem kezdték meg; de az konstatálva volt, hogy Mosty Wielkie-Zolkiew felől nagy erők mozognak nyugat felé

(3. hadsereg). Ezért a 4. *hadsereg*, nehogy a főerőtől elvágassék, tovább folytatta az előnyomulást dél felé s e napon Monastyr-Domaszow közé érkezett. Ugyane miatt a József Ferdinánd főherceg csoportját is közelebb kellett vonni; ennek 3. hadosztálya Zabczéhez a 8. Telatynhoz jött vissza, míg a II. hadtest Tyszowcére ment, hogy Zamoscon át az 1. hadsereg jobbszárnyát támogathassa.

Ugyanis az 1. *hadsereg* jobbszárnyába a Wieprz keleti oldaláról már 3-án nagy orosz erők nyomultak elő; 4-én pedig az orosz 9. és 4. hadseregek teljes erővel támadták meg az egész 1. hadsereget s a X. hadtestet és az V. jobbszárnyát Zolkiewka-Krzczonowig hátraszorították. A hadsereg többi részei a támadást visszaverték. A Woysch hadtest átkelt a Visztulán és Chruslinához ment.

Az 1. hadsereg helyzetét még súlyosabbá tette *mr*, hogy jobbszárnyában Krasnostaw-Izbica felől most már a fél 5. orosz hadsereg is megjelent. E miatt szept. 5-én a jobbszárnyat vissza kellett vonni, az V. hadtestet Bychawa-Tarnawka, a X-et a Por patak mögött Tarnawka-Czerniecin közé. A visszavonulás a legteljesebb rendben ment végbe. Jobbszárnyban a lovashadosztály biztosított, a Woysch hadteste pedig szintén ezen szárny erősítésére indult.

A 4. *hadsereg* a 3-ikhoz közelebb vonulva Nemierow-Rawaruska vonalába ért.

A József Ferdinánd főherceg csoportjából a II. hadtest az 1. hadsereg támogatására Tyszowcéről Zamoscon át Stari-Zamoscig nyomult, de ott nagy erőket talált, melyek Zamosc felé visszaszorították. Ugyancsak az 1. hadsereghez indult a 8. ho. is és Tyszowcén éjjelezett. A 3. ho. pedig a 4. hadsereg balszárnyára irányított és Beizen kellett volna éjjeleznie. Azonban itt orosz túlerőkre bukkant, akikkel harcba bocsátkozott ugyan; de azt estére félbeszakítva, NY.-nak kitért és Korczminnál éjjelezett.

A 3. és 2. *hadseregnél* a helyzet nem változott.

Szeptember 5-én az oroszok befejezték főerőiknek a támadáshoz Lembergől északra, Rawaruskával szemben való átcsoportosítását és megkezdték az előnyomulást az egész vonalon, ami 6-án az északi szárnyon levő Auffenberg hadseregnél máris súlyos harcokhoz vezetett.

A 4. *hadsereg* ugyanis 6-ára egy nagy kanyarodással elérte Jazow Stari-Magierow-Rzyczki előtt azt a vonalat, amelyből a támadást kellett megindítani. S miután ez időre Zolkiew-Mosty Wielkie felől az oroszok is odaérkeztek, a vonalban a két fél 6-án összeütközött.

A IX. hadtest harc nélkül jutott Jazow St.-Kurniki elé;

a VI. hadtest azonban már nehéz harcokkal tudta magát a Magierowtól Ny. levő magaslatokra felküzdeni;

hasonlóan a 41. ho., mely a Magierow feletti magaslatokat vette birtokába; míg a XVII. hadtest többi részei, Lipniknél a 19. no., Rawaruskától ÉK. a 2. és 9. menetdándárok vívtak súlyos harcokat. Ezek támogatására elsősorban a 41. h. ho. egyik ezrede, majd mivel a menetdándároknak tüzéségük nem volt, a 4. és 6. lovashadosztályokból alakított Wittmann lovashadtest Rzyczkire rendeltetett.

A kifejlődött harcok erősen keresztezték az Auffenberg terveit, melyek szerint a XVII. hadtest balszárnyának lépcsősen hátratagozva kellett volna lenni; míg a beérkezendő XIV. hadtest, mindenekelőtt a 3. ho. arra lett volna hivatva, hogy a 2. lovashadosztállyal Belznél biztosítson és majd onnan É. felől karolja át az orosz jobbszárnyat.

Az oroszok azonban olyan erővel jöttek, hogy nem mi, hanem ők lettek az átkarolók; nekünk minden erőnk arcban került harcba, mint a 3. ho. Belznél és most Hujczénél.

Ugyanis a 3. ho. azon feladattal, hogy a 4. hadsereg balszárnyát hátul lépcsőben kövesse és biztosítsa, az előző napi Belz-i harcok után 6-án reggel Karow felé ment. Itt — az oroszokkal való kisebb harc után — parancsot kapott, hogy a XVII. hadtestnek Rawaruskától K. levő balszárnyához csatlakozzék. Erre a hadosztály Hujczere nyomult s az ottani erdőkből az oroszokkal összetalálkozott. Először szerencsével harcolt; de nemsokára olyan túlerővel állott szemben, hogy csak nehezen sikerült a harcot félbeszakítva, 7-én reggel Mihalowkára visszavonulnia.

A XIV. hadtest másik hadosztálya, a 3-ik, e napon Tyszowcéről szintén Belz felé irányított és menete közben szintén önálló harcba került. Telatyntól K., délről északnak előnyomuló oroszokkal ütközött össze s harca átnyúlt 7-ére is.

A 3. *hadsereg* — most már a Boroewics gyal. tbk. parancsnoksága alatt — befejezte csoportosulását a Wereszyca mögött. Balszárnyán a 23. h. ho. állott.

A 2. *hadsereghez* a IV. hadtest is beérkezett.

Az ellenség még sem a 2., sem a 3. hadsereg előtt nem mutatkozott.

Az 1. *hadsereget* 6-án az oroszok helyi támadásai kötötték le. És bár ezekkel szemben helyt állt és a Visztulamenti Annapoli és Jozefowi hídfőket Ny.-ról ért támadásokat is visszavetette, a hadsereg szorongatott helyzete és az oroszoknak a Wieprz-Bug közötti előnyomulása miatt a hads. főparancsnokság a József Ferd. főhg. csoportját az 1. hadseregnek rendelte alá azon célból, hogy az 1. hadsereg támadólag léphessen fel vele. De mint fentebb láttuk, a József Ferd. főhg. csoportja már maga is oly súlyos harcokba került, hogy az 1. hadsereg harcaiba be nem avatkozhatott; s így az 1. hadsereg kötelékébe való lépése elmaradt. Sőt a főherceg parancsot kapott, hogy a 8. hadosztály is a 4. hadsereg balszárnyához csatlakozzék.

12. A második lebergi csata.

Szeptember 8-11.

Az eddigiek szerint a bekövetkező harc úgy volt tervezve, hogy a 2. és 3. hadsereg a Wereszyca mögött leköt, míg a 4. hadsereg támad ÉNy. felől.

Azonban az ellenségről beérkezett hírek és a mostanig történtek után a helyzet megfordult. Az oroszok délen birtokukba vették a Dnjester átjáróit. De attól délre csak lovaságuk mutatkozott, a Wereszycánál pedig oly passzívan viselkedtek, hogy tisztán lehetett látni, miszerint ott csak kisebb lekötő erőket hagyva, védelemre rendezkednek be; míg a 3. hadseregük, a 8. és 5. hadsereg jórésze is a 4. hadsereg ellen támad.

Ennek megfelelőleg a mi csatatervünk is megváltozott: a 4. hadsereg védő, lekötő csoport lett, míg a 3. és 2. hadseregek támadnak és a 2. hadsereg iparkodik a balszárnnyat átkarolva, Lemberg felé felsodritani.

7-én este adta ki a főparancsnokság az erre vonatkozó intézkedéseket. 8-án kellett déli támadó csoportjainknak az előnyomulást megkezdeni. Ezért 8-tól szokás a 2. lebergi csatát számítani, holott mint láttuk, az a 4. hadsereg-nél már 6-án vette kezdetét.

7-én a 3. és 2. hadsereg felvette a készségi helyzetet, melyből a támadást kellett megkezdeni.

E szerint a 3. *hadsereg* — tulajdonképen reggel még védőleges szándékkal — a 4. hadsereg jobbszárnnyához csatlakozva előre vonult a Wereszyca felé.

A 3. hadsereg balszárnnyán a Jaworow -Janowi műúttól északra a 23. h. ho. állott. A XI. hadtest Janowtól Kamienbródig, ettől lefelé a Ili. állott a tavak mögött. Mindkét hadtest mögött erős tartalékok visszatartva.

A 2. *hadsereg*, amelynek most már a XII. hadtest is visszaadatott, Czerlanyánál csatlakozott a XII. és VII. hadtestekkel, melyek a másnapi támadáshoz előcsapataikkal a Wereszyca átjáróit s azok előtti dombokat is megszállották.

A IV. hadtest Rudidnál állott, mint tartalék.

A Dnjestertől délre a népfelkelőkkel és lovassággal erősített 38. honv. ho. biztosította a hadsereg jobbszárnnyát és intézkedések történtek a Kárpát átjárók biztosítására is. A 38. hadosztálynak Kolodrubynál átkelve az orosz balszárnnyat kellett megtámadnia.

A 4. *hadseregnél* úgy a VI. mint a XVII. hadtest e napon is súlyos harcokat vívott, kivált a legszélső szárnnyon Rzyckinél, ahol az oroszok egyre-másra új csapatokkal erősítették arcvonalukat.

A harc a 4. hadsereg előtt, mint később az egész

vonalon, ide-oda hullámzó, elkülönítetten vívott részlet-harcokból állt. Mi is támadtunk, az oroszok is. Az oroszok támadásai általában mindenütt könnyen vissza voltak verhetők; de mindenütt új tartalékokkal új támadás jött az előző helyett. Igazi mozgóharc alig volt, mert az oroszok, ahol csak kis időre is megállottak, azonnal beásták magukat. Ahol pedig mi támadtunk, mindenütt már kész 2. és 3. vonalat találtunk az első mögött. Így a harcvonal egészen jelentéktelen — pár száz lépéses — térnyerésektől eltekintve változatlan maradt.

Az egész 4. hadsereg előtt, de kivált annak északi szárnyán mindjobban érezhetővé vált az orosz nyomás, amit most már az 5. hadsereg harcba lépése okozott. Rzycki előtt a balszárnyat vissza kellett hajlítani, mert már északról is támadták az oroszok; az ott tüzéség nélkül küzdő 2. és 9. menetdandárok támogatására pedig a 4. és 6. lovashadosztályokból alakított Wittmann lovashadtest gyalogharc-hoz rendeltetett. Ez volt az első eset, ahol nagy lovaserők gyalogtűzharcra alkalmaztattak.

József Ferdinánd főhg. csoportját érte legsúlyosabban az orosz nyomás.

A 3. ho. egész éjjel nehéz harcban állott a Hujcze melletti erdőkbén; a túlerők elől 7-én reggelre mégis sikerült kivonnia magát és visszavonulni Michalowka felé. Itt azonban Karow felől újból oroszok támadtak reá; a 2. lov. ho. támogatásával estig állotta helyét a hadosztály, míg végül este visszavonult Rzyckire, hol a hátrahajlított balszárny mellett Hrebenne előtt a 10. és 11. lovashadosztályok szomszédságában arccal északnak foglalt állást.

A XIV. hadtest másik hadosztálya, a 8-ik, előző délutántól szintén magában, Belztől északra, Telatyn körül délről cs keletről támadó kettős túlerő ellen vívott nehéz harcokat, amelyekből kivonatván, éjjelre Laszczowon át Wierzcycára visszavonult.

Így a J. Ferdinánd főhg. csoportjából mostanra már az egész XIV. hadtest kivételével és ott a 9. lovashadosztállyal csak a 25 zászlóaljzat számláló II. hadtest maradt, melynek 25. hadosztálya a IX. hadtestnél volt beosztva, egy ezrede pedig az 1. hadsereggel az összeköttetést fenntartandó, Zamoscnál volt kikülönítve. A csoport (úgy a II. hadt., [mint a lov. ho.] 7-én reggel a Komarow—Tyszowcei műúttól északra volt felfejlődve. Vele szemben az orosz 5. hadsereg offenzívába ment át s már 6-án előnyomulásba fogott Zamosc — Grubieszow felől. 7-én reggel hatalmas oszlopok fejlődtek a II. hadtesttel szemben és annak oldalaiba. A II. hadtest bevárta a fejlődést, de a támadás elől déltájt visszavonult a Komarowtól délre levő magaslatokra, a VI. hadtest aug. 26-iki állásaiba. Az itt levő fődözekekben várta be a támadást,

amely különben heves mértékre csak Tarnawatkánál fejlődött. Itt egy honv. menetzászlóaljjal hadtáp- és népfelkelőalakulatok, valamint később a 9. lovashadosztály foglaltak állást és sikerült visszaverniök a Zamosc felől igen erősen támadó oroszokat.

Az *1. hadseregnél* 7-ike helyi harcokkal telt el, nevezetesebb eredmények nélkül. ÉK. és K. felől nagy orosz erők jelentetvén, igen szükséges lett volna a József Ferdinánd főhg. támogatása; de az előzőkben előadottak szerint nem volt lehetséges, mert a csoport ugyancsak el volt foglalva a maga harcaival. Ennek dacára az 1. hadsereg tartotta magát úgy ezen, mint a következő napon, 8-án is. Csak a balszárnyon levő Kummer-csoportnak kellett hátrább vonulnia a rendkívüli túlerő elől. A Woyrsch Landwehr hadteste a hátrahajolt jobbszárny mögé Tarnawkához érkezett mint tartalék és felfogta a jobbszárny ellen intézett orosz támadásokat.

8-án, reggel egész keleti arcvonalunk, csaknem 100 kilométeren a Dnjestertől a Solokijáig, támadott. Védő feladata dacára támadt a 4. hadsereg is, így akarván minél nagyobb erőket vonni magára, hogy a 3. és 2. hadseregnek annál nagyobb mozgási szabadságot tudjon biztosítani.

A *2. hadsereg* volt a főtámadócsoport; először jobbszárnyán, a Dnjestertől délre álló 38. hadosztálynak kellett átkelni a folyón s a hadsereg többi részeinek lépcsőben csatlakozni hozzá, amikor Ryczychowhoz ér. Első napra a Szczerek patak vonala volt kitűzve cél gyanánt. Ezt ugyan a hadsereg első nap nem érte el; hanem a 38. hadosztálynak, ha nehezen küzdve bár, mégis sikerült az átkelés, mely után hidfőszerű biztosításból további támadáshoz csoportosult. A hadsereg többi része is átlépte a Wereszycát s Komarno előtt a VII. hadtest s a IV-iknek részei a Rumnoi megerősített állásokat vették támadás alá; a hadsereg északi szárnya pedig Lubiennél foglalta el az orosz állásokat.

A *3. hadsereg* szép eredményeket vívott ki.

A lebergi műút mentén előnyomuló III. hadtest elfoglalta Grodeket és az attól keletre levő magaslatokat; tőle északra a XI. hadtest a wielkopolei magaslatok elfoglalása után a Wereszycáig küzdötte magát, a hadtest balszárnyán a 23. h. ho. pedig rohammal foglalta el Janowot.

A *4. hadsereg* jobbszárnyán a IX. hadtest szintén átküzdötte magát a Wereszycán.

Innen fölfelé azonban már az oroszok voltak a támadók. Észak felé tolt erőik Belz felől nyomultak elő. Az összes erőknek kb. $\frac{3}{4}$ -edét a 4. hadsereg kötötte le.

Auffenberg ugyan még mindig a XIV. hadtestnek Uhnwon át való támadásával gondolta ellensúlyozni az északi szárnyra nehezedeő nyomást; éhez a II. hadtestnek a Grubieszow felőli 5. hadsereget kellett volna lekötnie, a gyalogsággal

erősített 2. lov. ho.-nak pedig Zamosc felé kellett biztosítani. De ez már nem volt lehetséges, mert a II. hadtestet a nagy túlerő lassanként visszaszorította a Tomasowtól közvetlen északra levő magaslatokra.

A VI. és XVII. hadtestek előtt az oroszok egész nap óriás túlerőkkel támadtak, leghevesebben Rawaruska—Rzyczi körül. Azonban támadásaik nemcsak megtörték, hanem csapataink, mihelyt lehetett, azonnal ellentámadásba mentek át. De ez — bár tényleg lekötötte a túlnyomó erőket — a helyzetben nem változtatott. A vonal a reggeli maradt.

A Rzyczkinél hátrahajló balszárnyat más csapatok hiányában a vasúton épen beérkező menetalkulatokkal kellett megerősíteni. A rajvonalban levő 4. és 6. lovashadosztály estére a 3. ho. egyik ezrede váltotta fel; a Wierzcycától idevont 8. hadosztály pedig a 3. ho. meghosszabbításában mint legszélső balszárny Hrebenne és Lubycza közt ásta be magát.

Hadseregeink támadása a lemergi úttól délre 9-én is előrehaladt.

A 2. *hadsereg* bal- és 3-*iknak* jobbszárnya a Szczerzec p. vonalát és a Stawczany magaslatot foglalta el. A 23. hadosztálynak igen véres harcai voltak Janowért.

A 4. *hadsereg* előtt e napon is teljes erővel dühöngött a harc, azonban a helyzet nem változott. A *1. Ferdinánd főhg. csoportja* reggelre közvetlen a Tomasow előtti magaslatokon foglalt állást. Azonban az oroszok mindkét oldali átkarolása elől rendkívül veszteségteljes harcok után kénytelen volt visszavonulni Lubycza magasságába. Ezzel a 4. hadsereg háta már veszélyeztetve volt; annál is inkább, mert kevéssel utóbb egy leolvasott rádiótávirat szerint az orosz XXI. hadtest parancsot kapott, hogy a Lubyczánál levő arcvonalunkat hátbatámadja.

Az *1. hadseregnél* a helyzet szintén rosszra fordult. A Kummer-csoportot az ellenség visszanyomta a Wyznica mögé. A szomszédos 12. ho. is visszament. Az V. hadtest jobbszárnya és a porosz Landwehrek is visszaszorultak; a Wisztulától nyugatra levő orosz lovasság a San torkolata körül kezdett átkelni az 1. hadsereg háta mögé. A hadsereg jobbszárnyát az oroszok mindjobban megkerülték; nem volt semmi tartalék, úgy, hogy a benyomott részek támogatására a harcoló vonalokból kellett kivonni tartalékokat. Az 1. hadsereggel szemben az orosz 9., 4. és $\frac{1}{2}$ 5. hadsereg most már olyan nyomasztó túlerőben állott, hogy a 18 napja szakadatlanul harcban álló, kimerült és leolvadt hadsereg részéről kilátástalan volt a további küzdelem.

Ezért a hadseregfőparancsnokság megengedte, hogy az I. hadsereg visszavonuljon az alsó San mögé.

A keleti vonalon álló hadseregek kitartottak, mert még remélni lehetett, hogy a 2. és 3. hadseregek győzelmei jóra fordítják a nagy helyzetet.

Ezért a hadseregfőparancsnokság 10-ére elrendelte, hogy a 4. hadsereg balszárnyán a XIV. és XVII. hadtestek állásaik megerősítése mellett merev védelemre szorítkozzanak; míg a hadseregek többi részeinek továbbra is folytatni kellett a támadást.

A 2. *hadsereg* támadása az egész vonalon előrehaladt. A jobbszárny Mikolajow előtt, az arcvonala Dornfeld—Stawczany vonalában állott. A 3. *hadsereg* jobbszárnya szintén előrejutott; azonban Janowot túlerő elől ki kellett üríteni.

A 4. *hadsereg* jobbszárny IX. és VI. hadtestei is támadtak, de az orosz vonalakig eljutni csak kevés helyen sikerült.

A XVII. hadtest előtt az ellenség a gyalogsági támadásokkal nyilvánvalóan a fáradtság és a töltényhiány miatt alábbhagyott. Állásaink előtt helyenként a szó szoros értelmében egymás hátán feküdtek az orosz halottak, a sokszor megismételt támadások áldozatai. Azonban a tüzéség állandóan tűz alatt tartotta vonalainkat. Általában a küzdelem ekkor már az álló harc jellegét vette fel.

Az É. szárnyon a viszonyok mind nehezebbekké lettek. A II. hadtest 10-én Lubycza magasságában ismét állást foglalt, de mivel az ellenség nagy erővel átkarolva fejlődött ellene, be se várta a támadást, hanem estére visszavonult a Rawaruska—Lubaczowi vasút mögé. Éhez a visszavonuláshoz a 8. hadosztálynak is csatlakozni kellett, mert már reggel óta az egész XXI. orosz hadtest szorongatta igen lefogyott vonalait.

Ezzel megkezdődött a vég kezdete.

Mert bár az arcvonalba küzdő csapatok sehol megverve nem voltak s a 2. és 3. hadsereg, ha lassan is, de folyton előrehaladtak és a 4. hadsereg legészakibb sarka Rzycki előtt most is abban az árokban harcolt, amelyikben 7-én a harcot megkezdette; és bár az oroszoknál is mindjobban mutatkoztak úgy a kimerülés, mint az utánszállítás hiányának jelei: a hadseregek északi szárnya nem volt biztosítva többé, az erre kirendelt II. és XIV. hadtestek annyira megfogytak és úgy kimerültek, hogy nem voltak akcióképesek. A XIV., XVII. és II. hadtestek állományuknak legalább $\frac{2}{3}$ -át elvesztették; azonkívül, ami volt is, már demoralizálódott és rendetlenségbe jutott a 18 napos szakadatlan harc alatt.

Mindezek mellé 10-én estére megállapított, hogy Narolról nagy orosz lovastestek menetelnek Jaroslau felé.

Dacára a felsorolt legsúlyosabb körülményeknek, a küzdelem még sem adatott fel.

I. Ferdinánd főhg. parancsot kapott, hogy a XVII., XIV. és II. hadtestekkel, valamint a Wittmann és br. Nagy lovashadtestekkel és a 9. lovashadosztállyal a Cieszanow-Horyniec-Szczerzec vonalat szállja meg. Ezzel a 4. hadsereg nagyobbik felének Magierow sarokpont körül kamószerűen hátra kellett volna hajolnia és ott a legszívósabb védelemre berendezkednie; a lovasságnak pedig elsősorban az előnyomuló orosz lovasságot elkergetnie.

Ezen parancs foganatosítását, az új állás felvételét a kijelölt csapatok 11 -én délben megkezdték. Az átcsoportosítás az oroszok szemmel látható kimerültsége folytán mindenütt simán ment, annál is inkább, mert a harctevékenység az É. szárnyon állott három hadosztállyal szemben már előző este óta majdnem teljesen szünetelt.

Dél előtt 11 órakor felfogott orosz rádiórendelkezésekből azonban azt tudtuk meg, hogy 11-én két orosz hadtestnek Narol-Lubyczától Zukow-Gorajec-Lowcza-Huta vonalába kellett menetelnie.

Erre a hadsereg főparancsnokság elrendelte, hogy József Ferdinánd fhg. csoportja ezt az orosz erőt támadja meg.

De miután a főherceg ezt a parancsot teljesíteni nem tudta, 10.000 lőfegyverével és holtra kimerült embereivel három hadtestet meg nem támadhatott; és mert hírek érkeztek arról, hogy a Dnjestertől délre Stryjből Drohobyczra már 10-én erős orosz gyalogoszlop érkezett és hogy Stanislawiál és Kelet-Bukovinában szintén nagyobb orosz erők nyomulnak elő; s így nyilvánvaló lett, hogy a 3. és 2. hadsereg lassú előhaladása a helyzetet ki nem javíthatja, 4 óra 30 perckor délután a hadsereg főparancsnokság elrendelte az általános visszavonulást a San mögé.

52 orosz hadosztály 824 zászlóaljával szemben részünkről mint teljes értékű tábori csapat csak 40 hadosztály 526 zászlóalja állt. Csaknem 300 zászlóaljjal kevesebb, vagyis csaknem egy harmadnyi orosz túlerő. Ennek dacára hadseregeink megverve nem voltak sehol. Az 1. hadsereget önként kellett visszavezetni a kettős túlerő által történt átkarolás elől. Keleti arcvonalunk nemcsak hogy rendületlenül állotta helyét, hanem a 2. és 3. hadseregeink szépen haladtak Lemberg felé. Azonban két nagy erőcsoportunk közé beékelődött az egész orosz 5. hadsereg s a József Ferdinánd főherceg gyöngé csoportja nem bírhatta ki a ránehezedő V., XVII. és XXI. orosz hadtestek nyomását, nem akadályozhatta meg, hogy azok el ne vágják a 4. hadsereg hátsó összeköttetéseit. Ennek a Komarownál megvert erőnek Lubaczow felé való előnyomulása idézte elő azt, hogy vissza kellett vonulnunk azért, hogy a következő harcokhoz kedvezőbb helyzetet lehessen teremteni.

13. Németország keletporoszországi művelete. (Tannenberg és Angerburg.)

Németország a háború elején csaknem összes erejével a franciák ellen fordulva, az oroszok ellen csak igen csekély erőket alkalmazhatott. Arra számítva, hogy az orosz mozgósítás a váröv védelme mögött lassan fog lefolyni és hogy Oroszország a Visztulától nyugatra levő Nyugat-Lengyelországot ki fogja üríteni, Németországnak a háború legelső fázisában főképp csak Kelet-Poroszország védelméről kellett gondoskodnia. Ez viszont számos víze, főként tóvidéke révén a természet által meglehetősen biztosítva van.

Így Németország a keletporoszországi várak és a határvonal közvetlen biztosítására szükséges — főként Landwehr és népfelkelő — erőknél kívül az aktív védelemre csak egy hadsereget hagyott. (8., Prittwitz vezérezredes, 3 sorhadbeli s egy tart. hadtest, 1 tart. ho., 3 Landw. ddr. és 1 lov. ho.)

Az orosz lovasság egyes helyeken mindjárt a hadüzenet után aug. 2-án betört, azonban a határvédő alakulatok visszaverték.

Az oroszoknak Rennenkampf tbk. alatt álló 1. (Njemen) hadserege Kowno-Grodno, a Samsonow tbk. alatt álló 2. (Narew) hadsereg Varsó-Lomza között gyülekezett. Tehát támadásuk is onnan volt várható.

Prittwitz először a Njemen hadsereggel akart végezni s ennek megfelelőleg főerejével Insterburg körül vonult fel, egy hadtest pedig Samsonowwal szemben Gilgenburg vidékén állott.

Aug. 17-én egy orosz hadtest Stallupönen előtt átlépte a határt; de a németek visszaverték és a határon túl üldözték. A következő napokon az egész német hadsereg megkezdte az előnyomulást Gumbinnen felé, ahová az orosz Njemen hadsereg is előnyomult. Az összeütközés aug. 20-án volt Gumbinnen-Gawaiten körül. A németek vereséget szenvedtek; illetve miután a helyenként kedvezőtlen harc folyamán arról jött hír, hogy a Narew hadsereg is megkezdte az előnyomulást, nehogy ez Königsberg felé előnyomulva, elvágja a 8. hadsereg összeköttetéseit, Prittwitz elrendelte a visszavonulást azon szándékkal, hogy visszavonul a Visztulához Danzig és Thorn közé s itt a várak védelme alatt várja be a szükséges erősítéseket.

Ekkor aug. 23-án Hindenburg gyal. tábornok vette át a 8. hadsereg vezérletét. Az ő terve volt: fámadni és gyorsan megverni az egyik orosz erőt, még mielőtt a másikkal egyesül. Először a Narew hadsereg ellen fordult.

Számolva az oroszok lassúságával, a tétlenül maradt Rennenkarnpffal szemben csak Königsberg védőrségét s lovas-

ságot és népfelkelőket hagyott. Ereje többi részét gyors mé-
netekben és vasúton Osterode vidékére tolta át, honnan délre
a XX. német hadtest lassan hátrált a Samsonow előnyomuló
hadserege előtt.

A Narew hadsereg ÉK. arcvonallal előnyomulva, aug.
24-én Mlawa-Willenberg vonalba ért.

Hindenburg vele szemben arcban csak egy Landwehr
hadosztályt fejlődtetett azzal, hogy erősebb nyomás előtt
Osterode felé vonuljon vissza. Egy hadtestet és 1 Landwehr
hadosztályt D. felől, két hadtestet É. felől való átkarolásra
irányított és csupán 1 hadtestet tartott a szükség szerint itt
vagy ott leendő alkalmazásra a közép mögött.

A kettős átkarolás tökéletesen sikerült, amiben az oroszok
maguk segítették a németeket azzal, hogy a német közép
gyöngeségét felismerve, erejük túlnyomó részét az ellen irá-
nyították, hogy áttörjenek.

Aug. 27-én kezdett érvényesülni az átkarolás. A német
lekötő csoport visszavonulása folytán az egész Narew had-
sereg csapdába került.

28-án Samsonow látva mindkét szárnya veszélyeztetett
helyzetét, minden erejét a Tannenberg irányában való áttö-
résre rendelte. Hindenburg viszont a heves támadásokkal
szemben a tartalék hadtestet vetette harcba és e napon sikerült
visszavetni Tannenberg felől az erős áttörő csoportot is.

Az átkarolás 2ft-én mindkét szárnyon teljesen kifejlő-
dött. Az oroszok teljesen lurül voltak zárva. Csak az Ortelsburg-
Willenberg közti mocsaras, erdős tér maradt szabadon.

30-án az orosz sereg már mozdulni sem tudott. A
nehéz, mocsaras, erdős vidéken a Samsonow 250.000 főnyi
seregéből legfeljebb 70.000 ember menekült meg. Százezer
orosz fogságba jutott, kb. 70.000 elesett és megsebesült.
Csaknem az egész tüzérség és a vonat odaveszett. A had-
seregpáncsnok, Samsonow föbelőtte magát. Az orosz Narew
sereg megsemmisült.

Hindenburg most a legnagyobb gyorsasággal a Njemen
hadsereg ellen sietett, mely az alatt, míg a 2. orosz hadsereg
tőle alig 2—3 napi menetre végóráit élte, ahelyett hogy azt
segíteni sietett volna, a Pregel vizvonalai mentén 100 km
hosszú állásban arccal Ny. és DNy.-nak védelemre rendezte
be magát. Próbált ugyan előtöréseket, lovassága elkalandozott
és pusztított, de maga a főszereg tétlen maradt.

Hindenburg közben a nyugati hadszíntérről erüáltéseket
is kapott; két hadtestet és egy lovashadosztályt. Terve most is
ugyanaz volt, mint Tannenbergnél. Az orosz vonal Allenburg-
Angerburg mellett húzódott. Hindenburg Königsberg védőr-
ségét és egy hadtestet Allenburg felé az orosz jobbszárny
átkarolására irányítva, a többieket ÉK. iránnyal fejlődtetete,

egy oszlopát pedig Biala-Lyck felé küldte, hol az Ossewiec körül alakuló 10. orosz hadsereg beérkezett részei álltak készen, hogy majd a német jobbszárny hátába támadjanak.

Szeptember 8-án Hindenburg megindította a támadást. És mialatt a legszélső keleti oszlop Bialánál és Lycknél teljesen szétverte a legkitűnőbb orosz hadtestet, azalatt a főerő szárnyai átkarolólag nyomultak az oroszok ellen; Angerburgnál pedig igen nehéz küzdelem után az orosz közép kényszerült feladni állásait. Rennenkampff a teljes átkarolás fenyegető veszélyére jobbszárnyának és a középnek a visszavonulást még 9-én este elrendelte s e részek a 10-ére való éjjelen Insterburgon át magukat a harcból kivonva, Stallupönenen át orosz területre vonultak. Azonban a Rennenkampff balszárnya szept. 11-én ismét teljes körülrzés folytán megsemmisült. 45.000 foglyon kívül 30.000 halott és sebesült, 150 löveg volt a veszteség.

Hindenburg kereken 150 000 emberrel két hét alatt teljesen megverte az oroszoknak félmillió emberét. Rennenkampff balszárnyinak feláldozásával hadserege többi részét megmentette s Kowno erődéi mögé vonult vissza. Hindenburg erélyesen üldözött, azonban a Njemenen túl nem mehetett, mert a galíciai események miatt hadserege túlnyomó részével az osztrák-magyar haderők támogatására Krakkó mellé kellett indulnia.

A visszamaradt csekélyebb erők két csoportra osztva előbb az üldözést folytatták, majd a túlerő elől visszahúzódva, közvetlen a határon berendezett védelmi vonalukban őrizték a porosz határt.

14. Helyzet szeptember közepén.

Az Angerburgi győzelemmel s a 2. leMBERGI csatával az Oroszország elleni háborúnak első időszaka véget ért. Míg Hindenburg minden idők legszebb fegyvertényei közül is kiemelkedő győzelmeivel verte, illetve részben semmisítette meg a K.-Poroszországba tört oroszokat, addig mi is elértük azt, hogy az újonnan érkező orosz hadtesteket mi ellenünk kellett irányítani. S így a mi haderőnk is becsülettel megfelelt annak a nehéz feladatnak, hogy magára vonja és feltartsa az oroszok nagy tömegét.

Ugyane harcok végeztével egyidőben a német főerőknek a nyugati fronton való küzdelme is fordulóhoz jutott. A német hadseregeknek az ellenséges birodalom szíve felé való addigi gyors előnyomulását a franciák a *marnei csatában* (szept. 6—10.) megállították.

Nem vált be a német-osztrák-magyar haditerv azon

számítása, hogy az oroszok a mozgósítással csak sokára készülnek el s mire, az bekövetkezik, a német főerők nyugaton végezni tudnak a franciákkal. Az oroszok megelőztek bennünket a mozgósítással, a franciák gyors leverése nem sikerült. Így a súlypont, mely idáig teljesen a nyugati hadszíntéren volt, kezdett — ha nem is eltolódni — de megosztani, kelet felé.

A mi veszteségeink igen nagyok voltak; a tényleges állománynak, kivált a tényleges tisztikarnak jórésze odaveszett. Hadseregeinket erősen megtépázta a hatalmas orosz túlerővel való 18 napos küzdelem.

A németeknek kellett a túlerővel szemben közvetlen segítséget nyújtani. Ezért Hindenburg 8. hadseregének csak kisebb részét hagyva K.-Poroszország védelmére, hadserege egy részéből s a Franciaországból küldött csapatokból egy új 9. hadsereget alakított, amelynek Krakkó felett gyülekezve, a mi hadseregeinkkel vállvetve, közös támadással kellett az oroszokat visszavetnie.

III. FEJEZET.

1914. őszi hadjárat.

15. Visszavonulás a San mögé s az átcsoportosítás.

Szeptember 12—30.

A hadászati megkerülés miatt, amellyel az oroszok keleti hadseregeink mindkét szárnyát fenyegették és az 1. hadsereget a többitől elvágták, a különben mindvégig veretlen hadseregeinknek vissza kellett vonulniok.

A harc félbeszakítása és az ellenségtől való elválás 1-ről 12-re menő éjszakán minden baj nélkül történt. A 4. hadsereg É. felén az arcvonal megkezdett hátrakanyarítása ment át visszavonulásba.

Az oroszok úgy kimerültek a harcok alatt, hogy nemcsak üldözni nem voltak képesek, hanem még követni se tudták a visszavonuló csapatokat. Csak az eső által tönkretett utak és az e miatti vonattorlódás, valamint a hosszú harcok alatt több helyen létrejött kötelék felcserélések tették némileg zavarossá a visszavonulást. Az ellenség azt alig nehezítette valahol s csak a 4. hadseregnek — melynek É. szárnyával a már előnyomuló 5. orosz hadsereg mellett kellett visszavonulnia — volt 13-án nagyobb összeütközése Krakowiec mellett. Máshol csak kozákosztagoknak vonataink

nyugtalanítását célzó rajtaütései zavarták a hátramenetet, ami

azonban egyes csapataink vonataiban így is igen jelentékeny veszteségeket okozott.

Az 1. hadsereg 13-án Janownál vívott erős harc után átkelt a San folyón.

Szept. 15-re az egész harcvonal elérte a Sant. E napon a:

2. hadsereg Stari Sambor-Nowo Miasto között, a
3. hadsereg Przemyslben és attól délre, a
4. hadsereg a San mögött Przemysl-Jaroslau közt, az
1. hadsereg a San mögött kb. 20 km-nyire Lezajsk-Tarnobrzeg vonalában állott.

Hadseregeink azonban nem maradtak a San mellett, amint eredetileg tervezve volt. Mert bár a visszavonulás jelentékenyebb ellenséges beavatkozás nélkül folyt is le, de állományunk a 18 napos harc, több mint egy hónapja tartó menetek stb. folytán annyira alászállott, hogy okvetlen szükséges volt a csapatokat a hátul beérkezendő menetalakulatokból kiegészíteni és rendezni. Továbbá a Hindenburg 9. hadseregének felvonulását kellett bevárni, hogy azzal együtt kezdhesük meg a műveleteket.

Ezért a visszavonulás tovább folytatódott Przemysl, valamint a San-menti Sieniawai és Jaroslai hídfők oltalma alatt, a Dunajec-Biala vonalig. Przemysl magára hagyatott.

A Sieniawai hídfő, miután hivatásának megfelelt, szept. 18-án, a Jaroslai pedig 20-án kiürítették. Utóbbi ellen nagy orosz erők vonultak fel és mindkettőnek erődeit nehéz tűzér-ség lőtte szét.

Déli szárnyainkon az ellenség nem is követett. Közvetlen érintkezésben a 2. és 3. hadsereggel eddig sem állott; most pedig, mikor 23-án Sanok-Debica-alsó Viszloka vonalig elértük, csak az 1. hadsereg állott érintkezésben vele Mielec és Szidliszownál.

Az oroszok ugyanis nemcsak hogy nem üldöztek, hanem távolról is csak két hadseregük követett, a 9. és 5-ik, amelyek Szczuczyn-Rzezow-Jaroslau vonalig értek el. Többi erők í közül a 3. hadsereg Przemyslt zárta körül, a 4. hadsereg a San mellett Przemysltől északra, a 8. pedig onnan délre a Dnjesterig beásta magát. Mikor pedig az oroszok hírét vették, hogy a mi balszárnyunkon Krakkó körül német erő gyülekezik, abban állapodtak meg, hogy a mi hadseregeinkkel szemben a San-középső Visztulánál (a Pilica torkolatig) védeni fognak, egy nagy erővel pedig Varsótól intéznek oldalunkba egy hatalmas támadást. E célra odavitték Kelet-Poroszországból a 2. hadsereget, az Iwanow frontjáról pedig az 5-iket. A közép Visztula védelmére a 4. hadsereget a Santól Ivangorodhoz vitték, ettől délre a Visztula-alsó Sant a 9. hadsereg szállotta meg. Így a mi hadseregeinkkel szemben csak két hadsereg maradt, a 3. és 8-ik; ezek közül az előbbi

Przemysl körülzárása mellett onnan északra a San védelmét vette át, a 8-ik Przemysltől délre a balszárnyon rendezkedett be védelemre, lovassága pedig a Tatár hágóig (Jablonica) a Kárpát átjárók ellen nyomult elő.

A mi tervünk az volt, hogy Hindenburg — akinek 10 hadosztályul álló 9. hadserege szeptember 20-tól gyülekezett Krakkó-Czenstochau között —hadseregével és ami 1. hadseregünk egy részével, vagyis összesen 18 hadosztállyal a Visztulától északra gyorsan előnyomulva és a Visztulán átkelve, szétveri az ott gyülekezőben levő orosz erőket, mielőtt azok a csoportosítást befejeznék. Ezzel egyidejűleg a Visztula és a Kárpátok közt álló 1., 4. és 3. hadseregeink Przemysl felé támadva azt felmentik és a Kárpát szorosok felől előnyomuló 2. hadsereggel délről szorítják fel az oroszokat.

Szept. 26-án foglalták el hadseregeink az alsó Dunajec-Uzsok között azt a vonalat, amelyből a teljes rendezkedés és a német hadsereg felvonulása után az előnyomulást meg kellett kezdeni; s amely állás minden eshetőségre készen, védelemre is be volt rendezendő.

Ezen készütségi állás volt:

1. *hadsereg* megosztva: déli része (X. és V. hadtest = 6 hadosztály, a Kummer-csoport és 1 lovas hő.) a Visztulától délre az alsó Dunajec előtt Szczuczintól Ladnáig (Tarnow előtt). Északi csoportja (I. hadtest, 37. h. no., népf. alakulatok, Woysch Landw. hadteste és két lov. ho.) a Visztulától É. az alsó Nida mentén fejlődött fel Pinczowig;

a 4. *hadsereg* (október 1. óta József Ferdinánd főherceg alatt) a IX., XVII. és II. hadtestekkel Ladna-Gorlice között; VI. és XIV. hadtestek tartalékban a balszárny mögött; négy lov. ho. előretolva a Vislokánál;

3. *hadsereg* Gorlice-Krempna közt; egy hadosztálya előretolva Zmigrodhoz, egy lov. ho. tartalékban;

2. *hadsereg*: XII. hadtest a Duklai hágótól délre, VII. a Lupkowitzól nyugatra, IV. hadtest 31. hadosztálya a 38. h. ho.-al és egy népf. dandárral Uzsok mögött, a 32. ho. a Ciroka völgyben, előtte Cisanál egy népf. dandár, három lov. ho. hátul tartalék.

Hindenburg ekkorra megkezdte Krakkótól az előnyomulást és Piotrokow-Chmielnikhez ért.

A csapatok szept. 30-án a kiindulási helyzetben készen voltak arra, hogy október 4-én megkezdjék az előnyomulást.

16. A Kárpátok védelme.

Szept. 5.-okt. 9.

A Kárpát-átjárók védelmére az első intézkedések szeptember 5-én történtek. Hofmann tbk., a lemergi kat. kerület

parancsnoka, 6 menet- és 22 népfelkelő zászlóaljjal szállta meg a szorosokat. Éhez még egy menet- és egy népf. útege volt. A népfelkelők többnyire a legidősebb korosztályból voltak, Wernndl puskával felszerelve.

A hágóknál átlag 2-2 zlj. volt; ezenkívül mint tartalék az Uzsoki-, Vereckei- és Beszkid hágók számára Munkácsnál 3 zászlóalj, a Toronyai (Wiskowi), Pantyr és Jablonicai Tatórhágók számára M -Szigetnél 1 zlj., a Kirlibabai Jacobyeny és Bolgói hágók számára Radnán 3 zászlóalj. Főtartalék Husztinál 3 zászlóalj.

Szeptember közepén mutatkoztak a hágók előtt az első kozák járőrök.

Szeptember 24-én egy kozákhadosztály, majd egy gyal. Dandár támadt az *Uzsoki hágó* 2 zlj. és 1 útegből álló őrségére. Ez a 17. népf. dandárral megerősítve, szept. 26-ig Hajasdnál, — alig pár km a hágó mögött — tartotta magát. Ekkor br. Karg altbgy. alatt a 38. h. ho. és a 102. népf. ddr. érkeztek oda s Fenyvesvölgyénél szept. 29-ig vívott heves harcok után az oroszokat a hágóra visszavetették.

Hasonló támadások érték a többi hágókat is, amelyek felé azonban már a közeli pótzászlóaljakból összeszedett népfelkelő menetzászlóaljak voltak útban erősítésül. Általában jellemző, hogy az oroszok ezekre a hegyi támadásokra gyalogság és tüzérség mellett főképp kozákokat alkalmaztak.

A *Vereckei* és *Beszkid hágókat* szept. 26-án érte mindhárom fegyvernem támadása, melyet a munkácsi tartalékból összesen 5 zljra emelt védőrség 28-ig tartott; ekkor azonban kénytelen volt Vezérszállásra, majd 30-án Szolyyára visszavonulni.

A *Toronyai hágó* védői a huszti tart. zljjal túlerős kozák támadással szemben -gfr- 26-án helyt állottak; akkor pedig Ökörmezőig mentek vissza, hol a parancsnokságot gr. Attems altbgy. vette át. Lehozva a Pantyr hágótól az egyik zlj.-at, ezzel és még két menetzászlóaljjal Kalocsalázon és Szinevérén át oldaltámadást intézett, amivel az oroszokat okt. 1-én elkeseredett harc után a hágóra vetette vissza.

Máramarossziget elfoglalása. A Zaleszczyki hídfő $\frac{1}{2}$ zlj. Védőrségét több kozák és 2 gyalogezred szorította a Jablonica hágó felé, melyet ekkor már br. Bothmer tbk. 4 zászlóaljjal és 1 úteggel tartott megszállva. A támadó túlerőt a hágón csak egy napig lehetett feltartani. Okt. 1-én Rahónál, másnap Nagybocksónál vívott harc után Bothmer tbk. öt zászlóaljával 3-án Tácsón foglalt állást. Az oroszok pedig 2-án megszállották M.-Szigetet.

Ezalatt a Hofmann-csoport 8 menetzlj. és 2. honv. tartalékúteg erősítést kapott, amelyekből 2 zlj. és a tüzérség azonnal br. Bothmerhez irányított. A többi 6 zlj. Fleischmann ezredes alatt Szolyyára ment és a 2rán odaért oroszok

kat 3-án Szolyvánál, 4-én Vezérszállásnál, 5-én Verecke-Volócnái visszaverve, 6-án a Vereckei hágót, 7-én a Beszkitit is elfoglalta.

Máramarosszigettel szemben — ahonnan az oroszok másfél kozák ezredet egy üteggel az Iza-völgyön át Erdélybe küldtek — Técsónél most már 8 zlj. és 3 üteg állott. Ezen erővel Attems okt. 5-én támadólag lépett föl és kétnapos harc után, melyben a 2. lengyel légió is részt vett Nagybocksóra verte vissza az oroszokat, akiket hátban már a Bukovinában Fischer alezredes által felállított és Jacobeny-ről a Visó völgyében előrenyomuló szabadcsapat is fenyegetett, így M.-Sziget felszabadult; 7-én az oroszok Bocksóról Lonkára szorították.

Ezen harcok hírére a M.-Szigetről Erdélybe küldött orosz oszlop is visszafordult. Azonban M.-Szigetről 6 zlj. és 1 üteg, a Kirlibabai védőszakaszból 7 zlj., az erdélyi védőőrségből 6 zlj. és 1 üteg nyomultak elő ellene. Az egész oszlopból kevés kozáknak sikerült az erdőkben elmenekülnie, a többi a 4 ágyúval okt. 9-én fogságba esett.

A Kárpát hágók védelmével most báró Pflanzer-Baltin lov. tbi. lett. megbízva, akinek a Hof mann tbk. csoportja is alárendeltetett. A Pflanzer-Baltin csoportja a következő részekből állott:

1. Hofmann hadtest (az eddigi Hofmann-csoport) a Talabortól nyugatra a hágókban levő összes erők: 26 zlj., 3 lov. szd., 4 üteg (16,000 puska, 450 kard, 16 löveg). Alakította az új 55. hadosztályt és a 131. dandárt. A Hof mann hadtest feladata volt, hogy az ekkor megindult általános offenzívával kapcsolatosan lehető gyorsan támadjon a Dnjeszter felé. (Okt. 9.);

1. a lengyel légió (Dursky altbgy.) Királymezőnél;

2. az új 56. ho. Attems altbgy. alatt, üldözésben Körömezőnél, hol csak okt. 19-én sikerült rohammal foglalni el az égő falut;

4. az új 52. ho. (Rácz ezredes), az eddigi erdélyi csoport Felső-Visónál;

5. az új 54. ho. (Schuller tbk.) Kirlibabánál, ahonnan a Fischer alezredes szabadcsapata azonnal megkezdte Bukovina felszabadítását.

17. Előnyomulás a San- és Visztulához.

Október 4—9.

Három héttel a Lemberg körüli csaták óriási fáradtságai, veszteségei után az osztrák-magyar hadsereg ismét

teljesen rendezetten, kiegészítve, kipihelve, vagyis teljesen harcra készen kezdett az új támadásba.

Az ellenség Przemysl előtt és az alsó San vonalán s attól lefelé a Visztula mögött állván, azon innen csak a megfelelő távolra előretolt előcsapatokkal és így néhol csak napok múlva került összeütközésre a sor.

Október 4-én az előnyomulás az egész vonalon megindult. A Visztulától É. levő erők még aznap orosz előcsapatokra bukkantak, amelyeket a Hindenburg hadsereg részei Opatownál, az 1. hadsereg északi csoportja előtt levő lovaság Klimontownál szétverték.

5-én a 2., 3. és 4. hadseregek ellenséges beavatkozás nélkül lépték át a Viszlokát és a Sanok-Lisko közötti San vonalat. A 2. hadsereg egy különítménye jelentéktelen harc után birtokba vette a Liskoi San átjárót.

A Visztula mentén a San-torkolathoz közel erősebb ellenállás mutatkozott; Sandomierzet a 37. h. ho. foglalta el.

Az 1. hadsereg déli csoportja Tarnobrzegnél talált erős elővédet, mely ellen az V. hadtest jó részének fel kellett fejlődnie.

6-án a San-szögletben erősebb harcok fejlődtek ki. Ugyanis az oroszok erejük jó részével a Sanon innen voltak állásban, amelyet most a mi előnyomulásunk folytán kiürítettek. Ezt a kiürítést és a Sanon való átkelést erős utóvédek fedezték. Az V. hadtest ezen harcaiba a 1. hadsereg északi csoportja is beavatkozott; a megáradt Visztulán átkelve, északról támadta a San mögötti oroszokat, akik jelentékeny veszteséget szenvedtek a Sanon való átkelés alatt. Ezen harcok csak másnap végződtek, amikor az oroszok Rudniktól É. befejezték az átkelést.

6-án már a 3. hadsereg is ellenséges előcsapatokra talált Jasienicánál, melyek azonban erősebb ellenállás nélkül hátramentek; másnap Barycznál próbáltak ellenállani, de csak rövid ideig.

Ugyanekkor Rzewowon innen erős lovasság állotta a 4. hadsereg útját, de menekülésszerűen futottak vissza a II. hadtest elől.

Október 8-án már erősebb volt az ellenállás. Láncúinál több orosz hadosztály erős állásban állott az előnyomulók 'elé s a II. és XVII. hadtestek arctámadásán kívül a XIV. hadtest északról való átkarolása vált szükségessé; mire az orosz az éj folyamán visszavonult.

Ugyane nap a 3. hadsereg előtt a San könyöknél szintén csak ellenséges hadosztályok visszavetése után volt a menet folytatható.

E közben mind tisztábban látszott, hogy az oroszok hadműveleteik súlypontját fokozatosan É. felé tolták át. Galiciá-

ban a 3 hét alatt jól kiépített állásaik védelmére aránylag csekélyebb erőket hagyva, nagy erőket toltak északra nemcsak Ivangorodig, hanem attól északra Varsó felé is. Ennek megfelelőleg Hindenburg is megváltoztatta irányát; nem Kazimierznek menf, mint eredetileg tervezve volt, hanem úgy mint az oroszok tovább észak felé, hogy Ivangorod körül keljen át a Visztulán, amíg déli csoportja a San-torkolattól a Kamiennáig védőállásban fedezi az oldalmenetet. A mi Visztulától délre levő hadseregeinknek erélyes koncentrikus támadással a közép San és Przemysl ellen kellett törniök s azután É. felé felsodrítni.

3. hadseregünk támadásának iránya Radymno-Przemysl-Nyzankowiec; a 2. hadseregé Dobromyl-Chyrow; a Terstyánszky oszlopé (31., 38. ho. és egy népf. ddr.) Stari Sambor, a 4. hadseregé Jaroslau volt.

Okt. 9-én hadseregeink elérték:

4. *hadsereg* Lezajsknál (egy ottan befészkelte orosz hadosztály visszavetése után) a Sant; jobbszárny Kanczugánál ellenséges állásokkal szemben;

3. *hadsereg* Dubieckonál vívott harcok után Kanczuga-Pruchnik-Krzywica-Bircza vonalában, tehát Przemysltől 14 kilométerre;

2. *hadsereg* igen nehéz útviszonyokkal küzdve főerejével Kroszienkonál, vele szemben az ellenség igen erős állásokban; Terstyánszky-csoport Turkánál, ahova 4-ike óta tartó folytonosan igen erős harcokkal küzdötte fel magát; a Hofmann hadtest, melynek a Verecke-Toronyai hágókból a Dnjester felé kellett támadnia, e napon a 131. dandárral nehéz harcok után Toronyát, a 130. dandárral az Oporvölgyben Slawkot, a 129-ikkel Tucholkát érte el. Az oroszok a hadtest elől menekülve vonultak vissza Tuchla magasságában levő főállásaikba.

Az 1. *hadsereg* és vele Woysch német hadteste Rudniktől a Kamiennáig a San-Visztula innenső partján volt mindenütt. Velők szemben erősen kiépített és megszállott orosz állások, melyékből minden kis célra tüzérség lőtt, úgy hogy mindenütt állandó, néha igen heves ágyúzás keletkezett.

Hindenburg hadseregétől balra Mszczonow-Grojec vonalában a 2. orosz hadsereg egy előretolt hadteste jelent meg és ott beásta magát. Ivangorod vidékén pedig mindenütt nagy orosz erők keltek át a Visztulán. Így, bár az orosz oldalmenet oldalába való törés lekéselt, Hindenburg balszárnyát Grójec felé fordítva, főerejével az Ivangorod körül levő oroszokra vetette magát.

A fenti helyzetekből keletkeztek Galíciában a Samenti és Chyrowi, Orosz-Lengyelországban pedig a Varsó-Ivangorodi csaták.

18. Przemysl első ostroma.

Szept. 16—okt. 9.

Szeptember 16-án jelentek meg az oroszok Przemysl előtt. 24-ére bezáródott és 30-ára kiépítődött az orosz gyűrű a vár körül. A körülzárást előbb az orosz 8. és 3. hadseregek kezdték meg. Előbbi azonban már 20-ika körül Sambor-Chyrow területébe vonult. Przemysl körül a 3. hadsereg maradt. Majd, hogy ez a San védelmét átvehesse, Przemysl körülzárására tartalékcsoportokból (újonnan felállított XXVIII. és XXIX. tart. hadt.) Szełiwanow tbk. új 11. hadserege alakult.

A Kuzmanek altábornagy parancsnoksága alatt álló várvédő csapatok a 23. honvéd- és egy kombinált hadosztályból, továbbá egy magyar és két osztrák népfelkelő dandárból állottak. Összes erő 65 és V₂ zászlóalj (közte 40 és 1/2. nép; felkelő), 1 lovasszázad, 40 vartüzérszázad, 988 löveg volt,

A várórség kirohanásokkal zavarta a körülzárást. (Szept. 25-énh Grodek 27-én Husakow felé). Az oroszok pedig hadseregeink közeledtére a tervszerű ostrom mellőzésével megrohanással akarták a várat birtokukba keríteni.

Október 6-án és 7-én intéztek embert nem kímélő tárnadásokat. De azok teljes sikertelenségük dacára oly óriási veszteségekkel jártak, hogy az okt. 8-ára tervezett főtámadás végül is elmaradt. Az oroszok ezen első ostrom alatt 70.000 embert veszítettek.

Október 9-én a nyugati záróöv a mi 3. hadseregünk közeledtére már elvonult, sőt a keleti öv is a Medykátiál erősen kiépített hátsó állásokba húzódott vissza.

Ugyancsak 9-én a mi XII. hadtestünknek egy lovas járőre akadálytalanul bejutott a várba, mely így e napon felszabadult az első körülzárás alól.

19. Bevezető harcok Stary Sambor-Varsó között.

Október 10 12..

Azon tervnek megfelelőleg, hogy Hindenburg Varsó-Ivangorod felé fordul, az osztrák-magyar hadseregek feladata lett visszaverni a Galíciában maradt oroszokat és azután azok szárnyába fordulni Lublin-Cholm felé.

Október 10-én megindult a támadás.

A 2. hadsereg előnyomulásában alig legyőzhető talaj- és útnehézségekkel küzdött. 10-én a hadsereg zöme Kroszcientól a Starasoltól délre fekvő magaslatokra jutott előre, hol azonban erős ellenállásra talált. A balszárny akadályta-

lanul jutott Chyrow elé. A Terstyánszky-csoport azon feladattal, hogy Drohobyczra nyomuljon, visszavetette a Turkánál volt oroszokat s egyik oszlopával azokat Sary-Sambor felé üldözve, a másik oszloppal egyenesen Drohobycznak tovább nyomult.

A 3. *hadsereg* harc nélkül érte el a Przemysltől délre levő Wiar patakot.

A 4. *hadsereg* balszárnyának Lezajsknál előbb egy orosz támadást kellett visszavernie, mely után az oroszok éjjel visszavonultak a San mögé.

E *hadsereg* jobbszárnyán a XVII. hadtest Przeworskánál erős ellenállásra talált, de az oroszok súlyos vereség után kénytelenek voltak Jaroslau elé menekülni.

Hindenburg *hadseregénél* már ekkor komoly, nehéz harcok fejlődtek ki. Ugyanis az oroszok gyülekezése Zawichost-Varsó közt befejeződött. Az orosz 9. *hadsereg* a Danid *hadsereggel* szemben, *Hindenburggal* szemben az orosz 4. *hadsereg* Ivangorodnál, az 5-ik ettől északra Gora Kalwarja körül, a 2. pedig Varsó előtt állott. Utóbbihoz még folyton újabb erősítések érkeztek az ázsiai csapatok közül. Iwanow 10-ére a 4., 5. és 2. *hadseregeknek* elrendelte a támadást, melyhez a Skiernewice-Radom-Ilzanka torkolat vonalát kellett elérniök. Azonban a német *hadsereg* szintén támadva, balszárnyával visszavonulásra kényszerítette a Mszczonow-Grojecnél levő oroszokat, Gora Kalwarjánál pedig megakadályozta a *Visztulán* megkísérelt átkelést.

11-én a *Hindenburg* balszárnya a grojeci csoport üldözésében azt Piaseczno-Grodisk közé szorította vissza. Ezzel szemben az orosz 4. és 5. *hadseregek* is egész vonalukon megkezdették az átkelést a *Visztulán*. S míg Ivangorodnál és Nowo-Alexandriánál súlyos harcok árán sikerült őket a *Visztula* mögé visszaszorítani, a Kazimierznél, Kozienicénél és Gora Kalwarjánál átkelt oroszok meg tudták magukat a nyugati parton tartani. Nyilvánvaló volt, hogy a *Hindenburg* csapataival óriási túlerő áll szemben.

Ezért erősítésül 11-én a Korda-lovashadtest (3. és 7. lovas ho.) az 1. *hadseregtől* *Hindenburg*hoz ment s azt másnap a Dankl balszárnyán levő egy német és az I. hadtestben 5. hadosztálynak kellett követnie.

Az 1. *hadsereg* helyzetében nem állott be változás. A X. és V. hadtest a San mögött Rudniktól lefelé, a *hadsereg* többi részei a *Visztulánál* állottak. Velük szemben beásva a 9. orosz *hadsereg*, köztük a San és *Visztula* a folytonos esőzések folytán megáradva oly hatalmas akadály, hogy annak átlépése nem mehetett hosszabb műszaki előmunkálatok nélkül.

A 4. *hadsereg* a nap folyamán mindenütt elérte a Sant. Jaroslaut a XVII. hadtestnek rohammal kellett elfoglalnia.

A 3. *hadsereg* balszárnya előtt az oroszok a San balpart-

ján Radymnotól délre még mindig tartották magukat, míg a déli szárny Husakowtól nyugatra és a Magiéra magaslaton talált igen erősen kiépített ellenséges állásokra.

A 2. *hadsereg* hasonlóképen az egész vonalon megakadt. Husakow-Magiéra-Starasol vonalában mindenütt erős állások voltak útjában.

A Terstyánszky oszlopa Turkától üldözött Sary-Sambor és Drohobycz felé. Utóbbi csoport erős kozákosztagok ellenállítására talált.

12-én a 2. *hadsereg* egész nap nehéz harcokban állt. Seholy tért nyerni nem tudott. A Terstyánszky csoport hátszlopa Sary-Sambornál bukkant erős orosz állásokra, a jobb oszlop kozákokkal harcolt.

A 3. *hadsereg* támogatva a Przemysltől É. támadó 23. h. ho. által, visszaszorította a Radymno előtt állott oroszokat s így e napon a San balpartja mindenütt a kezünkbe került.

A *Hindenburg* balszárnyával szemben álló 2. orosz hadseregben még mindig olyan nagy volt Tannenberg óta a németektől való félelem, hogy négy hadtestből álló külön hadseregek tartották a Hindenburg egy hadtestet sem kitevő balszárnyát. Ezzel szemben a már akkor is öt hadtestből álló 2 orosz hadsereg nem merte felvenni a küzdelmet, hanem visszavonult Varsó erődéi mögé. Ezért a Kalwarjánál már átkelő, orosz hadsereg sem tarthatván magát, ez is visszament a Visztulán. Viszont Ivangorodnál az orosz előtörések mind nagyobb erővel ismétlődtek meg és így is szorongatott helyzetbe hozták a 9. hadsereget.

A terveknek megfelelően a galíciai hadseregeknek átkellett volna kelni a Sanon, általános támadást kezdeni és az orosz balszárnyat átkarolva, Lublin-Cholm felé előnyomulni.

Ámde mostanra kitűnt, hogy az oroszok nem csupán alárendelt erőket hagytak Galíciában, hanem hadseregeink mindenütt erős, kiépített állásokban levő ellenséggel állanak szemben. E mellett a Sanon az átkelési viszonyok nemcsak az eső miatt mocsarassá változott mellékterep és az utak használhatatlansága miatt voltak nehezek, hanem azért is, mert a túlsó part jóval magasabb és mindenütt uralkodik a balpart felett.

A 4. *hadsereg* 13-án mindenütt az átkelésre készült elő. A balszárnyon levő VI. hadtestnél a túloldali Kreszowi magaslatok kilátástalanná tették az átkelést. Némileg kedvezőbb volt a helyzet a XIV. hadtestnél Lezajsk előtt és a II. hadtestnél Sieniawánál, ahol a San híd is épségben maradt. A XVII. hadtestnek Jaroslaunál kellett átkelnie.

AJ. *hadsereg* a III. hadtestet Radymnoból Przemysl déli oldalához küldte le s ennek kellett a 23. honv. hadosztállyal együtt Mosciska irányában áttörnie. A XI. és a 3.

hadsereghez csatolt IX. hadtestnek pedig Przemysl-Radyrinö között kellett kieroszakolni a Sanon való átkelést.

A 2. *hadsereg* Terstyánszky oszlopa a 31. hadosztályt is Stary Sambor felé irányította. Jobboldalának fedezésére a 38. ho. és a 8. lov. ho. Zalokiec felé ment, hol kozák állásokra talált; Borystaw felé az 5. lov. ho. és a 102. népf. ddr. biztosított.

A *Hindenburg hadsereg* jobbszárnya Ivangorodnál kritikus helyzetbe került. Az orosz 4. hadsereg mind nagyobb erőket vetett harcba. Az átkelés Kozienice-Kazimierz között mindenütt nagy erővel volt folyamatban és mindkét szárnyon való átkarolás veszélye fenyegetett.

Ezért Hindenburg újabb három hadosztályt kért támogatásul és a nap folyamán útba is indultak az I. hadtestbeli 12. és 46., továbbá az V.-hez tartozó 33. hadosztályok. Így az 1. hadseregnél a San mögött csak a X. hadtest, a Visztulánál a 14. hadosztály, a lefogyott Kummer csoportból alakúit 106. népfölkelő s a 38. német hadosztály, végül a 35. népf. ddr. maradtak. A 37. honvéd- és 43. Landwehr ho. Sandomierznél tartalékul vonattak vissza.

A 1. hadsereg gyöngítése miatt az ott maradt részek az átkeléshez nem voltak elegendők. Ezért az 1. hadseregnek a következő időben a lekötés lett a feladata, míg a 4., 3. és 2. hadseregnek meg kellett kezdeni az előnyomulást.

20. Chyrowi csata.

Okt. 13—nov. 2.

Mint előbb láttuk, a 2. hadseregnek dél felől átkarolva kellett Chyrow-Dobromylen át támadnia. Ezért a 13-án folytatott előnyomulásnál a Chyrowi szorosból kibontakozó oszlop-él, a XII. hadtest (16. és 35. ho.) elől levő részei, a Starasolnál megakadt 32. hadosztály két szárnyára indultak. Míg a Chyrowtól keletre levő VII hadtestnek a 20. honv. és 34. hadosztályokkal a Strwiaz és a Blozewka patak közt kellett előnyomulnia. A támadás azonban részben alig haladt, részben egyáltalán nem jutott előre. Különösen északon a 34. hadosztály hiába próbálkozott a balszárnyát hosszantazó Magiéra miatt. Itt be kellett várni, míg a 3. hadseregnek a Magiéra és Mosciska elleni támadása (I. fentebb, szintén 13-án) érvényesül. Ez pedig, miután az arra rendelt III. hadtest és 23. hho. eltolása lassan ment, 16-ika előtt nem volt várható. A IV. hadtest (Terstyánszky) nehéz álló harcokban iparkodott tért nyerni, de ez a szívós ellenséggel szemben igen lassan ment; így a csoport helyzete hosszabb időn át nem változott.

A Hofmann hadtest az 55. hadosztállal visszavetette a Tuchlai állásokból az oroszokat, míg a 131. dandárnak sikerült Toronyát elfoglalnia.

Október 14-én az oroszok Chyrow előtt támadásba mentek át. Kisebb területen hátranyomták a 20. és 34. hadosztályok belső szárnyait.

Ezzel szemben a XII. hadtestnél az É. és D. szárnyak jelentősen tért nyertek Starasoltól észak és délre és azt az oroszok ellentámadásaival szemben is megtartották.

A IV. hadtest előtt Sary Sambornál szintén az oroszok támadtak és valamennyire visszaszorították a hadtest balszárnyát (1. lov. ho. és 40. népf. ddr.), de ellentámadással visszavetették őket.

A Hofmann hadtest 55. hadosztálya 14-én Skoléig, a 131. dandár Wyszkowig, másnap pedig — kiválta 131. ddr. igen nehéz harcok után — még tovább szorították az oroszokat.

A VII. hadtest 15-én is nehéz harcokban állt. Az oroszok áttörték a vonalat, hátravetették mindkét hadosztályt, úgy, hogy még a hátul levő (a Magiéra elleni támadásra szánt) 17. hadosztályt is be kellett vetni ellenük; sőt be kellett vetni a legutolsó tartalékokat is.

Most már határozottan látszott, hogy az oroszok nagy-szabású áttörést terveznek Chyrow felé. Hatalmas küzdelem keletkezett, amely 5 napon át tartott szüntelenül.

A szorongatott helyzetben a hadseregfőparancsnokság a 3. hadseregtől rendelt támogatást a 2. hadsereg balszárnyára. Ezzel együtt fel kellett adni a 3. hadsereg Mosciska irányában való támadásának gondolatát. A III. hadtest a 2. hadsereg támogatására ennek balszárnyára indult.

A XII. és IV. hadtesteknél álló harcok folytak. Mindenütt iparkodtunk közelebb jutni az oroszokhoz, mi ellen azok folytonos ellentámadásokkal védekeztek. Azon terv sem sikerült, hogy a 31. hadosztály keletről próbáljon a Sary Sambornál álló ore szók szárnyába hatni. A 38. hadosztály ugyan 14-én Zalokiecről, 15-én Podbuzról visszavetette a kozákokat, de azok Uroznál újból állást foglaltak Drohobyczból odavont tartalékaikkal.

Október 16-án az 5. honv. lov. hadosztály és a 102. népf. dandár Borystawon is túl nyomultak elő. De a kozákok Drohobycz-Urozi vonalán nemcsak hogy a további előnyomulás akadtt meg, hanem nagy orosz erők ékelték be magukat a 38. és 31. hadosztályok közé. E miatt mindkét hadosztály szárnyát vissza kellett venni. A jobbszárnyon is az 5. és 8. lov. hadosztálynak és a 102. népf. dandárnak csak súlyos küzdelmekkel sikerült a 38. hadosztálynak az oroszok által Drohobycz felől való átkarolását megakadályoznia.

A Hofmann hadtestnek Stryj elleni gyors előtöréssel kellett a 2. hadseregnek jobbszárnyán könnyíteni. Ennek az 55. ho. a legbravúrosabb támadással felelt meg. 16-án éjjel a megáradt Stryj folyón keresztül megtámadta és visszaverte a kozákokat Stryj felé.

A VII. hadtestet egész nap a legsúlyosabb támadások érték, amiért azt némileg vissza kellett vonni. Dél tájban kezdett kifejlődni a III. hadtest ellentámadása, aminek eredményeként a 20. honvédhadosztály a Strwiaz mellett még aznap némi tért nyerhetett.

A további támadásra azonban a III. és VII. hadtestek minden kísérlete hiába volt. Az oroszok délután ismét ellentámadásokba fogtak. E mellett látható volt, hogy nem lehet előrejutni a Magiéra oldalozó tüze miatt.

Ezért Boroewics — aki a Strwiaztól északra levő csapatok felett a parancsnoklást átvette — a XI. hadtestet is lerendelte a San mellől a Magiéra támadására. A XI. hadtestnek Husakow-Magierára, a 23. honvéd- és 44. Landw. hadosztályoknak attól DNY. kellett támadnia. Przemysl erődéből tüzérségi tűzzel kellett támogatni a támadást és Medyka felé kirohanásokkal kötni le az oroszok figyelmét.

Az oroszok az éj folyamán négyszer támadtak a Blozewka mindkét oldalán és visszaszorították az elől levő hadosztályokat (22. és 34.).

Október 18-án megkezdődött a XI. hadtest támadása. A Magierát makacs küzdelem után a 44. hadosztálynak már aznap sikerült elfoglalni a támadás lassan a többi helyeken is előrehaladt.

Okt. 19-én a XI. hadtest egész vonalán elfoglalta az állásokat és az oroszok a nap folyamán a Strwiaztól É. mindenütt hátraszorultak. Ezután ellentámadásokat kíséreltek meg, de sikertelenül.

A 3. hadsereg többi részein a nap folyamán mindenütt heves ágyúharc folyt. Az egész hadseregnél lőszerhiány mutatkozott, aminek pótlására igénybe kellett venni Przemysl készleteit.

A 2. hadsereg XII. és IV. hadtestei részéről az oroszok Chyrowi áttörési kísérlete alatt tovább folyt a lassú előredolgozás, de az orosz ellentámadások miatt majdnem eredménytelenül.

A Borystawnál volt lovashadosztályoknak túlerő elől Zalokiecig vissza kellett menniök. Ezért a 38. hadosztály is kénytelen volt jobbszárnyát visszavonni, úgy hogy félkörben állott Podbuz körül.

Október 20-ára a IV. hadtest jobbszárnyán mindinkább erősebb lett a nyomás. Ezért három éppen beérkezett nép-

felkelő zászlóalj a 31. hadosztály jobbszárnyát meghosszabbította és kitöltötte a 38. hadosztály balszárnyáig terjedő hézagot.

A Hofmann hadtest volt az egyedüli, mely győzelmesen nyomult előre, Folytonos harcokban 20-án elérte Stryjt, a városba mindhárom dandárával bevonult

Míg a 3. *hadseregnél* e napon harcszünet állott be, a 2. *hadseregnél* 21-re Böhm-Ermolli a Hofmann hadtestet Stryjból Drohobycz támadására rendelte, hogy ezzel könnyítsen főerői helyzetén. Viszont ezeknek is támadniok kellett, nehogy az oroszok erőket vonhassanak ki Drohobycz felé.

Hofmann ennek folytán hadteste egy oszlopát 21-én Drohobyczba irányította; az oszlop el is érte Drohobyczot, Azonban a város előtt nagyobb erők állták útját, melyek ellen magát nem tarthatván, Stryj felé visszavonult. A hadtest többi részei Stryjtől északra és keletre olyan nagy erőkkel csaptak össze, hogy a túlerő elől az éj folyamán vissza kellett vonulniok a város felé.

Maga a 2. *hadsereg* a legsúlyosabb áldozatokkal is-csak néhol tudott előrejutni. Csak a XII. hadtest jobbszárnyának sikerült a 31. hadosztállyal együtt Stry-Sambor felé előhaladnia s a 38. hadosztály balszárnya nyert Podbuz előtt valamennyire tért. De a jobbszárnyát a Maguráról visszaszorították, miért is 22-ére a 38. hadosztályt, amelynek a vele harcoló 12. népf. dandárral is már csak 1400 fegyvere volt, Zalokiecen túl (DNy.) vissza kellett vonni. E miatt tőle keletre a két lovashadosztály sem maradhatott helyén, hanem Swidnikre ment vissza, hova erősítésükre Stry-Sambortól az 1. lov. ho. is beérkezett.

A 3. *hadsereg* csatlakozott a 2. hadsereg támadásához, de úgy a beállott lőszerhiány, mint az orosz ostromló nehéz tüzérség hatása miatt óriási áldozatok dacára is alig nyert valami tért.

A *Hofmann hadtest* 22-én megismételte Drohobyczra az előtörést. Az oszlop bejutott a városba is. De közben a hadtestnek Stryjnél maradt részeit olyan túlerők támadták meg, hogy ellenük a Drohobyczi oszlopot is vissza kellett vonni. A túlerő ellen azonban ez is kevés volt, a hadtest nem tartotta magát s az éj folyamán vissza kellett vonulnia.

23-án a hadtest Uliczno-Stankowig ment vissza, hol az üldöző oroszok támadásaival szemben helyt tudott állani. Egy különítménye Dolinánál a Wyszkwowi (Toronyai) hágóra vivő utat zárta el.

A 38. hadosztály maradványai 23-án már nem voltak képesek feltartani az oroszokat és hátrább mentek; miért a lovashadosztályok is visszavonultak a Stryj könyökig.

Ezen események magukkal hozták a 31. hadosztály visszavonását is. Ezt reggel orosz támadás érte ugyan, de azt

visszaverte és a hadosztály rendezetten, ellenséges behatás nélkül menetelt a Dnjester-völgyben Turka felé.

A 31. hadosztály visszavonása folytán, miután utóvéde 24-én már Lopuszcankához ért, a Dnjestertől nyugatra levő XII. hadtest és a IV-ik között egy hatalmas hézag keletkezett; ebben a hézagban most a két zászlóaljra olvadt 40. népf. dandár foglalt állást, hogy a két hadtest között fenntartsa az összeköttetést.

A 38. hadosztály töredékei Turkától ÉNy., a 31. Turka előtt, tőle keletre az Uzsoktól előrevont 17. népf. dandár foglaltak állást, míg a lovashadosztályok a balszárnyat hosszabbították meg Lopuszcanka felé. Az oroszok lassan követték a visszavonuló oszlopokat.

A Hofmann hadtestet és annak Dolinánál levő oszlopát az oroszok visszaszorították; utóbbi Zaklára, maga a hadtest Skole-ig ment vissza.

A visszavonult IV. hadtestnek balszárnyát 25-én az oroszok megtámadták, a Tjirkai rész azonban egyelőre csendes maradt. A IV. és XII. hadtestek közötti hézagba a népfelkelők erősítésére a lovashadosztályok is előrementek s a XII. hadtest meghosszabbította jobbszárnyát dél felé.

A 3. *hadsereg* támadással próbált a 2. hadseregen könnyíteni. S bár 24-iki támadása teljesen sikertelen maradt, 25-én mégis sikerült a Magiéra magaslaton benyomni az oroszokat.

Ekkor azonban új ellenség jelentkezett: a kolera, mely roppant tizedelte a kimerült csapatokat. Míg a 2. hadseregnél egyes kötelékek már teljesen összezsugorodtak, a 3. hadseregnél is a századok átlag alig tettek ki 50-80 embert.

Ennek dacára a 3. *hadsereg* 26-án is folytatta a támadást. De mivel eredmény, különösen a tüzérségi lőszerhiány miatt nem volt elérhető, Boroevics az állások kiépítése mellett nagyobb tartalékok kivonását rendelte el. Ezekből először is a 34. hadosztály 9 zászlóalja s tüzérsége indult a 2. hadsereg támogatására.

A 2. *hadseregül*, hadosztálya és a II. népf. dandárJTurka előtt — hol az ellenség passzív maradt — támadásba mentek át és sikerült a Stryjig előre jutniok. De ugyanekkor a XII. és IV. hadtestek közötti hézagban az oroszok intéztek igen erős támadást. Az 5. és 8. lovashadosztályt és a 40. népf. dandárt visszavetették a Dnjester könyöke rfiögé. Különösen hevesen támadták a Stary-Sambor előtti magaslatokat, ahová még éppen jókor érkezett be a 2. hadsereg által küldött 4. lovashadosztály, amellyel sikerült az orosz támadást visszautasítani.

27-én Stary-Sambortól délre a XII. hadtest jobbszárnya által tartott Holownia magaslatot fel kellett adni s csak

az éppen beérkező 3. hadseregbeli 34. no. támogatásával sikerült a 4. lovashadosztálynak megakadályozni a további orosz előnyomulást. Sary-Sambor körül is dühöngött a harc. És bár a IV. hadtestnél a 31. és 38. hadosztályok támadással csaknem Lopuszcankáig előnyomulva, némi előnyöket szereztek és a Babinánál álló lovashadosztályok is helyt állottak, minden ok meg volt igen súlyosnak ítélni a helyzetet, mert a XII. és IV. hadtestek el voltak egymástól választva.

Ezen rég fenyegető veszély elhárítására már korábban történt intézkedés; az, hogy y Pflanze-Baltin lov. tbk. a rendelkezésére álló erővel (I. 50. oldal) hasson Stryj felé, hogy ez által részben magára vonja a 2. hadsereggel szemben álló oroszokat.

Ezért Pflanze-Baltin elrendelte, hogy a lengyel légió az Attems-hadosztállyal Nadwornánál egyesüljön s onnan együtt nyomuljanak elő Dolina felé. A légió a Pantyr hágóról már , oki. 19-én elindult; 23-án Pasiiecznánál túlerőt vert vissza és ott várta az Attems-hadosztályt. Ez azonban *sz* Tatár hágón harcolt, az oroszokat onnan nem tudta visszavetni csak „arTf” így csak ez után indulhatott, miért a két csoporr^&dwornánál csak 26-án egyesült.

Az egyesülés után pedig ismét csak a lengyel légió tudott elindulni Dolina felé Solotwinára. Az Attems-hadosztálynak vissza kellett maradni Nadwornánál, hogy Stanislaw felé biztosítson, mert itt az oroszok nagy erőket gyülekeztettek. Ez a hadosztály csak akkor mehetett a lengyel légió után, amikor helyébe Nadwornára a Visó völgyében gyülekező 52. hadosztály beérkezik. Ez pedig 27-én még csak Tartarowot érte el.

A Kiribabánál gyülekezett 54. hadosztálynak Fischer alezds. alatt álló különítménye már okt. 20-án kiverte Czernovitzból az ott levő orosz erőket, azután odavont 6 zljával visszavert egy Czernovitz elleni támadást és Sniatynnál 25-én megghiúsított egy orosz átkelést a Prút folyón. Maga az 54 hadosztály zöme 27-én Kutyt érte el.

Ezek szerint a Pflanze-Baltin csapatai 27-én Solotwina-Nadworna-Tartarow-Kuty-Czernowitznál annyira szétszórva és oly messze állottak a 2. hadsereg jobbszárnyától, hogy támogatásukra idejében és sürgősen számítani nem lehetett. A Hofmann hadteste sem léphetett közbe, mert azt 27-én Skole-nél és Zakla-nál az oroszok megtámadva, teljesen lekötötték.

Ennélfogva a 2. hadsereg teljesen a maga leolvadt kis erejére volt utalva.

Mérlegelve a súlyos helyzetet, nehogy az oroszok a

Sary Sambortól délre nyílt hézagban Ny. felé áttörhessenek és ezzel végzetes helyzetet idézzenek elő, célszerűbbnek mutatkozott volna a 2. hadsereg, illetve a IV. hadtest vonalát hátrább vonni, még mielőtt a helyzet kijavíthatatlanná nem változik.

De éppen a krízis napján 27-én két más esemény történt. Egyik volt, hogy az Orosz-Lengyelországban harcoló 1. és német 9. hadseregeknek éppen ekkor vissza kellett vonulniuk; .másik; hogy e napon vált használhatóvá Nyzankowicéig az oroszok által elrombolt Mezőlaborc-Przemysli vasút.

Tehát míg egyfelől az északon súlyos helyzetben küzdő haderőkre sem hatott volna kedvezően a visszavonulás, veszélyeztetve lett volna a Chyrowi vasút használata is. Mert eddigi súlyos helyzetünket is főként az utánszállítás nehézségei okozták, amelyek miatt a 2. és 3. hadseregek részére Przemysl készleteit kellett igénybe venni. Már pedig azok pótlása úgyszólván kizárólag csak a mezőlaborci vasúti vonalon volt eszközölhető.

Ezért 28-ra a 2. *hadsereg* parancsnoksága a IV. hadtestnek és a vele harcoló lovashadosztálynak, nemkülönben az ezeket segítő 3_v hadseregbeli 34. hadosztálynak elrendelte, hogy Turka felől É. irányban Sary Sambor felé támadjanak. A támadás már 28-án teljes sikerrel járt. Valamennyi csoportrész elérte támadási célját. A támadást a következő napokon folytatták; mindig sikerrel.

November 1-re a IV. hadtest már azon állások ellen indult, amelyeket okt. 15-én legelőbbre elért s amelyekből okt. 21-én vissza kellett mennie. A támadáshoz közben a XII. hadtest hátravont részei is csatlakoztak s azok is nemcsak eredeti állásaikat érték el, hanem azon is túlhaladtak, mert az oroszok Sary-Sambort kiürítették és most már ennek az elfoglalása következett.

A Hofmann hadtest, amely Skolénél az egész idő alatt bámulatos kitarással verte vissza a túlerős orosz támadásokat, egy népf. dandárral erősítve, szintén maga indult támadásra Stryj felé.

A 3. *hadsereg* október 26. óta állásai kiépítése mellett passzív védelemre szorítkozott. Vele szemben az oroszok is passzívan viselkedtek, főképp csak a Chyrowi vasúti vonalat tartották tüzéségi tűz alatt.

Most a 3. hadsereg is támadáshoz készült.

November 2-án indult meg a 3. és 2. *hadsereg általános támadása*. Mindenütt a legszebb eredménnyel haladt. A IV. hadtest már mindenütt elfoglalta az annak idején legelőbbre volt állásait.

Ekkor érkezett meg a hadseregfőparancsnokság parancsa, mely az általános helyzetre való tekintettel az összes galíciai hadseregek visszavonulását rendelte el.

21. San menti harcok.

Okt. 13 nov. 2.

Október 13-án a 4. hadsereg következő helyzetben volt:

Rudniknál az E. szárnyon a 2. lovashadosztály csatlakozott az 1. hadsereg jobbszárnyát képező 9. lovashadosztályhoz;

VI. hadtest Kreszowwal szemben, a 39. honv. hadosztály a San mellett első vonalban, mögötte a 15. ho. tartalék;

XIV. hadtest 3. és 8. hadosztálya Lezajsknál;

II. hadtest a Wislok-torkolat mindkét oldalán, a 25. és 4. hadosztályokkal az első vonalban, mögöttük a 13. Landw. ho. tartalék;

XVII. hadtest a 41. honvéd- és a 19. hadosztállyal Jaroslaunál;

27. hadosztály hadseregtartalék Przeworsknál;

6., 10., 11. lovashadosztályok elosztva a front mögött.

Oroszok mindenütt a túlsó partnak az innensőt uraló magaslatain. A víz az áradás miatt túl magas. Ezért az átkelés sem gyorsan, sem meglepően nem volt eszközölhető.

Október 14-én kezdődött az offenzíva, az átkelés. Az ezt célzó előkészületek a tüzérségi előkészítés dacára sem vezettek célhoz. Úgy a XVII. hadtest próbálkozásai Jaroslaunál, mint a II. hadtesté Sieniawánál egész napi harc man a gyálság önfeláldozása dacára is eredménytelenek maradtak.

Csak a XIV. hadtestnek sikerült Lezajsknál három zászlóaljat áthajózni. Ezek tartották is magukat az orosz támadások ellen, de több csapat áthajózása az oroszok tüze miatt nem sikerült.

A 39. honvédhadosztály csak tüntetett.

Másnap a XVII. és II. hadtestek megismételték az átkelési kísérletet, de az most sem sikerült.

A Lezajsknál előző nap átkelt három zászlóalj körül egész nap tombolt a harc. Támogatásukra az innenső parton az egész XIV. hadtest felfejlődött, sőt a II. hadtest tüzérsége is odatüzelt; de az átkelt részek mellé újabb erőket átvinni nem lehetett.

Este a 41. honvédhadosztálynak sikerült, Jarpslaunál átkelni s az éj folyamán 8V₂ zászlóaljat átszállítani, amelyeket másnap pontonokon a hadosztály többi része is követett. Ekkor egy hadihíd és egy szükség-híd is készült.

A XIV. hadtest azonban kénytelen volt a túloldalról visszavenni a három zászlóalj, mert azokat sem élelemmel, sem lőszerrel ellátni nem lehetett.

17-én Jaroslaunál az egész XVII. hadtest átkelt a hidakon és teljesen megvetette lábát a túloldalon. Ezért a főherceg elhatározta, hogy miután az átkelés máshol nem sike-

rül, innen fogja az offenzívát megindítani. Éhez a VI. hadtestnek kellett volna átvenni a San biztosítását az egész vonalon, a hadsereg többi részeinek pedig Jaroslaunál kellett volna átkelnie.

A 3. hadsereg É. szárnya is megtette az előkészületeket, hogy a IX. és XI. hadtestekkel Sosnicánál átkelve, az offenzívához csatlakozzék.

De úgy a 4. hadsereg átkelésének, mint a 3. hadsereg offenzívájának is el kellett maradnia, mert a III. hadtesten kívül most már a XI. hadtestnek is a 2. hadsereg Chyrowi harcaiba kellett beavatkozni; és mert a lengyelországi események miatt az egész 1. hadseregnek a Hindenburg támogatására kellett mennie. És így a 4. hadseregnek kellett átvenni az egész San biztosítást a torkolatig.

A 17-én vett parancs szerint az 1. hadseregbeli X. hadtest és 9. lov. ho. vonalát is a 4. hadseregnek kellett átvennie s a 2. és 11. lov. hadosztályokat is az 1. hadsereghez kellett küldeni. Ezért a 4. *hadsereg új csoportosítást* rendelt el, amely szerint a Lezajsknál álló XIV. hadtest kivonva, a X. hadtestet váltja fel; a 6. és 10. 1. ho. pedig Rudniknál a 2. és 9. lovashadosztályokat;

a 39. hho. Kreszowwal szemben marad;

a II. hadtest (4. és 25. ho.) Lezajsknál;

a XVII. hadtest a 13., 41. és 19. hadosztályokkal a Wislok torkolattól Munináig Jaroslau körül;

VI. hadtest (15. és 27. ho.) hadseregartalék.

De mielőtt ez a csoportosítás megkezdődött volna, az oroszok feleletül a Przemyslől délre ugyanakkor megindult támadásunkra, támadásba mentek át. 18-ra forduló éjszaka Nisko alatt és Rudniknál nagy erővel átkeltek a folyón.

Niskonál a 24. ho., Rudniknál a 2. és 9. lov. ho. és a 39. hho. öt zászlóalja, sőt később a 27. ho. 53. dandára fordult ellenük, de minden erőfeszítés mellett sem tudták visszavetni azokat.

A Jaroslau előtt túlparton levő 41. hadosztály egész nap orosz támadások ellen védekezett.

Másnap az oroszok Sieniawa alatt és pedig két helyen is, széles vonalban átkeltek a Sanon. Az ott levő 13. hadosztálynak a XVII. hadtest három zlja és a 27. ho. 54. dandára jöttek segítségül; de csak éppen az oroszok továbbterjeszkedését tudták megakadályozni.

20-án a Rudnik-i csoportot az oda felváltásra rendelt 6. és 10. lov. hadosztályokkal kellett megerősíteni, míg a X. hadtest felváltására odaérkezett XIV. hadtestbeli 3. hadosztály a Nisko-i csoportnál lépett harcba. Némileg hátranyomta ugyan az oroszokat, de azok védelmi vonalán áttörni nem tudott.

Sőt Nisko előtt olyan erős lett az orosz nyomás, hogy Rudniknál csak a 4. lov. hadosztályt hagyva, onnan Niskohoz kellett rendelni a 39., 27. és 19. hadosztályok 19 zlját, azonkívül az egész XIV. hadtestet 28 zljával, sőt még erősítésére adott 17 üteggel — és ezen most már csaknem 60 zljnyi erő sem bírta visszaszorítani az oroszokat sem ezen, sem a következő napon.

Sieniawa alatt is csak alig haladt előre a támadás. Azon kívül, hogy az oroszok mindenütt tartották magukat, az eddigi három átkelési hely körül 20-án újabb eredményeket is értek el. Radymnonál a város alatt és felett is átkeltek és erősen megvetették a lábukat. Lezajsknál is megkísérelték az átkelést, de a II. hadtest visszaverte őket és elrombolta a már elkészült orosz hidat.

21-én a Radymnotól délre átkelt oroszokat a IX. hadtest visszavetette, de az É. csoportnál ez nem sikerült.

Hasonlóan volt Sieniawánál. Itt a hadseregek utolsó tartaléka is harcba lépett és Manasterznál sikerült az ellenséget a K. partra szorítani; de a Lezachowi országút hídja előtt tartották magukat.

A 41. hadosztály ellen is egész nap támadás folyt; de siker nélkül.

22-én támadásunk úgy Rudnik-Nisko előtt, mint Sienawánál is alig haladt előre valamit. A 2. hadseregnél Sary Sambor körül ekkor állott be a krízis, oda kellett vinni a rendelkezésre állott menet- és népfelkelő alakulatokat. Így kilátástalan lévén, hogy a San vonalon arcban áttörhessünk, a 41. hadosztály hídfőjéből kellett volna megkísérelni a támadást.

Éhez 23-án elrendeltetett, hogy a XVII. és II. hadtestek a 41. ho. mögött átkelve, a túlparton támadjanak É. és D. felé s aztán széles, hídfőszerű állást vegyenek. Támogatásul a XIV. hadtest Nisko felett kel át, a VI. hadtest 15. és 27. hadosztályait tartalékul vonja ki.

Azonban az 1. hadseregpáncsnokság, amelyhez a X. hadtestnek már 20-án útba kellett volna indulnia, sürgősen követelte annak útbaindítását. Így a támadás 25-re halasztódott. A X. hadtest felváltását a XIV. megkezdte.

24-én kezdődött meg az offenzívához kirendelt VI. és II. hadtest csapatainak kivonása Rudnik-Nisko és Sieniawánál. De a felváltás közben az oroszok — akik a folyón innen kitűnő kém- és hírszolgálatlal bírtak — mindenütt ellentámadásokat intéztek úgy, hogy e miatt a csapatok kivonása lehetetlenné vált.

Radymnotól É. az oroszok erősítéseket kapva, nagy kiterjedésű hídfőt telepítettek és abból folytonosan tovább terjeszkedtek. Így nemcsak az offenzívához szükséges csa-

patok nem állottak rendelkezésre, de nem is lehetett volna Jaroslaunál nagy erőket átküldeni az innenső partot fenyegető Radymnoi orosz hídfő miatt.

Maguk a csapatok rendkívül leolvadtak; kivált nagyon érezhető volt a tiszthiány.

25-én az oroszok általában mindenütt támadtak. Rozwadownál újabb átkelést kíséreltek meg. Ezt ugyan az éppen felváltó XIV. hadtest megghiúsította, de az általános helyzet olyan volt, hogy bármily kívánatos lett volna is az offenzíva a 3. és 2. hadsereg tehermentesítésére, el kellett attól állani.

26-án a 4. hadsereg mindenütt passzív védekezésre volt szorítva. Ezért a főherceg, kinek mostantól a IX. hadtest is, tehát az egész San-vonal alárendeltetett, elrendelte az állások minél erősebb kiépítését, hogy így tartalékok legyenek kivonhatók.

27-én általános harcszünet állott be. Megkezdődött az álláserősítés és a tartalékok kivonása, amelyek azonban a későbbi helyzet miatt nem itt, hanem a lengyel harctéren nyertek alkalmazást.

22. Oroszlengyelországi harcok.

Október 13-21.

Az oroszok nem mervén megmérkőzni a németekkel, a Varsó felől intézendő támadást elhalasztották akkorra, majd ha minden erők beérkezve, az offenzívához teljesen készen lesznek. Az Ivangorod körüli hadseregeiknek azonban addig is támadniok kellett, hogy minél több erőt vonjanak magukra Varsó felől.

Így a 9. hadsereg helyzete míg Varsónál a túlerő dacára is nyugodt volt, Ivangorodnál mind szorongatottabb lett. A várból egymást érték az oroszok kirohanásai. A tartalékokat Kozienicénél kellett felhasználni és a szorongatott déli szárnyra már semmi sem maradt.

Ezért 14-én az 1. hadseregtől beérkező 5. hadosztály Kazimierzhez rendeltetett, míg az útban levő új erősítésekből a 33. ho. Ivangorodhoz irányítottatott. A 12. és 46. hadosztályok Radomra mentek tartalékul, ahol mint ilyenek a 3. és 7. lovashadosztályok már be is érkeztek.

15-én már Varsó felől is erősebb lett a nyomás. Blonie elveszett, de másnap már visszafoglalták a németek. Az ivangorodi csoport D. szárnyán e nap nyugalom uralkodott, de az É. szárny ellen erős támadások voltak folyamatban.

16-án úgy Ivangorodnál, mint Kozienicénél megújultak az orosz támadások, melyeket azonban az 1. hadseregtől beérkezett német hadosztály segítségével mindenütt vissza-

verték. A német tüzérség ezenkívül szétlőtte az ivangorodi állandó és hadihidakat, úgy hogy az oroszok helyzete itt súlyosodott.

Miután a két csoport között új orosz átkelési kísérletek mutatkoztak, a 7. lov. ho. egy német gyal. dandárral Warkára ment, onnan figyelni a Visztulát. A 3. lov. ho. pedig egy német lov. hadosztállyal mint Korda-hadtest a legszélső balszárnyat ment biztosítani.

Ekkorra már biztossággal megállapítottuk, hogy az orosz erők nagy része Ivangorod Varsó közé húzódott s most már biztos volt, hogy az oroszok Varsó felől fognak egy óriási lökést intézni a 9. hadsereg balszárnya ellen. Az Iwanow (2. hadsereggel együtt) legalább 70 hadosztályából 44 a Hindenburg 22 hadosztályával szemben a Santól északra állt; a hadosztályok létszámkülönbségét nem számítva is éppen kétszeres túlerő, miből 28 készült a Hindenburg balszárnya ellen előtörni Varsó felől. Ezt a nagy tömeget visszaverni nem lett volna mivel. Azért a szövetségesek abban állapodtak meg, hogy a 9. hadsereg visszajön Skiernewice-Nowo Miasto-Radom vonalába; az osztrák magyar 1. hadsereg pedig csak alárendelt erőket hagy a Visztula mellett (a Sant egészen a 4. hadsereg veszi át), főerejével pedig Radomtól délkeletre Skaryszew-Ciepelow között foglal állást, hogy onnan majd az előnyomuló oroszok balszárnyára oldaltámadást intézhessen.

17-én csakugyan 6 orosz hadtest nyomult elő Varsó felől. A 9. hadsereg felfogta a támadást. Gora-Kalwarjánál, ahol újabb átkelés fenyegetett, a Warkai csoport állott készenlétben. Ivangorodnál az oroszok szintén igen erős támadást intéztek, de eredménytelenül.

A varsói csoport erősítésére az 1. hadseregnél maradt 38. német hadosztály és a Kazimierzzel szemben levő Woysrch-hadtest kivonattak; utóbbi helyét az 5. (o.-m.) hadosztálynak, az 1. hadseregnél pedig a 38. ho. helyét a X. hadtestnek kellett elfoglalni.

18-án Sohaczew felől nagy kozák erők támadtak a 9. hadsereg balszárnyába, de a Korda-hadtest visszavetette őket. Gora-Kalwarj? alatt pedig az oroszok átkeltek s a varsói német csoport jobbszárnyába támadtak, de tartalékok visszaverték a támadást.

Október 19-ike ugyan harcszünetet hozott; de miután a varsói csoport erősítésére 17-én kirendelt csapatok beérkezééhez még hosszabb időre volt szükség, mely alatt a négy-szeres túlerőben levő oroszok végzetessé teheték volna a helyzetet, Hindenburg elrendelte, hogy a varsói csoport a már emiitett Skiernewice-Radom vonalba visszavétesse. Ugyanide kellett jönni az Ivangorodnál volt német csapatoknak is.

19-ről 20-ra való éjszakán vonultak ki a németek állá-

saikból; éppen akkor, amikor a varsói orosz hadseregek meg akarták kezdeni nagy offenzívájukat. A visszavonulást az oroszok annyira nem vették észre, hogy még 20-án délelőtt is lőtték az üres német állásokat.

21-én Ivangorod elől is visszavonultak a német és osztrák-magyar csapatok a nélkül, hogy az oroszok őket zavarták volna; Radomtól ÉK. gyülekeztek s részben a német, részben az 1. hadsereget kellett megerősíteniök. Az 1. hadsereg Radomtól DK. állott fel az I. és V. hadtestekkel és a 43. Landw. hadosztálllyal. A Visztula biztosítására a San torkolat-Kamienna között a 106. népf. ho., a Kamienna-Ilzanka között a 35. népf. dandár maradt. A varsói csoport Mszczonow-Grojec közé, a Korda lovashadtest Lowicz mellé vonult.

23. Ivangorodi csata.

Október 22—27.

Az oroszok nem siettek a Visztulától visszament csapataink után. Okt. 21-én csupán felderítő különítményeket küldtek Gniewoszow-Bogucin-Jedlnia vonalába, amelyek ott azonnal be is ásták magukat.

A hadműveletek részünkről oly gyorsan folytak, hogy amint a Visztula mellől a kivonás és az átcsoportosítás 21-én végbement, — anélkül, hogy a San mellől iderendelt X. hadtest, 2. 9. és 11. lov. hadosztályok beérkezése bevért volna — mindjárt másnap 22-én már új előnyomulás vette kezdetét.

A 9. *hadsereg* 22-én Skiernewice-Rawa-Nowo Miasto-Bialobrzeg's vonalban vett állást, hogy ott várja be az oroszok nagy tömegtámadását. Balszárnyát Lowicznál a Korda-lovashadtest biztosította, tőle északra a Visztuláig német népfelkelő osztagok vettek őrállásokat. Warkánál a 7. lov. ho. egy gyalogdandárral biztosított.

Az 1. hadseregnek az Uzankától É. felé az előnyomulásban vélt oroszok balszárnyába kellett támadnia. Csakhogy az oroszok nem nyomultak elő. Csak kisebb erőket toltak előre, míg lóerejükkel, illetve 4. hadseregükkel Ivangorod előtt Kozienice-Gnieszanow között állottak készen, akkor támadni majd, ha már a mi hadseregeink az ő előcsapataik ellen felfejlődtek.

I. hadseregünk 22-én kezdte meg az előnyomulást. Jobbról, a Visztulára támaszkodva a 37. honv. hadosztály, aztán az V. hadtest Gnieszanow iránnyal, tőle balra (jobbszárnyával Zwolen, balszárnyával Jedlniának) az I. hadtest nyomult elő. A balszárnyhoz két német hadtest csatlakozott.

22-én még csak a balszárny jutott érintkezésbe az oroszokkal s azokat Bogucin-Jedlniánál visszaverte.

Másnap az egész 1. hadsereg összeütközött az orosz 4. hadsereggel. A balszárny, dacára hogy egy német hadosztály is támogatta, Bogucinnál megakadt. A közép csak lassan haladt elő. A jobbszárny 37. honv. hadosztályt vissza kellett hajlítani, mert az oroszok Nowo-Alexandriánál átkelve, oldalba fogták.

Hasonló átkelések voltak folyamatban, illetve mutatkoztak Kazimierz alatt és a Kamienna torkolat mindkét oldalán Solec és Tarlowwal szemben is. Ezért a 35. népf. dandár erősítésére a X. hadtestnek egy előreküldött különítménye azonna Solechez sietett.

A 9. hadsereg Warkánál álló biztosítását az oroszok csaknem Bialobrzegig visszanyomták. Itt olyan tekintélyes orosz erők nyomultak elő, hogy az 1. hadsereg balszárnyán levő német hadosztályt azok ellen kikanyarodva kellett készségbe helyezni. 24-én ez a hadosztály a 7. lovashadosztállyal fel is tartóztatta az 1. hadsereg balszárnyába törő oroszokat.

Maga az 1. hadsereg zöme 24-én bár lassan, de állandóan tért nyert az oroszok ellen. Azonban a 37. hadosztályt a Visztulán most már Kazimierznél is átkelt orosz hadtestek elől vissza kellett vonni s ekkor a már túlsókat szenvedett hadosztályt a 14. ho. Gnieszanowtól délre kamó vonalban felváltotta s a 37. tartalékba hátrament:

Solecnél a 35. ddr. újabb átkelési kísérleteket hiúsított meg.

Az 1. hadsereg — mindkét szárnya veszélyeztetve lévén — szorongatott helyzetnek nézett elébe. Az erősítésül rendelt X. hadtest a Sannál csak e napon kezdte meg a felváltást és egyelőre csak a 11. lov. hadosztály volt menetben Sandomierz felől. Ez azonnal a Solec-Nowo Alexandria, illetve a 35. népf. dandár és a 37. honv. hadosztály között üresen álló Visztula vonal biztosítására rendeltetett. A Santól jövő 2. és 9. lovashadosztályok a 9. hadsereg kérelmére a Lowicz-Visztula vonal lezárására Lowicz felé irányítottak.

így, miután az 1. hadsereg semmiféle támogatást nem kaphatott^tanácsosnak látszott volna visszavonulni az Ilzanka-Radom vonala mögé. De tekintettel arra, hogy az 1. hadsereg harchelyzete különben nem volt kedvezőtlen, ki kellett tartani azért is, mert közben a 9. hadsereg komoly helyzetbe került.

A 9. hadsereget ugyanis e napon az oroszok óriás túlerővel támadták meg Varsó felől. Most már nemcsak az 5. és 2., hanem az alsó Visztula mentén álló 1. orosz hadsereg

is Hindenburg ellen nyomult, akinek 13 hadosztállal 41 orosz hadosztályt kellett feltartóztatni.*

Az 1. hadseregnél 25-én tovább folyt a támadás. A balszárny elfoglalta Augustowot, míg a balszárnyon levő német hadosztály a 7. lovashadosztállal az északról odanyomult oroszokat szorította vissza. A lovasok a Pilica, a németek a Visztula felé nyomultak elő.

Ezen eredmények dacára az 1. hadsereg csapatainak kimerülése folytán a túlerővel szemben a továbbiakban csak a védelemre szorítkozhatott.

A 9. hadsereg ellen teljes erővel fejlődött ki az orosz támadás. A lowiczi csoportot Zwordz-Dragusza vonalába, a főszereg balszárnyát Skiernewicétől Lipcere szorították vissza. Ezért a hadseregtartalék támaszul Lodzra vonult.

A 9. hadsereg közepe és jobbszárnya ugyan még visszaverte a támadásokat, de előrelátható volt, hogy a túlerőnek nem soká fog tudni ellenállani. Ezért Hindenburg a Pilica-Radomka közt levő német csapatokat az 1. hadsereg balszárnyáról tartalékkul a 9. hadsereg jobbszárnya mögé, Jedlinskehez rendelte.

Ennek következtében Dankl is elrendelte, hogy az 1. hadsereg 26-án este a harcot félbeszakítva, vonuljon vissza az Ilzanka mögé.

Az oroszok a nap folyamán általános támadást kezdtek a Pilica torkolata és Gnieszanow között. Az 1. hadsereg ugyan néhol sikeres ellentámadásokat intézett, de végül az oroszok visszaszorították úgy őket, mint az 1. hadsereg balszárnyán küzdő németeket is. Sőt Solecnél nagyobb orosz erők is átkeltek a Visztulán. Mire az 1. hadsereg csapatait az Ilzankán túl Ilza-Sydlowiec közé rendelte, míg a beérkező X. hadtestnek az ezen vonaltól délre a Visztulán átkelt oroszokat kellett visszavernie.

Az állások otthagynása és a visszavonulás az V. hadtestnél meglehetősen simán, ellenséges beavatkozás nélkül ment végbe. Az I. hadtestnél azonban az oroszok azonnal üldöztek és a mieinknek harcolva kellett bevárni az éj sötétjét, amikor aztán a hátramentet végre lehetett hajtani; sőt az I. hadtest ez alkalommal 10.000 foglyot is hozott magával.

Az V. hadtest az Ilzankánál, az I. Radom és Jedlinske között, tőle északra a szintén hátrament németek éjjeleztek. A Solecnél átkelt oroszokat a 35. dandárral együtt a X. hadtesttől beérkezett 2. hadosztály kötötte le.

Aft hadsereg mint előző nap, úgy 27-én is igen nehéz harcokat vívott, úgy hogy a vonalat több helyen ismételten vissza kellett vennie. Különösen a gyenge lowiczi csoport volt

* Az összes orosz erő ekkor 95 hadosztályt tett ki, miből Kelet-Poroszországban csak a 10. hadsereg 12 hadosztálya maradt. A Bántól északra Hindenburg ellen 57, Galiciában csak 26 hadosztály állott. De éppen mert ekkor Galiciában támadásunk szorongatta az oroszokat, a 9 és 4. hadseregeik egy részét visszazállították a mi galíciai frontank felé.

nehéz helyzetben, amelynek Piatek-Kutnoig kellett visszamennie.

Ezért 27-én este a 9. hadsereg is félbeszakította a harcot, hogy a 3—4-szeres túlerő elől visszavonulva, megnyerje azt a cselekvési szabadságot, amelyre az új offenzívához szüksége volt.

24. Opatowkai csata.

Okt. 31—nov. 2.

Az 1. hadsereg okt. 30-án az Opatowka patakhoz ért és ott a következő állásokat foglalta el: X. hadtest az Opatowka mögött Opatowig, V. hadtest a középén, I. hadtest a balszárnyon Kielcéig, a balszárny mögött Chezinynél egy német hadtest és a Hauer-lovashadtest (2., 3. és 9., lov. no.).

Ugyanez alatt a 9. hadsereg a Warthe-Widawka mögé Sieradz-Wloszczawa közt helyezkedett el.

A visszavonulást mindkét hadsereg jelentékenyebb ellenséges zavarás nélkül hajtotta végre. Az 1. hadsereg csapatai nemcsak igen kimerültek voltak, hanem állományuk is nagyon lepadt. A hadosztályok fegyverszáma alig haladta meg az 5000-et.

Az 1. hadsereget a 9. orosz hadsereg követte, balszárnya ellen a 4. hadsereg nyomult elő. A német hadsereggel szemben az 5. és 2. orosz hadseregek vonultak fel; az 1. orosz hadsereg Kutnon át nyugatnak fordult.

A mi 1. hadseregünk állapotára való tekintettel nem látszott valószínűnek, hogy huzamosan bírni tartani a nagy kiterjedésű vonalat, amelynek az orosz 4. hadsereg nyilván a balszárnyába törekedett. Azért már előre is mérlegelni kellett az eshetőségeket annál is inkább, mert a 9. hadsereg sem akart feltétlenül a most elért vonalban megállani, hanem a sziléziai határhoz közelebb Wielun-Czenstochau vonalba volt visszamenendő egy túlerős támadás elől.

Az 1. hadsereg számára mint legközelebbi szakasz a Nida jött számításba, miután a hadseregnek nem volt szabad hátát a Visztulának fordítani. A Sandomierzi hidat a hadseregparancsnokság egy hirtelen visszavonulás esetére leromboltatta, viszont Szczuczinnál hadihidat építtetett.

Október 31-én jelentek meg az oroszok az I. hadsereggel szemben Opatownál és az V. hadtest közepe előtt.

November 1-én erős támadás indult meg a középén a 33. ho. ellen. A hadosztály balszárnyát benyomták s e miatt pár km-re az egész hadtestet vissza kellett venni; a szomszéd 5. hadosztálynak pedig kamó alakban Lagowig vissza kellett hajolnia.

A Kielcénél levő balszárny ellen az oroszok csak kis

erővel támadtak; azonban nyugatról megkerülő oszlopok nyomultak Kielce felé. Ezek ellen a német hadtest és a Hauerlov. hadtest készen állván, az átkaroló támadás kifejlődni se tudott.

Nov. 2-án az oroszok Kielce ellen megkezdték ugyan az oldaltámadást, de azt a német hadtest megüsitotta.

E helyett az 1. hadsereg jobbszárnyát érte igen heves támadás. A 106. ho. ugyan délutánig helyt állt; de ekkor az oroszok a 2. ho. vonalát törték át, ami miatt az egész X. hadtestnek vissza kellett menni a Pokrzywianka patakig.

Ezzel azonban már a 4. hadsereg balszárnya is fedezetlen maradt; és mivel nem látszott valószínűnek, hogy bár ezt a vonalat is tartani lehessen, a hadseregfőparancsnokság megengedte, illetve elrendelte, hogy az 1. hadsereg visszamenjen a Nida mögé.

Ezzel együtt a galíciai hadseregek helyzete is tarthatatlanná vált, úgy hogy azoknak is el kellett rendelni az általános visszavonulást.

A visszavonulás még 2-án megkezdődött. úgy e nap, mint 3-án a X. hadtest nehéz harcokban állt az üldöző oroszokkal és nagy veszteségeket szenvedett. A hadsereg többi részeinél csak jelentéktelen utóvédharcok voltak.

3-án a német 9. hadsereg is megkezdte a visszavonulást. Vele az ellenség nem is volt érintkezésben.

4-én az oroszok már lemaradtak.

E napon a Korda-lovashadtest igen szép győzelmet aratott Wartánál az orosz Nowikow-lovashadtest felett.

5-én az 1. hadsereg beért a Nida mögé. Az ellenség elől kivonva magát, hosszú idő óta most pihenhetett először ez a hadsereg.

Az 1. és 9. hadseregekkel szemben kb. 50 orosz hadosztály állott harcban; (az orosz 1. hadsereg egy része a Visztulától északra biztosított.) A csapatok állományát stb. tekintve, 3—4-szeres túlerő; olyan, amely ellen erősítések nélkül ismét kilátástalan lett volna a küzdelem.

Ezért 6-án tovább folyt a visszavonulás Krakkó felé, hogy mindenekelőtt megfelelő távolság legyen az ellenséges a mi vonalaink között; aztán hadseregeink a vár erődéire támaszkodva, felvehessék a további küzdelemhez szükséges erősítéseket.

25. A harcok félbeszakítása Galiciában

November 3-5.

Az október legutolsó napjaiban, illetve november 2-án bekövetkezett kritikus helyzet előre sejtésében a hadsereg-

főparancsnokság már okt. 29-én kiadta a szükség esetén való általános visszavonulás előkészítésére vonatkozó intézkedéseket. A nov. 2-án este 6 órakor a visszavonulást elrendelő parancsban már csak az időpontokat kellett szabályozni.

A 4. hadsereg balszárnyának tekintettel arra, hogy a Visztulától É. a X. hadtest a Pokrzywiankáig már 2-án visszament, még 2-án vissza kellett vonulni Lezajsk-Tarnobrzeg vonalába.

A 3. hadseregnek 5-én reggelig kellett tartani állásait, hogy Przemysl készletei kiegészíthetők legyenek.

A 4. hadsereg visszavonulási sávja a Visztulától délre Jaroslau-Tuchow-Lapanow vonalig, a 3. hadseregé Dobromyl-Rymanow-Krempna-Zboró-Ólubló-Poprád vonalig terjedt. A 2. hadsereg főerejének a Dukla depresszió alatt Zboró, a Ters-tyánszky-csoportnak Homonna vidékére kellett mennie.

A galíciai erők visszavonása nem kényszerű, hanem a Visztulától északra lefolyt események következménye volt. A 2. hadsereg a tőle keletre levő *Pflanzer-Baltin* Kárpátvédő hadseregcsoporttal együtt a legszebb eredményekkel nyomult előre. Itt az oroszok már visszavonulásban voltak. A 3. hadsereg tökéletesen kiépítette állásait, amelyeken eredmény nélkül eddig is nagy orosz tömegek véreztek el.

A 4. hadsereg ellen az oroszok okt. 28. óta állandó támadásban voltak, oly éber figyelemmel, hogy hirtelen támadással akadályozták meg az egyes csapatfelváltásokat. Kivált Rudnik-Nisko és a 41. hadosztály Jajoslau előtti hídfője voltak elkeseredett harcok színhelyei. Ezen orosz támadások nov. 1-én érték el tetőpontjukat, de velük az oroszok semmi eredményt nem értek el, sőt most már mindenütt a mi csapataink lettek a támadók. És pedig oly sikerrel, hogy az oroszok megvertnek érezve magukat, visszavonni kezdték csapataikat.

November 3-án sűrű köd feküdt a Sanon, mely tökéletesen leplezte a 4. hadsereg balszárnyának az állásokból való kivonását. 4-én, amikor az oroszok rájöttek, hogy az alsó San melletti állások üresek, nagy erővel támadták a Jaroslai hídfőt és a Radymno körüli vonalat. De nemcsak hogy nagyszámú fogolyvesztéssel verték vissza őket, hanem ellentámadásaink olyan állásokat szereztek meg nekünk, amikért előzőleg napokon át hiába folyt a küzdelem.

5-én reggel vonult ki a 4. hadsereg jobbszárnya az állásokból, a 3. és 2. hadsereggel egy időben akkor, amikor már teljesen elérte volna okt. 13. óta vívott harcainak céljait. A visszavonulás mindhárom hadseregnél a legteljesebb rendben, zavartalanul ment végbe. Kisebb utóvéd harcokra is alig pár helyen került a sor. A legtöbb helyen csak utóvédeink járőrei tartották fenn az összeköttetést az alig követő oroszokkal.

A *Pflanzer-Baltin* csoport szétszórt nagy kiterjedésénél fogva, ott a harc félbeszakítása csak lassabban mehetett végbe. A hadseregcsoport feladata lón minél nagyobb orosz erők lekötése mellett az Uzsoktól keletre levő Kárpát átjárókat biztosítani.

A Hofmann hadtest az Opor torkolatánál túlerő visszaverése után azt éppen üldözni kezdte Stryj felé, amikor megállította a visszavonulási parancs.

A többi hadosztályok is messze a hágók előtt állottak. November 6-án az 52-, 54. és 56. hadosztályok és a lengyel légió egyrésze Delatynnál. arattak győzelmet, onnan rendelték aztán a Pantyr és a Jablonica hágók elé.

26. Az őszi hadjárat eredménye.

A Krakkó-Szilézia felé való visszavonulással a háborúnak ismét befejeződött egy időszaka. Hindenburg terve, az orosz északi szárny átkarolása nem sikerült. Az orosz túlerővel szemben rendelkezésre álló csapataink száma nem volt elég. Teljes mértékben mutatkoztak a két front ellen való háború nehézségei.

Az entente nyugati csoportja, a franciák, belgák, angolok ez időben, a marnei csata után minden erejüket megfeszítették, hogy nyugat felől átkarolva, visszaszorítsák a Franciaországban levő németeket. S ugyancsak az entente sürgette az oroszokat arra, hogy erejük javát Ny.-Lengyelországon át Szilézia felé indítsák támadásra azért, hogy ez által a németek kényszerítve legyenek keleti frontjukra nyugatról nagyobb erőt vonni el.

Az oroszoknak velünk szemben eddig elért fősikere épp ebben állt. Ugyanaz alatt, míg októberben és november elején az entente helyzete a nyugati fronton annyira megerősödött, hogy állásharcra kényszerítették a németeket, addig a mi lengyelországi és galíciai helyzetünk magában is elég kedvezőtlennek mutatkozott. Mert bár megverve ismét nem voltunk, de Hindenburgnak — nehogy vereség érje — az őt fenyegető túlerő elől vissza kellett vonulnia s ezért mi sem maradhattunk elől. E mellett hadseregeink nagy veszteségeket szenvedtek; elvesztettük csaknem egész Galíciát, az oroszok komolyan veszélyeztették a magyar Alföld kapuit. De mert magukban is nehéz események és veszteségek mellett helyzetünk főképp az *összhelyzetet* illetőleg volt súlyos azért, ezen a *keleti frontot*, bennünket, *nyugatról* elvont támogatással kellett segíteni.

A Krakkói és Lodzi hadjáratok.

27. Az első Lodzi és a Krakkói csata.

November 11 25.

A Krakkó-Szilézia felé való visszavonulás majdnem mindenütt teljesen zavartalanul, ellenséges behatás nélkül ment végbe. Mindjárt annak kezdetén tisztán látszott, hogy az oroszok egész súlypontjukat Nyugat-Lengyelországba tették át; az entente sürgetésére hatalmasan megerősítették a Visztula-ívből levő hadseregeiket, hogy a „gőzhengerrel” letiporják a szövetségeseket és a legrövidebb úton Berlinbe jussanak.

A hatalmas túlerő ellen védekezni csak támadással lehetett. Ezt Conrad és Hindenburg — aki nov. 1-én a 9. hadsereget Mackensennek adva át, az egész német keleti front vezetését átvette — úgy tervezték, hogy míg az osztrák-magyar hadseregek Galíciában s a Visztula felett az oroszok balszárnyát lekötik, addig a német főerő tőlük északra eltolódva, egy erős támadással az orosz jobbszárnyat meglepőleg rohanja meg. A két erőcsoport — Hindenburg és az osztrák-magyar hadseregek — között Sziléziai csak gyöngye erők leplezik. Az osztrák-magyar haderőknek az orosz balszárny lekötését szintén támadással kellett megoldani s pedig úgy, hogy ÉK. felé támadjanak.

Ezen tervnek megfelelőleg a hadseregek már a visszavonulás alatt teljesen átcsoportosultak s így az új műveletek megkezdésekor november 10—15. között a helyzet a következő volt:

a 3. *hadsereg* (Boroevics) — III., VII. és IX. hadtest, 38. h. no., három népf. dandár és a 8. 1. no. — a Kárpátokban Uzsok-Krempna-Zboró között; tőle balra 40 km-re

a *Ljubicic-csoport* — IX. hadtest és 4 1. ho. — közvetlenül a hadseregfőparancsnokságnak alárendelve Grybow-Dabrowa között, a Biala Dunajec előtt;

a 4. *hadsereg* (József Ferdinánd főherceg) VI. és XIV. hadtestei Krakkó várövéből a Visztulától északra azon rendeltetéssel, hogy onnan ÉK. irányban fognak az orosz jobbszárnyba támadni; XVII. hadtest a 6. és 10. lov. hadosztályokkal ugyancsak Krakkó előtt a Visztulától délre Bochnia-Dobczyce-Lubien között;

1. *hadsereg* (Dankl) -- I., II., V, X. hadtest, 44. és 45. ho. — Krakkó erődéitől északra Zarki-ig;

Woyrsch-hadseregcsoport szintén a mi hads. főparancsnokságunk alá rendelve, 5 német hadosztállyal az 1. hadseregtől északra Czenstochowán át; tőle északra

a 2. *hadsereg* (Böhm-Ermolli) — IV. és XII. hadtest, (négy no.) — a Kárpátokból vasúton odaszállítva a Warthe mögött Wielun-ig; balszárnyán a Hauer-lovashadtesttel;

innen felfelé csak igen gyöngye leplet alkotva, német lovasság és népfelkelők zárták le a Warthe hidjait és feljebb a határátjárókat a Warthe könyökéig.

Mackensen a német főerőt képező 9. hadsereget— $5\frac{1}{2}$ hadtest — Czenstochau környékéről, illetve a 8. hadseregtől erősítésül kapott 2 hadtestet Kelet-Poroszországból vasúton Wreschen—Thorn közé szállította s pedig oly gyorsan, hogy november 10-én már be is fejezte az új felvonulást.

A haderők jobbszárnyát a Kárpát-hágókban Uzsoktól keletre a Pflanzler-Baltin hadseregcsoportja biztosította; Mackensentől északra a Kelet-Poroszországban visszamaradt gyöngye német 8. hadsereg az ott álló orosz erővel szemben szintén csak határbiztosításnak volt tekinthető.

Az oroszok — miután a tőlük való elválás megtörtént — részben teljesen megállottak, részben csak igen lassan nyomultak elő; aminek oka elsősorban az volt, hogy a visszavonulók legalaposabban elrombolták előttük az utakat.

Boroeviccsel szemben egy napi menetre a Brussilov 8. hadserege állt; balszárnyát (főképp lovasság) Bukovinába terjesztette ki. Przemyslt a 11. hadsereg zárta körül, a Kárpátok és a Visztula közt a 3-ik rendezkedett. A Visztulától északra a mi hadseregeinkkel szemben a 9. és 4., Mackensen előtt az 5. és 2. hadseregek voltak; azontúl, a Visztulán keresztbe Kutno-Mlawa között az 1. hadsereg képezte az összeköttetést a Kelet-Poroszországgal szemben álló 10. hadsereggel. Pontos helyzetük nem volt megállapítható az őket lepező lovastestek miatt. A Visztula-ívben levő négy hadsereg fölött Russki, Galíciában Iwanow parancsnokolt.

Mint felfogott orosz rádióintézkedésekből megtudtuk, Russki november 15-re rendelte el a nagy támadás kezdetét. Hogy tehát a gőzhenger sekély vonalainkat le ne tiporja, nekünk kellett támadásunkkal megelőzni azt.

A támadást Mackensen kezdette meg s mihelyt az átcsoportosítás nálunk is megtörtént, nekünk is támadni kellett dél felől.

Így fejlődtek ki a Visztula-ívben a Lodzi, Nyugat-Galíciában a Krakkói csaták.

Mackensen Thorn-Wreschentől mindjárt felvonulása utáni nap, nov. 11-én máris megindította a támadást a Visztula s Warthe között; iránya Hohensalza-Kutno-Lowicz volt.

Russki akkor még teljesen tájékozatlan volt a mi helyzetünk felől; semmit se tudott arról, hogy a német 9. hadsereg Sziléziából Thorn-Wreschen közé vonult. 2. hadseregük

jobbszárnya Lodz előtt állott s a Mackensen előnyomulási irányában csak Kutno előtt és Wloclzlaweknél volt 1-1 hadtest az 1. hadsereg csapatai közül. Így Mackensen útjában először nem is talált nagy erőket; az oroszokat pedig teljesen meglepte a támadás, mely a legszebb győzelemmel haladt. A németek 12-én Wloclzlaweknél, 15-én a Kutnoi csatában visszavetették az orosz 1. és 2. hadsereg részeit. Az előnyomulásból üldözés lett, az oroszok menekültek a Bzura mögé s ezzel az 1. és 2. hadseregek teljesen elszakadtak egymástól s köztük nagy hézag keletkezett. Russki csak most tudta meg, hogy jobbszárnyával szemben a németek főereje áll, mire el Is rendelte, hogy a 2. és 5. hadseregek É. felé zárkózzanak. Így az orosz 5. hadsereg is elszakadt a tőle délre levő 4-iktől, a németek pedig 16-án a Warthe mellett az 5. hadsereg déli szárnyát is hátraszorították s így kettős átkarolással fenyegették a Lodz köré menekült és ott összetorlódott oroszokat.

16-ára már a mi hadseregeink is elfoglalták az átcsoportosításhoz kijelölt helyeiket és megtették a támadáshoz az előkészületeket; sőt egyes részek már harcba is kerültek az oroszokkal, akiknek 9. hadserege szintén megkezdte az előnyomulást Krakkó felé.

17-én — mialatt Mackensen Lodz támadására indult — a mi hadseregeink is megkezdték a krakkói csatát. A Visztula körül valamennyi hadseregünk támadott. A 2. hadsereg Nowo-Radomsk ellen, az 1. is arcbán, a 4. pedig Krakkó erődéi közül ÉK. irányban az oroszok balszárnya felé. Utóbbinak támogatására a XVII. hadtest zöme is felvonult és Krakótól keletre átkelt a Visztulán.

A támadás igen nehéz volt; de a 4. hadsereg jobbszárnyán a Visztula mellett és a 2. hadseregnél is valamennyire tért nyert. Az 1. hadsereg és Woysch azonban maguk kényserültek védelemre az oroszok erős támadásai elől.

November 18-án a Visztula-ívbén mindenütt szorongatott oroszok tehermentesítésére a Kárpátok és Visztula köze is megmozdult. Az ott levő orosz 3. hadsereg erős lovassági lepel mögött megkezdte az előremozgást a Dunajec felé; e mellettUöbb hadtestet észak felé indított a Lodznál és Krakónál szorongatott 5. és 9. hadseregeik segítésére.

Ljubicic tábornagy, akinek csoportjához a XI. hadtesten kívül most már a 41. honv. hadosztály egy része sa 4., 6. és 10. lov. ho. is beosztott, Krakónak és a 4. hadsereg jobbszárnyának biztosítására Grybowtól Brzesko vidékére ment. A csoport egyes részei 18. án Tymowánál, 19-én Zakliczynnél orosz lovasságot vetettek vissza a Dunajec mögé, Brzeskonál pedig erősebb gyalogsággal kerültek harcba.

19-én a 4. lovashadosztályt, mely Új-Sandecnél a 3. hadsereg és a Ljubicic csoport közti 80 kilométeres hézagot

biztosította, egy orosz lovashadtest Ó-Sandecre szorította vissza; s így az oroszok birtokába került az az út, amelyik Limanowán át a Krakkóhoz vivő vasutakhoz vezet

Ezért 20-án br. Nagy altbgy. a 6. 10. és az 1. hadseregtől idevont 11. honv. lov. hadosztályokkal, hadtápszászlóaljakkal és lengyel legionistákkal Ó-Sandec felé indult, visszaszorítani onnan az orosz lovasokat. Ljubicic pedig gyaloghadosztályaival folytatta Brzesko körül a támadást.

Ebből 20. 21-én Krakkó előtt is heves harcok keletkeztek, amelyekben a Ljubicic csoport kevés volt ahoz, hogy az orosz 3. hadsereget lekösse s biztosítsa a 4. hadseregnek a Visztulától északra szépen induló támadását. Így a Krakkótól északra küzdő hadseregeink támadása megakadt.

Mackensen támadása ugyanekkor Lodz körül szintén holtpontra jutott. Itt az 1. és 2. orosz hadseregek közötti hézagban Kutnoról Lowicz felé előnyomuló németek északról a Lodznál összeszorult oroszok ellen bekanyarodva, közvetlen a város előtt támadták a fejlődésre is alig képes 2. és 5. orosz hadsereget. A 2. orosz hadsereg úgy hátraszorult, hogy hátrahajolt részeivel Lodztól keletre már arccal K., sőt délnek állt. A csaknem körülfogott 2. és 5. orosz hadsereggel hátrafelé már két napon át hiányzott minden összeköttetés; az oroszok már kezdték Lodzot kiüríteni: amikor Nikolajevics nagyherceg visszarendelte a részben már elvonulóban levő hadsereget, új hadosztályokat is küldött Varsó felől és beérkeztek az 5. hadsereg Piotrkownál visszatartott részei is. Így a Lodz körül félkörben álló németek nem bírták megtörni az oroszok ellenállását; kivált a Sieradz körüli déli szárny mind több erőt kötött le támadásaival, s míg ott az előnyomulás teljesen megakadt, az alatt a keleti szárnyon az átkarolásban nagyon is előretört német csoport (Scheffer-Boyadel tbk. a XXV. tart. hadtesttel, Litzmann a 3. gárda hadosztállyal és a Richthofen lovashadtest) elvált a megakadt zömtől s ennek következtében a most már szintén támadó orosz jobbszárny és a hátulról jövő erősítések közé szorult. A csoport már teljesen körül volt zárva s az oroszok a diadalnak előre örülve, már az üres vonatokat is készenlétbe helyezték a németeknek fogolyként való elszállítására, — mikor Litzmann 23/24-én éjszaka Brzezinyénél áttörte az orosz vonalat, — a világháború egyik legszebb fegyverténye! — s így az egész csoport kivágta magát az orosz gyűrűből, sőt zsákmányul 16.000 foglyot és 64 ágyút is hozott.

A Ljubicic-csoportot 24-én már olyan erők támadták, hogy Brzeskotól vissza kellett venni Bochnia-Muchowka közé. Ugyanekkor a 3. orosz hadseregnek egyes részei átkeltek a Visztulán, a 4. hadseregünk jobbszárnyára vetették magukat; amivel nemcsak megállították a szépen haladó támadást,

hanem igen szorongatott helyzetbe hozták a támadó hadosztályokat.

Ezek szerint a helyzet nov. 25-én az volt, hogy az orosz gőzhenger ugyan teljesen megállt, de vele szemben a mi támadásunk is megakadt; úgy a Mackensené, mint a miénk Krakkó körül. Új erősítésekre és új ter re volt szükség, hogy támadásunk folytatható legyen. És miután a francia fronton ekkorra a mozgóharc megállt, onnan jöttek német erők, hogy velük a döntés keleten kierőszakolható legyen.

Az új terv pedig részünkről abban állt, hogy miután a 4. hadseregnek Krakkótól északkeleti irányában intézett oldaltámadása nem sikerült, most a Kárpátokból intézzük azt a Krakkóval szemben álló oroszok ellen.

Éhez új csoportosításra volt szükség, ami a következő módon történt:

A Ljubicic csoport az oroszok nyomásának engedve 28-ára közvetlen Krakkótól keletre (1. 11. vázlaton) Wieliczka-Dobczyce mögött Lubienig vett állást. A 4. hadsereg VI. hadteste helyén maradvá, az 1. hadsereghez csatlakozott, míg a hadsereg többi részei s a XVII. hadtest Wieliczkától északra a Visztuláig, a Ljubicic balszárnyához csatlakoztak. A XIV. hadtest pedig (3. 8. és 13. L. ho.) Krakkótól vasúton ment Sucha-Chabowkán át Mszana-Dolnára, hogy a szintén vasúton odaérkező 47. német tart. hadosztállal (BessW r) és a már ott levő br. Nagy-lovashadtesttel (6., 10., 11. lov. ho. és a lengyel légiók) együttesen onnan intézzék az oroszok balszárnyába az oldaltámadást.

A 4. hadseregnek a harcból való kivonása és hátravétele ellenséges beavatkozás nélkül történt. A Ljubicic csoport azonban nov. 26-tól is folytonos harc között hajtotta végre az elrendelt vonalba a hátravonást. Hasonlóképpen a br. Nagy csoportja, amely 29-én Dobrától közvetlen nyugatra tudott véglegesen megállani.

Az 1. hadsereg — amelynek Krakkó erődéire támaszkodva erős állások építése mellett tisztái védelemre kellett berendezkednie úgy, hogy erős tartalékokat tudjon leadni, — dec. 1-ig zavartalanul dolgozhatott állásain; az oroszok nem háborgatták.

Ellenben a Woysch hadseregcsoportja és a 2. hadsereg váltakozó harcokban álltak, amelyek a németek Lodz körüli újabb harcaival voltak összefüggésben.

Ugyanis Lodznál a helyzet a Brzeziny áttörés után a németek részére helyreállt. Az orosz gyűrűből áttört XXV. hadtest a Visztula mellett a balszárnyon álló I. és a Lodztól É. levő XX. hadtest közé beérkezett s az egész vonal mindenütt visszaverte az oroszoknak nov. 26-tól teljes erőfeszí-

téssel végbevitt támadásait, amelyekkel most főként a német 9. és a mi 2. hadseregünk közt kísérelték meg az áttörést. De minden próbálkozásuk meghiúsult, sőt a németek nyugatról erősítéseket kapván, a mi 2. hadseregünk által is támogatva, maguk mentek át támadásba.

28. Orosz betörés Felső-Magyarországba.

Nov. 16—dec. 8.

Boroevics hadserege a Chyrowi csata után a Kárpátoknak Uzsok-Zboró közti gerinceire húzódott vissza. Itt, nagyon lefogyott állományával természetesen nem alakított összefüggő vonalat, hanem csak a hágókat és azok közelebbi környékét szállhatta és erősítette meg akkorra, amikor a lengyelországi eseményekkel egyidőben, vele szemben is megindult az orosz gőzhenger, a Brussilow 8. hadserege.

Az uzsoki hágón a 38. honv. hadosztály állott a 8. lov. ho.-val és három népfelkelő dandárral. Cisanál a Círóka átjárói előtt a 34. hadosztály, Lupkownál a VII. hadtest zöme állt; a III. hadtest a Dukla-i horpadást, ettől nyugatra a IX. az Ondava-Viszlóka forrásai körüli gerincet szállotta meg. A hadsereg balszárnyánál a Poprád szorost Új-Sandecnél, illetve Ó-Sandecnél (1. előző Szakaszt), 21. óta Ó-Lublónál a 4. lov. ho. zárta el.

November 15-én az oroszok a Boroevics körletében valamennyi hágóra vezető úton támadtak. A mindenütt nagy túlerők elleni védekezésre nem volt más mód, mint az ellentámadás. Ez azonban csak rövid ideig tarthatott, mert az erőnek a folytonos ellentámadásokban végül is fel kellett örlődnie.

Így *Uzsoknál* a nyugatról Wolosate mellett betört oroszokat sikerült visszaszorítani. De egy erős általános támadás elől 18-án az egész csoportot Havasköz-Malomrét-Patak-újfalu közé kellett visszavenni, ami a Vereckei hágó előtt levő (Pflanzer-Baltinhoz tartozó) Hofmann-hadtestnek a hágóra való visszavonását is maga után vont. Hofmann később egy dandárt küldött támogatásul Uzsokhoz, amivel 20-án ellentámadásra mentek a hágó felé.

Cisna előtt a 34. hadosztályt az oroszok szintén visszavetették Zellő-Zemplén-Orosziba. 18-ára ugyan ellentámadás indult, de az orosz erősítések 20-ára a hadosztályt Círókaófalú-Vendégire szorították.

Lupkownál a VII. hadtest szintén ellentámadással védekezett. A szomszéd III. hadtest támogatásával az előkészített 2. vonalban meg tudott állani.

Duklánál a III. hadtest ellen csak 21-én támadtak, míg

innen nyugatra a IX. hadtest előtt még egyáltalán nem is mutatkoztak az oroszok.

Ezért Boroevics a hadseregére intézett támadást egy Ny. felőli nagyobbszabású oldaltámadással akarta megállítani. Éhez a balszárny IX. hadtestet Krempnától ÉK. iránnyal Dukla felé való támadásra rendelte. A támadás nov. 21-én meg is indult; de mindjárt másnap be kellett szüntetni, mert az egész arcvonalra kiható sikert csak sokára hozhatott volna. Már pedig a helyzet az egész vonalon komolyra fordult.

Ugyanis a folyton erősödő orosz támadások elől a III. és VII. hadtesteknek vissza kellett vonulniok a Mezőlaborca-Alsópagony közti határgerinc mögé; a 34. hadosztályt pedig a Ciróka-völgyben szorították az oroszok, úgy hogy az Szinnán át lassan hátrálva, 23-án Homonnától délre Barkóig, visszament. Az oroszok Homonnát még aznap megszállták; E szerint az ellenség a 3. hadsereget az egész vonalon hátranyomta s csak Uzsoknál és onnan keletre maradtak az oroszok tétlenül.

Ezért Boroevics a IX. hadtest támadását beszüntetve, a jobbszárnyon rendelte el a tehermentesítő oldaltámadást. Éhez a 38. hadosztály Uzsok előtt csak a 76. dandárt hagyva, többi részeivel és a Pflanze-Baltin által vasúton Nagybereznára küldött 56. ho. részeivel Nagyberezna felől Cirókaófalutakcsány felé, az oroszok oldalába indult. Az oszlopnak 23-án megindított támadása azonnal érezte hatását: az oroszok egy része Homonnától visszafordult Szinna felé.

26-án a 34. hadosztály az Őrmezőnél beérkezett újonnan alakult 51. honvédhadosztállyal (Kornháber tbk.) támadásba ment át Homonna felé. A 38. hadosztály Takcsány-Cirókaófalunagypolányhoz ért, honnan másnap Szurmay altábornagy, aki ekkor itt a parancsnokságot átvette, Szinna ellen fordult.

28-ikára a Barkóról intézett támadással *Homonnát visszafoglaltuk* s az ellenség észak felé a Laborca és Udava völgyeiben visszavonult.

Másnap, 29-én a Szurmay csoportja Szinnáról szintén É. felé támadott. Innen azonban a 38. hadosztályt vissza kellett küldeni Uzsokhoz, mert az oroszok a hágót ismét birtokukba kerítették. E mellett az egész hadsereg helyzete rendkívül súlyosodott. Az oly régóta szünet nélkül tartó fáradtság, harcok, időjárás teljesen kimerítették a nagyon kis állományra lepadt csapatokat.

November 30-ára a balszárny Bártfához vonult vissza, a III. és VII. hadtesteknek is folytonosan újabb s újabb támadások ellen kellett védekezniök, amelyek őket lassanként mind hátrább szorították. Ezért december 2-ára a 3. hadsereg balszárnyával Bártfától délre Magyar-Raszlavicához, továbbá Kapronca-Kerekrét-Nagyberezsnyevonalba rendeltetett hátra

(I. 11. vázlat); míg a hadsereg jobbszárnya ekkorra vele egy vonalban Ökröske-Viiág-Telepóc-Zemplén Oroszit érte el, üldözve az előtte visszavonuló oroszokat.

Az itt elért eredmény dacára a helyzet olyan súlyos volt, hogy már-már az erősen kiépített Eperjes vonalába való visszavonulásra kellett gondolni. Azonban az oroszok maguk is úgy kimerültek, s ugyanakkorra a Nyugat-Galiciában megindult offenzívánk úgy lekötötte őket, hogy december 1. óta további támadásokhoz nem volt erejük; sőt visszavonult csapatainkat nem is követve csak elővédekkel, a főerővel hátrább ásták be magukat.

29. A Limanówa-Lapanówi csata.

December 1—12.

A Ljubicic csoport É. szárnya a XVII., délin a XI. hadtestekkel már nov. 28-án elérte Krakkó előtt a Visztulától délre Wieliczka-Dobczyce mögött Lubienig azt a vonalat, amelyben az oroszokat arcban lekötve kellett tartania. Vonalaian egyelőre nyugalom uralkodott.

A támadócsoport, melynek Roth altbgy. lett a parancsnoka, vasúton odaszállítva dec. 2-án a következő csoportosításban állott:

3. hadosztály és a br. Nagy lovassága Dobránál,

13. L. ho. mögötte Kasinánál; mindkét csoport immár harcokban állt;

8. hadosztály Mszana-Dolnánál,

47. német t. ho. Chabowkánál részben még csak kivagónirozásban.

Az előnyomulás december 3-án megindulva, már mindenütt ellenségre talált és kemény harcokkal kezdődött. Irány általában Lapanów volt. A 3. ho. Wilkowsko, a 13. L. ho. Szczerzyceig jutott. A Ljubicic déli szárnya is előnyomult és bekanyarodott Kobielniki-Lipnik felé.

A 8. hadosztály all. lov. ho.-al Tymbark felé menve, az oroszokat új-Sandec felé visszavetette, a 11. lovashadosztály egy része pedig Limanówaig üldözte.

A 6. lov. ho. a Pilsudszky lengyel légóival Bochnia felé felderítve, ellenség visszavetése után Rzegocinához ért.

December 4. és 5-én az előnyomulás sikeresen haladt tovább. Jobbszárnyon a 47. német ho. Lakta Gornit, a 8. ho. Zbidniow-Tarnawát, a 3. ho. Lasocicét érte el. A 13. L. ho. nehezen küzdött Gora Sw. Jana előtt.

A hadseregfőparancsnokság már elejétől, számítva arra, hogy az oroszok a 3. és 4. hadsereg között Új-Sandec körül levő 80 km-es hézagban az átkaroló Roth-csoportot oldalba

támadhatják, ennek a veszélynek elhárításáról eleve gondoskodott. Már 4-én Új-Sandec felé irányította all. lov. hadosztálynak Limanówa felé biztosító különítményét; továbbá Nowytargról a Dunajec mentén a 10. és a Poprád-völgyből Ó-Sandecen át a 3. hadseregbeli 4. lovashadosztályt.

Ezenkívül vasúton Krakkóból Tymbarkra indította a 39. honvéd és 45. Landwehr hadosztályokból összeállított VI. hadtestet; a 3. hadseregtől pedig szintén vasúton Orlóra küldte Homonnától az 51. honv. ho.-t, Uzsoktól pedig a 38. honv. ho. felét. Utóbbi erők (20 zlj., 3 üteg és 1 lov. század) felett Szurmay altbgy. parancsnokolt.

Csakugyan már 6-án érezhető lett, hogy az oroszok az átkarolás elől védekezendő, Új-Sandec felől akarnak a Rothcsoport oldalába támadni s ezért keleti szárnyukat erősítik. Éhez Dobzcycétől is vontak el csapatokat; miért ellenállásuk itt meggyengült, úgy hogy 6-án a Ljubicic-csoportbeli 13. L. ho. és 3. ho. nagyobb ellenállás nélkül elérték Janowice-Dobczyce-Radziechowice-Gruszow-Wolicát. A 8. és német 47. hadosztályok azonban nem tudtak túlmenni a Lapanów-Muchowkai úton. A 6. lov. ho. pedig, amely keletre Czchów felé a Dunajecig akart biztosítani, Rajbrót és Czchów között ellenséges gyalogságon megakadt, sőt hátában új-Sandec körül nagy orosz tömegek keltek át a Dunajecen.

Az új-Sandec felé előnyomuló lovasság ott szintén erős gyalog erőkbe ütközött, amelyek elől all. lovashadosztálynak Limanówa felé Kaninára, a 10. lov. ho.-nak a Dunajec mellett Czerniecig, a 4. lov. hadosztálynak a Poprád völgyébe vissza kellett vonulnia.

Ezért az Orlónál 6-án beérkező Szurmay-csoport parancsot kapott, hogy a 4. lov. ho.-al együtt Új-Sandecre nyomuljon elő; a Tymbarknál kivagonírozó VI. hadtest pedig arra, hogy a Rajbrótnál megakadt keleti szárny támogatására siessen. Ezenkívül a 3. hadsereg is parancsot kapott arra, hogy általános támadással segítsen a 4. hadseregen.

A további előnyomulásnál a Krakkó előtt balszárnyon levő XVII. hadtest is megindult s úgyszólván semmi ellenállást nem találván, 8-ára Niepolomice előtt Grabie-Zakrzowig jutott. A XI. hadtest előtt se volt komoly ellenállás, úgy hogy ez jó részével a nehéz harcokban álló jobbszárnyat támogathatta, így ez is tért tudott nyerni s 8-án a 13. L. ho. és a 3. ho. a Rába folyó mindkét oldalán Szczytniki-Byczina Szobolowig haladt. A 8. hadosztálynak, melyet a XI. hadtest egy dandára segített, szintén sikerült Lapanóvnál előrejutnia; tőle jobbra pedig a 47. német ho. a XI. hadtest 30. hadosztályával Muchowkát foglalta el.

De ekkor fordulat állott be. A táraadás nemcsak hogy mindenütt megakadt, hanem az oroszok kezdték szorongatni

a támadókat; a Visztulától északról hozott csapataikkal ellentámadásba mentek át s a keleti szárnyat, kivált a németeket válságos helyzetbe hozták K. felől intézett heves támadásaikkal; Rajbrót körül vissza is szorították a vonalat. Új-Sandecről pedig egy egész orosz hadtest nyomult Limanóvára és megtámadta a 6., 10. és 11. lov. hadosztályoknak ottan harcoló részeit, akik a velük levő népfelkelőkkel együtt mindjobban visszavonulni kényszerültek.

Most a Rajbróttól jobbra levő keleti szárnyat Arz altábornagy, a VI. hadtest parancsnoka vette át. Az arcvonalból kivont 13. L. hadosztállal és a vasúton beérkezett 45. L. hadosztállal a 47. német ho. jobbszárnyán Dobrociesz felé keleti irányban támadt az előnyomuló oroszokra; Limanóvánál a szorongatott lovasságnak a 39. honv. ho. már beérkezett 78. dandára ment segítségül; a Limanóvához délről, a Dunajec felől vezető utakat a lengyel légió és a VI. hadtest kerékpáros zlja zárták el a felszivárgó orosz lovasság elől.

10-én kulminált a csata. Az oroszok általános ellentámadásba mentek át, aminél most főképp középen, a Stradomka patak mentén akarták áttörni a vonalat. Vissza is nyomták az ott levő 3. és 30. hadosztályokat, de az akkorra az 1. hadseregtől odavont 15. hadosztálynak sikerült megállítani az áttörést.

Limanóvánál a most már Hadffy altbgy. alatt egyesített csoport minden hősi küzdelem mellett (Muhr ezredes és a 9., 10., 13-as huszárok ellentámadása) is csak alig volt képes tartani magát. De ekkor megfordult a sors.

11-én az oroszok a középen és balszárnyunkon már csak itt-ott támadtak s ezen támadásaik sem mutatták az előbbi erőt. A Boroevics balszárnya már Gorlice-Grybownál, Szurmay Új-Sandec előtt állott, (1. következő szakaszt) ami nagyon is veszélyeztette a 4. hadsereg ellen intézett orosz ellentámadást.

Csak Limanóvánál folyt még erősen a támadás. Ennek leküzdésére a 39. hho. 77. dandára Molnár tbk. alatt Slopnice-Zalesián át nehéz hegyi utakon az orosz balszárny átkarolására indult. Egy újabb sikeres orosz támadás már éppen az 1. hadseregtől vasúton beérkezett friss tartalék bevetését tette szükségessé, amikor a 77. dandár átkaroló támadása délutánra kifejlődött és a megjelent ellenséggel szemben teljes eredményt, hozott. Estig ugyan még kitarítottak az oroszok; de az Arz által 12-én reggelre elrendelt támadás már üresen találta állásaikat; azokat az éj folyamán kiürítve, sietve vonultak vissza Új-Sandec felé.

Estére a 39. hho. üldözve elérte Új-Sandecet, ahová ugyanakkor Szurmay csoportjának élosztagai is bevonultak dél felől. (L. 30. szakaszt.) Ezzel az összeköttetés a 4. és 3.

hadseregek között helyreállt, a nagy hézag nem tátongott többé a két hadsereg között.

Dec. 13-án az orosz vonalnak Rajbrótig terjedő része, 15-én pedig jobbszárnyuk is visszavonult s a Kárpátokban és Lengyelországban is ugyanekkor szenvedett vereségük következtében az egész orosz front visszavonulásban volt kelet felé.

A Limanówai csatában a vezetés és a csapatok hősiességük kitaratása együtt vívták ki azt a győzelmet, amely az osztrák és magyar haderő egyik legszebb fegyverténye volt s amely egyik nem jelentéktelen oka lett annak, hogy az orosz kolosszus nagy célját nemcsak hogy el nem érte, hanem attól hosszú időre hátraszorított.

30. Az oroszok kiverése Felső-Magyarországból.

December 8—12.

Boroevics 3. hadserege dec. 2-án az Uzsoki hágó előtt, a Círóka völgyben Zemplén-Oroszinál, tovább Telepócnál, a Laborcánál Világ-Ökröske, balszárnyon Nagyberezsnye-Kerek-rét-Kapronca-Magyar Raszlavicánál állott meg. Balszárnyát Orló körül biztosította.

Kölsönös kimerülés következtében mindkét fél pihent pár napig, illetve állásain dolgozott. Az oroszok az akkor folyó Limanówai csatához innen is vontak ki csapatokat, miért Boroevics hadseregére az a feladat hárult, hogy az orosz erők áttolását megakadályozva, egyúttal könnyítsen a Limanówai harcokon. Tehát ismét támadni kellett.

Dec. 8-án kezdte meg a 3. hadsereg az előnyomulást, amely ezúttal mindenütt könnyen ment. Az oroszok erejük jórészét Limanóvához vonták ki s így a 3. hadsereg előtt erősebb ellenállás nem mutatkozott.

9-én a Szurmay-csoport erőltetett menetekben indult

Új-Sandec felé. A IX. hadtest Bártfa előtt csak utóvédeket talált s azokat könnyen visszavetette, hasonlóan mint a III. 5 hadtest Kománknál s a VII. Sztropkó előtt. Csak Uzsoknál volt erős az ellenállás, ahol a Csermák ezredessel ott maradt $\frac{1}{2}$ 38. hadosztálynak Malomréteg vissza kellett vonulnia. Ez a csoport, mivel kiesett a 3. hadsereg körletéből, ekkor Pflanzner-Baltin alá került.

10-én a Szurmay-csoportból Nagy Pál tbk, V₂ 38. hadosztályát Új-Sandec felé nyomulásában kozákok akarták feltartani. A honvédek visszavetették a kozákokat. Azonban Frycowánál olyan nagy túlerő állott a csoport elé, hogy támogatásul a 6. hadosztályt kellett a balszárnyra küldeni. Az 51.

ho. könnyebben nyert tért Grybow felé s 11-én birtokába vette azt.

A IX. hadtest úgyszólván ellenállás nélkül közelítette meg a Grybow-Gorlicei utat, amelyen 11-én Új-Sandec felé menetelő oszlopokra talált. Azok oldalába támadt s ezzel megakadályozta, hogy azok az Új-Sandec-Limanówa körüli harcokba beavatkozhatnak; aminek jó része volt abban, hogy az oroszok másnap reggelre már úgy Limanóvánál, mint Új-Sandecnél megkezdték a visszavonulást.

A III. hadtest Alsópagonynál, 11-én Krempnánál talált ellenállásra.

A VII. hadtestnek Dukla előtt kemény harcai voltak. 10-én Ladomérmezőig jutott el és 11-én is csak erélyes támadással tudta a Dukla hágót birtokába keríteni.

A 34. ho. 10-én Laborcrévnél harcolt; 11-én Mezőlaborcot, a vele levő 1. lovas ho. Beskidet és az országhatáron túl Radoszycét foglalta el.

12-én az 56. ho. a Ciróka völgyből szintén átjutott a határon és Wola-Michowára ért. A 8. lov. ho. a Z.-Oroszi hágót érte el s így Uzsoktól nyugatra nem állott ellenség magyar területen.

A VII. hadtest erős harcok után Duklát, a III. Zmigrodot kerítette birtokába, a IX. hadtest pedig Gorlicét foglalta el.

Legjelentősebb volt azonban a Szurmay-csoport tényérése. Itt Nagy Pál tbk. a nyugatról átkaroló 6. hadosztállal együtt megtörve a Frycowánál harcoló oroszok ellenállását, még aznap Új-Sandecre ért, ahol a már Limanówától odanyomult 4. hadsereg jobbszárnyával fel vette az érintkezést.

Innen kezdve az üldözéshez a 4. hadseregnek Rajbrót-tól délre levő jobbszárnya is csatlakozott. Ez a csoport (47. német ho., 13. és 45. Landw. ho.) követve az Új-Sandecről északnak előnyomuló 39. honvédhadosztályt, az orosz ellenállásnak kemény harcokban megtörése után felkanyarodott ÉK. felé és 13-án Rajbrót-Mihalczowa vonalába, 14. é. Lipnica-Iwkowa közé szorította az oroszokat.

Az előnyomuláshoz a Dunajecen túl a 3. hadsereg is csatlakozott; a balszárnyán levő Szurmay-csoport 13-án Palesnica körül harcolva, 14-én Zakliczynhez, a IX. hadtest Gromnikhoz ért közel. Ezzel a 3. orosz hadseregnek most már (a Gorlice-Grybowi első út elvesztése után) nemcsak a Zakliczyni második útja is elveszett, hanem a harmadik — utolsó — Bochnia-Tarnowi útja is veszélyeztetve volt. Ez okozta, hogy másnap 15-én az egész 3. orosz hadsereg megkezdte a visszavonulást kelet felé.

14-ére a III. hadtest Jaslo elé ért, a VII. hadtest ismét erős harcok után Krasnot foglalta el, a 34. ho. is egész közel volt Sanok-Lisko elé.

Másnap az oroszok már a Visztulától északra is kénytelenek voltak feladni a küzdelmet és így győzelmes hadseregeink elől az egész orosz hadsereg visszavonult.

31. Események Lengyelországban és Galíciában december első felében.

Dec. 1—14.

A Brzeziny körüli harcokkal a németeknek Lodzi offenzívája véget ért. A német támadóerő kimerültével az oroszok mentek át támadásba s november végén újból megkísérelték az áttörést a Mackensen és Bóhm-Ermolli hadseregei között. Minekutána pedig ezen kísérletük november utolsó napjaira meg hiúsult, ismét mi kezdtünk új támadást. Ennek egyik részlete volt a Limanówa-Lapanowi csata, mellyel egyidejűleg új erősítéseket kapva, Mackensen viszont a Visztula-ívben levő oroszok jobbszárnyára intézett új támadást. Ez volt a második Lodzi csata, melynek folyamán a Bóhm-Ermolli É. szárnyának Piotrokow felé nyomulva csatlakozni kellett a németek támadásához és a Mackensen jobbszárnyát kellett fedeznie.

Ebből fejlődtek a 2. hadseregünknek Belchatow körüli harcai.

Mackensen előnyomulását dec. 1-én kezdte meg. A fő-támadást két új hadtesttel erősített balszárnyával a Visztula és Bzúra között Lowicz felé, szintén erősített jobbszárnyával Sieradztól Lodz felé irányította.

Ugyanakkor indult meg balszárnyával Szczercowtól a mi támadócsoportunk: Lütgendorf altbgy. alatt egy német gárdadandár s a mi 31. és 32. hadosztályaink zöme. A balszárnyon Mackensennel a Hauer-lovashadtest képezte az összeköttetést.

Az előnyomulás könnyen indult. A gárda 3-án jelentéktelen csatározások után már Belchatowon túl Piotrokow elé ért. A 31. hadosztály s a Hauer-lovashadtest azonban Belchatowtól délre, a 32. ho. pedig már Zlobnica előtt megakadt. Délről, Noworadomsk felől nagy orosz erők vonultak északra a németek déli szárnyába, melyeket vissza kellett tartani, így az eredetileg Piotrokowra indult csoport Belchatowtól délre, arccal délnek fordult és a balszárnyon Belchatow-Piotrokow között a gárdadandár is harcbalépett. De a csoport így is csak nehéz küzdelemmel tudta feltartani a jóval erősebb orosz támadást. A jobbszárnyon levő 32. hadosztályt a többitől jókora hézag választotta el.

Sürgős támogatásra volt szükség. Éhez a 2. hadsereg a 31. ho. visszamaradt Dáni-dandárát, Woyrsch a gárda ho.

másik dandárát, az 1. hadsereg a 27. hadosztályt küldte, utóbbiakat vasúton.

5-én újabb orosz erősítések már majdnem áttörtek a 32. hadosztálytól balra levő hézagon, amikor a Dáni-dandár odaérve, kitöltötte azt.

6-án az oroszok már nem bírták tovább feltartóztatni a németeket is emiatt kénytelenek voltak Lodzot kiüríteni és visszavonulni Mackensen elől. De ugyanekkor hevesen támadtak a Lütgendorf csoportjára, mely azonban sikeresen védekezve, meghiúsított egy keleti szárnyára intézett támadást.

7-én a Lodzi visszavonulás fedezésére az oroszok újult erővel ismét hevesen támadták nemcsak a Lütgendorf csoportját, hanem az egész 2. hadsereget is.

9-én Russki Mackensen előtt beszüntette a visszavonulást. Tőle délre, a mi hadseregeink ellen pedig egységes, összefüggő offenzívát kezdett azon céllal, hogy Szilézia felé, Oppeln irányában törjön át s így kerüljön a mi Lodz és Krakkó előtt levő két főcsoportunk háta mögé.

S mialatt így Piotrokowtól lefelé Woyrsch csoportjáig nagy erők által támadva, egész vonalunk mindenütt védelemre szorult, Mackensen 10-én egy Lodztól kivont hadtesttel a Visztula-Bzúra közt újból megtámadta az oroszokat. Támadása ismét hátrább szorította az ellenség északi szárnyát akkor, amikor Limanóvánál a déli szárnyat érte vereség.

A kettős győzelem eredménye az volt, hogy Nikolájevics dec. 14-én a Kárpátoktól az alsó Visztuláig úgy Galíciában, mint Lengyelországban is kénytelen volt mindenütt hátrább vonni csapatait.

32. Általános orosz visszavonulás.

December 15-17.

December 15-én az oroszok 2. hadseregüinktől kezdve Rajbróig mindenütt kiürítették állásaikat. A mi hadseregeink azonnal megkezdték az üldözést, de a sár miatt feneketlen utakon s mert az oroszok a hidakat alaposan elrombolták, még utóvédharcok is alig fordultak elő. Az oroszok mindenütt rendben vonultak vissza és csak a Mackensen üldözését próbálták utóvédharcokkal feltartani. De 15-én Mackensen mégis elfoglalta Lowiczot.

December 17-én az oroszokat nyomon követő seregeink következő vonalakon állapodtak meg:

Mackensen a Visztulától kezdve az alsó Bzúra-Rawka-Pilica-könyök Tomasow előtt (1. 9. vázlaton);

2. *hadsereg* valamivel a Pilica előtt Tomasow-Przedborz között;

Woyrsch innen előrehajolva a Nida-könyökig;

1. *hadsereg* az alsó Nidánál a Visztuláig;

4. *hadsereg* az alsó Dunajec mentén Wojniczig.

A Lodzi és Limanówai harcok ellensúlyozására az oroszok erősen megritkították kárpáti frontjukat; mindent elvettek onnan, amit csak lehetett. De most, amikor a Boroevics hadserege már Tarnownál komolyan közeledett a Krakkó-Lembergi vasút felé, azonnal nagy erővel erősítették meg kárpáti csapataikat.

Ennek ellensúlyozására Conrad is gondoskodott a 3. hadsereg erősítéséről; de ezek kerülő utakra lévén utalva, csak jóval később juthattak helyükre, mint az oroszok a belső vonalon, akik így a Boroevics előnyomulását hamarosan megtudták állítani.

Ezért a 3. hadsereg már dec. 15-től csak helyenként tudott előrehaladni és dec. 17-ére a következő vonalat érte el (1. 11. vázlat): balszárnyon a most idehozott VI. hadtest a Dunajectől (Wojnicztól) Lubinka felé; Nagy Pál tbk. Siedliska körül; IX. hadtest Jadlowka-Olszyn-Olpiny-Szerzyny; III. hadtest Blaszkowa-Brzostek-Gogolow; VII. hadtest Niepla-Odryzkon-Korczyzna-Brzozow vonalában. Vagyis a Krasno-Jasloi medence a mi birtokunkba esett.

Azonban a 34. hadosztály nem tudta elérni a Sanok-Liskoi medencét. Sőt 14-ére elért vonalából az orosz támadások elől Brzozowice-Mchawaig vissza kellett mennie.

33. Az őszi hadjáratok eredménye.

Az őszi orosz hadjáratok úgy Galíciában, mint Lengyel- és Kelet-Poroszországban a mi jelentékeny győzelmeinkkel végződtek. Megállítottuk az oroszokat; a gőzhenger visszafele gurult.

Ennek dacára a helyzet egyáltalán nem volt kedvező. Magát az orosz harcteret nézve *kielégítő* volt ugyan, mert el volt hártva a Magyarországot és Sziléziai fenyegető közvetlen veszedelem. Az *összhelyzet* szempontjából azonban igen rosszul állottunk: védelemre voltunk kényszerítve támadás helyett. Nem vált be az a számítás, amin összes terveink felépültek; a németek nem bírták levetni a franciákat és kilátás sem volt reá, hogy belátható időn belül döntően megverhetik a nyugati ellenségeket. Ez által a keleti fronton kevés lett és ami kezdetben elégnek látszott, hogy t. i. pusztán feltartóztatassuk az oroszokat. Most már — ha nyugaton nem lehetett — az orosz fronton is *döntő*, az *oroszokat megsemmisítő győzelemre* lett volna szükség. Ettől pedig messze állottunk.

Az oroszok az utolsó harcokban vereséget szenvedtek ugyan; de hadseregeik hamarosan kiheverhették a veszteségeket. Az orosz területvesztés a birodalom óriási méreteihez képest nem volt jelentékeny. Bennünket azonban a hadseregek vesztesége is sokkal jobban érintett, mint az oroszokat; nekünk a pótlásra nem volt annyi emberünk! E mellett ugyanekkor Szerbiában igen érzékeny vereséget szenvedtünk; Szerbiát ki kellett üríteni.

Míndez a harctéri szempontokon kívül különösen politikailag súlyosította a helyzetet; mert az eddig is csak alkalomra váró hűtlen "szövetségeseink? Olaszország és Románia nehéz helyzetünket felismerve, könnyen elérkezettnek látták az időt arra, hogy nyíltan színt vallva, fegyvert fogjanak ellenünk.

Így a súlypont most már nemcsak megoszlott, hanem kezdett áttolódni nyugatról kelet felé. Most már a nyugati front sem volt fontosabb, mint az orosz. A franciaországi döntés helyett arra kellett törekedni, hogy onnan elvont erőkkel az oroszokra tudjunk döntő csapást mérni addig, míg az ő helyzetük még jobban meg nem erősödik. Úgy Conrad, mint Hindenburg is ez úton óhajtották volna javunkra fordítani a háború sorsát. Sajnos, éhez a nyugati front még nem tudott elég csapatot küldeni. Így egyelőre csak a meglevő erőkkel kellett kitarítani s az időt és alkalmat várva, keresve, előkészülni arra, hogy erőteljes offenzívával, kedvező alkalom adtán jódöntő eredmény legyen elérhető.

V. FEJEZET.

A Kárpáti téli hadjárat.

34. Események 1914/15 újév körül.

Amint az oroszok visszavonulásuk után dec. 17-én megállottak, az eddigi jórészt mozgó háború megszűnt; a front megmerevedett. Mindkét fél beásta magát. Ami azonban nem a harcok megszűntét jelentette, hanem azt, hogy a támadónak erősen kiépített, több vonalból álló állások ellen kellett küzdenie.

Iwanow, az orosz DNy. front parancsnoka, aki ekkor a Pilicától délre levő 4., 9., 3., 11. és 8. hadseregek 42 hadosztálya felett rendelkezett, amint a Lodzi és Limanówai kudarcokból látta, hogy az entente kívánságára Nyugat-Lengyelországon át intézett vállalkozás nem sikerült, megváltoztatta tervét. Védelemre utasítva a Visztula ívben levő hadseregeit,

az azokból kivont erőket a Kárpátokba rendelte, hogy azokon keresztül Magyarország felé nyomuljon elő. Gorlice és Kirlibaba közt egyelőre öt hadtestet (14 ho. és igen sok lovasság) tett ki a Kárpátokban álló 8. hadsereg, amelynek az erősítések beérkeztéig is támadással kellett foglalkoztatni a mi csapatainkat.

Így a Pflanze-Baltin Bukovinát és a hágókat védő arcvonala már december elején megélénkült az alatt, amikor Uzsoktól nyugatra hátrább szorítottuk az oroszokat. Fischer ezredes már október végén kénytelen volt Czernowitzot kiüríteni és attól kezdve itt, ahol addig jobbra csak kozákok próbálkoztak, most nagy erők indultak a hágók ellen. December folyamán egész Bukovina elveszett. A Pflanze-Baltin többnyire népfelkelőkből, legiónistákból és más új csapatalakulásokból hamarosan felállított hadserege nem volt képes feltartóztatni az orosz túlerőt. Újév körül az oroszok a magyar határ előtt állottak. A mieink a Borgói, Radnai és Borsai hágókon állottak meg a Dorna-Watráról Erdélybe és Kirlibabáról M.-Sziget felé törekvő oroszokkal szemben. A Tisza völgyébe vezető Tatár- (Jablonicza) hágó is erősen veszélyeztetve volt.

Közvetlen karácsony körül az oroszok benyomultak a *Toronyai-hágón* a Nagyg völgyében Ökörmezőig, hol Durszky legionistái állották útjukat. A *Beszkid-* és *Vereckei-hágón* a Latorca-völgyben betört oroszokat Verecke-Vezérszállás-Volócánál a Hofmann hadtest tartóztatta fel. *Uzsok* előtt a Csermák ezredes Malomrétnél álló V₂ 38. hadosztályát Havasköz felől újabb orosz csapatok karolták át. De sem itt, sem máshol a Pflanze-Baltin arcvonala előtt nem értek el nagyobb eredményeket. Sőt dec. 25-én Csermák ezredes vissza is foglalta az Uzsoki-hágót s így az újév — a Latorca s Nagyg közti kis részeket kivéve — mindenütt a mi kezünkben találta a magyar határt és a hágókat is.

Amíg Uzsoktól keletre a fennebbi események lejátszódtak, onnan nyugatra a Dunajecig is mindenütt támadtak az oroszok. Alig hogy megállottak, már dec. 18-án ellentámadásokat kezdtek. Az alsó Dunajecnél is próbálkoztak, de kivált a Biala mentén Gorlice-Zakliczyn között akarták áttörni a 3. és 4. hadsereg összeérő szárnyait, nemkülönben Dukla előtt a 3. hadsereget.

December 21-én pedig összefüggő, erős támadást indítottak a 3. hadsereg ellen; a támadás a Dunajecnél sehol sem sikerült, de a Jasloi medencénél a VII., III. és IX. hadtesteket visszanyomták és Boroevics újév körül kénytelen volt Dukla-Zmigród-Gorlicéhez, sőt Gorlicénél január 3-án még hátrább venni a vonalat.

35. Első téli Kárpáti csata.

1915 jan. 21—febr. 20.

Az 1914. évi. -háború, rendkívül -lecsökkentette a monarchia haderejét. Újév körül az oroszokkal szemben mindössze csak 270.000 fegyverünk volt; amiből az 1. és 2. hadsereg Lengyelországban levő 90.000 fegyverét leszámítva, a Visztulától délre az oroszok 403.000 puskájával szemben mindössze 180.000 maradt. Ez az erő passzív védelem mellett nem állhatott meg sokáig a nagyszámú ellenséggel szemben, akik állandóan támadták a mi gyenge vonalainkat. Tehát szükséges volt, hogy egy nagyobb szabású művelettel bénítsuk meg az orosz túlerőt.

Ezt a szövetséges had vezetőségek megint úgy tervezték, hogy a németek Kelet-Poroszországban északról, mi pedig cfélrőlLa Kárpitokból fogjuk megtámadni az orosz szárnyakat. Ebből keletkeztek a németeknél a Mazúri-, nálunk pedig a Kárpáti téli csaták.

A műveletekhez a támadó hadseregeket meg kellett erősíteni. Erre a célra január közepén a 3. hadsereg és Pfanzer-Baltin közölt egy új hadsereg alakult: *Linsingen német Déli hadserege* (Südamree), amelynek jobbszárnyán a Gerock német tbk. hadteste (19. osztrák, 48. német hadosztály és egy osztrák népf. ddr.) a Toronyai-hágó mögött Ökörmező-Toronya közt állott; középen volt a Hofmann hadtest (*U* német és 55. o.-m. hadosztály, 131. ddr.) a Beszkid- és Vereckei-hágókban Volóc-Vezérszállás között; balszárnyon a 3. német gárda ho. (később Bothmer hadtest) összeköttetésül az Uzsoki-hágóval, ahol Csontosnál Szurmay ismét a 3. hadsereg kötelékébe lépett.

Boroevics hadseregét az 1. hadseregből kivont V. (14., 33., 37.) és XVIII. hadtestek erősítették meg a Lupkowi és Zemplén-Oroszi hágók körül. A Balkánról pedig a XIII. hadtest Pfanzer-Baltinhoz ment, úgy hogy Szerbiával szemben csak a XV. és XVI. hadtest maradt.

Ezenkívül a Bóhm-Ermolli egész hadseregének is a Kárpátokba kellett jönnie, de ezt nem vártuk be a támadáshoz, mert csak később lehetett felszabadítani.

Az új offenzívánál a mi 4. hadseregünknek és a Boroevics Dukláig terjedő balszárnyának feladata az-oroszok lekötése volt. Lupkowitztől keletre pedig a legszélsőbb jobbszárnyunkig az egész arcvonalnak támadnia kellett és pedig a 3. hadsereg közepének Lupkowitztől a felső San-Przemysl felé; Szurmaynak Uzsoktól Samborra, Linsingennek Stryj felé. Pfanzer-Baltinnak Bukovinát kellett felszabadítani.

Január 23-án kezdődött az általános támadás. A járatlan erdős hegységben a hideg tél, magas hó miatt legrendkívülibb viszonyok között nemcsak az ellenséggel, hanem az időjá-

rással is küzdő csapatok minden nehézség dacára kezdetben igen szép eredményt értek el.

Uzsoknál Szurmay már egy nappal előbb támadott.

Kelet felől Havasközről, nyugat felől Patakófaluról átkarolta a Csontosnál álló oroszokat s azokat Határhegy-Malomréthez vetette vissza. 23-án pedig Szurmay csapatai ezt a vonalat is elfoglalták.

27-én Szurmay már az Uzsoki hágót rohamozta meg. Linsingen ugyanakkor a Verecke-Beszkid- és Toronyai hágókhoz, a 3. hadsereg jobbszárnya pedig a felső Sanhoz ért.

FEBRUÁR 2-ára *Szurmay* az Uzsoki hágón túl a Byczok-Ostry hegygerincekre tört elő, mire tőle jobbra a német gárda is előrejutva, oldalba fogta a Verecke-Beszkid hágóban álló oroszokat; úgy hogy nemcsak ezek, hanem a Toronyai-rján állók is visszavonultak az Opor völgyben Tuchlára, a Toronyai hágóról Dolina felé.

Ekkor azonban az előnyomulás megakadt. Iwanow a mi offenzívánkkal egyidőben maga is általános támadást akart indítani, s ezt pár nappal utánunk meg is kezdte. Főerői a január 26., 28. és február 3-iki Zbpró körüli csatákban Dukla ellen támadtak és a Boroevics-hadsereg balszárnyát igen heves harcok után Zboró-Sztropkóig visszaszorították. A visszanyomott részek segítésére sürgős segítség kellett; a hézagokat a 4. hadseregtől hamarjában lehozott XVII. hadtest töltötte ki. A balszárny veresége miatt a 3. hadseregnek a Sanhoz ért részei sem maradhattak elől, hanem Mezőlaborchoz és onnan keletre a határgerincekre kellett visszavenni azokat. Szurmaynak a február 2-án elért Ostry előtt (kb. 10 km a határon túl), Linsingennek pedig Xuchla magasságában a február 5-én elért Zwinin hegyhát előtt kellett megállania.

Viszont Pflanzner-Baltirn, aki hadseregével január 20-án szintén csatlakozott az offenzívához, már kezdettől fogva győzelemről győzelemre vezette csapatait. Egyik oszlopa Kirlibabáról Moldavára verte az oroszokat, ezzel átkarolta a Jicohenynél álló csoportot, mely így kénytelen volt visszamenni Kimpulungra. A Tatár-hágói csoport egy része Zabie-re, másik Delatyn fele tört elő.

Amikor a 3. és Déli hadseregek febr. 5-én megakadtak, utóbbinak előnyomulását a Pflanzner-Baltin balszárnyának kellett volna előresegíteni. Míg ugyanis a Pflanzner Baltin jobb oszlopa febr. 5-én Gurahumorára, 10-re Szuczawán át Radautzra szorította az oroszokat, a tatárhágói csoport egyik része Zabien át Kutyra, a másik Nadworna-Kolomea vonalban É. felé Stanislaunak nyomult azzal, hogy itt elvágja az oroszok K. felőli összeköttetéseit, másfelől nyugatnak Kalusz-Dolina

felé bekanyarodva, hátbatámadja a Déli hadsereggel szemben szívósan kitartó oroszokat.

A Pflanzer-Baltin csapatai legszebben haladtak ezen cél felé. Február 17-ére heves harcok után az oroszok minden erőlködése dacára elfoglalták Czernowitzot és onnan felfelé Sniatyn-Kolomeán át az egész Prút vonalat; sőt a határ és Obertyn között a Dnjesterig nyomultak elő. A balszárny Nadwornán át elérte Delatynt és onnan Stanislau felé támadva 20-án azt is elfoglalta. De mielőtt onnan a Déli hadsereg támogatására Ny. felé fordulhatott volna, az oroszok északról Halicz felől és nyugatról Dolina felől is megtámadták s az átkarolás elöl vissza kellett menni Poruby-ig.

Így Pflanzer-Baltin harcai azzal zárultak, hogy jobbszárnya Czernowitznál a román határra támaszkodva a határ mentén a Dnjesterre jutott, onnan a balszárny JHorodenka körül, Otfinia-Poruby vonalba hajlott vissza.

Azalatt, míg Pflanzer-Baltin február első felében győzelmesen haladva, Bukovinát felszabadította és komolyan veszélyeztette a Dolinánál álló ellenséget, az oroszok ellentámadásukat teljesen kifejlesztve, hatalmasan szorongatták úgy a Linsingen, mint különösen Dukla körül; Boroevics hadseregét. De erejük február közepére a folytonos támadásban felmorzsolódott; kimerültek anélkül, hogy nagyobb eredményt érhetek volna el. Azt azonban elérték, hogy a szövetségesek tefve, a két szárny felgöngyölítése megghiúsult. Eredmény a Pflanzer-Baltin által ejtett 60.000 fogoly és Bukovina felszabadítása volt.

36. Przemysl felmentési kísérlete.

(A 2. Kárpáti csata.)

Február 25—március 10.

Azalatt, míg nálunk februárban az első Kárpáti csata dühöngött és mialatt az oroszok a Visztula-ívben szintén lekötve tartották hadseregeinket, Hindenburg Kelet-Poroszországban „a téli Mazuri csatát” vívta meg. Ebben ismét megsemmisített egy orosz hadsereget (10.), de döntő stratégiai győzelmet el nem ért.

Nikolajevics, az orosz fővezér az osztrák-magyar seregeket szeptemberi visszavonulásuk óta végleg elintézettnek hitte s azóta hadműveletei súlypontjával a németek ellen fordult; a DNy. frontot parancsnokló Iwanownak saját erőivel kellett a Kárpátokban küzdenie. De most az orosz fővezér is látva, hogy egyidejűleg észak és délen nem támadhat, megadta Iwanownak a kért erősítéseket, hogy teljes erejével a Kárpátokra vet-

hesse magát s a magyar Alföld elfoglalásában keresse a döntő győzelem forrásait. Az eddig a Visztulánál Dankllal szemben állott 9. hadsereg Bukovinába jött, a Brussilow 8. hadserege is 2 hadtest erősítést, kapott. Így február végére az eddigi erőknél csaknem kétszerese vonult fel a Kárpátokban, hogy a magyar Alföldre vezető bejáratokat elfoglalhassák.

Ezzel szemben nekünk is mindent el kellett követni, hogy lehető erős támadással kössük le az oroszokat, most már az általános helyzetből folyó szükségén kívül különösen azért, hogy áttörve az orosz vonalat, felszabadítsuk a magát hősiiesen tartó Przemysli védősereget, amelynek ereje, készletei fogytán immár a végkimerüléshez közeledett.

Mindenekelőtt a 2. *hadsereg* — a XII. hadtestet a Woysch hadseregnél visszahagyva — a Kárpátokba szállított és Lupkgw-Uzsok közt helyezkedett el. Jobbszárnyán a Szurmays csoport is neki rendeltetett alá; azonkívül (jobbról-balra) az V., XVIII., IV. és az újonnan alakult XIX. hadtestekből állott. Vonala Uzsok magasságában a Stryj mellett Komarnikinél kezdődött s az Ostry és Byczok magaslatokon a legfelső San mentén Wetlinához, innen Cisna-Wola Michuwa mellett Lupkowig mindenütt a határon túl vezetett.

A 3. *hadsereg* arcvonala Lupkowitztől — mindenütt a határon innen — Mezőlaborc alatt Csebénynél, innen Sztropkó-Vízköz mellett Zboró előtt Koniecznához vitt.

A 4. *hadsereg* innen Gorlicén át a Biala-Dunajec mellett a Visztuláig terjeszkedett.

Linsingen Déli hadserege Uzsoktól keletre a Verecke-Beszkid-Toronyai hágók előtt a Swica forrásáig balszárnyával 20, jobbszárnyával 10 km-re állott a határon túl (Zwinin-Ostry-Menczul).

Pflanzer-Baltin 7. hadserege Poruby-Ottinia-Horodenka-Dnjesiex-határ mellett Czernowitzig állott.

A Przemysl felmentését célzó offenzívánk gerincét a 2. hadseregnek Terstyánszky lov. tbk. alatt a Cisna-Baligrodi út mentén Przemysl iránnyal intézett támadása képezte. A 3. hadseregnek jobbszárnyával Lupkowitztől, balszárnyával Zboró felől Krasno felé, a Déli hadseregnek Stryj felé kísérni kellett a támadást. Egyidejűleg a 4. hadsereg jobbszárnyának Gorlice-Malastow között keleti iránnyal Krasnon át kellett Przemysl felé áttörnie.

Az offenzívát a 2. hadsereg február 25-én kezdte meg, de jelentékeny erői dacára is csak igen lassan haladt; minden támadásra ellentámadás volt a felelet. Rendkívül véres harcok árán mégis sikerült rajvonalainknak Baligrodig előreküzdenni magukat. Itt azonban március 10-én az oroszok nagyszabású egységes ellentámadása végleg megállította a kimerült csapatokat.

A *Déli hadsereg* még nehezebb terepén a támadást részben meg se tudta indítani, leginkább azért, mert az oroszok maguk is támadással kötötték le erejét. Március 12-én a Hofmann hadlest egy újabb német hadosztály segítséget kapott. Ekkor a támadás megindult, de csak a legszélső jobbszárnyon (Menczul) tudott némileg előrejutni. A többi helyeken minden kísérlet eredménytelen maradt; különösen a Zwinin követelt igen sok áldozatot.

Uzsoknál nemhogy a támadás jutott volna előre, hanem az ellentámadó oroszok a balszárnyat átkarolva, márc. 14-én csaknem a határig visszaszorították a csoportot, amely azonban itt igen véres küzdelemben minden további támadást visszavert, noha az oroszok 21-ig nem hagytak fel hasztalan kísérleteikkel.

A 3. *hadseregnek* Lupkownál indított támadása szintén teljesen meghiúsult.

A 4. *hadsereg* a VI. és XIV. hadtestekkel Gorlicénél Arz, altbgy. alatt február 25-én kezdett támadást. Ez eleinte ugyan némi kezdeti sikereket mutatott, de azok kibővítésére nem volt meg az erő.

Március 20. körül hadseregeink mindenütt védelemre voltak kényszerülve. A csaknem egy hónapon át tartó offenzíva erők hiánya miatt megakadt s ezzel Przemysl felmentési kísérlete meghiúsult.

37. Przemysl második körülzárása.

1914. nov. 4—1915. márc. 22.

Przemysl vára az első felmentés után csak rövid időn, mindössze okt. 10-től november 4-ig volt szabadon. Ekkor az általános helyzet miatt a vár környékén volt hadseregeknek az általuk elért sikerek dacára vissza kellett vonulni és a vár ismét magára maradt. Állapota még súlyosabb volt, mint az első körülzárás alatt. A felmentés és 2. körülzárás közti 3 és fél hét alatt a vár hiányzó készleteit nem lehetett pótolni s e mellett igen nagyszámú polgári lakosság maradt a várban, (20.000 fő), akiket később a várnak kellett élelmeznie. A védőrség pedig "gyöngébb lett, mert a szabadon töltött idő alatt jó része a tábori hadsereggel harcolt; így pl. a főtartalékot képező 23. honv. hadosztály ütközetléttségének csaknem a felét elvesztette.

Az oroszok okulva az első körülzárás, illetve az ostrom alatt szenvedett óriási veszteségeiken, most nem is próbáltak erőszakos úton jutni a vár birtokába. Így a vár nem is vont magára annyi erőt, mint az első alkalommal, mert az oroszok csak körülzárták, amihez kisebb erő is elég volt (négy tart.

hadosztályból álló 11. hadsereg); egyszerűen bevárták, míg a vár magától elesik, ha készletei kifognak.

Ez így is történt, de sokkal hosszabb idő után, mint ahogy az oroszok azt számították. Addig pedig a tevékeny védősereg gyakori kirohanásaival a körülzáróknak jelentékeny veszteségeket okozott. A kirohanások egyrészt - a körülzáró vonalnak és a hadtápszolgálatnak zavarását, másrészt azt, célozták, hogy a körülzáró hadsereg ne vonhasson ki erőket máshol működő hadseregek támogatására.

Legmozgalmasabb a december volt, mikor az oroszok Limanówa után visszavonultak s a mi hadseregeink a Kárpátokból nagy támadásukat indították. Ez alatt a védősereg 8 napon át minden irányban kitört, hogy lekötve tartsa a zárósereget. Legnagyobb volt az azon időben dec. 15-én DNy. felé, Sanok-Lisko irányába indított kirohanás, hová akkor a Boroevics hadsereg egyik része (34. ho) már egészen közel jutott. A kirohanó várórség teljesen áttörte az orosz záróvonalat, már félúton volt Sanok felé. De mert ekkor a 3. hadsereg nem bírta folytatni a támadást, négy napi győztes harc után a várórségnek is vissza kellett vonulni az erődök mögé.

A mi kirohanásainkhoz hasonlóan az oroszok viszont a védőrség nyugtalanítására intéztek gyakori kisebb-nagyobb támadást.

Újév után, miután újabb felmentési kísérletet az általános helyzetből kifolyólag nem tehattünk, a kirohanások is mind ritkábbak lettek márcsak azért is, mert a már igen gyengén élelmezett csapatok nagyobb fátadalmakat nem bírhattak el.

Ugyanis a várban csak annyi élelem volt, ami csak január közepéig lett volna elég. Ezért már decemberben kisebbre kellett szabni az adagokat; lóhússal és a lóvágás folytán felszabadult zabbal kellett pótolni a hiányt. Majd amikor a felmentés még mindig késett, de még kizárva nem volt, csontliszttel, szárított lóhússal és szárított főzelékekkel és hasonló póttápszerekkel kellett az éhséget csillapítani.

Mikor pedig a Przemysl felmentésére a 2. hadsereg által február 25-én Baligrod felé indított kísérlet nem sikerült, nem maradt más, mint megkísérelni, hogy a védőrség a körülzáró övön át kivágja magát és azon áttörve csatlakozzék valamelyik hadsereghez. A kitörést a védőrség március 19-én Mosciska irányába — ott volt a legközelebbi orosz élelmiszraktár — hajtotta végre. De az az éhségtől végsőig kimerült és legyengült csapatok minden erőfeszítése dacára sem sikerült. Az óriási veszteségeket szenvedett védőrség visszament a várba és teljes védelmi készültséggel megszállotta azt, mert előrelátható volt, hogy az ellenség a nem sikerült kitörés után rohamot fog intézni a vár ellen. S így is lett. Az oroszok 20., 21. és 22-én minden megfeszítéssel támadtak, hogy a várat bevegyék. Legnehezebb ostrom- és hajóágyúikkal lőtték

az erődöket és rohamot intéztek roham után. De a védőrség halálra éhezett és mindent nélkülöző emberei — kik közül már sok ezerén pusztultak el a végkimerülés miatt — minden támadást visszavertek.

És csak most — mikor a felszabadulás minden lehetőségének mégcsak a reménye is letűnt — csak most adta meg magát a védősereg. Március 22-én minden erődnek, fegyvernek és felszerelésnek és mindennek, aminek az ellenség hasznát vehette volna, mindezeknek az alapos elpusztítása után Kuzmanek a várat átadta az oroszoknak s a védősereg 44.(X 0 harcos állománnyal, 28.000 beteggel és 45.000 nem harcolóval 4 és fél havi körülzárás után fogságba ment.

Verdunt kivéve Przemysl volt a világháború egyedüli vára, mely rendeltetésének ilyen tökéletes módon megfelelt; s azt végül is nem ellenség, hanem az éhség vette be.

38. Harmadik Kárpáti csata.

Március 20 április 9.

Március 20-án az oroszok teljes erővel támadlak meg a 2. és 3. hadsereget. A főtámadás azok belső szárnya ellen irányult s oly erős volt, hogy mindjárt az első napokban Wedina és Zboró között megrendült az egész vonal. A támadás Zboró-Dukla felől kezdődött és onnan terjedt át keletre a 2. hadsereg felé.

A 3. hadsereg közepét — XVII. hadtest — mindjárt az első, rohammal áttörték Sztropkó felett (Bányavölgy- F. Odor között) és a hézagot a 4. Joy.; ho. csak nehezen tudta elzárni a további előnyomulás elől.

A következő napokon is egymást érte az oroszok támadása. A III. A hadtest 22. hadosztályát F.-Odorról, a 28-ikat A. Pagony-Koniecznától szorították vissza Zboró felé. A csapatok minden tartaléka felmorzsolódott az ellentámadásokban, de a veszített tért visszavenni mégsem sikerült.

Hasonló sors érte a Laborca mellett Virava-Hegyescsaba közt a X. hadtestet. Itt különösen heves volt az oroszok támadása, mert itten áttörve akarták hátbatámadni a 2. hadseregnek Baligrodig előrehajolt ívben levő arcvonalt.

Pár nap múlva már a Przemysl elestével felszabadult körülzáró sereg csapatai is megjelentek a támadók között. 23-án Zboró-Koniecznánál a 3. és 4. hadsereg között való áttöréshez, intéztek egy hatalmas támadást, amellyel Komlópatak-Szmerekowicéig haladva közeledtek Zboró felé.

Ezalatt a *Pflanzer-Baltin* hadseregének (12. vázlat) is erős támadásokat kellett kivédenie. Március 18-án az oroszok a Czemowitzi jobbszárnyat támadták meg Sadagora felől, majd

Zaleszczyki és Ottinia között a Dnjesteren átkelve akartál-
 áttörni Kolomeán át a Tisza felé. Czernowitznál a Papp-
 dandár legionistái hántották el a veszélyt. A Dnjesternél pedig
 márc. 23-án az 5. honv. lovashadosztály egy magyar nép-
 felkelő gy. századdal Horodenkánál átkelve a folyón, hátulról
 támadt az orosz állásokra. A vakmerő vállalkozásból a külö-
 nítmény csak a Dnjester átúszásával tudott megmenekülni;
 de hatása alatt nehezen küzdő főerőinknek sikerült rendbe-
 hozni magukat.

Március 25-én Dukla-Lupkow előtt már nemcsak a 3.,
 hanem a 2. hadsereg is megingott. Az oroszok mindenütt
 lassan, de biztosan szorították a mieinket hátrafelé.

A 2. *hadsereget* a 3.-hoz hasonlóan eleitől fogva szín-
 tén igen erős támadások érték. Böhm-Ermolli hadserege ugyan
 eleinte visszaverte azokat, de később ereje fogytán kénytelen
 volt feladni a március 10-ig elért eredményeket. Balszárnyá-
 nak csatlakoznia kellett a 3. hadsereg jobbszárnyán lépésről-
 lépésre visszavonuló X. hadtesthez, majd március 27-én Bali-
 grodnál is betörték az oroszok és lassan-lassan az egész had-
 seregnek vissza kellett vonulni a határ felé. *Uzsoknál* Szurmay
 balszárnyát Patakófalura hajlította vissza, hogy átkarolás elől
 biztosíthassa a hágot magát.

A Laborca és Zboró között a helyzet a vége felé köze-
 ledett. Úgy látszott, hogy már nincs mód feltartani a szívó-
 san, óriás túlerővel támadó oroszokat. Ugyan utolsó kísérlet-
 ként 28-án a XIV. hadtest utolsó erejével megpróbálta vissza-
 szorítani a Zboró felé előrejutott oroszokat. De megfelelő erő
 híján ez sem sikerült. Újabb tartalék pedig nem volt sehol.
 Sztropkó körül ismét előretört az ellenség, ezt visszavetni már
 nem volt mivel.

A súlyos helyzetben nem volt más, mint támadni ott
 ahol lehetett: a Déli hadseregnél s ezzel tehermentesíteni a
 szorongatott részeket. Azért Bothmer német tbk., — aki Lin-
 singen balszárnyán az egy hadtestté egyesített 3. gárda
 és az 1. hadosztály parancsnokságát vette át — a Zwinin,
 Hofmann pedig az Ostry támadására ment.

De ezenkívül szükséges volt a Boroevics közvetlen segí-
 tése is. Saját erőnk már nem lévén, ismét a németek kel-
 lett hogy segítsenek. Ehez Marwitz német tbk. alatt három
 német hadosztályból a Beszkid-hadtest alakult; hozzá Lin-
 singen adott egy hadosztályt (4.), másik kettő (25., 35. tart.)
 Lengyelországból vasúton szállítva április első napjaiban va-
 gonizozott ki Homonna körül.

Az oroszok teljesen bevetve a Przemyslnél felszabadult
 hadosztályokat, április 1-én általános támadásba mentek át.
 Főirány Homonna volt, áttörni az Alföld felé.

Sztropkó és a Laborca közt a VII. hadtest magyar csapatai csak a legnagyobb önfeláldozással tudták tartani magukat. De a Laborca-völgyet védő X. hadtest 21., 45., 2. és 24. hadosztályai Lupkow-Hegyescsaba közötti állásaikban, teljesen lefogyott állományaikkal képtelenek voltak feltartani az oroszokat. Bár lépésről-lépésre minduntalan új állást foglaltak, az oroszok állandóan szorították őket hátra, Homonna felé.

Ápr. 2.-án — nagypénteken — a X. hadtest csapataiból sok kelyt már csak maradványok állottak az oroszokkal szemben, amikor a német 25. t. ho. Izbugyabélára ért és másnap ellentámadásra indulva, megállította az orosz támadást 4-én már a 35. német hadosztály is beérkezett és a Laborca-völgyben lépve harcba, magával vitte a Landwehret is F.-Csebény felé. Itt is azonnal megállították az oroszokat, akik magukat beásva, védelembe mentek át.

Most az oroszok látva, hogy a Laborca mentén már nem juthatnak előbbre, Sztropkó körül a VII. hadtestre vetették magukat; azt kezdték nyomni hátrafelé. Hogy tehát az oroszokat megbénítsuk, a Beszkid-hadtest az eddigi sikerek kihasználásával a Laborca mentén tovább folytatta a támadást.

Ápr. 5-én — Húsvéthétfőn — a Laborcától keletre a németek ott'levő csapatainkkal együtt Virava és F.-Csebény között támadásra indultak és el is foglalták az ellenséges állások kulcspontját képező Kobila-tetőt. Másnap 6-án a német 4. ho. is beérkezett és annak támogatásával a Laborcától nyugatra levő állásaikból is kivertük az oroszokat.

Ezzel a kocka megfordult. A Laborcánál a helyzet megszilárdulván, a X. hadtest mindnégy hadosztályával a 3. hadsereg balszárnyának erősítésére Zboróra ment és ott is elhárították az áttöréssel fenyegető veszélyt.

A győzelmes húsvéti csatával az emberfeletti nehézségekkel tele Kárpáti téli hadjárat, illetve csatasorozat véget ért. A nagyszabású, orosz támadás megghiúsult. A front általában elcsendesedett, az oroszok is védekezésre kényszerültek. Nagyobbszabású művelet nem is volt többé, csak helyi jelentőségű-vállalkozások, amelyek közül legjelentősebb volt, hogy a néniét Déli hadseregnél a Bothmer-hadtest ápr. 9-én a Zwinint, a Hofmann-hadtest ápr. 24-én az Ostryt foglalta el.

39. Az 1914/15. tél eredménye.

A tél folyamán a keleti és nyugati — orosz és francia — front már egészen egyforma fontosságú lőn. Döntést elérnünk egyelőre sem itt, sem ott nem lehetett. Egyelőre védelemre szorítva, várunk kellett, míg a döntésre valamely más mód kínálkozik.

A tél főeseményei a Kárpátokban játszódtak le; a Duna-jectől K.-Poroszorszáig december óta csend uralkodott. Az oroszok február óta a Kárpátokban keresték a döntést, a Nagy magyar Alföld birtokbavételével akarván megbénítani a központi hatalmak ellenálló erejét; aminél nemcsak az Alföld anyagi erőforrásai vezették őket, hanem a politikai szempontok is: azt remélték, hogy sikereik bennünket, magyarokat fognak megtántorítani; azt hitték, hogy mi örömmel fogadjuk, ha a kettős-monarchia „igája alól felszabadítanak”.

Az oroszoknak a Kárpátokra intézett rohamai kudarcot vallottak. Az óriási vérpezarlás hiába volt; mint utólag maguk is beismerik, lehetetlenség volt, amire vállalkoztak. Viszont pozitív eredményt mi se tudtunk elérni; feltartóztattuk az oroszokat, visszavertük őket, de nekünk előrejutni 'nem sikerült. Ellenben ismét nagy volt a vérveszteség, amibe a Kárpátok megvédése került.

VI. FEJEZET.

Gorlicei hadjárat.

40. A Gorlice-Tarnowi csata.

1915 május 2—5.

A *húsvéti csata* után a Kárpátokban is beállott a csönd; az a vihar előtti csönd, amely alatt annál szorgalmasabban dolgoztak a háború titkos mozgató erői, a politika és diplomácia. Mindkét fél, illetve erőcsoport új erőforrásokat keresett, illetve az erőviszonyok rendezésén fáradozott. Elsősorban Olaszország volt az, amelyiknek a közeljövőben a kockát el kellett vetnie; mi éppúgy mindent elkövettünk semlegesége megóvásáért, mint az entente azért, hogy benne új fegyvertársát tudjon sorompóba állítani. Persze az entente által ígért vérdíj sokkal nagyobb volt annál, mint amit mi tudtunk neki megajánlani. Így már áprilisban biztosra lehetett venni, hogy rövid időn belül Olaszország ellen is fegyverrel kell védenünk a monarchia érdekeit; tehát, hogy oda is csapatokat kell küldeni az erősen megviselt orosz frontról, amelynek pedig magának is új orosz támadással kellett számolnia.

Sürgős szükség volt tehát egy nagyszabású akcióval tehermentesíteni a Kárpátokban álló arcvonalat, mert az új orosz támadások passzív kivédésén csakugyan felmorzsolódott volna a még számításba vehető erőtartalék.

Conrad vezérezredes már januárban tervezett egy nagyszabású támadást, amelyet a szövetséges erőknek a két szár-

nyon kellett volna Bukovina és Kelet-Poroszsország felől koncentrikusan megindítani. Azonban ehez akkor nem voltak meg a kellő erők.

Nekünk egy nagy offenzívához most sem voltak az arconalból elvehető csapataink. Ezért a német hadvezetőség bocsátott rendelkezésre csapatokat, hogy azokkal egy nagyszabású támadást intézve, annak sikere után az oroszokkal szemben álló hadosztályainkból az olaszok ellen minél többet lehessen felszabadítani.

A németekkel közösen intézendő nagy támadást Conrad Gorlice-Tarnowtól keleti irányban tervezte azért, hogy az onnan való előretörés a Kárpát-hágókon levő oroszok hátsó összeköttetéseit elvágva, a Kárpátokból is visszavonulásra kényszerítse azokat,

A német és osztrák-magyar hadvezetőségek megbeszélése alapján április közepén mentek ki az intézkedések, melyek szerint az áttörést a nyugati frontról kivont négy német és egy o.-m. hadtestből álló, illetve újonnan felállítandó 11. német hadsereg fogja végrehajtani Mackensen vezérezredes parancsnoksága alatt; kinek vezérkari főnöke Seeckt ezredes, a soissonsai áttörés tervezője volt.

A német csapatok állományának kiegészítése után azonnal kezdetét vette azok vasúti szállítása s azalatt, míg az orosz cár Lembergben és Przemyslben Te Deumokkal és díszebédekkel ünnepelte Galiciának a szláv testvérek általi „felszabadítását”, a Dunajec mögött megalakult az új német hadsereg, mely felvonulását április 25-én fejezte be Tarnow-új Sandec között.

A 11. hadsereg a következő csapatokból állott:

porosz gárdahadtest (Plettenberg gy. tbk.), 1. és 2. gárdahadosztály (egyiknek parancsnoka Eitel Frigyes porosz kir herceg)

német XLI. tart. hadtest (François altbgy.), 81., 82. ho;'

német X. hadtest (Ernmich gy. tbk.), 19., 20. ho;

119. porosz- és 11. bajor hadosztály;

VI. hadtest (Arz altbgy.), 39. kassai honvédhadosztály (Hadffy altbgy.) és 12. krakkói hadosztály;

11. _ honvéd lovashadosztály (gr. Bissingen altbgy.).

Összesen 10 gyalog- és egy lovashadosztály, melyekből azonban a X. hadtest az áttörésben nem vett részt, hanem a 19. ho. Új-Sandecnél, a 20. Grybownál állott mint tartalék. A lovas ho. szintén tartalékban maradt.

Az áttörés előkészítéséhez igen nagyszámú tüzérség vonult fel mindenféle kaliberrel, köztük 42-es mozsarakkal is. Német aknavetők is voltak beosztva, melyek itt kerültek először nagyobb mérvű alkalmazásba.

Az áttörés a Visztula és a Kárpátok lábai között ott volt kiszemelve, ahol a Kárpátok északi előterülete Malastownál már hegyvidékké törpül. A szelíd lejtőjű gerincek és hátaik Gorlicétől északra átlag 400 m, tőle délre 600 m. magasak. Erdők inkább csak a tetőkön s nagyobb kiterjedésben csak Gorlicétől délre fordulnak elő. A fővonulatok és fővölgyek ÉNy.-DK. irányban húzódnak, velük az arcvonaltól párhuzamos volt s így a védőnek számtalan új védelmi vonalat nyújtottak. Gorlicénél kezdődik az onnan nagyban kelet felé a Ropa-Wiszloka-Jasjolka-Wislok- és közép San folyók mentén 80 km hosszan és 20 km szélesen Liskoig húzódó Jaslo-Krosnoi medence, hol a széles völgyiapályokat dombvidékek kísérik. A terület sűrűn lakott, különös jelentőséget a majdnem minden községnél található sok petroléumforrás ad neki.

Az orosz állások a négyhónapos téli szünet alatt a leg-tökéletesebben kiépültek, igen szilárdak, gerenda- s részben betonos félállandó jellegűek voltak, ellátva sok soros drót-akadállyal és hasonlóan kiépített hátsó vonalakkal. Gorlice maga, a tőle ÉNy. Luznánál levő Pustki magaslat s általában minden fontosabb pont tökéletes támaszponttá volt kiépítve, egymás fölött több, teraszszerűen húzódó vonallal.

Az első védelmi vonal Gromniktól Ciezkowicéig a Bialát keletről kísérő magaslatokon húzódott, innen Staszkowa előtt, Luznán át Gorlice előtt, majd a Sekowa patak völgyének keleti lejtőjén vonult. Ezen első vonal maga is több állásból állott, míg mögötte Bartne-Biecz-Jodlowa-Pilzno-Dabrowa között második felvételi állás volt kitérve, részben kiépítve.

Az áttörés irányában az oroszok háttérületét a Jaslo-Krosnoi medence képezte, amely az áttörő csoportnak előnyös mozgási lehetőségeket nyújthatott.

Amint a németek felvonulása április utolsó napjaiban befejeződött, a német csapatok azonnal felváltották a 4. hadsereget.

A VI. hadtest Luzna körül tömörült, tőle balra Staszkowa-Gromnik közt a gárda, Gorlicével szemben a XLI. hdt., lejjebb a 119. ho. állott; tőle jobbra Malastowval szemben all. bajor ho. csatlakozott a Boroewics hadsereg bal-szárnyát képező X. o.-m. hadtesthez.

Az áttörést Malastow-Gromnik között kellett végbevinni, tehát a kb. 35 km széles vonalból az áttörésben résztvevő 8 hadosztály mindenkéire átlag 4—5 km jutott. A támadáshoz a 4. hadseregnek is csatlakozni kellett, azért ez is Mackensen alá rendeltetett és a 11. hadseregtől balra a Visztuláig erős jobbszárnyal tagozódott. A 4. hadseregben szintén volt egy német csapat, a 47. tart. hadosztály, amely már a Limanowai csatában is résztvett.

A 3. hadsereg balszárnyának követni kellett az áttörő-11. hadsereget.

Az áttöréshez való előkészületek és a felvonulás leplezésére ápr. utolsó napjaiban a mi Nida mentén álló 1. hadseregünknek, valamint a Kárpáti-hadseregeknek élénk tevékenységet kellett kifejteniök. A Pflanzer-Baltin hadsereg ugyanekkor tüntetőleg tett támadáshoz való előkészületeket és az áttörés napján, május 2-án maga is támadott. Ugyanekkor április 27-én a szövetséges seregek É. szárnyán Kurlandban nagyobb erő intézett meglepő támadást az oroszok ellen; míg Ny.-Lenygelorszáégban a 9. német hadsereg (Hindenburg) után Mackensen most Lipót major hg.) és Woysch is csatlakoztak a mi hadseregeink tüntető tevékenységéhez.

Mindezen jelenségek és az, hogy az oroszok — már korábbi tervük szerint — ugyanekkor maguk akartak erős támadást intézni Pflanzer-Baltin ellen, teljesen lekötötték az orosz hadvezetőség figyelmét. E mellett a 11. hadseregnek az áttöréshez való előkészületei annyira titokban maradtak, hogy azokról az oroszok semmit sem tudtak. Radko Dimitriew, a szemben álló 3. orosz hadsereg parancsnoka vett ugyan híreket arról, hogy a Bialához német erősítések jöttek; de annyira nem vette komolyan a hírt es annyira bízott tökéletesen kiépített állásaiban, hogy sem ő, sem az orosz fővezérlet nem tett semmi ellenintézkedést.

Ápr. 29-én a támadáshoz rendelt csapatok mind elfoglalták helyeiket. Az éj folyamán az ütegek és az aknavetők is állásba mentek.

Ápr. 30-án kezdődött a belövés.

Május 1-én a nehéz lövegek is megkezdtek és estig mindjobban fokozták a rombolótüzet. Gorlice és Tarnow lángba borult, hatalmas raktárak, petróleumtartályok gyulladtak ki, fekete füstfelhőkbe burkolva a megtámadott részeket a Visztula és a Kárpátok között.

Hogy a valódi áttörés helye leplezve legyen, a 4. hadsereg északi szárnya már 1-én éjfélkor átkelve a Dunajecen, megrohanta az oroszok birtokában levő Offinowot. A csel sikerült. Dimitriew odairányította a nap folyamán mindenféle készenlétbe helyezett tartalékokat.

Május 2-án volt maga az áttörés.

Reggel 6-tól 10-ig 4 óras pergőtűz készítette elő a rohamot. A 35 km áttörési vonalon több mint ezer mindenféle kaliberű löveg dolgozott, a hadtestek szűkebb betörési pontjaira irányítva tüzeit. Por és füstfelhő feküdt meg az orosz vonalakat. Ennek leple alatt a gyalogság előrevonult,

10 órakor a nagy tömegben először itt alkalmazott aknavetők vették át a tüzéség szerepét, szétrombolva az orosz géppuskák kő és beton állásait.

A tüzérség több helyen annyira szétlötte a három vonalú állásokat és azok akadályait, hogy az aknavetők tüze alatt egészen előrejutott gyalogság rohama sok helyütt azonnal sikerült. Az óriási veszteségeket szenvedett és erkölcsileg teljesen megrendült oroszok igen sok helyt kézítusa nélkül adták meg magukat. De nem mindenütt.

Míg a 12. hadosztály egy rohammal azonnal birtokba tudta venni Pustki hatalmasan kiépített állásainak mindhárom vonalát, addig más helyeken az első vonalban is heves ellenállásra találtak a támadók. Így a XLI. hadtestnek szurronnyal kellett kiverni Gorlicéből az oroszokat, sőt a 12. ho. előrejutott csapatainak oldalból kellett támogatnia a balszárnyon megakadt poroszokat.

A 39. honvéd hadosztály viszont a Pustkitól északra levő Wiatrowka-magaslaton, a gárda a Staszkowka előtti állások elfoglalása után talált erős ellenállásra. A jobbszárnyon Sekowa körül pedig hátulról elővezetett tartalékok ellentámadása állította meg az előnyomulást, úgy hogy a tartalékban volt 20. porosz hadosztályt kellett all. bajor és 119. porosz hadosztályok erősítésére előreküldeni.

Ennek dacára Malastow-Gromnik között az áttörés már első nap teljesen sikerült. Az első vonal estére mindenütt a Támadók birtokában volt, akik 40 km szélességben s átlag 4 km mélységben állottak az első ellenállási vonal mögött.

A 4. hadseregnél — hol sem annyi erő nem állott rendelkezésre, sem olyan nagyszabású előkészületek nem voltak tehetők — nehezebben ment a támadás. Itt csak az Otfinowi rajtaütés sikerét bővítette ki a Radlownál átkelt 47. ho. némileg. Azonban Gromnik-Tarnow vonalában a Dunajec-Biala között támadó XIV. hadtest nem tudott behatolni a tartalékok által is támogatott igen erős orosz állásokba. Úgy hogy itt az eddig tartalékban volt IX. hadtestet is erőre kellett rendelni Tarnow-Tuchow támadására. (14. vázlaton már így jelezve.)

A nagysikerű támadás az oroszoknak igen nagy vérvesztést okozott; ezenkívül 17.000 fogoly, 18 ágyú és 37 géppuska maradt a győzők kezén. Azonban éppen e számok nem túlnagy volta mutatta, hogy a siker eddig még nem teljes; hanem az eddigi eredmény alapja lehet a végleges nagy sikernek akkor, ha azt a támadó a helyzet kiaknázásával ki tudja bővíteni.

Elsősorban meg kellett akadályozni azt, hogy az oroszok a morális depresszióból, a meglepő támadás által okozott zavarból és a visszavonulás okozta rendetlenségből magukhoz térve és erősítéseket kapva, hátrább berendezkedhessenek.

Ezt elérendő, a 11. hadsereg 3-án erélyesen folytatta a támadást.

Az oroszok a Bartne-Biecz-Dobrotyn-Tuchowi hátsó vonalban foglaltak állást és azt szívós védelemre rendezték be.

Ellenállásuk erős volt. A IX. hadtestet a Dobrotyn magaslaton, a XIV-et Tarnow előtt most is feltartották. Azonban a jobbszárnyon a támadáshoz a Boroevics balszárnyát képező X. hadtest is csatlakozott. Kemény küzdelem után úgy a jobbszárny, mint a közép is megtörték az oroszok ellenállását és Bartne-Biecz között az egész orosz állás elesett, bár az orosz fővezér hátulról minden megmozdítható tartalékot, ideküldött, hogy a Viszloka. mentén meg lehessen állítani a támadást; de maga se bízva ebben; már most kezdte berendeztetni végleges ellenállásra a San vonalát.

Negyedikén tovább folyt a támadás, amelyből a jobbszárnyon most már üldözés lett. Itt az orosz kötelékek kezdtek felbomlani. A II. hadsereg mindenütt előrehaladt, sőt jobbszárnya Zmigrodhoz egészen közel ért.

Csak a 4. hadsereggel szemben volt még mindig szívós a védekezés. A Dobrotyrít ugyan keletről való átkarolással elfoglaltuk, de Tarnownál az előrejutás még mindig nem sikerült.

Âz oroszok azonban a Viszlokánál nem tudták megvetni a lábukat. 5-én csak a Dobrotyntólkeletre és Jaslo előtt tudtak kis¹ időre megállani; amott a IX., emitt a VI. és XLI. hadtestek előtt. A többi helyeken menekülve mentek át a Viszlokán az őket üldöző gárda és a jobbszárny elöl. Sőt a jobbszárnyon álló 11. bajor, 20. és 119. hadosztályok Zmigrodnál rajtaütöttek egy kozákhadosztályon, megakadályozták az ottani híd elrombolását, átkeltek a Sanon és még e nap Duklán túl a Jasjolkáig folytatták az üldözést.

A visszavonulás itt már vad, meneküléssé fajult. Teljesen felbomlott minden kötelék. A sok foglyon kívül igen sok löveg, otthagytott vonatok és óriási készletek maradtak zsákmány gyanánt. Dimitriew főhadiszállása, mely Jasloról már 2-án Rzewowra menekült, onnan most Przemyslbe ment tovább.

Miután a IX. hadtest a gárda mögött a Dobrotyni harcok miatt visszamaradt, most a 20. porosz ho. jött támogatására, így sikerült itt is visszanyomni az oroszokat, akik most Tarnow és a Visztula között is feladták a harcot. Estére valamennyi orosz erő visszavonulóban volt a Viszlokán.

Ezzel most már teljes sikerű lett az áttörés. Az eddigi harcászati sikerek hadászati eredménnyé kezdték kinőni magukat. Azonkívül, hogy az egész orosz hadsereg hátrament, részben demoralizálódott és úgy emberben mint anyagban igen nagy veszteséget szenvedett, az eddigi eseményeknek ki kellett hatni a szomszéd arcvonalakra is.

A Duklához jutott német erők nemcsak hogy a 3. orosz hadsereg balszárnya mögött állottak, hanem közvetlenül fenye-

gették a Brussilow hadsereg hátsó összeköttetéseit is. A hatás nem is maradt el.

Boroevics 3. hadserege már 4-én Mackensen alá rendelve, ugyanakkor szinten támadásba ment át. Balszárnyával szemben Bártfa előtt az oroszok már 5-re forduló éjjel megkezdték a visszavonulást ÉK. felé. Amint pedig 5-én mögöttük Zmigród-Dukla felől a német ágyúk megszólaltak, a visszavonulás vad futásba ment át. Vágtában menekültek az orosz ütegek, hogy még a németek előtt elérjék Rymanowot. És mikor a németek Zmigród felől löni kezdték az orosz oszlopokat, egész hadosztályok menekültek a Beszkidek erdőibe, toronyiránt keresve szabadulást kelet felé.

Egyidejűleg a Lupkowi és Óroszi hágók között is megkezdődött a visszavonulás és csak a Lupkowi-hágó előtt maradt helyben az orosz, hogy a német Beszkid-hadtestet feltartóztassa támadásaiban.

A visszavonuló oroszok után a Böhm-Ermolli 2. hadserege is azonnal megkezdte az előnyomulást.

Az áttörésnek teljes sikere mutatkozott. Az orosz hadseregek a Visztulától az Uzsoki-hágóig 160 km kiterjedésben vonultak vissza a San felé, már addig is több mint 100.000 foglyot, és óriási hadianyagot vesztek el.

41. Üldöző harcok a Viszloka és San között.

Az orosz fővezérlet a vereségnek akként akart határt szabni, hogy az Uzsoki-hágótól nyugatra a felső San-Sanok-Rzezow-Mielec közé rendelve a visszavonulásban levő részeket, balszárnyának elrendelte, hogy az Uzsok-Tuchlai vonal szívos tartása mellett a Pflanze-Baltin 7. hadseregét támadja meg.

Az Ewert hadseregének a Nidától lassan a Kielcei hegyvidékre és az Opatowkához kellett visszavonulnia.

Május 6-án all. hadsereg Brzostek és Zmigrod között mindenütt átkelt a Viszlokán és utóvédekkel harcolva vette birtokába a folyótól keletre levő magaslatokat. A déli szárnyon a német X. hadtest a 20. és 11. bajor hadosztályokkal a Dukla-hágón át Dukla-Rymanow felé visszavonuló oroszokat támadta oldalba, míg a 119. porosz ho. Rymanow felé nyomult elő. Az így odaszorított és rendetlenségbe hozott orosz oszlopok csak nagy veszteségekkel tudták magukat átvágni keletnek Lisko felé.

J-én.nagyot haladt a támadás. A VI. licit. (39. h. ho.) utóvédharcok után birtokba vette Krosnot és ezzel a Viszlokán átkelőpontot szerzett magának. A gárda Frysztagnál szintén

a Viszlokhoz ért. A IX. hadtest Brzosteknél, a XIV. hadtest Pilznonál vívott sikeres harcokat. A német Beszkid hadtest pedig Mezőlaborc körül vetette vissza az oroszokat.

Az orosz vezetés mindent elkövetett, hogyha már a Viszlokánál nem lehetett megállni, úgy a Viszlok kedvező szakaszában megállítsa a támadást. Dabrowa-Debica-Brzostek-Fryszak-Besko vonalban, továbbá Mezőlaborc előtt a Bukowica hatalmas gerincén, Baligrod-Dwerniken túl, végül Uzsokkal szemben az Ostry hegyvonulaton csapataik erélyes kézzel megállítva, szívós ellenállásra rendezkedtek be. Hátulról, a frontok más részeiről idevont érintetlen csapatok szolgáltak az ellenállás támaszaik; Brzosteknél egy, Beskonál két új hadosztály vonult fel, Fryszaknál 6 hadosztály maradék csapatai rendezkedtek.

A mi hadseregeink azonban azonnal támadtak, még mielőtt az orosz vonal megszilárdulhatott volna. A gárda és a VI. hadtest még 8-án visszavetették és követték a Viszloktól az oroszokat, akik a Stobnica mentén próbálták feltartani üldözőiket. A 4. hadsereg pedig Fryszak-Debica között vetette vissza ellenfeleit.

Beskonál és a Kárpáti kitűnő állásokban elkeseredett küzdelem fejlődött ki a két fél között. De 9-én az osztrák-X. hadtest és a 20. német hadosztály rohammal foglalták el a Beskoi erődöket; a 4. hadsereg pedig Radomysl vonalában törte meg az ellenállást.

Másnap elesett az erős Dwernik-i állás a 2. hadsereg előtt; Szurmay csapatai is kiveték az Ostry védőit s a Linsingen hadsereg egész frontja előtt is megingott az orosz vonal.

A többi frontrészeken is erős harcok voltak. Az oroszok megfeszített erővel próbáltak ellenállani. De a mi támadásunk mindenütt előhaladt.

11-én a Stobnicánál és a Sanoki medencében is megtört az ellenállás. A IV. hadtest Liskonál, a VI. hadtest Dynownál érte el a Sant. Az Ostry állás elfoglalása után a Linsingen hadserege is támadásba fogott s az oroszok elvesztették a turkai és tuchlai állásaikat.

A 4. hadsereg Rzewowot foglalta el.

Így az orosz ellenállás mindenütt végleg megtört annyira, hogy a nagyherceg elrendelte az egész frontnak a San-szöglet tartása mellett a San-Przemysl-Dnjester vonalra való hátravételét.

11-én este kezdték meg az oroszok a visszavonulást, amit oly gyors menetekben hajtottak végre, hogy velük az érintkezés a legtöbb helyen megszakadt.

A mi hadseregeink nyomon követték az oroszokat, aminek irány volt:

- Déli hadseregnek Stryj-Drohobycz,
- 2. hadseregnek Sambor,
- 3. hadseregnek Przemysl,
- 11. hadseregnek Jaroslau,
- 4. hadseregnek az alsó San vonala.

A gorlicei áttörés most kezdte igazán érlelni gyümölcsseit. 12 napra az áttörés után csaknem 350 km szélességben 100 km mélyen vonult hátra a megrendített orosz sereg. A roppant mennyiségű készleteken kívül 130.000 fogoly, 100-nál több ágyú, 350 géppuska volt a győzők kezén.

42. Orosz ellentámadás a Dnjester-Prúth között.

A gorlicei áttörés előkészületeinek fedezésére Pflanzer-Baltin hadserege, mely jobbszárnyával Czernowitztól keletre a román határra támaszkodva, onnan a határ mentén a Dnjesterhez, majd Nadworna felett húzódva, Osmaloda és Wiszkow között csatlakozott Linsingen jobbszárnyához, április utolsó napjaiban támadáshoz készült és május 2-án a gorlicei támadással egyidejűleg több helyen támadott. És pedig sikeresen.

Május 2-án balszárnyán, a Lomnica-völgyben tört elő; heves ellentámadások visszaverése után Jasienhez közeledve, ott egy erős támpontot foglalt el. 8-án pedig a Zaleszczyki hídfőt megrohanva, kiverte a városból az oroszokat, foglyul ejtette a hídfő 4000 fő védőrségét.

Másnap azonban részint mert már rég tervezve volt, részint hogy az akkor a Wislok-San-nál végső erőfeszítéssel küzdő hadseregeiken segítsenek, fővezérük parancsára az az oroszok indultak támadásra a Dnjester mellől. Kisebb erőket Czernowitzot kelet felől támadva, többi arcvonaluk is megmozdult. A főtámadást Zaleszczyki-Czernelicától intézték Kolomea felé. Támadásuk sikerült, de sikerültek az ellentámadások is, amelyek visszavették az elveszett vonalakat.

10-én azonban elveszett a pár nappal előbb birtokba vett Zaleszczyki hídfő; másnap pedig Jeziarnynál áttörtek az oroszok. S miután a helyzet helyreállítására nagyobb tartalék nem volt, az Oftiniától keletre levő vonalrészlet vissza kellett venni Ottinia-Zablatow-Czernowitz vonalába a Prúth mögé. Csak az északparti hídfőket tudták kézben tartani.

12-én az oroszok Ottiniától Nadworna felé törtek elő; támadásuk folytán a vonalat a Prúth és Lomnica között Pasiecznáig vissza kellett hajlítani

Tehát ugyanakkor, amikor a Sannál teljes visszavonulásban voltak az oroszok, keleten nekik sikerült 150 km széles vonalunkat 20 km-re hátraszorítani. Továbbiakban is próbálkoztak. Különösen a kolomeai hídfőt támadták napo-

kon át rendkívül hevesen. De sem itt, sem máshol semmi eredményt nem értek el.

43. A San felső Dnjester menti csaták.

Május 14—június 4.

Az oroszok az általuk már kiépített Przemyslre, továbbá a Jaroslai és Kadymnoi hídfőre támaszkodva a San-Dnjester vonalon akartak megállni. E vonal északi szárnyán a Visztula-San szögletét Nisko-Machow között már regebben erősen kiépítették; Nisko és Jaroslau között állásuk a San-jobbparton vezetett, Przemysl erődöve pedig a Dnjester könyökével Husakowon át szintén erős vonallal volt összekötve. Azonban miután az éppen ekkor a 7. hadsereggel szemben a Prúthig elért térnyerést feláldozni nem akarták, az eredeti tervtől eltérőleg a Dnjester helyett Sambor-Drohobycz-Dolina vonalon állottak meg. Az Ewert frontja is parancsot kapott, hogy a Nidától vonuljon hátra Machow felé. A megvert hadseregeknek a kijelölt vonalba minden felől odavont számos friss hadosztályra támaszkodva kellett rendezkedniök.

Május 12. és 13-án az oroszok a legnagyobb sietséggel hajtották végre a visszavonulást. Ennek dacára az most már rendben történt, úgy hogy az orosz hadsereg magával vitte ágyúit, vonatait, mindenét. Kozákok fedezték a visszavonulást, akik felgyújtottak, elromboltak mindent, amire az üldözőknek szüksége volt, vagy nekik hasznos lehetett.

De bármily gyorsan siettek is az oroszok, hogy a kijelölt vonalban a berendezkedéshez szükséges idejük meglegyen, Mackensen is erőltetett menetekben követte őket, hogy újból rájuk támadhasson, mielőtt még megvethetnék új állásaikban lábukat.

Az előnyomulás folyamán a csapatok elosztásában több változás történt. Az olasz harctérre csapatokat kellett kivonni (3. hadseregpáncsnokság, III. és VII. hadtest) és az ottmaradtakban is eltolásokat kellett eszközölni az erők kiegyenlítése végett. A 2. és 3. hadseregtől vasúton szállítottak csapatokat a Visztula mellé, stb.

Május 14-én a *11. hadsereg* a San elé érkezett. A gárda s a VI. hadtest azonnal a Jaroslai hídfőre támadtak. A német X. hadtest (a 20. hadosztályhoz most a 19. is idevonuH a 11. hadsereg jobbszárnyáról) és a *4. hadsereg* jobbszárnyán levő IX. hadtest részei pedig Sieniawa körül a Sanon való átkelést próbálták kiküzdeni. De mindenütt erős ellenállás mutatkozott, úgy hogy erős tüzérségi előkészítést kellett megkezdeni. A *3. hadsereg* is érintkezésbe került Przemysl előállásaival.

Május 15-én. a gárda s a VI. hadtest véres harcok után nemcsak a Jaroslai hídfőt foglalták el, hanem behatoltak a városba, az új folyamán birtokba vették a San hídját és azon átkelve, a túlparton ásták be magukat. Tőlük északra a X. német és a IX. hadtest is kikényszerítették a Sanon az átkelést s a túlparton csatlakoztak a gárda vonalaihoz.

Az osztrák X. hadtest nyugatról támadt Przemysl előműveire, de azokat akkorra kiürítve találta. A Beszkid hadtest és a 15. ho. Husakowtól délre a Magierán erős orosz utóvédet vertek vissza.

A 2. hadcereg jobbszárnya a kiürített Samboron vonult át, Szurmay Drohobyczot érte el.

Következő napon az egész *11. hadsereg* súlyos harcokban állt. Balszárnyával Jaroslai hídfőjét akarta kibővíteni, déli szárnyával pedig Radymnora támadt.

A *4. hadsereg* a San innenső partján biztosító orosz utóvédekkel állt harcban, a Nisko-Machowi állásokkal szemben pedig beásta magát.

A *3. 2. és Linsingen-hadseregek* szintén az orosz állásokhoz jutottak Przemysl és a Dnjester-könyöke között.

Így hadseregeink ismét mindenütt elérték az oroszokat, akik kedvező erős állásokban, 23 válogatott friss hadosztállyal erősítve állottak szemben velük.

A helyzet ránk elég súlyosnak mutatkozott. Balszárnyban a San-szögletből érhető orosz áttörés éppúgy komolyan fenyegetett, mint amilyen nehéz volt all. hadsereg Lubaczowka körül előretolt állásainak exponált helyzete. Tehát siettetni kellett Przemysl bevételét, hogy a támadást folytatni lehessen Rawaruska felé s új áttöréssel kettéválasztani az orosz seregeket.

Május 11-én az oroszok a Visztulától északra is megkezdtek a visszavonulást; a mi 1. hadseregünk azonnal üldözött, amihez 12-én a Woyrsch csoport, 14-én Kövess is csatlakozott. Az üldözés 15-ig harc nélkül történt. Akkor azonban a jobbszárnyon levő 46. L. hadosztálynak erősen küzdenie kellett Koprzywnica-Klimontow előtt.

16-án az oroszok Opatowról erős ellentámadást intéztek, át akartak törni az 1. hadsereg és Woyrsch között. Napokig tartottak az itteni harcok, éppúgy mint a Kövess csoportnál, ahol május 18-án Radomból Mniszekre egy orosz hadtest intézett támadást. Május 23-ig tartottak ezek a harcok, amikor Koprzywnica-Nowo Miasto között végleg megállapodott és elcsendesedett a vonal.

Az orosz fővezér felismerve Mackensen hadseregeinek a San-szögleti oldalállásból és Jaroslau előtt való sebezhetőségét, ki akarta használni a helyzetet és összes erősítéseinek

beérkezte előtt ellentámadásra indult, nehogy állásainak központja Przemysl elessék és a 4. hadsereg befészkelve magát a San-szögletben, megakadályozza az onnan való előretörést.

Ezért május 19-én az oroszok igen erős támadást intéztek az egész 11. hadsereg ellen és a 4. hadsereg egyes részeire is.

A Mackensen Jaroslau-Radymno közt levő hét hadosztálya ellen 14 orosz hadosztály tört elő. De nemcsak hogy eredménytelenül, hanem Emmich ellentámadással átkelt a Lubaczowkán és elfoglalta Sieniawát.

A 4. hadsereget Nisko-nál támadták meg s Rudnikig nyomultak az oroszok; a 8. hadosztály azonban ellentámadással visszaverte támadó vonalaikat.

Másnap megújult az orosz támadás és most már Nisko-Radymno-Przemysl közt az egész vonalon igen heves, véres küzdelemmé fejlődött. Kivált Rudnik, Lezajsk (hol átkeltek a Sanon), Sieniawa voltak gyúpontjai a harcoknak, amelyek folyamán az oroszoknak mindenütt óriási veszteséggel kellett visszavonulniuk. A harcok eredményeként a Jaroslai hídfő kibővült, az alsó Lubaczowka és Sieniawa a kezünkön maradt.

Ugyane nap a többi hadseregeknél is sok helyen voltak helyi jellegű harcok; Przemysl körül pedig a gyűrű összefűszorult.

Ugyanekkor május 23-án az olaszok megüzenték a háborút.

Május 20—24. között harcszünet állott be. Ez szükséges volt részben az utánpótlás berendezésére, másrészt a Przemysl elleni támadás előkészítésére is.

Przemyslt Mackensen az arcban való hosszas ostrom helyett, főképp az által akarta megadásra kényszeríteni, hogy a várat északkelet felől, megkerülve, elzárja a Przemyslből Lembergbe vezető utakat. Éhez mindenekelőtt Radymnot kellett elfoglalnia.

Május 24-én indult meg a támadás. Ennek fedezésére Linsingen, a 2. és 3. hadseregek is mind támadtak, hogy foglalkoztassák az oroszokat; különösen Przemyslt támadta erősen a 3. hadsereg nyugat és dél felől. A Sieniawai hídfő biztosítását a 4. hadsereg jobbszárnya vette át.

Maga az egész 11. hadsereg Jaroslauról Radymnora, a hídfőből pedig kelet és délkelet felé támadott. Radymno támadása meglepetésszerűen történt és teljesen sikerült. 21,00 fogoly, 40 ágyú és ugyanannyi géppuska volt az eredmény. Az orosz ellentámadások semmit sem értek el.

A másnap új győzelmeket hozott. A VI. hadtest elfoglalta a radymnoi San-hidat, a gárda a Sklo mentén törte át az orosz állásokat.

26-án különösen a VI. és XLI. hadtest ismét igen nagyot

haladt. Przemysl előterébe hatolva, ekkor már Walawa-Starzawa-Zapalowig terjedt az áttörési front. Starzawáról már tűz alá lehetett venni a Grodeki nagy műutat. Itt azonban megállott a támadás. Új orosz erők jelentek meg s ellentámadásba mentek át.

A mi többi hadseregeink nem sokat segítettek a helyzeten; a 3. *hadsereg* Przemysl erődéivel szemben ostrom nélkül nem is kísérletezhetett. A 2. *hadsereg* támadását az oroszok 24-én egy Krukienice felőli ellentámadással nemcsak visszaverték, hanem még állásain is túl vetették vissza a támadót. Egy új támadás azonban visszaállította az eredeti helyzetet. A *Beszkid-hadtest* 26-án Husakownál sikeres támadást intézett; de a hátsó állások ellen már tehetetlen maradt.

A *Linsingen hadsereg* két napos tüzérségi előkészítés után 26-án Dolina-Stryj-Drohobycznál mindenütt elfoglalta az előllevő orosz állásokat; de a hátrábbi vonalakkal ez sem boldogult.

Miután 26-án a támadás mindenütt megakadt, nem maradt más, mint ostrom lövegek érkezését bevárni s azokkal rendszeres ostrom alá venni a Kusmanek által lerombolt, de az oroszok által helyreállított przemysli erődöket. Közben azonban az oroszok ellentámadásba mentek át; az előnyomulás is azért akadt meg 26-án, mert beérkeztek az oroszok új erősítései.

Már 27-ére való éjszakán erős támadásokat intéztek Sieniawától Przemyslig az egész vonalon. A 11. hadsereg ugyan mindenütt visszaverte azokat, de Sieniawánál a 4. hadsereg jobbszárnyhadosztálya — főként a cseh 28. ezred árulása miatt — elveszítette állásait és csak maradványai tudtak visszamenekülni a folyón. Így a Sanon túl levő 11. hadsereg igen veszedelmes helyzetbe jutott, mert háta mögött az oroszok Sieniawánál átkeltek az innenső partra és azonnal terjeszkedni kezdtek Lezajsk és Przeworsk felé. Ez kritikus helyzetbe hozta a 4. hadsereget is, amely pedig éppen előző napon fogott offenzívába a Nisko-Machowi erős állások ellen. És bár támadása teljes sikerrel járt, az állásokat mindenütt elfoglalták és néhol 6—8 km-re hátravetették az oroszokat: abba kellett hagyni a támadást, hogy minél több erővel lehessen sietni Sieniawához, kiköszörülni a csorbát. Küzdelmes harcok árán sikerült is a 4. hadsereg tartalékainak megállítani az oroszokat, visszafoglalni a Wiszlok-szögletet.

A 11. *hadsereg* ezalatt kitartott a Sanon túli exponált helyzetében, dacára, hogy a következő napokon, május 28. és 29-én a leghevesebb támadásokat intézték ellenük az oroszod míg kimerülve, 30-án harcszünet állott be az ellentámadás területéri.

Még folyt a Lubaczowka mellett a harc, amikor Macken-

sen merész elhatározással e harcok oldalában, Przemysl ellen fordult; a Lubaczowkai csoportból a bajorokat kivonva, a vár északi erődöve ellen indította. Ugyanakkor a mi X. hadtestünk nyugatról támadta az erődöket, 3. és 2. hadseregeink szintén támadásba mentek át. Május 30-án — amikor az olaszok az első Isonzó csatát megkezdték, — az akkorra Przemysl alá szállított ostromló tüzérség meglepően nyitotta meg tüzet a vár délnyugati és északi erődéire. Miután a természettől is igen erős északi fronton idáig semmi támadási előkészület nem látszott, az oroszok megtévesztésnek vették az az ellen irányuló tüzet s a komoly támadást onnan várták, ahol arra már régóta látszottak az előkészületek: délnyugaton a X. hadtest és délkeleten a Beszkid-hadtest felől. Ezért az északról jövő veszélyt figyelmen kívül hagyva, minden erővel DNy. és DK. felé fordultak. Részben már későn, mert az ott szűkebb hazájukért küzdő 45. és 9. ezredek estére megrohanják és elfoglalták Pralkowce erődjét. Másnap azonban az oroszok oly hevesen lötték az erődöt, hogy azt ki kellett üríteni.

Közben mindenféle kaliberű tüzérség, köztük 30, 5-esek és 42-esek is teljes erővel lötték az északi front erődéit.” Különösen a Zurawice előtti X., Xa., Xla. és XI. erődök szenvedtek sokat; úgy, hogy belőlük a védőrség hátrább fekvő födözékekbe vonult. A lövetést követő roham ellen ugyan előresiettek, de már későn; a rohamozó bajorok hosszú kézitusa után visszaverték őket és elfoglalták a Xa. és Xla. erődöket azok közbeeső műveivel együtt. Ebben a rohamban résztvettek all. honvéd lovashadosztály gyalogosztagai is. A XI. mű megadta magát. Az oroszok egymásután intézték a hevesebbnél hevesebb ellentámadásokat. De sikertelenül.

S bár az ellentámadások június 1-én is megújultak, gyalogságunk körülfárta a X. erődöt is. Azonban ennél nem boldogulván, 1-én éjjel visszavonult és 2-án reggel 42-esek kezdték lőni az erődöt; mire az őrség alig néhány lövés után kitűzte a fehér lobogót. Tartalékok támadtak a X. mű visszafoglalására, de megverve kellett visszamenniök.

Az oroszok most a közvetlen Zurawice előtt levő igen erős második vonalban vették fel a védelmet. Azonban erős tüzérségi előkészítés után még 2-án ez is elesett. A támadó németek Przemysltől északra, közvetlen a noyau előtt állottak.

Az oroszok nem várták be ennek a megtámadását, hanem kivonultak a várból. Przemysl felszabadult.

Június 3-án hajnalban németek, reggel a X. hadtest bevonultak a városba.

Przemysl elfoglalásával egyidejűleg 2-án az egész 2. hadsereg és a -3. hadsereg jobbszárnya is erélyesen támadott.

Igen erős harcok árán sikerült Husakownál áttörni és megkezdeni az üldözést Mosciska felé.

Ugyanakkor a Przemyslbe bevonult esapatok a Medykai magaslatokat foglalták el.

A Przemyslért való küzdelem magasra kibbantotta a harcok lángját a szomszédos arcvonalakon is. A Lubaczowka mögött friss csapatokból egy új orosz hadsereg volt megalakulóban, amely ha egységesen intéz egy nagyszabású offenzívát, erősen- szorongatott helyzetbe hozhatta volna a Mackensen hadseregét. Szerencsénkre mielőtt ez a hadsereg teljes számban megalakulhatott volna, beérkező részeit az arcvonal különböző pontjain, hol itt, hol ott indították támadásra. Így állandó harcok keletkeztek, amelyekben a friss orosz csapatok néhol átmeneti sikereket értek ugyan el, de végül ezen erők szétforgácsolódtak a nélkül, hogy bárhol is maradandó nagyobb sikerrel tudták volna befolyásolni az orosz hadseregek helyzetét.

Így a május 30-iki harcszünet után 31-én az oroszok igen erős támadást intéztek a San-szögletből, valamint Sienianánál és a Lubaczowkára is. Utóbbi támadásuk sikertelen maradt, azonban Rudniknál előrejutottak és ott hosszadalmas, véres küzdelem keletkezett, mely másnap is folytatódott.

Ugyanakkor a Visztulán át északról a 4. hadsereg balszárnyát is megpróbálták áttörni; de ez a vállalkozásuk nem sikerült. A Lubaczowkánál is megújították a támadást. Különös hevességgel támadtak az éj folyamán, de a védők mindig visszaverték támadásaikat. Másnap (2-án) szintén.

Rudniknál azonban sikerült nekik hátrábbszorítani a 4. hadsereg vonalait Jezowéig, sőt Rudnik felett is átkeltek a Sanon. Három napig tartott a különösen Tarnogoránál elkeseredetten vívott küzdelem, míg végre Jezowei tényeresük kivételével mindenütt helyreállítottuk a vonalat.

Még utoljára a 11. hadsereg ellen intéztek utolsó tartalékaik egy hatalmas rohamot, mit azonban a VI. hadtest teljesen visszavert.

Ezek után a 4. és 11. hadsereg előtt lecsendesült a harcvonal.

Mint már említve volt, a *Déli hadsereg* (Linsingen) még 24-én támadást kezdett, amely a 26-iki roham után Dolina-Stryj-Drohobycznál az orosz első vonal elfoglalása után megakadt. Az oroszok most ellentámadásokkal iparkodtak a Linsingen további előnyomulásának útját állani. Május 31-én sikerült is nekik elfoglalni a Déli hadsereg jobbszárnyán levő Hofmann-hadtest előállításait.

Azokban ugyanakkor a Bothmer-hadtest és a 38. honv. hadosztály 12,000 fogoly ejtésével elfoglalták a Stryj előtti

leghátsó orosz állásokat, ami az egész hadsereg előnyomulására is kedvezően hatott.

Másnap Szurmay a Drohobyczi állásokat foglalta el, majd 2-án Bothmer Tejsarowig jutott. Itt azonban az előnyomulás ismét megakadt.

44. Harcok a Dnjestertől délre.

Június 4—15.

Amint május 12-én a 7. hadsereg a Seret-Nadworna vonalban megállapodottal. 109. lapon), az oroszok azonnal megkezdték Kolomea, elleni, óriás veszteségekkel járó sikerfeléri” támadásaikat. Miután ez célhoz nem vezetett, szünet állott be a harcokban, amely alatt május utolsó napjaiban az oroszok innen vittek a Déli hadsereg elleni támadásaikhoz erősítéseket.

Amint ezt Pflanzner-Baltin észrevette, május-31-én balszárnyával támadásba ment át. Majdanig jutott, honnan azonban túlerők elől állásaiba visszatért. Célját, hogy az orosz erők kivonását megakadályozza, elérte.

De mint mindig, ha a front más részein rosszul ment a dolguk, az oroszok most is itt, a jobbszárnyukat képező aránylag igen gyenge 7. hadseregnél próbálták meg ellensúlyozni balsikereiket; ezen hadsereg felgöngyölítésével iparkodtak volna benyomulni a Tisza völgyén át Magyarországra.

Amikor a Déli hadsereg Stryjnél áttört, ennek viszonzásául az oroszok jún. 1-én az”egész 7. hadsereg előtt élénk tevékenységet kezdtek kifejteni. Nemcsak visszaszorították az előző nap Majdanig ért balszárnyat, hanem különösen Nadwornát támadták erősen. 3-án pedig sikerült Kolomea és Delatyn között a Prúton átkelniök.

Következő nap sikerült ugyan őket igen heves harcokban a Prútig visszaszorítani; de azok tovább folytatták támadásaikat. 5-én újból előrejutottak a Prút déli oldalán és csak legnagyobb erőfeszítéssel sikerült őket a terjeszkedésben másnap megállítani.

Miután a 7. hadsereg tartalékok híján nem tudott volna tartósan; ellenállani, a Déli hadsereg kapott parancsot, hogy jobbra kanyarodva támadja oldalba a 7. hadsereggel szemben álló oroszokat. A Déli hadseregnek Tejsarow magasságában levő arcvonalát Szurmay vette át; a hadsereg többi része keletnek és pedig a Bothmer hadtest és a 38. h. ho. Zurawnonak, Hofmann és a XXIV. német hdt. már 5-én Kalusz ellen fordult.

Az északi csoport már 5-én elfoglalta Zurawant, átkelt a Dnjesteren s a 38; honv. hadosztály június 7-én a Swirzig jutott.

A déli csoport 5-én Zawadka vonaliban...döntően verte meg az oroszokat; 7-én Wojnilowot rohanta meg és onnan 8-án a Halicz-Jezupoli erős hídfő ellen indult. A XXIV. német hdt. még aznap Stanislauba is bevonult; Halicz-Slanislaunál 13.000 orosz, foglyul esett.

Ezen győzelmek csakugyan megsegítették a 7. hadsereget annyira, hogy már 7-én ez is támadást tudott kezdeni; a Kolomea-Delatyn közti állásból kiverte az oroszokat, a balszárny Nadwornánál tört előre s 8-án az üldözés már Kulaczkowcze-Korszowig haladt.

E napon a Szurmay-cspport is visszanyomta az oroszokat és Bilcze-Lityniáig nyomult elő. Azonban az oroszok Lëmbëfg fedezésére úgy Szurmay ellen, mint a Zurawnoi csoportra is erős ellentámadást indítottak, ami miatt Szurmaynak Rudánál és Lityniánál álló szárnyait vissza kellett vennie; éppúgy a 38. honv. hadosztálynak is vissza kellett menni Swirz-menti exponált állásából a Dnjester mögé..

A 7. hadsereg azonban továbbra is győzelmesen nyomult elő és 9-én Horodenka-Obertynt érte el, másnap pedig támadott az egész vonalon, ami csakhamar ismét sikerekre vezetett. A jobbszárny a besszarábiai határra, a balszárny ÉNy. felé vetette vissza az oroszokat. A két elválasztott csoport között egy oszlopunk elfoglalta Zaleszczykit, átkelt a Dnjesteren és visszaverte az oroszok napokon át folytatott ellentámadásait.

12-én, a 7. hadsereg jobbszárnya mindenütt a Dnjesterhez ért s lovasságával Chotinig üldözött; de a szárny maga — nehogy túlságosan széthúzódjon — csak az orosz határig terjeszkedett. A balszárny a Nizniowi hídfő ellen fordult, Tluniacz-Tysmenicát érte el és helyreállította az összeköttetést. a Déli hadseregnek Stanislaunál álló jobbszárnyával.

Ugyanakkor a déli hadsereg Zurawnoi csoportjának egy része az oroszok által erősen támadott Szurmay segítségére ment. Itt a hadtest visszavetett balszárnya ekkorra már ismét előre tudta vinni a támadást, majd a beért erősítéssel a jobbszárny is támadva, Zydaczow és Mikolajow Jelé is tért nyert. Másnap azonban az oroszok is erősítést kapva, erős támadásokat intéztek, ami a további előnyomulást megakasztotta.

Az orosz nyomás — Lemberg védelmére — 14-én az egész Dnjester.mentén erősödött, úgy hogy 15-én a Szurmay vonalát a Tejsarowi állásokba kellett visszavenni. Viszont 15-én a 7. hadsereg balszárnya elfoglalta Nizniowot, sőt alatta át-

kelve a Dnjesteren, Kozmyerzynnél megvetette lábát a túloldalon is.

Így a kissé hátramaradt Szurmay-csoport kivételével a Déli s a 7. hadsereg mindenütt a Dnjestemél volt és szüntelen harcban állt az oroszokkal, akik ugyanez alatt élet-halál harcot vívtak a Mackensen Lembergért küzdő hadseregeivel,

45. Helyzet 1915. június elején.

Przemysl elfoglalásával és a Dnjester-San vonal elérésével tulajdonképpen elértük azt, ami a Gorlicei áttörés céljával kitűzve volt. A Kárpátokban álló hadseregek tehermentesítésén ugyancsak túlmentünk. Az oroszok eddigi vereségein és a mi területnyereségeinken kívül a legfontosabb eredmény az volt, hogy mi, akik az oroszokkal szemben tulajdonképpen a háború kezdete óta csak védekeztünk, — mert eddigi támadásainkat is mind csak védekezésképpen intéztük, — most védelemből támadásba mehettünk át. Mi lettünk a helyzet urai; miénk lett a *kezdeményezés*.

Míg a nyugati fronton a háború elején *támadó* németek most *védelemre* voltak kényszerülve; műveleteik — habár támadva is — már csak védőleges természetűek voltak, addig az oroszokkal szemben mindjobban előtérbe lépett annak a lehetősége, hogy a kezdeményezést kezünkben tartva, *döntően verhessük meg az oroszokat*.

Így a *súlypont* most már az orosz harctérre tolodott át. Valamennyi közt ez lett a legfontosabb, a főhadszíntér; anynyival is inkább, mert az oroszok anyagi forrásai szemmel láthatóan kimerültek. Annak dacára, hogy ember-anyaguk most is meg lett volna, az anyagi kimerülés miatt nem bírtak helytállani.

Tehát ki kellett használni az alkalmat. Tovább kellett menni az eredetileg célul tűzött kedvező vonalon. S miután nekünk az olaszok ellen az orosz frontról kellett vinnünk a szükséges csapatokat, nem csak ezek pótlására, hanem ezen *felül* is a német nyugati frontról kellett újabb erőket hozni, hogy a támadást tovább folytathassuk velük.

A további támadás közvetlen célja Lemberg és Kelet-Galicia visszafoglalása volt s Rawaruska iránnyal továbbra is Mackensen 11. hadserege maradt az *ék*, amelynek összes támadó hadseregeink számára utat kellett nyitnia.

Az 1915. nyári nagy offenzíva.

46. Mosciska-Lubaczowi áttörés.

Június 12 -15.

Przemysl bevételének napjaiban Czernowitztól a Visztuláig az egész vonalon mindenütt dühöngött aliarc. A vár bevétele annak környékén június 4-én egynapos- szünetet hozott magával; de a szárnyak — úgy a 4., mint a 7. hadsereg — ezalatt is tovább harcoltak.

Június 5-én, vagyis ugyanakkor, amikor a Déli hadsereg a 7. hadsereg segítésére keletnek (Zurawno és Kalusz felé) fordult, a 4. hadsereg pedig Riudnik előtt viaskodott, a Mackensen hadseregei is folytatni akarták a támadást. 5-én a Mackensen jobbszárnya megrohanta- és elfoglalta Starzawát, de tovább nem mehetett.

Ugyanis az oroszok ekkorra úgy- itt, mint mindenütt erős állásokat készítettek. Már a San-menti vonal” elérésekor számítottak későbbi visszavonulás lehetőségeivel és az erődítészet minden fortélyával,” óriási munkaerő (hadifoglyok) felhasználásával kitűnő, erősebbnél, erősebb félállandó erődítésekkel építették keresztül-kasul egész Kelet-Galiciát, illetve egész háttérületüket.

Így a Sterzawai támadás is azonnal megakadt az előállások mögött. S azalatt, míg a Déli és 7. hadsereg a Dnjestérig küzdötte elő magát, a többi hadseregeknek a Dnjestertől a Visztuláig mindenütt lassú földalatti aknamunkával kellett előkészíteni további támadásukat. Ez a hosszadalmas élőkészület június 12-ig tartott. A harcszünetre különben szükség volt az öthetes folytonos harcok, menetek folytán emberben és anyagban beállott hiányok pótlása s némi pihenés céljából is.

Az olasz harctérre vitt VII. hadtest helyett német csapatok érkeztek; a 11. hadsereg erősítésére a XXII. tart. hadtest, a 8. bajor, 22. és 56. hadosztályok. Az olaszok ellen ment Boroevics helyett az összevont 2. és 3. hadsereg vezetését Böhm-Ermolli vette át.

A továbbtámadás június 12-én vette kezdetét akkor, amikor viszont az addig harcoló Dnjester fronton állott be a szünet. A támadás azzal kezdődött, hogy 12-én a 22., 119., 56. német és a 12. osztrák hadosztályok Sieniawát támadták meg és azt bevéve Piskorowicéig nyomultak elő.

Az áttörést másnap intézte all. hadsereg s abban főrésze a gárda és a XLI. hadtest mellett a kassai VI. hadtestnek volt. Ezek hatoltak be az orosz állásokba a Sklo völgye

körül és 13.000 foglyot ejtettek ott. Bóhm-Ermolli előtt Moszciska körül oly erős volt az ellenállás, hogy e helyen csak az áttörés kihatásaként mentek vissza az oroszok.

Rudki-Sadowa-Wisznia-Krakowiec-Piskorowice vonalában új erős vonal várta a támadókat. Azonban 14-ike folyamán 16 volt küzdve ez is mindenütt és estére az egész vonalon visszavonulásban voltak az oroszok; sok helyt menekülve iparkodtak hátrafelé.

A másfélhónapos küzdelem a nagy területnyereség mellett a szövetségeseeknek 400.000 foglyot, köztük 1000 tisztet, 300 ágyú, 800 géppuska, óriási vonat- és készletekből álló zsákmányt hozott

47. A Grodek-Niemerowi csata.

Június 16—19.

Ali. hadsereg a lubaczowi áttörés után jún. 15-én akadálytalanul üldözte a visszavonuló oroszokat; de a másik két hadseregnek és pedig a 4-iknek Cieplice-Cewkownál, a 2-iknek különösen Grodek előtt kemény harcokban kellett útjokat kiküzdeni.

Az oroszoknak Lemberg előtti utolsó ellenállási vonala a Dnjester-Wereszycza mentén húzódott; talán még erősebb, mint eddigi állásaik. A Wereszycza tavas-mocsaras völgye, a Niemerow körüli meredeklejtű dombvidék és a Tanew sűrűerdőségei már természettől is védelemre kiválóan alkalmas erős vonalak, melyek- balszárnyának a Dnjesterrel való csatlakozásánál Szurmayval szemben Lityania-Tejsarownál az oroszok továbbra is a legszívósabb ellenállást fejtették ki.

Míg június 16-án a *11. hadsereg* az előállásokkal küzdve haladt Niemerow felé, addig a *2. hadseregnek* már ekkor is igen kemény harcai voltak. Vele szemben kivált a Wereszycza legelső vidéke, továbbá Grodek és Janow voltak az orosz állás támpontjai, melyekért kivált Grodeknél súlyos harcokat kellett vívnia. Mégis a 2. hadsereg már e napon mindenütt elérte a Wereszycza nyugati partjait.

17-én kezdte meg a 2. hadsereg az orosz főállásra a támadást. Miután Litynia körül a Dnjestertől délre levő oroszok a 2. hadsereg jobbszárnyát veszélyeztethették, Bóhm-Ermolli az ott megakadt Szurmay támogatására nagyobb erőt küldött. Ezzel Szurmay vissza is szorította a Lityniánál levő oroszokat Kolodruby felé s így biztosította a támadó fővonal jobboldalát. Maga a 2. hadsereg mindenütt keményen küzdve iparkodott birtokba venni a Wereszycát. Különösen Komarno, Grodek és Kamienbrodnál igen elkeseredett volt a küzdelem.

Ezért, hogy a támadás megkönnyíttessék a kitűnően védett tóvidékek és Lemberg nyugati arcvonala megkerülteszenek, a támadás pár napra elhalasztódott, hogy az ahhoz szükséges csoportosítás megtörténhessék Magierow körül, ahonnan a 11. és 2. hadseregek belső szárnyainak 19-én együttesen kellett az áttörést végrehajtani.

A támadáshoz való átcsoportosítás alatt a 4. *hadsereg* a Santól keletre lassan tért nyert a Tanew felé. Az oroszok kénytelenek voltak Rudnik-Jezowe közötti állásaikat kiürítve, visszahúzódnai a Tanew-torkolatig.

18-án a 2. *hadseregnek* igen súlyos küzdelmek árán sikerült Komarnot és Grodekot elfoglalnia. A 4. *hadsereg* Tarnogródtól lefelé a Tanewen átszorította az oroszokat.

19-én volt a főttámadás. Előző nap óta tartó tüzérségi előkészítés titán a németek a VI. hadtesttel együtt Kurniki-Magierow irányában áttörték az orosz vonalat és a Rawaruska-, Zolkiewi útig nyomultak elő. A 2. *hadseregnek* is sikerült több helyen, így kivált Qrodeknél átküzdeni magát a Wereszycán.

Az orosz vonal ismét teljesen fel volt borítva, a 11. *hadsereg* előtt mindenütt visszavonult. Ez pedig azonnal megkezdte az erélyes üldözést. -

20-án a 2. *hadsereg* is egész vonalán kikényszerítette az átkelést a Wereszycán és követhette az előnyomuló 11. *hadsereget*. Az üldözés azonban nem soká tartott.” Az oroszok — mint már annyiszor — ismét meg voltak verve, de nem megsemmisítve.

És míg Gorlicétól Przemyslig gyors tempóban haladhatott az üldözés, most lépésről-lépésre kellett hátraszorítani, kivenni őket új, mindenütt előkészített állásaikból. Ezúttal is így volt. Június 20-án, a Niemerow-Wereszyca vonal elvesztése után Nikolájevics elrendelte Lemberg és Kelet-Galícia kiürítését s az arcvonálnak Lublin-Wladimir-Wolynskon át Galícia K. határára való visszavételét. Hanem azért az oroszok győzedelmeik központját, a politikailag is oly fontos Lemberget nem actták fel végső küzdelem nélkül. új állásaik voltak előkészítve Lemberg erődövére támaszkodva Mikolajowtól a Szczerék mentén, Lembergtől északra Kulikow-Rawaruskán át a Tanew mellett. Ezen állásokba mentek vissza most s mint egy ék nyomult közéjük a Mackensen 11. *hadserege*.

A fent jelzett állásokba érve; az üldözés megakadt. Sőt az oroszok a San-Dnjester között majd mindenütt erős ellentámadásokat intéztek hátulról beérkezett friss csapatokkal. A német X. hadtest azonban egy ilyen ellentámadás visszaverése után már 20-án elfoglalta Rawaruskát s tőle északra az 56. hadosztály szintén kiszorította az oroszokat Tomaszow felé.

A többi helyeken orosz ellentámadások ellen védekezve, ismét alaposan elő kellett készíteni az új támadást, amelyet all. hadseregnek Zolkiew, a 2. hadseregnek ismét erős balszárnyal Kulikow felé kellett végrehajtani, a Déli hadseregnek pedig a Dnjester felől kellett támogatnia.

48. Események a Dnjesternél június 16-20-ig.

A Mosciskai áttörés után az oroszok a Dnjester mentén a Déli hadsereget egyelőre békén hagyták, de a 7. hadsereget erősen támadták továbbra is. Június 16-án Rarariczenél próbáltak áttörni, sikertelen kísérletüket másnap megismételték. De a 7. hadsereg csapatai visszaverték őket itt éppúgy, mint Uscie-Biskupicénél intézett átkelési támadásokat is.

Ezután az oroszok a Dnjester É. partjára előretolt állásainkat támadták Zaleszczykinél, Potok-Zlotynál és Nizniow alatt, de mindenütt sikertelenül.

Június 17-én — mint mára 120. lapon említve lett — Szurmay csapatai a 2. hadsereg által segítve Lityniánál Kolodruby felé vetették vissza az oroszokat; másnap a támadáshoz az egész Szurmay-csoport csatlakozott és Derzow-Rudnikiig nyomult elő.

19-én a 2. hadsereg Szurmayt segítő csoportja Kolodrubytól is visszavetette az oroszokat a Dnjester mögé és másnap a Szczerek mögött a 2. hadsereg jobbszárnyához csatlakozott. Ugyanakkor a Déli hadsereg támadásai miatt a Zydaczowi hídfőt is kiürítették az oroszok, úgy hogy Linsingen is megkezdhette támadását a Dnjester hídfők ellen.

49. Lemberg elfoglalása.

Június 21—22.

Lemberg elfoglalása a 2. hadsereg feladata lett. Déli szárnya 21-én nehéz küzdelem árán több uraló pontot vett birtokába Dornfeld és Demnia előtt; a közép azonban nem tudott előrejutni Lemberg erődéinek tűzhatása miatt. Ezzel szemben a balszárny nemcsak hogy jól haladt, hanem a Beszkid hadtest éjjel Kulikowot is elfoglalta.

22-én hajnalban megkezdődött a vár nyugati és északnyugati erődéinek lövetése s oly sikerrel járt, hogy már reggel 5 órakor Rzesna-Polska, 9-kor Brzuchowice erődöket a gyalogság rohammal foglalhatta el. Ugyanakkor a Beszkid hadtest Kulikowon át már tovább nyomult, a Mackensen jobbszárnya pedig Zolkiewet rohanta meg.

A csata az oroszok részére elveszett; kiürítették állásait és Böhm-Ermolli csapatai élén délután *bevonult Lembergbe*, mely 10 hónapig volt orosz uralom alatt.

A győzelem hamar érezte hatását mindenütt. Azonkívül, hogy a 2. hadsereg erélyes üldözésbe mehetett át, az oroszok 22-én este az eddig oly makacsul tartott San-szögletet is kiürítették és a Visztulától északra is megkezdték a visszavonulást az 1. hadsereg előtt.

50. Zurawnoi csata.

Jún. 22—23.

Lemberg ostroma idején a 2. hadsereg folytatta támadásait; június 20-án az oroszok elvesztették Zydaczowot, úgy hogy ekkor vonaluk a Szczerek torkolatától Zurawnoig a Dnjester balpartján futott. Zurawnotól lefelé azonban Niz^sniowig keményen tartották magukat a jobbparton a Zurawnoi és Haliczi hídfőkre támaszkodva.

Lemberg ostromával együtt a Déli hadsereg is megindította a támadást ezen hídfők és a Dnjester ellen. Lemberg eleste napján, 22-én igen kemény harcok árán sikerült az átkelés úgy Zurawnonál, mint Halicz felett. Azonban az oroszok másnap e helyeken a leMBERGI visszavonulás ellensúlyozására a leghevesebb ellentámadásokat intézték. Zurawnonál az ellentámadás nem sikerült, azonban Halicz felett visszavetették az átkelt részeket.

24-én a kocka megfordult. Szurmay a 2. hadsereg jobbszárnyával együtt keletnek Mikolajow felé nyomult elő. Bothmer elfoglalta Chodorowot. Június 26-án a Déli hadsereg a Haliczi hídfőig mindenütt átkelt a Dnjesteren és követte a Gnila Lipára visszavonuló oroszokat. Másnap a Haliczi hídfő is a Hofmann-hadtest birtokába jutott.

51. Események Lemberg elfoglalása után.

Július 10-ig.

Azzal, hogy Linsingen a Zurawnoi csatában birtokba vette a Dnjester északi partjait, az előnyomulás a Dnjestertől északra is lehetővé vált.

A 2. hadsereg már Lemberg eleste után azonnal folytatta az üldözést kelet felé; mostanra pedig Maçkensen is befejezte az új előnyomuláshoz való átcsoportosítást. Jobbszárnya Rawaruskától észak felé nyomult elő s annak a Bug felől való biztosítására — hol a Dobrotwori nagy hídfőben

erős orosz tömegek gyülekeztek — a 2. hadsereg balszárnyán levő Beszkid-hadtest all. hadsereg jobbszárnyához csatlakozott. A 4. hadsereg balszárnyával szemben az oroszok megkezdték a San-szöglet kiürítését; visszamentek a Visztula mindkét oldalán s így az 1. hadsereg is előrejutott Zawichost-Jlza vonaláig.

26-án a további támadás az egész vonalon megkezdődött. Mackensen 11. hadserege és hozzácsatlakozva a 4. hadsereg jobbszárnya Narol és a Tanew forrásvidékén hamarosan az orosz állásokhoz ért-ek s azokban heves ellenállásra találtak; Az 1. hadsereg Glinianynál áttörte az oroszokat.

27-én all. hadsereg Rawaruskától északra harcok közben az orosz határt érte el, de innen nyugatra Narolnál és a Tanew mellett az oroszok még szívósan tartották magukat.

Június 28-án azonban a 4. hadsereg jobbszárnyán levő XVII. hadtest Narolnál áttörte az oroszok vonalát; mire azok nemcsak itt és Mackensen előtt, hanem 29-én reggelre az alsó Tanewtől és az alsó Santól is megkezdték a visszavonulást. A 4. hadsereg azonnal megkezdte az üldözést észak felé s pedig oly gyorsan, hogy 30-án már a Wyznica-Pcr és Labunka patakig jutott. Itt azonban meg kellett állni; az oroszok várszerűen kiépített hatalmas állásokban sáncolták el magukat.

Ugyanekkor az oroszok az 1. hadsereg előtt is visszamentek Tarlowig; all. hadsereg — közte a VI. hadtest a Huczwa mintkét partján — heves harcok után jutott Grubieszow-St. Zamosc elé. Ezzel azonban a jobbszárny előnyomulásának meg is kellett állni, mert közte és a kelet felé néző 2. hadsereg közt nagy hézag keletkezett, amelyből az oroszok a Mackensen jobbszárnyát oldalba támadhatták.

Azért ezen hézag kitöltésére a Visztula mellől kiszorult 1. hadsereg Mackensen és Böhm-Ermolli közé a Bughoz indult. A Visztulától nyugatra Woyschnál az osztrák-magyar csapatokból csak a XII. hadtest (Kövess) maradt. Az 1. hadsereg beérkeztéig a 11. hadseregnek állva kellett maradnia.

A 4. hadsereg azonban folytatta a támadást. Krasnik irányában a Bystrzyca patak mentén öt hadosztály áttöréshez indult és Kielczewicéig hatolva, mindenütt túment a Wyznica patakon.

Ekkor azonban az oroszok minden rendelkezésre álló erejüket összeszedve, a Mackensen támadó arcvonalával szemben nagyszabású ellentámadásokat intéztek az előnyomulás feltartóztatására és pedig egyszerre három helyen is.

Július 6-án a keleti szárnyat *Sokal-Grubieszow* között, a közepet *St. Zamoscnál*, a balszárnyat *Krasnik* felé akarták áttörni. Leghevesebb és legerősebb volt ez az utóbbi, több hadosztállal intézett támadás, amellyel sikerült is a 24. had-

osztályt Krasnikig áttörniök. A 24-iktől nyugatra levő 37. hadosztályt is oldalba fogták, úgy hogy az. áttörés elzárására a Bughoz útban levő 1. hadseregbeli 4. hadosztályt és a lengyel légiót kellett odaküldeni. Ezek segítségével sikerült visszanyomni a különben teljesen passzív oroszokat, akik az elért eredményt kihasználni meg se kísérelték. Így július 10-ére Urzedow-Wilkolazig ismét birtokunkban volt az előbb elért vonal.

Lemberg eleste után, mialatt a Déli hadsereg a Dnjesteren átküzdötte magát, a Bóhm-Ermolli 2. *hadserege* előbb Zoltance-Miklaszow-Bohrka-Chodorow vonalból szorította hátra az oroszokat, akik innen a Gnila Lipa-Przemyslany-Bug-Kamionka Strumilowa vonalba” húzódtak vissza. De itt sem tudták feltartani a szövetségeseket.

Június 28-án a 2. hadsereg a Gnila Lipához ért s úgy itt, mint JKamionka Strumilowánál erélyes támadáshoz fogott. Az oroszok szívós védekezése folytán ide-oda hullámzó harc keletkezett. De ugyanekkor a Hofmann-hadtest a Haliczi hidfő elfoglalása után a Gnila Lipa mögött északnak az oroszok oldalába fordult. Ezért az oroszoknak július 2-án a Gnila Lipát is oda kellett hagyniok és július 4-ére utóvédharcok közben a Zlota Lipa mögötti erős állásokba vonultak vissza.

Július 7-ére Kamionka Strumilowáig a Bug innenső partjáról is mindenütt a túloldalra szorítottuk az oroszokat és így Bóhm-Ermolli csoportja (2. és a Déli hadsereg) elérte azt a vonalat, amelyen hosszabb időre meg kellett állapodnia.

VIII. FEJEZET.

Lengyelország elfoglalása.

Július 12 -aug. 26.

52. Helyzet Lemberg elfoglalása után.

Lemberg elfoglalása s a Dnjester-Zlota Lipa-Bug-Grubieszovv-St. Zamosc-Urzedow-Sienno-Ilza vonalnak elérése az orosz háború történetében egy újabb határt jelent.

Rawaruska elérésével a szövetségesek nemcsak a gorlicei áttörés célját érték el, hanem túl is mentek azon. A magyar Alföldről elmúlt a veszedelem; Galícia kis keleti része kivételével felszabadult, Lengyelország nagy része birtokunkba jutott. E mellett az orosz hadsereg óriási módon meggyöngült, a számarány is erősen a mi részünkre javult.

A szövetségesek előtt a döntő győzelem lehetősége nyílt

meg azért, hogy délről és északról átkarolva a lengyel várterületet, annak elfoglalásával döntő csapást mérhetnek az oroszokra. Ebben így most már része jutott az eddig a Visztula-Narew-Bohr-Njemen menti orosz várvonal előtt tétlenség kárhozott német hadseregeknek is.

Azonban az oroszok is felismerték súlyosra fordult helyzetük eshetőségeit. A Bresi-Litewski főhadiszálláson már Lemberg eleste után június 24-én nagy haditanács volt a cár elnöke alatt. Részletekben megbeszélték a katonai és politikai helyzet bajait. Kitént, hogy az 50 hadtestből (116 ho., 35 lov. ho.) álló, ellenünk operáló hadseregeknek alig felényi embere van, mint lenni kellene. Nincs pótlás, nincs puska, nincs lőszer; a szellem hanyatlik, forradalmi tünetek kezdenek kísérteni. Mindezen bajok orvoslására okvetlen szükségesnek mutatkozott az *időnyerés*, hogy t. i. visszavonulással és az entente segítségével ki lehessen húzni őszig az időt, amikor az út-nélküliség a hadműveletekben hosszú szünetet ad, amely alatt új behívásokkal és kiképezéssel, a fegyveres löszergyártás organizálásával újjá lehessen építeni a bomlásnak indult hadsereget. Viszont az orosz határig való hátrálás a közhangulatra gyakorolt volna igen hátrányos befolyást. Ezért a cár megváltoztatva Nikolájevicsnek pár nappal előbb a határig való visszavonulásra kiadott rendeletét, nagy politikai irány- és személyváltozások mellett a hadseregeknek a Wieprz-Zlota-Lipára való visszavételét rendelte el. Ami ugyan valószínűleg az ő parancsa nélkül is bekövetkezett volna, de viszont így sem ment harc nélkül. Az oroszok csak lépésről-lépésre hátráltak és ahol csak lehetett, új állást vettek támadók előtt.

A jelzett vonalat a Dnjestertől Grubieszowig már elértük s onnan egyelőre nem is akartunk tovább menni. A szövetségesek új haditerve az volt, hogy a Lipót bajor herceg csoportjának visszatartása mellett Hindenburg északról, Mackensen a Bug-Visztula közt délről központiasan nyomulnak elő Varsó-Brest-Litewsk vonala ellen. Éhez Mackensennek — ha a Wieprzet eléri — máris nyitva állott az út. A jobbszárnyon levő Bóhm-Ermolli csoportnak a Bug-Zlota-Lipa mellett állva kellett maradnia.

Az új műveletekhez új csoportosításra volt szükség. A védelemre utasított jobbszárny gyengíthető volt, viszont erősíteni kellett a Mackensen támadó arcvonalát annál is inkább, mert észak felé ívalakban bővülnie kellett az előnyomulás alatt.

Ezért Mackensen és Bóhm-Ermolli között a Puhallo (Dankl az olasz harctérre ment) 1. hadseregén kívül a Déli hadseregtől küldött három német hadosztályból (XXIV. hadtest), a Beszkid hadtestből és más német csapatokból még egy új hadsereg alakított, a Linsingen *Bug hadserege*. Így

a Mackensen támadó csoportja most már három (Bug, 11. és 4.) hadsereget foglalt magában, melyek közül a Bug hadsereg a Huczwa mindkét oldalán vonult fel. A Déli hadsereget a bajor gr. Bothmer vette át. Szurmay hadteste a Sokai-Dobrotwor közt felvonult 1. hadsereg kötelékébe lépett.

53. Bevezető események.

Az oroszok július 6—12. közötti ellentámadásai (1. 124. oldal) a Mackensen előnyomulását megakasztották; úgy a 11. mint a 4. hadsereg támadás helyett védelemre berendezkedni kényszerült.

Ekkor azonban, július 12-én észak felől Hindenburg hadseregei teljes erővel megkezdték a támadást. Mindenekelőtt a várakkal megerősített Narew vonal áttöréséhez láttak; hozzáfogtak körülzárni és ostromolni az orosz várakat. Egyes kisebb várak meglepő, gyors megrohanással történt bevétele mellett másutt hosszadalmas küzdelmek következtek, amelyek már a Mackensen további támadásával egy időben folytak le.

Mackensen fennakadásakor az ő hadseregein könnyítendő, Pflanzler-Baltin a 7. hadsereggel, a Dnjesternél általános támadást kezdett. Zaleszczykitől keletre a Benigni lovasága (3., 5., 6., 8., 10. lovashadosztályok), Horodenka előtt a III., a Zlota-Lipa torkolata körül a XIII hadtest (közte a 15. hadosztály) július 14—19-ig tartó véres harcokban kötötték le az oroszokat s e harcok eredménye az volt, hogy úgy a Serét, mint a Zlota-Lipa torkolata alatt a túlsó parton is megvetették a lábukat.

Viszont a besszarábiai határon ugyanez alatt az oroszok voltak a támadók. De a XI. hadtest Csexaowitzot védő Papp dandára, valamint a lengyel légiók Toporucz-Raranczenál, Dobronoutznál pedig Benigni lovasai visszaverték minden támadásukat.

54. Krasnostawi áttörés.

Július 16 24.

Miután az 1. és Bug hadsereg felvonulásukat befejezték, Mackensen július 15-én az egész vonalon megkezdte a támadást, melyet all. hadsereggel, tőle balra a 4., jobbra a Bug hadseregnek is egységesen kellett végrehajtani. A főfámadó arcvonal jobbszárnyát az 1. hadsereg biztosította, melynek Sokal-Krylow között Wladimir-Wolynsk felé szintén

elő kellett törnie. Linsingen Grubieszow-Grabowiec között nyomult elő. A 11. hadsereg a Wieprz mindkét oldalán Krasnostaw felé, a 4. hadsereg pedig ismét a Bystrzyca mindkét oldalán intézte a főttámadást. Egyidejűleg Woyrsch a Wisztlától nyugatra szintén támadott.

Az áttörés mindenütt véres harcokkal járt, de mindenütt sikerült. Július 18-ára az *1. hadsereg* a Bug innenső partjáról visszaszorítva az oroszokat, elfoglalta Sokait; Krystinopolnál (Szurmay hadtest), Zdzary és Krylównál átkelt a Bugon és a túlparton hidfőkü(rendezte be ezen pontokat. A *Bug hadsereg* Qrubieszownál tört át és egész vonalán kiverte állásaikból az oroszokat.

A *11. hadsereg* a Wieprz nyugati oldalán Krasnostaw ellen intézte az áttörést. S mivel részünkről all. hadsereg volt a főttámadó csoport, az oroszok is ezzel szemben fejtették ki a legnagyobb erőt. Ennek dacára az áttörés, ha igen súlyos küzdelemmel is, mégis sikerült; a porosz gárda már 16-án. rohammal foglalta el Krasnostawot. A *4. hadseregnél* 18-án szintén visszavonultak az oroszok; a *Woyrsch* áttörése Siemonál szintén sikerült.

De az oroszok nem adták fel könnyen a harcot. Csak lépésről-lépésre hátráltak. Az első visszaverés után alig egy menetre hátrább kitűnően előkészített új állást foglaltak el, sőt ellentámadásba mentek át.

Az *1. hadseregnél* hevesen támadták a hidföket; de véres küzdelem után minden támadásuk sikertelen maradt.

Rendkívül heves, nagyszabású ellentámadást intéztek Krasnostawra. Tíz új hadosztály indult a *11. hadsereg* ellen a németeket visszaszorítani. A porosz gárdára az orosz gárda intézte az ellentámadást s eleinte úgy itt, mint innen nyugatra Izdebnonál is sikerült visszaszorítaniuk a németeket. Ezek azonban a következő napokban ismét támadtak és nemcsak megállították az oroszokat, hanem még előbbre is vitték vonalaikat.

A *4. hadsereg* Opole előtt szintén új védőállásokra talált.

De az oroszok új állásaikat sem sokáig tudták tartani. Új támadásaink azokból is hátranyomták őket és 24-ére csapataink a Bug mellett a Krystinopoli, Sokat-Zdzary és Krylowi hidfőkben, északon Horodlo-Wojslawice-Krupe-Piaski-Belzyce vonalában állottak. Ebben a vonalban, amely utolsó volt Lublin előtt, ismét hatalmas várszerű állások vártak a támadókra, úgy hogy ismét gondosan előkészített tervszerű áttörésre volt szükség.

A *2. hadsereg* közben szintén biztosította Bug-menti állásait azáltal, hogy július 19—27-ig tartó harcokban (31. hadosztály és 1. magyar népfelkelő dandár) elfoglalta a Dobrotwori hídfőt, amely az oroszoknak utolsó támaszpontjuk volt a Bug innenső oldalán. Sőt a július 26—31-ig vívott har-

cokban a 32. hadosztály (Willering) Kji_micmka=SlrwíöÍ]pwá-nál kikényszerítette a Bugoqaz átkelést és. a Bug kanyarulatát maga rendezte be kitűnő-hídfő gyanánt.

Ettől kezdve a felső Bug-Zlota Lipa-Dnjester mentén nyugalom állott be, mely alatt a 7. hadsereg Czernelicánál az utolsó orosz hídfőt is elfoglalta.

A németeknek július 12-én a Visztulától nyugatra indított offenzívája a legszebb eredményeket mutatta fel. Woysch Ivangorod-Varsó között a Visztulához, Hindenburg a Narewmenti várakhoz ért és azok közül 25-én hatalmas tüzérségi tömegtűz megrohanással elfoglalta Pultusk és Rozan várakat

55. A Chohn-Lublina áttörés.

Július 29—30.

A Horodlo-Piaski-Belzycei erősen kiépített orosz állások megtámadásához pár napi előkészület volt szükséges. Amint ezzel hadseregeink készen voltak, 28-án újból megkezdték a támadást. Ez most már koncentrikusan ment észak, nyugat és dél felől. Mialatt Hindenburg a várakat ostromolta, Lipót bajor herceg és körletében Woysch a Varsó-Ivangorod közti Visztula vonalhoz férkőztek és a két vár erődéihez nyomultak elő.

A Mackensen támadásának segítésére a Puhallo hadseregének is támadással kellett lekötöni az oroszokat.

A 11. hadsereg most is a Wieprz balpartján, Piaski-Fajslawice között Biskupice felé intézte az áttörést. A Wieprztől keletre levő gárda és a jobbszárnyon levő VI. hadtest Wojslawicéig kiterjeszkedve csatlakoztak a támadáshoz, amely az áttörő csoportnál mindjárt 29-én sikerült. Az oroszok kénytelenek voltak azonnal visszamenni Leczna felé. Lublin magasságában ugyan próbálkoztak megállani, de a sarkukban levő németek üldözése megakadályozta ezt. A hadsereg jobbszárnyán levő gárda és VI. hadtest előtt az oroszok csak augusztus 1-én vonultak vissza az erőteljes támadás elől.

A Bug-hadsereg támadását a közepe előtt levő Teratynra irányította; Teratyn július 30-án elesett, az orosz vonal át volt törve s az oroszok Cholmot még 30-án kiürítve, az erélyes üldözés miatt kénytelenek voltak megállás nélkül menni vissza Sawinnál előkészített állásaikba.

A4, hadsereg Chmielnél, balszárnya Kazimierznél törte át az orosz vonalat és Lublin, — melyet az oroszok éppúgy mint Cholmot és Kazimierzet sértetlenül hagytak — 30-án kezünkbe került.

Woysch Ivangorod alatt a Radomka torkolatánál 29-én kikényszerítette a Visztulán az átkelést s a túlparton azon-

nal megindított támadása elől az oroszok — a Visztula védelmével nem is igen erőltetve magukat, — hátramentek a németek elől, akik augusztus 3-án elérték a Varsó-ivangorodi vasutat s ezzel a két-vár között megszakították az összeköttetést. A Woyrsch Visztula-átkelésével egyidejűleg Kövess a XII. hadtesttel 29-én Ivangorod külső erődövét foglalta el. S most, miután Varsóval az összeköttetés elveszett, 4-én az oroszok kiürítették Ivangorodot, hová Kövess e napon bevonult és Woyrschsal együtt azonnal folytatta az üldözést.

Augusztus 1-én az oroszok Mackensen előtt a Bug-Visztula közt Opalin-Sawin-Leczna-Garbow-Nowo Alexandria között állottak meg újabb védelemre. Így a Bug mellett az arcvonalban Opaliniól délre nagy hézag keletkezett, a Bug-hadsereg az 1-től elszakadt. A szabadon maradt szárnyak mindkét részről oldaltámadásnak voltak kitéve. Az oroszok azonban semmi ilyes kísérletet nem tettek, ellenben védekezésül és Kowel fedezésére Krylownál maradt jobbszárnyukat visszavonták Wladimir Wolynsk felé. Ezzel szemben a Bug-hadsereg jobbszárnyának biztosítását Dubienkoig az 1. hadsereg vette át; a Krylowtól visszament oroszokat pedig Szurmay és az 1. hadseregbeli Heydebreck-lovashadtest vették üldözőbe s augusztus 4-én Wladimir-Wolynskit megszállották.

56. Előnyomulás a Bug-Visztula között

Augusztus 3—26.

Az orosz hadvezetőség már rég belátta nemcsak azt, hogy Mackensen a várterületre betörve, veszélyezteti a várak hátsó összeköttetéseit, hanem — okulva a belga várak példáján — azt is tudta, hogy a várak sem fognak a németek ostromának sokáig ellenállani. Ennélfogva elhatározta, hogy kiüríti a lengyel várterületet és Dünaburg-Rowno vonalba vonul vissza, nehogy a hadsereg főerejét a Hindenburg; északról és Mackensen délről jövő átkarolása által teljes körülzárásnak tegye ki. E helyett a Pripjatj-mocsarakra támaszkodva veszi fel a védelmet, vagy 1812-höz hasonlóan onnan is tovább megy kelet felé.

Ez a visszavonulás volt folyamatban. S ezt az oroszok igen ügyesen úgy hajtották végre, hogy alig volt jelentékenyebb veszteségük valahol. Minduntalan megállva, fejlődniük kellett ellenük, nagyszerűen telepített és műszakilag berendezett állásaik megközelítését súlyos harcok árán kellett véghezvinnünk.

Viszont az is tény, hogy minden közbeeső újabb védelmi állásuk otthagynya annak valamely ponton való áttörés következménye volt.

Augusztus 3-án Mackensen egész arcvonalán folyt az Opalin-Nowo Alexandria között beásott oroszok ellen a támadás. A 4. hadsereg ugyan tért nyert, előtte visszamentek az oroszok; de csak Lubartowig s annak vonalában újból kellett a támadást kezdeni.

Ilyformán Mackensen balszárnya előrejutott s ez így volt a továbbiakban is. Az egész arcvonal nagy jobbrákanyarodást hajtott végre keletnek, Brest-Litewsk felé. Vele egyidejűleg a Wieprztól északra megindult a Lipót bajor herceg előnyomulása is. Az oroszok 4-én. feladták Ostroienkát, 5-én kiűrtették Varsót s így Östrolenkától délre az egész front előnyöliülóban volt kelet felé. Csak Nowogeorgiewsk állott még ezen a vonalon, amit a németek ostromhoz zártak körül.

Augusztus 7-én a 4. hadsereg áttörte a Lubartowi orosz állásokat, mire az oroszok a 11. és a Bug-hadsereg előtt is megkezdték a visszavonulást. De most az ostrowi tavakra támaszkodva Uhrusk és a Tysmenica patak vonalában még minden előbbinél is erősebben kiépített állásokban sáncolták el magukat. Mackensen ezek ellen is azonnal megkezdte a támadást.

A 4. hadsereg előtt csekélyebb volt az ellenállás, úgy hogy északkeleti irányban könnyebben előrejutott és 9-én balszárnyával már Adamow körül járt, hol ekkor a Kövess jobbszárnyához csatlakozott.

A Mackensen másik két hadseregének támadásához a 4. hadsereg megszűkült arcvonalából kiszorult erők részben a Bug-hadsereget, részben a Puhallóét erősítették meg. Ezek támadása szívós ellenállásra talált. Az oroszok ellentámadásokkal próbálták hátrátatni őket. De 12-ére a Bug-hadsereg a Wlodawai út mentén és Wyticznónál, all. hadsereg pedig Orzechow mellett áttörték a tó- és mocsárvonalat.

Most az oroszok — annál is inkább, mert 9-én Lomza is elesett és a németek is koncentrikusan, gyorsabban nyomulhattak elő Brest Litewsk felé — sokkal gyorsabban vonultak vissza a szövetségesek elől. 14-én nagy félkörben már csak két napi menetre voltak Brest Litewsk erődéitől s Mackensennel szemben Hanna-Wysznice-Miedzyrzecze vonalban foglaltak el ismét várszerűen kiépített állásokat.

De ezeket sem tudták megtartani. Mackensen ahogy odaért, azonnal támadott. Az oroszok ismét heves ellentámadásokba fogtak; a két gárda Dancynál ismét egymással szembekerült. Elkeseredett küzdelem fejlődött ki, melyben a II. hadsereg támogatására kellett rendelni a Bug hadsereg jó részét, amely pedig már Wlodawánál lépett harcba, hogy kieroszakolhassa a Bugon való átkelést. A németek azonban a nap folyamán mégis áttörték az oroszokat s így azok még hátrább mentek vissza Slawatyce-Biala közé.

57. Brest-Litewsk bevétele.

Augusztus 17—26.

Slawatycze-Biala-Bielsk vonalában volt az oroszok utolsó védállása Brest-Litewsk előtt. Mikor a 14-iki vereség után ebbe visszavonultak, már megkezdték Brest-Litewsk kiürítését. Ennek dacára még csaknem két hétig tartott, míg a szövetségesek be tudták venni a várat, amelyből az oroszok ezalatt ottlevő óriási készleteiket elszállították.

Augusztus 15-én a 11. és 4. Jhadsereg Slawatycze-Bialát, másnap csekélyebb utóvédharcok után Koden-Janow vonalát érte el. A Bug hadsereg ugyanekkor Wlodawa körül kemény harcokkal átkelt a Bugon, hogy délről és délkeletről támadhasson a vár és annak hátsó összeköttetései felé.

Augusztus 17-én kezdődött Brest-Litewsk körülzárása. Éhez az ostromló hadseregek új csoportosítást vettek fel. Míg a Bug hadsereg zöme Wlodawától keletre a Bugon túl észak és északkelet felé fordult, az annak balszárnyán levő Beszkid hadtest a Bug balpartján arccal északnak állt fel. Hozzá balról a VI. hadtest csatlakozott, míg all. hadsereg Janowig terjeszkedve, arccal keletnek vett irányt. Janowtól északnyugatra a 4. hadsereg állott a Bugnál, attól északra Woyrsch csapatai.

Brest-Litewsk modern erős övvár volt, amelynek állandó erődéi előtt a háború alatt új hatalmas külső erődök is épültek, erős összekötő vonalakkal. A délnyugati sarkon levő Kobylany, Dobryni és Koroszyni erődök várlövegei tüzükkel már elérték a VI. hadtest körülzáró vonalát. Így a körülzáró csapatoknak nehéz veszteségteljes küzdelmek árán kellett az övonalhoz előredolgozni magukat.

17-től 20-ig tartottak ezek az *előtéri harcok*. Ezalatt Brest-Litewsktől északra a németek nevezetes eredményeket értek el. Tíz napi ostrom után 18-án Kownot, ugyancsak tíz napi ostrommal 20-án Nowogeorgiewsket foglalták el (utóbbinál 120.000 fogoly) és megszálltak Ossowiecet.

Augusztus 20-ára Linsingennek a Bugon túl levő hadserege igen erős harcok után némileg előreküzdötte magát; all. hadsereg nyugat felől szintén az erődök elé jutott, a 4. hadsereg pedig átkelt a Bugon és keletnek fordult; majd Wolczynnál áttörte az orosz állásokat és a Lesna felé szorította az oroszokat.

23-ára az oroszok teljesen kiürítették a várat. Repülőink jelentették, hogy nagy oszlopok menetelnek Brestből Kobrin felé. Így, bár a védővonal még mindig nem engedett, nem volt idő bevárni az ostromlövegeket. Mackensen csapatai, elsősorban a VI. hadtest, rohammal iparkodtak elfoglalni az erődöket. De az oldalazó művek szilárdan verték vissza a támadásokat.

Augusztus 24-én a VI. hadtest egész nap hasztalan próbázott; pár száz lépésre ugyan előrejutott az állásokhoz, de olyan veszteségekkel, hogy tovább menni erős tüzérségi előkészítés nélkül nem lehetett. Azonban e napon a Bug hadseregnek végre sikerült a Bugon átküzdeni magát és előnyomulni a várövig. Egyúttal ugyanekkor az 1. hadsereg lovas-hadteste Wladimir-Wolynsktől keletre előtörve, elfoglalta Koweit s onnan északra előnyomulva ugyancsak veszélyeztette a Brest-Kobrini utat.

Erre aztán az oroszok, nehogy visszavonulási vonaluk elvágassék, kiürítették a vár előállításait és azok erődéit. Most a fővonalra jött a sor. Az esthomály beálltával először a 39. hadosztály honvéd ezredei rohanták meg Kobylanit, elfoglalták a falut s az erődöt is; pár óra múlva a 12. hadosztály is elfoglalta a Koroszyni erődöt. Ugyanekkor a porosz XXII. hadtest a nyugati öv egyik erődét rohamozta meg. A honvédek kézitásával verték hátrább az oroszokat és még az éj folyamán elérték a vár déli részén a belső erőd falát. A poroszok ugyanekkor észak felől nyomultak a várba, amely reggel — a 70.000 lakosú város utolsó lélekig kiürítve, kipsztítva, jórészt felégetve — birtokunkba esett.

Az oroszok hatalmas vára nem várta be az ostromot; hanem azért célját elérte azzal, hogy annyi erőnköt kötött le annyi ideig, hogy azalatt az orosz hadseregek a mi megsemmisítő átkarolásunk alól kivonhatták magukat és így erejük a hátrább felveendő védelemre megmaradt.

IX. FEJEZET.

Rownoi hadjárat.

58. Előnyomulás a Goryn és Seretig.

Augusztus 26—szeptember 8.

Brest-Litewsk elestével az ottan volt oroszok a Polesiétől északra levő területre vonultak vissza. S így a front, amelyben már augusztus elején hézag keletkezett, teljesen elszakadt. Kétfelé választotta a Polesie, a Pripjatj-folyó hatalmas mocsárterülete. Ez azonban kivált az akkori száraz nyár után távolról sem volt olyan járhatlan akadály, mint általánosan hitték és nemsokára ez is harcok színhelye lőn.

A Pripjattól délre maradt orosz arcvonal-csoportot Iwanow vezette; jobbszárnya Kowel körül volt, attól északra a Polesie előtt csak lovasság biztosított és tartotta fenn a Polesiétől északra levő arcvonallal az összeköttetést. Iwanowval szem-

ben a mi 7., Déli, 2. és 1. hadseregeink maradtak. A 4. had-

sereg csak a Lesnáig nyomult . elő; Brest-Litewsk bevétele után kiszorult a megszűkült frontból. Legészakabbra levő részeivel Kamienee-Litewsktől augusztus 28-án fordult vissza, hogy a Polesiétől délre levő hadseregeinkhez csatlakozzék. Egyes részei pedig — a Mackensentől szintén kivont VI. hadtesttel együtt — a Szerbia elleni offenzívához indultak. A Pripjattól északra a németeknél tőlünk csak a nagyszebeni XII. hadtest maradt.

Augusztus 24-én, mikor Brest-Litewsk eleste már csak órák kérdése volt, a Heydebreck lovashadtest (11. honvéd-, 4. közös és 5. német lovashadosztály) az 1. hadsereg által adott gyalogsági támogatással Wladimir-Wolynsk vidékéről indulva, elfoglalta Koweit. Erre az Iwanow jobbszárnya Zaturcy-Steniatyn vonalba visszahajolt. Onnan a vonal, mint azelőtt is, a Bug mellett ment dél felé. A mi 4. hadseregünk közben a 2., 3., 21. gyalog-, 4. és 7. lovashadosztállyal Kowelhez, a 4. és 45. hadosztállyal Cholmhoz ért.

A további tervek szerint nekünk a Polesiétől délre — éppúgy mint a németeknek attól északra — ezután is támadnunk kellett; addig szorítani az oroszokat, amíg csak lehet. Célunk Galícia teljes felszabadítása mellett az orosz várháromszög elérése volt. Rowno elfoglalásával megszakítottuk volna azt a vasúti vonalat, amelyik a Polesiét át összekötötte a déli és északi orosz erőcsoportokat. 1. hadseregünknek a Bug és Zaturcy vonalából Dubnora kellett támadni; míg a 4. hadsereg, illetve annak beérkeztéig a már Kowelhez ért hadosztályok (Roth altábornagy csoportja) feladata Koweltől kiindulva az orosz jobbszárny átkarolása és Rowno elfoglalása volt. Ezen főtámadás támogatására a 2. és Déli-hadsereg belső szárnyainak Lemberg előtt Zalosc felé kellett áttörni s a 7. hadseregnek szintén támadással kellett lekötöni az oroszokat.

Augusztus 27-én kezdődött az előnyom lilás. *Roth*, aki előtt csak kis lovasság volt, élével Sokulnál már a Styrhez ért.

Az 1. *hadsereg* balszárnyán erősen harcolva indult előre.

A 2. *hadsereg* V. hadteste Gologorynál, a *Déli hadsereg*

Durtajownál betörték az orosz állásokba, mire az oroszok még azon éjjel visszavonultak a Koropiec paíak-Zloczow-Sokolowka-Radziechow-Gorochow mögé.

Hadseregeink azonnal utánuk nyomultak. A *Roth-csoport* lovassága Sokulnál átkelt a Styren, de a gyalogság Rozyszczénél heves ellenállásra talált. Lucknál az oroszok fenyegetett jobbszárnyukat új erővel erősítették; miért viszont mi is megerősítettük a *Roth-csoportot* az 1. hadseregtől odavitt X. hadtesttel.

A 2. *hadsereg* V. hadteste erélyes támadással indult a Zloczow körüli és Sokolowkánál levő erős állásokra, míg a

Déli hadsereg előtt az oroszok be se várva a támadást, maguktól mentek még hátrább, a Koropiec mögül a Strypa mögé.

Másnap a *Déli hadsereg* már ezen állásokban támadta meg az oroszokat. A 2. *hadsereg* elfoglalta Radziechowot és Sokolowkát, Hofmann, Burkanowot, a XIII. hadtest Buczaczot; a 15. hadosztály pedig a Strypa-torkolatnál szofohgatia az oroszokat s az egész Strypa mentén mindenütt visszaverték az orosz ellentámadásokat.

Még. nagyobb volt az eredmény az északi szárnyon. Itt *Roth* csapatai győzelmesen nyomultak elő, az oroszok kénytelenek voltak *Lackót feladni*, mely 31-én birtokunkba esett.

Az ellenség így az egész vonalon vereséget szenvedvén, kénytelen volt mindenütt visszavonulni; legközelebbi védővonala lennt a Serét mögött, fennt pedig Zalosc-Podkamien-Kozin-Mlynow-Putilowka patak mente volt.

Mi most is azonnal folytattuk a támadást. Közben beérkeztek a 4. *hadsereg* hátul maradt részei és most *József Ferdinánd főherceg* vezérlete alatt a 4. és 1. *hadsereg* mint külön csoport együtt folytatták a műveleteket a másik két vár, Dubno és Rowno felé. A 4. *hadsereg* feladata lett, hogy úgy mint azelőtt *Roth* Luckot, most Rownot karolja át észak felől. Az 1. *hadsereg* célja Dubno volt, a többi *hadseregnek* most is támadással kellett az oroszokat lekötve tartani.

De még mielőtt a támadást megkezdhattuk volna, az oroszok szeptember 2-án heves ellentámadásokat indítottak s azokat a következő napokon is folytatták. Az 1. *hadsereg* jobbszárnyán levő II. hadtestet vissza is szorították; de Rowno előtt minden erőlködésük hiába volt. A 4. *hadsereg* jobbszárnyán a XIV. hadtest Olykánál visszaverte az oroszokat, sőt a balszárnyat biztosító 4. és 7. lovashadosztályok kelet felé a Putilowkáig, északnak pedig Berestianyig jutottak; itt már tülerős lovasság állta útjukat.

Délen is megint eredményeket értünk el. A 7. *hadsergben* a Benigni hadteste a Serét torkolatán átharcolta magát, elfoglalta a Dnjester-Seret szögletet uraló Sloteria magaslatot és visszaverte a reá indított ellentámadásokat.

Szeptember 6-ika a 2. *hadseregnek* ismét győzelmes napja volt. A XVIII. hadtest 31. és 32. hadosztályai (Willerding) Michalowkánál áttörve, lehetővé tették a 27. hadosztálynak, hogy küzdelmes harcok után elfoglalta Radziwilowdt. Az 51. hadosztály Brody vidékén a Makutra-magaslaton, az V. hadtest pedig Podkamiennél törte át az oroszok állásait. Különösen a Podkamieni áttörés volt nagy horderejű. A többi mellett kivált ez idézte elő azt, hogy az oroszok másnap Podkamientől északra az Ikwáig mindenütt visszavonultak.

Ugyanekkor azonban a *Déli hadseregnél* megfordítva állt a harc sora. Mikulincénél az oroszok áttörték a Hofmann

hadtest vonalait és ez másnap 7-én kénytelen volt a Strypamenti Burkanownál venni új állásokat. A Hofmann szomszédságában levő, Marschall féle német hadtestnek is minden erejét meg kellett feszíteni, hogy vissza verhesse az őt szorongató oroszokat; a hadtest és vele a 38. honvéd hadosztály szívós küzdelem árán minden állását megtartotta.

A szorongatott Déli hadsereg támogatására 7-én a 2. hadsereg jobbszárnyáról Csicserics altábornagy a 14. hadosztállyal Gontawán át Zbaraz felé támadásra indult; de bár másnap a 34. hadosztály is segítségére ment, semmi eredményt elérni nem tudott.

Ezzel szemben az északi szárny újabb sikert aratott. Szeptember 8-án a 4. hadsereg balszárnya két helyen is áttörte a Putilowka menti orosz vonalat; az oroszok visszavonultak s Dubnot is feladva vonaluk Podkamientől észak felé a felső Ikwa-Dubno mögött Zariék és a Stubiel mentén a Goryn folyóra hajlott vissza.

59. Seret-Strypamenti csaták.

Szeptember 6—17.

Előnyomulásunk, mely augusztus 26-tól két hét alatt északon 100, délen 40 km térféréssel járt, szeptember 8-án kulminált. A Podkamieni áttörés és az ebből folyó visszavonulás napján Nikolajevics nagyherceget felmentették az orosz seregek főparancsnoksága alól és Miklós cár maga vette át a fővezérlést. A visszavonulásokat beszüntetve, minden erőt új támadásokra rendelt elő. A Seret-menti 9. orosz hadsereg is erősítéseket kapott, amelyekkel szívósan folytatta a 6-án megkezdett támadást; így az hosszantartó küzdelmeknek képezte kezdetét.

Az oroszok a Hofmann-hadtest viaszorítása után most a Serét mentén álló többi erőinket akarták hátravetni s 9-én hevesen támadták az egész Serét vonalat. Tarnopol előtt Marschall hadteste keményen állotta helyét, de az alsó Sereitől sikerült az oroszoknak visszavetni a XIII. hadtestet Buczaczra, a III. hadtestet Tluste-re.

Másnap a Benigni hadteste is kénytelen volt visszamenni a Zaloszczyki hídfőbe a Seret-Dnjester szögletében levő előretolt állásaiból.

Hiába iparkodott Csicserics két hadosztálya Zbaraz felé indított támadásával a Déli hadseregen könnyíteni. Nem tudott előrejutni, ezért most az 51. hadosztály is az ő erősítésére ment. Jeziernánál pedig Czibulka altábornagy a 32. és egy kombinált hadosztállyal készenlétbe helyezkedett, hogy az esetre, ha az oroszok Marschallt visszavetnék, észak felől intézzen azokra oldaltámadást.

Folytonos harcok töltötték ki a következő napokat is. úgy a Zbarazra támadó Csicseric-csoport, mint Benigni hadteste Zaleszczykinél csak nehezen bírták feltartani az orosz támadásokat. Ezért a Brest-Litewsktől eredetileg Szerbiába indított VI. hadtest az alsó Strypa mögé rendeltetett.

13-án az oroszok Dubnotól délre Tarnopolig hatalmas erőkkkel általános támadást intéztek a 2. hadsereg ellen és a Déli hadsereg Marschall-hadtestére is. Nyilván át akartak törni Lemberg felé. Ezért most a Marschall-hadtest is visszajött Tarnopoltól Jezierna-Horodiscéig, hogy helyet adjon az ott készen álló 32. hadosztály oldaltámadásának. A 4. hadseregtől az 1-sőhöz küldött 2. és 26. hadosztályok pedig a 2. hadsereghez vonultak, ezt megsegíteni.

14-én a Déli hadseregnél a helyzet megint rosszabbodott; a Hofmann-hadtestet az oroszok Burkanownál ismét áttörték, sőt a Strypán is átkeltek és terjeszkedni kezdtek nyugat felé.

Szerencsére ekkorra a VI. hadtest élei már beérkeztek Buczac, körül s annak egyes részei a Strypa baloldalán, a 37? honv. ho. (Tabajdy tbk.) pedig a Buczaczi hídfőből a Strypától keletre támadtak a Burkanownál levő oroszok oldalába és hátába. Ezzel megfordult a kocka. A németek Tarnopol előtt, a Jeziernánál volt 32. hadosztály (Willerding) a 38. hadosztállyal (Csanády) Zalosznál erélyes ellentámadással visszszorították az oroszokat.

A 2. hadsereg ellen az oroszok 16-án Kremeniec-Zalosc között indítottak támadásokat; de ezek is mind vereséggel végződtek. Ugyanekkor az alsó Strypánál már az egész VI. hadtest felvonult, a Tabajdy támadása is szépen haladt.

Ezzel az oroszok ereje kimerülvén, nemcsak abbahagyták a további támadásokat, hanem a 11 napos küzdelemnek azzal vetettek véget, hogy másnap szeptember 17-én visszavonultak a Seret mögé.

60. Támadás Rownora.

Szeptember 9—13.

A Putilowkai áttörés után, amikor az oroszok Dubnot átengedve szeptember, 8-án a Stubielig hátráltak, József Ferdinánd főherceg erélyesen indult Rowno felé. Az 1. hadseregnek az Ikwa-Stubiel között Dubnotól északra kellett Rowno felé áttörnie; a 4. hadsereg balszárnyának pedig a Gorynon átkelve, a Putilowka torkolatánál észak felől kellett Rownora támadnia.

A 4. hadsereg balszárnyán álló X. hadtest 62. hadosztálya ugyan észak felé szorította a Putilowka torkolatánál

talált kozákokat; másnap Postojnoig, a tőle balra levő Berndtlovashadtest pedig Kulikowcéig jutott és ott birtokába vette a Styr-hidat. De a X. hadtest másik része (45. hadosztály) a Putilowka torkolatánál nem tudta kierőszakolni a Gorynön való átkelést. Postojno-Kulikowce közt az előnyomulás szintén megakadt; ott is segítségre volt szükség.

A 62. hadosztályhoz a 4., a 45-höz Derazno mellé a; 13. hadosztály ment előrevinni a támadást. Így 12-ére Derazonál sikerült a Goryn túlsó partját birtokba keríteni.

Ezalatt az 7. *hadsereg* előnyomulása teljesen fennakadt. Napok óta minden támadás hiába volt. A 4. hadseregnek a Stubielnél álló lekötőcsoportjából már éppen két hadosztály indult a támadás előbbrevitelére (2. és 26.), mikor az 1. hadseregbeli 25. hadosztálynak hosszú és súlyos harcok után végre sikerült átkelni a Ikwa túlsó partjára s így a támadás 12-ére itt is kedvezőbb stádiumba jutott.

Közben az *északi szárny* is megint továbbhaladt.:Az északról a Polesie felől odament orosz lovasság ellen a mi lovashadosztályaink is oda vették útjukat. Így a Bissingen lovashadteste (2. és 11. lovashadosztályok) nyugatról jövet Koweltől északra átlépte a Túrriját s a Koweltől északkelet felé előnyomuló lengyel légióval a Stochod-torkolat szögletébe szorította a kozákokat. Az 1. lovashadosztály a Stochod-Styr között Czartoryskig haladt, Berndt lovashadteste pedig a Berestianytól keletre levő mocsarakat haladta át.

De mert ekkor az oroszok úgy a 4. hadseregnél, mint attól délre is támadásba mentek át s kivált a 2. hadsereg igen szorongatott helyzetbe jutott, a 4. hadseregnek be kellett szüntetni a további támadásokat. Rowno elfoglalása nem sikerült.

61. Általános orosz támadás.

Szeptember 13—25.

Az entente a mi nagy orosz offenzívánk idején más harcterein sem aratott babérokat. Az olaszok tavasz óta ott voltak, ahonnan elindultak: a határon; a Dardanelláknál az egyesült entente-hadsereg semmire se haladt; a francia front a tavaszi vereség (Artois) óta mozdulni se tudott, pedig a közvélemény ugyancsak élénken kezdett nyugtalankodni a balsikerek miatt.

Ezért az entente-szövetségesek valamennyi harctéren egyidőben végrehajtandó nagy offenzívát határoztak el, amelyben Oroszországnak is részt kellett venni.

Így Miklós cár, amint a fővezérletet átvette, erélyes kézzel látott hozzá megváltoztatni a Nikolajevics eddigi visszavonuló

taktikáját. Maga buzdította az előreküldött erősítéseket s ezekkel Rownonál is támadásra rendelte csapatait.

Szeptember 13-án úgy mint Dubnotól délre, Rowno előtt is megszólaltak az ellentámadásokat előkészítő orosz ütegek. Klewannál mindjárt aznap át is törték a gyöngye vonalat és a 21. hadosztályt kellett az áttörés helyére küldeni. Mint már említettük (137.1.) épp ezen időre a 4. hadseregbeli 2. és 26. hadosztályok az 1. hadseregbeli 46. hadosztállyal együtt a nagyon szorongatott 2. hadsereg támogatására indultak el. Pedig most már északon is ugyancsak nehéz lett a helyzet; az oroszok a Polesie felől is nagy gyalogsági erőkkel nyomultak elő.

14-én lovasságunkat Czartorysk-Postojnotól Berestianyra szorították s ezzel a Goryn mentén álló balszárnyunk hátába jutottak. 15-én már két oldalról támadták a szárnyon álló 4. és 62. hadosztályokat, miért az egész balszárnyat vissza kellett vonni Klewan-Karpilowka-Kolki közé.

16-án az oroszok Klewannál újból áttörték a 24. hadosztályt, másnap Karpilowkánál a Berndt lovasait és a X. hadtestet, az 1. lovashadosztályt pedig hátbatámadták a Styr és Stochod között.

Így nem maradt más, mint az egész 4. és 1. hadsereget visszavenni a Styr és Iwka mögé és máshonnan gondoskodni új erőkről a támadó oroszok visszaverésére. De míg az új erősítések beérkeztek, addig nehéz küzdelmekben kellett kitartani.

Szeptember 20-án az oroszok már megjelentek az új állások előtt és igen hevesen támadták kivált a Luck erődéi között levő csapatokat. A 2., 3. és 21. hadosztályok ugyan napokon át helytálltak és visszaverték az egymást követő rohamokat; de mikor az oroszok 23-án a Lucktól északra levő 24. hadosztályon rajtaütve, azt szétverték és így a többieknek a hátába kerültek, — úgy hogy a Lucktól keletre levő XIV. hadtestet már csak alig lehetett a katasztrófától megmenteni, — megint csak vissza kellett vonni a vonalat. Az oroszok elfoglalták a vár összes erődéit s úgy azokból, mint fa;Styr-Ikwa több helyén szívósan iparkodtak tovább vinni a támadást. Kivált Mlynownál és 23—25-ig Kremeniec körül voltak nehéz harcok; de a védők igen nagy veszteségeket okozva nekik, mindenütt visszaverték őket árkaik mögé:

62. Új támadás Rownora a Polesie felől.

Szeptember 25—29.

A Lucki események folytán az ott levő csapatok tátnor gátasához új erőkre lévén szükség, a Szerbiába vasúti szállításban levő XVII. hadtest, Pinsk felől a német XXIV. tart.

hadtest és 5. lovashadosztály Luck vidékére indultak; Gerock német tábornok alatt egy új csoportot voltak alakítandók, melynek az lett a feladata, hogy a 4. hadsereggel együtt Rownot foglalja el a Linsingen vezérlete alatt.

Addig is, amíg ezen új erők beérkeztek volna, több lovas hadosztály a balszárnnyra ment s már azok is lényegesen javítottak a helyzeten. Hauer 1. tbk. all., 9., V₂ 2. és német 5. lovashadosztályokkal és a lengyel légióval Kowel vidékéről, az 1. lovashadosztály a Stochod-Styr közötti szorosától indult az oroszoknak Okonsk körül levő jobbszárnnya ellen. Hauer már szeptember 23-ika körül birtokába *wette* Okonskot, amelyhez Pinsk felől ugyanazon időtájt a német XXIV. hadtest is odaérkezett. S mikor 25-én a németek Kolkinál megjelentek és azt az 1. lovashadosztállyal együtt elfoglalták, másnap az oroszok — jobbszárnnyuk veszélyeztetett voltát felismerve — Luckhoz előrejutott vonalukat, illetve Mlynówtól északra az egész jobbszárnnyat visszavették a Putilowka-Kormin patakhoz. E szerint támadásaiktól megszabadultunk ugyan, de viszont ők is megszabadultak a nagy átkarolás veszedelmétől. Mint már annyiszor, úgy most is idejében kivonták magukat. És most a Polesiében kezdtek nagyobb erőket összegyűjteni, hogy majd ők intézzenek onnan a mi balszárnnyunkra egy nagy oldaltámadást.

Ezért Gerock szeptember 27-én lovastesteit a Polesiében gyülekező oroszok ellen északkeletnek fordította; a német hadtest Kolkitól Czernysz-Berestiany felé nyomult elő, a XVII. hadtest pedig Nawoztól Silnonak vett irányt.

Szeptember 28-án a 4. hadsereg az orosz állásokhoz ért és megtámadta a mindenütt passzívan védekező ellenséget. A balszárnnyunk elleni oldaltámadásra szánt orosz erők ezalatt a Kormin patak mentén helyezkedtek készenlétbe; ezért Gerock nem folytatta az előnyomulást Rowno felé, hanem az oldalára leselkedő oroszokat támadta meg. A 41. hadosztály Boguslawkát rohammal foglalta el, a német XXIV. hadtest Czernysznél került harcba; a Herberstein lovashadteste (½ 2., 4., 7. lovashadosztály és Pilsudszky-légió) Kulikowce-Czartorysknál a Jajyrhez ért; Hauer és Heydebreck lovashadtesteit a Styr-Stochod között szorították az oroszokat észak felé.

Az oroszok e napon erélyes támadásokkal kötötték le a 2. hadsereget, nehogy onnan erősítések legyenek az északi szárnnyra kivonhatók.

Másnap az oroszok az északi szárnnyon ellentámadásba mentek át. Ismét megcserélődtek a szerepek. Nagy orosz erők támadtak Berestiany és Karpilowka között. De a Gerock csoportja — közte a 41. honvédhadosztály Boguslawka mellett igen heves harcok árán — mindenütt visszaverte a támadásokat és a 13. hadosztály Karpilowkánál helyreállította a 4. hadsereg északi szárnnyával az összeköttetést.

Így az oroszok oldaltámadása is meghiúsult, akár csak a miénk. Mi se tudtuk elfoglalni Rownot. Ők se tudták visszavetni a mi jobbszárnyunkat. Mindkét akciónak a meglepetés lett volna az előfeltétele s ez nem sikerült. Az ősz és a rövidesen várható nedves időjárás, amely ott a vidéket járhatatlanná teszi, nemkülönben a csapatok kimerültsége miatt be kellett szüntetni a műveleteket.

A gorlicei áttöréssel kezdett és öt hónapig tartott győzedelmes hadjárat nagy eredményeket hozott. A hatalmas területi nyereségen kívül felőrölte az oroszok nyomasztó túlsúlyát, óiási veszteségeket okozott nekik. De a nagy célt, a *döntő győzelmet nem hozta meg. Az oroszok meg voltak verve, de nem voltak megsemmisítve. Az az erő, amely azt elérhette volna, mindig későn és csak részletekben, apránként érkezett.*

63. A harcok lezárása.

Október—november.

A rownoi hadjárat végén elért vonalban a csapatok beásták magukat. Megkezdődött a téli állásokban való berendezkedés. De az északi szárnyon még nem állt be a szünet. Az oroszok jobbszárnyunk ellen ismét támadásba mentek át.

A mellett, hogy a Gerock-csoport állandó csatározásokban állott, az orosz legszélső jobbszárny erős lovassága október 3-án Hauer lovashadtestét Kulikowce-Lisowo közé szorította vissza és most már fentebb is gyalogsággal terjeszkedtek tovább. Így részünkről is gyalogságra volt szükség ottan is. Gerock az 1. német hadosztályt, mi a 11. hadosztályt küldtük oda. Ezek visszanyomták az oroszokat és biztosították a Styr vonalát.

Október 6-án a Putilowkánál voltak heves orosz támadások, 7. és 10-ike között az oroszok Bukovinától felfelé az egész fronton mindenütt támadásba mentek át. Kivált Boguslawka, Olyka, Sapanow és Burkanow voltak heves harcok színhelyei. Utóbbinál az oroszok a Serettől ismét a Strypáig nyomultak elő s ott sikerült is véglegesen megvetniök a lábukat; a többi helyen azonban az október 13-ig húzódot harcokban eredményt sehol nem értek el.

Sőt a balszárnyon a Styr mellett mi nyertünk tért. A német Conta hadtest a Styr mellett Rafalowkán túl terjeszkedett, Hauer lovassága pedig a Styrtől nyugatra Jezieryig szorította Gyllenschmidt kozákjait.

Ekkor azonban még egy nagyszabású esemény következett; egy nagy orosz áttörés, amelyet csak sokára, nagy küzdelemmel lehetett kivédeni: a Czartoryski csata.

Október 15-től az oroszok napokon át támadták az egész Gerock-csoportot Október 18-án sikerült Czartorysknál a Styren átkelniök, mire Kulikowónál all. hadosztály ruthénei megadták magukat. Így az oroszok a következő napokon mindjobban kibővítették a Styrtől nyugatra levő hídfőjüket és 19-én már Okonskig nyomultak elő. A helyzet igen válságos volt; Előlmarrad s így megkerüli csapatainkat, a német 1. hadosztályt, csak alig lehetett a körülzárástól kimenteni. Már 6 gyalog- és 5 lovashadosztályt küldtek át a Styren az oroszok, akikkel szemben részünkről, alig volt valami tartalék. Mindenfelől odasiető kis kötelékek léptek harcba — egyes zászlóaljok, sőt századok —, míg a többi hadseregtől odaküldött nagyobb erők először Okonskot, majd október 24-én Kuklit foglalták vissza. Ettől kezdve lassan-lassan mindenütt tért nyertünk, úgy hogy végül november 14-ére Rafalowkáig ismét birtokunkban volt az egész Styr vonal.

A Czartoryski harcokkal egyidőben október 21—23. között a 2. *hadseregnek* kellett Nowo-Alexiniecnél nagyobb orosz támadásokat kivédenie. A *Strypánál* pedig okt. 30—nov. 8. között Burkanownál intézték az oroszok heves előtörést; de Siemikowcénél főként a 38., Wisniowczyknál pedig a 39. honvéd hadosztályok visszaverték őket.

Ezután a Romániától a Keleti tengerig húzódó s légvonalban is majd ezer kilométer hosszú, csaknem egyenes front lassanként elcsendesült. Több mint féléves hosszú szünet állott be, mely alatt a minduntalan hol itt, hol ott kilobbanó helyi jelentőségű kisebb harcok zavarták csak a telet. Nagyobb jelentőségűek voltak újév táján a Czernowitz körüliek.

Karácsonykor az egész orosz front helyi, lekötő támadásokat kezdett. Ennek leple alatt december 27-én Rarancze-^ Toporuc között hatalmasan előkészített támadás indult Czefnowitz elfoglalására. December 29-én pedig nagy erővel támadták meg az alsó Strypát.

Sehol jelentékeny eredményt nem értek el. Leghevesebbek a harcok Raranczenél voltak, hová a 42. horvát honvéd hadosztály felőrlődése után a Linsingen arcvonaláról és a 2. hadseregtől kellett vinni új csapatokat.

Ezek — főként Nagy Pál tábornok a 40. honvédhadosztállyal és az 51. honvédhadosztály 202. dandárával — a január 19-ig tartó s főképen ezen napi döntő csatában véglegesen visszaverték az óriási veszteségekkel végződött tömeg-támadást.

A Brussilow-offenzíva.

1916 Junius 4—aug. 27.

64. A helyzet 1916 tavaszán.

Harctéri helyzetünk 1915 év végén s 1916 elején volt a legkedvezőbb.

Az oroszokat Gorlice óta féléven át egyik vereség érte a másik után. Oroszország” nem volt felkészülve hosszú háborúra; mozgósításkor felállított hadseregein és felszerelésükön kívül azok pótlása nem volt megszervezve. Ezért békéből eredő erejük fogytával nemcsak támadóerejük merült ki, hanem ellenállóképességük is erősen béna lett.

1915 őszén Mackénsen osztrák-magyar, német és bolgár hadseregeivel Szerbiát, 1916 januárban Kövess Montenegrót foglalta el, majd É.-Albániát szállotta meg.

A törökök visszaverték az ententének Galippoli ellen intézett támadásait, a bolgárok megszállották Macedóniát, mi pedig a görög határig nyomultunk elő.

S míg így keleten és délen fényes győzelmeinkkel nagyot haladtunk és kiterjesztettük az általunk megszállott területet, addig nyugaton is visszavertük támadó ellenségeinket. Az olaszok már négy Isonzó csatát vesztek el, a franciák támadásai szintén nem tudtak előrejutni sehol.

Természetesen minél nagyobbak voltak a mi sikereink, az entente is annál jobban megfeszítette minden erejét, hogy szorosabbra vonja, teljessé tegye a gyűrűt, amely körülzárta a központi hatalmakat. Románia és Görögország még nem vallottak színt; az entente ezek szövetségbekényszerítésére mindent elkövetett. Anglia pedig szintén most kezdte komolyan fegyverbeállítani fiait, hogy pótolják a már kimerült francia erőt.

Így, bármennyire eloszlottak is az 1914 őszi és téli viharfellegek, ”a politikai borulat mégis csak sötéten tartotta a háborús eget.

S miután a múlt évi tapasztalatok azt bizonyították, hogy a túlnagy orosz fronton döntő, megsemmisítő győzelem alig volna elérhető, most ismét másutt kerestük a döntést. A németek Verdunre intézett támadásukkal iparkodtak megbénítani a francia frontot, Conrad pedig májusban Dél-Tirolban próbálta meg áttörni az olaszok arcvonalát.

Ezért az entente, hogy a kezdeményezést ismét magához ragadja, az összes harctereken általános támadást rendelt el, amelynek nyár derekán kellett megindulnia. Az oroszoknak

azonban az általános támadás megindulta előtt azonnal meg kellett kezdeni az offenzívát, hogy a Dél-Tirolban szorongatott olaszokat tehermentesítsék vele.

65. Az Olyka-Lucki áttörés.

Június 4—15.

1916 tavaszán a jelünk szemben álló orosz front vezérletét Brussilow vette át, aki csapatait ^kiegészítve, megerősítve és nehéz tüzérséggel is hatalmasan felszerelve, nagy, döntő offenzívát készített elő. A cári hatalom az entente által segítve, utolsó nagy erő kifejtésével olyan kitűnő, hatalmas hadsereget állított harcba, amelyet még soha.

Brussilow arcvonala négy hadseregre tagozódott: bal-szárnyon a Dnjesternél a Lesicky 9., a Zlota-Lipánál a Scserbacsew 7. Tarnopol-Kremeniec között a Sacharow 11., Dubnotól felfelé a Kaledin 8. hadserege állt. Ezen hadseregek 50 hadosztályt tettek ki s így jóval erősebbek voltak a mieinknél, melyekből ösz óta öt hadosztály (3., III. 22., 28., I. 10., 34.) az olasz harctérre ment; a német csapatok is kivonattak, úgy hogy nálunk csak a Déli hadsereg egy német hadosztálya maradt. A kivont erők helyett pótlásul csak a magyar népfelkelőkből újonnan alakított 70. hadosztály érkezett. Így arcvonalunk az oroszokéval szemben csak 32 gyalog- és 9 lovas hadosztályt számlált. Ezek azonban a tél folyamán teljes hadiállományra növekedtek, sőt sok helyütt ennél is többre és némelyik ezred 5-7 zászlóaljat is alakíthatott.

Mi már régóta tudtuk a bekövetkezendő orosz támadást, amely a jetek szerint a Dnjester mellett Oknánál, továbbá az alsó Strypa mentén, valamint Tarnopol körül, a főtámadás pedig Rowno előtt Olykánál volt várható. A tél folyamán erősen kiépített állásainkban bízva, úgy a vezetés, mint a csapatok nyugodtan várták a bekövetkezendő eseményeket.

A főtámadás helyén, Olyka előtt a 4. hadsereg X. hadteste a 37. honvéd- és 2. hadosztályokkal, ettől délre Szurmay a 70. és 7. hadosztályokkal állott.

Mély csend ült a wolhyniai erdőkben levő többi hadosztályok vonalai felett, mikor június 4-én hajnalban az oroszok ágyúí megkezdték az orosz fronton addig ismeretlen hevességű pergőtüzet a X. és Szurmay hadtestek állásaira. Különösen azok belső szárnyain a 2. és 70. hadosztályokat érte a tüzrohám, mely másnap teljesen szertelötte a homokban épült fedezékeket és igen nagy veszteségeket okozott nemcsak az első, hanem a hátsó vonalakban is. Második nap, június 5-érL követte a tüzet a gyalogsági támadás, melynél

nyolc orosz hadosztály rohamozott sűrű hullámokban a 2. és 70. hadosztályok ellen. Ezek mögött a 11. és 13. hadosztályok képezték a tartalékokat. A 2. hadosztály a 13. hadosztály teljes felhasználása dacára már a harmadik vonalát sem bírta tartani; a 11. hadosztály egyes ruthén csapatrészei pedig nem támogatták kellőképp a 70. hadosztály felére leolvadt osztagait. Ezért, bár a 70. hadosztály még estére is az első vonal visszanyeréséért küzdött, az egész 1. hadsereget vissza kellett vonni; a Szurmay hadtest az Ikwa-Styr mögé, a X. Luck hídfőjébe, a II. Kolki Luck közé rendeltetett.

Az áttörés és a hirtelen visszavonulás úgy emberben, mint a védővonal mögötti hadianyagokban igen nagy veszteséget okozott és nagy zavart idézett elő. Az oroszokazonnal üldöztek és június 7-én már erősen támadtak a Lucki hídfő ellen. Hirtelen odaszállított tartalékoknak — V₂ 45. hadosztály és néhány német zászlóalj — Kiwercy felől intézett ellentámadása sikertelen maradt. A Luckot védő demoralizált csapatokban nem volt semmi ellenállási erő; az oroszok hamarosan visszaverték őket a hídfőből, majd a nyugati parttól is. A X. hadtest maradványai 9-én a Sierna mögé, a Szurmay balszárnya a Polanka mögé vonultak vissza. Így köztük jókora rés nyílott, melynek elzárására nem volt tartalék. A 4. hadsereg — melynek parancsnokságát Terstyánszky vezérezredes vette át — megvert részeivel még most sem tudott megállani. Ezért Lokaczy-Zaturcy közé ment vissza; tőle északra a Bernhardi német tábornok alatt egyesített tartalékok (½ 45. és német Rusche hadosztály) Solotwin-Boguszowka-Sokul között, a II. hadtest innen Kolkiig a Styr mellett vett állást.

A helyzet igen súlyos volt. S hogy az oroszok sokkal nagyobb eredményt nem értek el, az csak — mint máskor, úgy most is — rendkívül passzív viselkedésüknek volt köszönhető. Igen óvatosan nyomultak elő; az arcvonalunkon ütött rést nem mélyítették, hanem annak kiszélesítésére fordították erejüket.

Így 9-én Kolkinál a Fath hadtestre intéztek támadást; át is keltek a Styren, de a 4. hadosztály 12-ére visszaverte támadásukat. A 41. hadosztály Sokulnál 12-én szintén nehéz, de győzelmes harcokban védekezett, majd 14-én Bernhardi és a II. hadtest Kolkitól délre akadályozták meg a továbbterjeszkedést, így az ék északi oldalán az oroszoknak minden kísérletük hiába volt.

Az ék déli oldalán azonban újabb sikert értek el. Torgowicánál 10-én áttörték a 7. hadosztályt. E miatt az egész vonalat vissza kellett venni az Ikwa mellől. Dubnot is ki kellett üríteni s az 1. hadsereget Berezcy-Plaszewka patak-Lipa p.-Holotyn vonalba kellett visszahajlítani. De június 15-én az oroszok Rudniánál ezt a vonalat is áttörték. Úgy, hogy

most már a 2. hadsereg északi szárnyát is vissza kellett venni Lopuszno-Radziwilowig; az 1. hadsereg pedig innen tovább a határ mentén Beresteczko s onnan Holatynig vett áliást. Innen nyugatra a Lipa mögött a 7. hadosztály, ezen túl Gorochownál a 4., 7. lovashadosztályok és az 1. magyar népfelkelő lovasdandár állottak. Innen aztán északra Lokaczyig csak megfigyelő hadtápcsapatok zárták el a nagy hézagot.

66. Az Oknai áttörés.

Az olykai áttöréssel együtt az oroszok máshol is intéztek hatalmas támadásokat.

Az 1. hadsereget annak déli szárnyán, az Ikwa mellett Sapanownál törték át; azonban itt nagyobb eredményt nem érhettek el.

A 7. hadsereg ellen két helyen törtek elő. Az alsó Strypa mellett Jazlowiecznél a XIII. hadtestet törték át, úgy hogy e miatt 9-ére Bobulincétől délre mindenütt vissza kellett vonulni a Strypától a Baryszi patakig.

Leghatalmasabb volt az Oknai áttörés. Itt állásunk a Seret-torkolat mindkét oldalán a Dnjestertől északra vezetett. Az áttörés folytán vissza kellett jönni a Dnjester déli partjaira, hol az oroszok 9-én már folytatták a támadást. Június 10-én áttörték a 42. horvát honvédhadosztály egyik ezredét, ami miatt az egész jobbszárny XI. hadtestnek vissza kellett menni a Prút mögé; Czernowitzot a folyótól északra levő hídfője biztosította még.

A jobbszárny visszavonása miatt a Dnjester déli partján levő Benigni-hadtest és Hadfy-csoport sem maradhatott elől, hanem vissza kellett jönniök, Benigninek a Prút mögé, a Hádfy-csoportnak Zablatow-Niezwiska vonalába a Prút és Dnjester közé. A Dnjestertől északra levő vonallal a XIII. hadtest által a Dnjesteren át Piotrowhoz küldött V₂ 15. hadosztály tartotta fenn az összeköttetést.

Az oroszok az oknai áttörés után a Dnjestertől délre egyelőre nem folytatták a támadást; csak a Czernowitzi hídfőt támadták hevesen, de egyelőre eredménytelenül, Nem így a Dnjestertől északra, hol a 7. hadseregnek

a folyón túl maradt s most a Déli hadsereghez csatolt XIII. és VI. hadteste ellen a leghevesebb támadásokat intézték napnap után. Június 18-ig tartottak ezek a harcok, amelyekben a VI. hadtest Wysniowczyk körül a maga erejéből is helyt tudott állani; a XIII. hadtest a máshonnan odavont tartalékok segítségével nagyjában szintén megtartotta Barysz körüli állásait.

67. Támadás Luck ellen.

Június 16—július 7.

A helyzet a Lucki és Oknai áttörések és a tovább tartó orosz támadások folytán oly súlyos lett, hogy más harcterekről kellett hozni erősítéseket és azokkal új csoportosításban támadással szabni gátat az oroszok terjeszkedése elé. A beérkezett erősítésekkel a helyzet június 15-én a következő volt.

Az 1. hadsereg jobbszárnyával (XVIII. hadtest és 7. hadosztály) Radziwilow-Beresteczko-Holatyn között állott; a Gorochownál balszárnyát képező lovashadosztályokhoz most az olasz harctérről a 48. és 61. hadosztályok, a német frontról a 43. német hadosztály érkezett; az így alakított balszárny-csoport parancsnokságát Falkenhayn német tábornok (nem a vezérkari főnök) vette át.

Lokaczy-Zaturcy vidékét a gyöngye 4. hadsereg védte a 10. lovashadosztállal, Szurmay- és X. hadtestekkel” (70., 2., 37., 11., 13. hadosztályok).

Bernhardi német tábornok a II. hadtesttel, 45. és a német Rusche-hadosztállal Boguszowka-Sokul-Kolki közét szállotta meg és erősítésére a bajor 11. és német 107. hadosztályok jöttek hozzá.

Marwitz német tábornok alatt pedig egy új hadsereg-csoport vonult fel Turijsk körül, amely a 19., 20., (X.) 108. német és a 29. osztrák hadosztályokból állt.

Ezek a Styrtől nyugatra állott összes erők Linsingen vezérlete alatt koncentrikus támadást voltak intézendők Luck ellen. A főtámadást Marwitznak kellett intéznie Turijsktól Luck felé; Bernhardinak a Styr két oldalán délnek, a 4. hadseregnek nyugatról, Falkenhaynnak a Lipától észak felé kellett előnyomulnia.

Június 16-án indult meg a koncentrikus támadás. De nem sikerült, megakadt az oroszok ellentámadásain. Sőt a Styr mellett levő II. hadtest meg sem tudta kezdeni a támadást, mert védekezésre szorították a Sokulnál nagy erővel támadó oroszok, akik 16-án áttörtek a Styren; a Fath-hadtestet Kolkinál törték át s a Hauer-lovashadtest elősiető tartalékai — 11. honvédlovashadosztály — csak 20-ára tudták visszaverni támadásaikat.

Június 21-én, amikor az előbb felsorolt erősítések mind beérkeztek, újból megindult a támadás. De az előhaladás, ahol megkezdődött is, igen lassú volt. A napokon át megismételt erőkifejtések eredménye 25-ére az volt, hogy Falkenhayn balszárnyával Gorochowtól Bludowig, a 4. hadsereg Sadow-Zaturcyhoz, Marwitz Zaturcy-Dorosinohoz jutott. Ez az egész vonal, Bernhardi csoportja pedig Dorosino-Sokultól a Styr mentén folytonos harcokban állt. Az oroszok által ütött rés be volt tömve, de őket visszaszorítani nem lehetett.

Miután azonban lucki támadásaink ellensúlyozására az oroszok június 22-én többi hadseregeinknél hatalmas támadásokat kezdtek, mi is új erőket küldtünk Luckhoz s azokkal újból felvettük a támadást.

Ezt az új támadást Bludowtól és a felső Lipától egy újonnalakított csoport intézte a Marwitz tábornok vezetése alatt. A támadáshoz-a Falkenhayn Bludownál álló csoportját tőle jobbra az ujonnan érkezett 22. német hadosztály, a Marwitz előbbi csoportjából lehozott 108. német és az alsó Lipától idevont 7. hadosztály erősítette meg.

Június 29-én kezdte meg Marwitz a támadást, amely jobbszárnyán az orosz ellentámadások dacára július 2-ára Zloczewka-Ugrinowig előrejutott. Itt azonban a támadás már nem ment tovább és Falkenhayn sem tudott Bludowtól tért nyerni.

Ezért Falkenhayn bludowi csoportjától a 61., 48. és német 43. hadosztályok a jobbra lévő főttámadócsoporthoz mentek segíteni. Egyúttal a 4. hadsereg, a X. német hadtest és Bernhardi is általános támadásba mentek át. De az oroszok ellenállása nemhogy csökkent volna, hanem új erősítésekkel s ellentámadásaikkal mindjobban szorongatták a mi csapatainkat, úgy hogy ezek csak néhol érthettek el helyi sikereket, de támadásuk általában tért nyerni nem tudott.

Július 4-én az oroszok a Prút mentén kezdett offenzívával egyidejűleg hatalmas támadást indítottak Sokultól északra az egész alsó Styr ellen. Magát a Fath-hadtestet tíz orosz hadosztály támadta meg s áttörte annak Kolkinál és Rafalowkánál álló szárnyait. Tőle északra a Hauer-lovashadtestet? is oly heves támadások érték, hogy all. honvédlövashadosztály alig tudta magát tartani. Ezért a Styr mellől az egész vonalat hátra~kellett rendelni a Stochod mögé.

Július 7-ére a 11. honvédlövashadosztály, a Lengyel légió-és német-tartalékok nehéz harcai közt ment végbe a visszavonulás, amellyel egyidejűleg a Hauer-hadtesttől északra lévő német XLI. hadtest is visszament a Stochod mögé.

Linsingen kénytelen volt beszüntetni a további támadásokat. Bernhardi csoportja — most már a Hauer- és Fath-hadtesteket is beleértve — a Stochod mögött Solotwinig, onnan Zaturcyig a X. német hadtest, Zaturcy-Bludow közt a 4. hadsereg, Bludow-Zloczewka vonalában Marwitz csapatai védelemre berendezkedni voltak kénytelenek.

68. Dnjester-Prút menti harcok.

Június 22 - július 7.

Feleletül a Luck ellen június 16-án indított koncentrikus támadásunkra az oroszok viszont a Lipától délre lévő hadseregeinket támadták meg több helyen.

A Czernowitzi hídfő ellen az oknai áttörés óta nem szüneteltek a támadások. Június 17-én sikerült azt az oroszoknak áttörniök, mire a XI. hadtest a Serét mögé vonult vissza. 19-én azonban Storozynetznél ez a vonal is át volt törve s a XI. hadtest kénytelen volt visszamenni a Kárpátok gerincére; június 25-ére a Jacobeny és Kirlibaba előtti magaslatokon foglalt állást, jobbszárnya a Jacobeny és Valeputna között a Mesticanesti erős állásokra támaszkodott. Így — déli kis csücskét kivéve — egész Bukovina elveszett.

Ugyanaz alatt — június 22. — az 1. hadseregnél Beresteczkorra, a 2. hadseregnél Radziwilow ellen indult erős támadás; de június 26-ára teljesen visszaverték az oroszokat úgy mint a Strypa mentén a Déli hadsereg is, amelyhez közben a 105. német hadosztály érkezett erősítés gyanánt.

Miután a XI. hadtest visszavonulása folytán a Prútnál álló Benigni csoport jobbszárnya (24. és 30. hadosztályok részei, 3. és 8. lovashadosztály) fedezetlen maradt, annak is vissza kellett hajlani s a Prúttól Zablatow-Roznow-Kuty vonalba vonult. Most az oroszok ezt a Prúttól délre szabadon álló jobbszárnyat vették támadás alá. Már 23-án hevesen támadtak Roznow és Kutynál; 28-án pedig a Prút mentén áttörve Kolomeáig jutottak. Ezért 29-én az egész Dnjestertől délre levő vonalat vissza kellett venni Berezow-Sadzawka-Ottinia-Tlumacz közé; a 3. és 8. lovashadosztályok Zabie-Kozmaczhoz hátráltak.

Ekkor 29-én és másnap a Tlumacz előtt álló $\frac{1}{2}$ 5. hadosztályt nagy lovas-tömegettámadás érte. Az orosz lovasság 3, kilométer szélesen hat hullámban támadott, de az óriási veszteséggel végrehajtott roham eredmény nélkül omlott össze.

Július 1-én már ismét támadtak az oroszok. Peczenyinnél áttörték a 24. és 51. hadosztályokat és ingadozásba hozták a Prút körüli védővonalat.

Ezért Pflanzer-Baltin egy erősebb támadással mindkét szárnyuk egyidejű átkarolásával akarta megtörni a Dnjestertől délre álló oroszokat. Ehez az olasz harctérről a VII. hadtestet kapta erősítésül, melynek 44. hadosztálya a Berezownál lévő déli szárnyat támadta meg. Az északi szárny ellen pedig Tlumaczról a $\frac{1}{2}$ 15. hadosztállyal együtt az újonnan beérkezett 119. és 105. német hadosztályok indultak támadásra. Július 2-án a támadás mindkét szárnyon megindult. Eleinte sikerekkel járt, de az orosz ellentámadások a déli szárnyon véget vetettek neki.

Július 3-án az oroszok Berezownál és Kozmacznál támadva a 3. és 8. lovashadosztályt Tatarowra, a Berezowi jobbszárnyat Oslawyra szorították. 4-én az orosz támadás métf hevesebb lett és most már a Prúttól délre Oslawyig

mindenütt dúlt a harc. A VIII. hadtest erősítései mindenütt visszaverték az oroszokat. A Tiumacztól megindított német támadás, melyhez a Hadfy-csoport is csatlakozott, szintén jól haladt.

5-én az oroszok Sadzawkánál áttörték a 42. hadosztályt; másnap ugyan-visszaverték őket, de ugyanekkor a Prúttól délre az 51. 24. és 30. hadosztályt visszavetették és így a déli szárnynak vissza kellett vonulnia Delatynhoz a Prút mögé.

Ugyanezen harcokkal egyidejűleg 4-én az oroszok a Déli hadsereg déli szárnyát is megtámadták; véres harc után 5-én Barysznál. áttörték s a XIII. hadtestet Koropiecig hátraszorították, miért 6-án a VI. hadtestnek is vissza kellett hajolnia Mojiasterzyska-Burkanow közé. Az új vonal mögé rendelt 1. német tartalék hadosztály már a harcok lezárása után érkezett és tartalékban maradt.

69 Események július közepéig.

Az oroszokat kifogyhatatlan emberanyaguk a támadás szüntelen továbbvitelére képesítette. Szerencse volt hogy hadianyagban a pótlás nehezebben ment és így sokkal gyöngébb létszámaink dacára is ellenállhattunk nekik. S miután folyton új hadosztályokkal erősített hadseregeikkel védelemre kényszerítettek bennünket, a Kárpátokban próbáltuk meg a támadási, ahol a vezetés főlénye jobban érvényesülhetett.

Így Pflanzler-Baltin, hogy az oroszokat lekösse, július 6-án Jakobeny vidékéről jobbszárnyával támadásra indult. A támadás 9-ére néhol igen nehéz harcok után a Moldawa folyóig jutott, ott azonban megállt.

Ezen támadókísérletünket kivéve, a front többi részein most is az oroszok voltak a támadók. Július 7-én a Déli hadsereg Koropiec-Burkanow közti állásai ellen intéztek igen erős támadást. De visszaverték őket és csak 12. és 13-án tudták megismételni kísérletüket, amely azonban — bár sikerült áttörniök — ellentámadással teljesen visszaveretett.

Északon sem volt nyugalom. Alig hogy a Styrtől visszavonuló csapataink a Stochodhoz értek, az oroszok július 9-én azonnal megkezdték ellenük a támadásokat. Szerencsére nem egységes összpontosított erővel, hanem hol itt, hol ott. Így, habár néhol csak nehezen és csak több nap után, július 15-ére mégis sikerült őket visszaszorítani; sehol sem tudták megvetni lábukat a Stochod nyugati partjain.

Nehogy azonban meglepetésektől kelljen tartani és a Polesiétől északra levő német szárny veszélyeztetve legyen,

a németek siettek megerősíteni a Stochod vonalát. Erre a célra Marwitztól a 108. német hadosztály a 9. lovashadosztállyal, a német frontról pedig három újabb német-hadosztály indult a Stochod védővonalaihoz (Clausius, *K Landwehr*, 75 tartalék).

Marwitz pedig parancsot kapott, hogy Bludow körül tüntető támadásokkal kösse le az oroszokat.

Mialatt a Stochodnál és Monasterzyska körül a harcok folytak, a 7. hadseregnél beállott csendet csak a Tatár-hágót védő 8. és a Zabie körül álló 3. lovashadosztály csatározásai zavarták meg.

Július 14-én azonban az oroszok heves támadást intéztek Kinibaba melletti Capul hegy ellen. Ebből nehéz küzdelem keletkezett, amelyben a 40. honvéd hadosztály vitézül megállta helyét s a csaknem augusztusig tartó harcokban végül is visszaverte az oroszokat.

Ekkor viszont az oroszok a Tatár hágót védő lovasokat kezdték szorongatni, miért Kirlibabától a 202. népfelkelő dandár ment azokat kiségetni.

70. Új csoportosítás.

Miután az orosz túlerő miatt a mi arcvonalainkon is mindig több és több német csapatot kellett alkalmazni, a német hadvezetőség fokozottabb befolyást kívánt gyakorolni a mi műveleteinkre is. Ez és azon körülmény, hogy a magyar határ védelmének fontossága megint előtérbe lépett, továbbá az, hogy Románia mozgolódása miatt Erdély védelméről is gondoskodni kellett, a parancsnoklás új szabályozását és a csapatok újabb átcsoportosítását tette szükségessé.

Az oroszoknak a magyar határtól való távoltartására, továbbá hogy Románia az ententehoz való csatlakozástól visszalartassék, a Dnjester vidékén egy erős támadás lett volna célszerű. Ehhez újonnan odavont erőkből Károly trónörökös parancsnoksága alatt egy új (12.) hadsereget kellett volna alakítani. De nem volt meg a szükséges erő. Ezért a támadás elmaradt és a magyar határ védelmét Pflanzler-Baltin a 7. hadseregnek a határ előtt levő és most új csapatokkal erősített déli részével vette át. A 7. hadseregnek a Prúttól északra levő szintén megerősített balszárnyából Kövess parancsnoksága alatt az új 3. hadsereg alakult. Az 1. hadsereg feloszlott (illetve pár héttel később a románok ellen Erdélyben lett újból felállítva) s annak a Styrtől nyugatra levő balszárnya (7. és 48. hadosztály) a Marwitz csoporthoz csatlakozott, a Styrtől keletre levő jobbszárny (XVIII. hadtest) pedig a 2. hadsereg alá lépett.

A magyar határnak és Galiciának védelmezésére a 7., 3. és Déli hadseregekből Károly trónörökös alatt egy új hadseregarcvonal parancsnokság alakult, melynek vezérkari főnöke Seeckt német tábornok lett. Az orosz területen álló összes erők pedig, — tehát tőlünk a 2. hadsereg, a Marwitz csoport, 4. hadsereg és Bernhardi csoportja a Keleti tengerig levő német hadseregekkel együtt Hindenburgnak rendeltettek alá. Marwitz, a 4. hadsereg és Bernhardi együtt képezték a Linsingen arcvonalát.

Míg az eddigi harcokban felőrlődött 51. és 61. hadosztályok — előbbi a Prút, utóbbi a Lipa mellől — és a 11. honvédlövashadosztály Erdély biztosítására indultak s a nem egészen megbízhatónak bizonyult ruthén legénységű 24. hadosztály a német frontra ment, az olasz harctérről és a németektől új erők érkeztek hadseregeinket megerősíteni.

A 7. hadsereghez a Conta német Kárpát-had teste (egyelőre a német 200. hadosztály, aztán egy kerékpáros dandár, majd a 10. bajor hadosztály), Tirolból pedig a 34. hadosztály jöttek; utóbbi a Tatarownál és Zabie körül álló 3. és 8. lovashadosztályokat erősítette meg. A 3. hadsereghez szintén Tirolból az I. hadtest parancsnoksága s később a XXIV. német tartalék hadtest érkezett. A Déli hadsereghez a XV. török hadtest, a 2. hadsereghez pedig a 195., 197. német és 106. osztrák népfelkelő hadosztály indult; utóbbi Tirolból. Végül Linsingen is egy új német hadosztályt kapott (10. Landwehr).

71. Új orosz támadások.

Július 15 augusztus 15.

Július közepétől, de kivált végétől az oroszok ismét megfeszítették minden erejüket és újból hatalmas támadásokkal próbálták megingatni arcvonalainkat.

Alig kezdte meg Marwitz Bludownál a Monasterzyskai és a Stochodi támadások ellensúlyozására elrendelt támadásait, mikor az oroszok július 16-án Ugrinownál a Marwitz csoportját nagy erővel megtámadva, a 48., 61. gyalog- és 7. lovashadosztályt áttörték s e miatt az egész Marwitz csoportot vissza kellett venni a Lipa mögé.

A következő napokon hevesen ágyúzták és támadásokkal zavarták a Marwitz arcvonalát; 20-án pedig a Plaszewka torolatánál áttörték a 46. és 7. hadosztályokat s ezért nemcsak a csoport jobbszárnyát, hanem a 2. hadsereg balszárnyát is hátra kellett vonni Lobaczewka-Leszniow-Siestratyn közé.

Alig hogy Beresteczko körül elült a harc, 25-én már Brody mellett Leszniownál és Radziwilownál a 2. hadseregre intéztek az oroszok hatalmas támadást. Mindkét helyen át-

törtek s másnap a Boldury-Brody elé hátraszorított arcvonal ellen támadtak tovább a Styr és Brody közti vonalon. Dacára; hogy az olasz frontról éppen odaért 106. hadosztály is beavatkozott, 27-ére ismét áttörtek, ami 28-án az egész 2. hadseregnek Zalosctól a felső Serét-Jazionow-Boldury s a Styr mögé való visszavételét vonta maga után.

Közvetlen a Brody áttörés után egyszerre két helyen is indult nagy orosz támadás. Az egyik a Stochodnál, a másik Stanislaw előtt.

Utóbbi helyen a Dnjester és Prút közén széles arcvonalon támadtak az oroszok. S míg Ottynia előtt nem tudtak előrejutni, Chozimierznél már 28-án hátraszorították a Hadfycsoportot és a németeket. A harc napokon át tartott; a Prút mellékén eredményes ellentámadásainkkal szemben "augusztus 7. és 8-ára Tiumacznál kétszer is áttörtek, minek következménye az lett, hogy a 3. hadsereget vissza kellett vonni Stanjslau elé, sőt újabb orosz áttörések miatt augusztus 10-én a Solotwinska-Bystrzica mögé. Így a magyar határon egy újabb kaput kellett elzárni: a Pantyr hágó fedezetlen maradt. A Déli hadsereg pedig — bár sikeresen visszaverte a jobbszárnya ellen intézett támadásokat — kénytelen volt hátrahátrálni Mariampol-Zawalow-Zlota Lipa-Zborow-Zalosc elé.

A Stanislawival egy időben vívott Stochodi csata a legnagyobb méretű volt ezen július—augusztusi harcok között; azonban a legkevesebb eredményt ez érte el. A Stochodi csatához az oroszok nagy előkészületeket téve, egy új hadseregcsoporthoz alakítottak, amely július 28-án egyidejűleg három helyen intézte a támadást: a 4. hadsereg ellen Zaturcy körül, Bernhardinál a Koweli vasút mentén és a Stochod kiugró könyöke ellen. Az orosz előkészületekre feleletül mi is megerősítettük az arcvonalat. Kowelhez két hadosztály érkezett, a német 121. és 56. Ugyanekkor a német X. hadtest is a 4. hadsereg alá lépett s e hadsereg déli szárnyán a parancsnokságot Litzmann német tábornok vette át.

A július 28-án megindult támadás Szelwow előtt ismét a 70. hadosztály ellen — a Stochodnál a német X. hadtest ellen irányult s mindkét helyen áttörte a vonalat. 29-én a harc tovább terjedt és a Styr menti Beresteczktől a Stochod menti Stobychowig változó eredménnyel tombolt. Ellentámadásaink mindenütt visszaverték az oroszokat. Csak Kaszowkánál tudták a II. hadtestet véglegesen visszaszorítani, úgy hogy emiatt a Stochod könyökét kiürítve, Sitowice-Porsk közé egyenesítettük ki a vonalat.

A Stochodnál Stobychow és Boguszowka, lejjebb Kisielin, Szelwow és Swinjuchy voltak központjai azoknak a harcoknak, amelyek július utolsó és augusztus első napjaiban változatlan hevességgel tartottak tovább; de amelyekben tartós

eredményt az oroszok az óriási veszteséggel végrehajtott támadások minden erőfeszítése dacára sem értek el. S bár részünkről is új erősítésekre volt szükség — német 10. Landwehr hadosztály — augusztus 10-ére eredeti állásainkban végződött az igen véres Stochodi csata.

Közben újabb csata kezdődött a 2. hadsereg arcvonalán. A Brody csata után Zalosc-Tarnopol közt az arcvonalban kiugró szög keletkezett, amely ellen augusztus 3-án az oroszok nagy erővel indultak támadásra. Zalosc felett át is törték s bár az ellentámadások megállították őket, az új orosz támadás augusztus 6. és 7-én kiterjedt Zalostól délre a Déli hadsereg északi szárnyára is. Zalosc körül a két hadsereg összeérő szárnyán 6-án napokig tartó igen véres küzdelem keletkezett, amelyben az éppen odaért német erősítések (195., 197.) dacára is vissza kellett venni a 2. hadsereg balszárnyát Perepelnikire. A még sokáig tartó harcokból kivált az V. és IV. hadtestek vették ki részüket. Közben a Déli hadsereget a Stanislai csata következeként délen és most itt is vissza kellett venni Zborow-Brzezany elé. Augusztus 16-ika lett, mire az ide-oda hullámzó harc az orosz támadások visszaverése után elült.

A Déli hadseregnek a Strypától a Zlota Lipához augusztus 10-én megkezdett visszavonulása alkalmával heves utóvédharcok keletkeztek. Mihelyt pedig a Déli hadsereg a Zlota Lipánál új állásaihoz ért, az oroszok Horozanka, Brzezany és Konjuchynál azonnal heves támadásokba mentek át. Azonban ezen támadások, melyekben Brzezanyánál a török XV. hadtest is beavatkozott, sehol semmi eredményt nem értek el. Augusztus 15-ére a Déli hadsereg minden támadást visszavert.

72. A Brussilow-offenzíva vége

A Stanislai csata után a Dnjester és a Kárpátok köze elcsendesedett. Így a német XXIV. hadtest ideérkezvén, a 44. hadosztály útbaindulhatott az olasz harctérre, az 51. Erdélybe. A Dnjester mentén szándékolt offenzíva helyett pedig Pflanzner-Baltin, kinek jobbszárnyán július 6-án indított támadása 9-én a felső Moldava előtt megállt fi. 150. oldalon), rendelkezésre álló erőivel új támadásra indult, hogy a magyar határtól visszaszorítsa az oroszokat és -könnyítsen a Galíciában szorongatott csapataink során. Támadása a nehéz körülmények dacára elég jól haladt. Augusztus 7-ére a 40. honvédhadosztály a Capul körül elfoglalta az orosz állásokat és az orosz ellentámadásokkal szemben is megvédte új vonalait. Conta a Ludowa környékéről Zabie-Jablonicáig, a 34. hadosztály a

Tatár-hágótól 9-ére Worochtaig jutott. De innen már nem mehettek tovább, bár Conta 10-én még megkísérelte a Lzere-mosz mellett a 40. hadosztály a Kirlibabához érkezett 1. német hadosztállyal együtt a felső Szuczawa völgyében előbbre vinni a támadást. A csekély erők azonban alig boldogulhattak a természettől is erős és erősen kiépített orosz állásokkal szemben.

E mellett a többi helyeken is mind újabb akadályok hátráltatták az előrejutást. A Kárpát-hadtest ellátása a mögötte levő járatlan hegységen keresztül májciárrém lehetetlen volt. A 34. hadosztály 14-ére Worochtáról kénytelen volt visszamenni a Tatár hágóra. Az oroszok aug. 16-án a Pantyr hágóra is előnyomultak s a 3. lovashadosztálynak azt kellett elzárnia. Augusztus 17-én Conta és a 40. honvéd hadosztály csak erős küzdelemmel tudtak visszaverni a Capul körül támadó oroszokat. A védővonal 18-án a Kukul és Kosztrycza hegyekről, 22-én pedig a Tomnaticról a határgerincekre szorult vissza; a Conta kerékpáros dandára ment segítségükre előbb a Tatarhágóhoz, majd Borsa felől; de innen a Pantyr hágóhoz kellett sietnie, mert ott az oroszok 28-án a határra szorították a 3. lov. hadosztály lovasait. Conta támadása is folytonos ellen-támadások kivédése lett.

Így 27-ére az egész offenzíva ellanyhult; nagyobb eredményt elérni nem lehetett.

A harcfront többi részein is csak helyi csatározások folytak, amelyek sehol nem befolyásolhatták az általános helyzetet.

A Brussilow nagy offenzívája véget ért. Es bár nem túlnagy területi veszteség árán sikerült az offenzívát megállítanunk”, az az oroszoknak óriási emberanyag veszteségük dacára is nagy sikert hozott. A mellett, hogy emberben is rjéfontékeny, hadianyagban pedig igen nagy veszteséget szenvedtünk, védekezésre voltunk kényszerítve megint. Az offenzíva fősikere azonban velünk szemben az volt, hogy új ellenséget szerzett nekünk; az ententehez való csatlakozásra bírta Komániát, amely eddig is csak a kedvező pillanatot várta, hogy egyik vagy másik fél vereségéhez képest vagy Erdély, vagy Besszarábia birtokáért egyik vagy másik fél mellé álljon, b Románia pár nappal később nekünk üzenté meg a háborút.

Az oroszok a románok oldalán.

73. Első orosz tehermentesítő offenzíva.

Oroszország a románokkal azok hadüzenete előtt szerződést kötött; ebben kötelezte magát, hogy nagy offenzívát indít a román mozgósítás és felvonulás fedezésére és csapatokkal közvetlenül is segíteni fogja Romániát. Így alig ért véget a Brussilow-offenzíva, újból nagy orosz támadásokat kellett kivédenünk. Ezekben azonban az oroszoknak már csak a számbeli fölényük volt meg. S bárminő kíméletlen kegyetlenséggel hajszolták is ellenünk embertömegeiket, azok minden eredmény nélkül véreztek el védővonalaink előtt. A támadás csak annyit ért el, hogy az oroszokkal szemben továbbra is védelemre kényszerített; de nem érte el azt, ami főcélja volt: nem tudott bennünket annyira lekötni, hogy az új ellenséggel való leszámolásra ne maradt volna erőnk.

Augusztus 31-én kezdték meg az oroszok tehermentesítő offenzívaikat, amelyekben a főtámadásoknak a most már románokkal érintkező orosz balszárnyon és a Stochod mentén kellett történnie.

A 4. hadsereggel és Bernhardival szemben ismét nagy erő — 23 hadosztály — indult támadásra. Augusztus 31-én ismét a Szurmay hadtestet támadták és törték át; a 70. hadosztályt Szelwownál, a 11-eket Swinjuchynál. Szelwownál a német 10. Landwehr hadosztály azonnal kiverte őket; Swinjuchinál azonban minden óriás veszteség dacára is folytatták a támadást, míg szeptember 1-én itt is eredeti állásaikba kellett visszamenniök.

Máshol támadásuk még ennyire sem sikerült és a Szurmay hadtestre is eredménytelenül ismételték meg azt szeptember 3-án.

Ugyancsak augusztus 31-én támadták meg a 2. és Déli hadsereg belső szárnyait Zborow-Perepelnikinél. A 32. hadosztálynál ugyan sikerült betörniök; de már másnap kiverték őket. S hiába ismételték meg szeptember 5-ig nap-nap után a támadásokat; nagy veszteségeik dacára se tudták vonalainkat visszaszorítani sehol.

A Déli hadseregnek főkép, Horozanka körüli déli szárnya ellen szólt a támadás. A VI. és XIII. hadtestek nehéz harcaiba a 3. hadseregtől kellett a 105. és 119. német hadosztályokat segítségül küldeni.

Szeptember 2-án a támadás a Brzezany előtt álló Hoff-

mann-hadtestre is kiterjedt; ez azonban a várostól délkeletre húzódó magaslatokon napokon át vívott nehéz harcokban végül is győztes maradt.

Szeptember 5-én érték el az oroszok ezen első tehermentesítő offenzívájuk egyedüli sikerét; Horozankánál áttörték a 105. német hadosztály és a VI. hadtest jobbszárnyát s e miatt a Déli hadsereg déli szárnyának vissza kellett vonulnia Halicz-Narajowka patakig.

Ez a visszavonulás újabb támadásra ösztönözte az oroszokat. Szeptember 6-án most már Brzezany és Halicz között is mindenütt heves támadásba mentek át. Két napig tartó rendkívül véres küzdelem keletkezett, amelyben az éppen beérkezett német 3. gárdahadosztály és a török XV. hadtest segítségével szeptember 8-ára mindenütt visszavertük az óriási veszteséget szenvedett oroszokat.

74. Szeptemberi csata.

Augusztus 31 szeptember 28.

Míg az oroszoknak fentiekben vázolt első tehermentesítő offenzívája a Dnjestertől északra mindhárom helyen csak néhány napig tartott, a románok szomszédságában levő, mi ránk legveszedelmesebb szárnyon s a Kárpátokban hetekig húzódott a szeptemberi csata néven összefoglalható harcok sorozata. Az oroszok itt annál is szívósabban és hevesebben törektek elő, mert augusztus eleje óta Pflanzler-Baltin — ha ugyan nem is nagy sikerrel — szintén támadásra vezette csapatait s az előbbi támadás folytatásaként az újonnan érkezett 117. német hadosztály augusztus 30-án visszafoglalta a Kukult s vele együtt a 34. hadosztály a Kowerlai állásokat.

Augusztus 31-én az oroszok támadva, megkezdték a szeptemberi csatát. A támadás az első napokban a Kirjibabia előtti állásokra és Contának a felső Czeremosz körül levő 200. hadosztálya ellen irányult; s mivel utóbbi túlnagy kiterjedésen volt elosztva és utánpótlását berendezni még mindig nem lehetett, visszajött a határ előtti Pnewie-Ludowa-Cernahora hegyvonulatok gerinceire.

Másnap a harc már az egész 7. hadsereg arcvonalára kiterjedt. A Pantyr- és Tatárhágóknál a 3. lovashadosztály és I. hadtest, a Kukulon a 107., a Cernahora-Ludowán a 200. német hadosztály, a Tomnatic és Capulon az 1. némettel a 40. honvéd hadosztály, jobbszárnyon Ciocanesti-Mesticanesti és Dorna-Watra előtt a XI. hadtest, végre innen a hármas határhoz visszahajolva a 11. honvéd lovashadosztály mind igen súlyos harcokban állt. A Pantyr-hágót kivéve, hol a 3. lovashadosztály támadással Rafailowáig előrejutott, mindenütt

a szívósan támadó oroszok ellen kellett védekezni. Csapataink hősi küzdelmekben állották helyüket s ahol betörték, ellentámadással verték ki a nap-nap után szünet nélkül nagy tömegekben támadó oroszokat. Az 1. német hadosztály sekély vonala azonban szeptember 7-én elvesztette a Tomnaticot, miért a magyar határ mögött kellett új állást vennie.

A nehéz helyzetben erősítésekre és a parancsnoklási viszonyok új szabályozására volt szükség. Szeptember 13-án az összes szövetséges erők fölött a német császár vette át a fővezérletet, kinek Hindenburg most vezérkari főnöke lett. Erdélyben Arz gyal. tábornok alatt az 1., Falkenhayn alatta német 9. hadsereg alakult. Ez a két hadsereg a 7.-el okt. 12-től a Károly trónörökös hadsereg-arcvonalának rendeltetett alá; a 3., Déli-és 2. hadsereg a Bóhm-Ermolli csoportjává egyesítettet. A 7. hadsereg parancsnokságát Kövess, a 3-at Kirchbach 1. tbk. vette át.

Erdélybe egymás után jöttek az új hadseregekhez a csapatok. A 7. hadsereg szorongatott jobbszárnyának támogatására pedig egyelőre az 5. honvéd lovashadosztály és a 10. bajor hadosztály érkezett.

A támadások és harcok a Kárpátokban egész szeptemberben soha nem szüneteltek; de különös hevességre fokozódtak szeptember közepén, amikor a többi hadseregeknél a második orosz támadás vette kezdetét. A főtámadások a 7. hadsereg két szárnyára és annak közepére irányultak. Az oroszok szeptember 16-án Jacobeny-Capul közt, a Ludowánál és a Pantyr-hágó ellen különösen nagy erővel támadtak és ingadozásba hozták ezek védővonalait. A szeptember 20-ig vívott harcokban az oroszok a Ludowánál és Kirlibaba körül némi helyi előnyöket értek el s erősen szorongatták a Conta Kárpát-csapatait.

Újból erősítésekre volt szükség. Az akkoriban nyugodtan hagyott 3. hadsereg küldte ezeket; a 30. hadosztályt a Ludowához, az I. hadtestetj^eényhez s az új erőkkel véglegesen el is volt hártva a veszedelem. Az oroszok ugyan még mindig támadtak, de 28-ára mégis kimerültek és négy heti szakadatlan harc után rövid szünet következett.

75. Későbbi orosz tehermentesítő offenzívák.

Az oroszok első tehermentesítő offenzívájuk (1. 73. szakaszt) kudarcai után csak addig pihentek, amíg új támadásokhoz némi új erőt tudtak gyűjteni. Ezekkel szeptember közepén újból kezdték ezúttal is meddő kísérleteiket. Nagyjában most is ugyanazon helyeken támadtak, mint az első alkalommal.

A második Szelwow-Swinjuchy csata ugyanúgy folyt le, mint az első. Szeptember 15-én négy orosz hadtest — köztük négy gárda hadosztály — támadta meg a 4. hadsereg balszárnyát Zaturcy-Swinjuchy között, főképpen ismét Szurmajt. A védők tüzeléssel simán visszaverték az oroszokat. A következő napokon megismételt támadások ugyanezen sorsra jutottak, míg a 20-án néhol állásainkba jutott támadókat a másnapi ellentámadás vetette ki. Ezzel a 2. Swinjuchy csata véget is ért.

A Perepelniki csatában szeptember 16—25-ig a 2. hadsereget támadták meg az oroszok. Az első napokban Perepelnikinél a mi 14. hadosztályunkkal a németek, 23—25-ig Zborownál főként a IV. hadtest verte vissza előtöréseiket.

A második Narajowkai csata a Déli hadsereget tetté kemény próbára. Szeptember 16-án a Brzezany előtti német és török állásokat rohantak meg az oroszok. Sikerült is betörniük; de 17-én német tartalékok visszaverték őket és továbbra is megghiúsították a 21-ig megújított támadásokat.

Így az oroszok szeptember 21-ére kimerülve, összes hadseregeink előtt eredmény nélkül hagyták abba támadásaikat

A románoknak nagyszebeni veresébe (szept. 29.) új támadásra ösztönözte Brussilowot. A Kárpátok 4 hétig tartó szeptemberi csatájában az orosz támadóerő kimerült s így ott némi pihenőre lévén szükség, a további támadásokat a többi hadseregekkel kellett intéznie.

A 3. Swinjuchy csatát október 1-én a lövegek teljesítő-képességéig fokozott óriás hevederű pergőtűz vezette be. Utána 2-án a Szurmaj csapatai ellen 17, a X. hadtest ellen 12 rohamot intéztek a hátulról gépfegyverrel űzött orosz rajvonalak. De minden hiába volt. És hiába volt a legkíméletlenebb rohamoknak a megismétlése a következő napokon is. Október 5-ére a 3. Swinjuchy csata véget ért a nélkül, hogy az óriási véráldozat csak a iecsekélyebb eredményt is meghozta volna.

A második Brody csata. A 2. hadseregnél ugyanígy jártak az oroszok. Itt szeptember 30-án Brody körül kezdtek meg a támadásokat. Az V. és XVIII. hadtestek ellenállásán mind megtörték az október 1-én megismételt sokszoros rohamok is.

A Brzezany csata a Déli hadseregnél szintén szeptember 30-án kezdődött és október 2-ig tartott. A támadás Brzezanytól délre a török XV. és a Hofmann-hadtestet érte; de minden áldozat ellenére ez is teljesen sikertelenül végződött.

A negyedik offenzíva alig pár nap múlva mindjárt követte a harmadikat. A pár napi szünet alatt azonban Brussilow hadseregeiben némi átcsoportosítást és új beosztást eszközöltetett. Ugyanis az orosz balszárnyat a románok felé

meg kellett hosszabbítani; így a Lesicky már azelőtt is túl nagy arcvonalának északi szárnyából Stanislautól a Ludowáig új hadsereg alakult; most ez lett a 8-ik és parancsnoka Kaledin maradt. A régi 8 hadseregbe pedig beolvadt a tehermentesítő offenzívához odaküldött — főként gárdából álló — támadócsoporthoz; ezzel együtt „különleges hadsereg” nevet nyert s a felvett nyolc csapatokkal igen nagy támadóerőt képviselt.

A 4. Swinjuchy csatát ez a különleges hadsereg kezdte október 8-án, ismét Szelwow-Swinjuchynál támadva Szurmayt. De teljesen sikertelen támadásai hamar kimerültek és hol itt, hol ott megismételt erőtlenségek kísérletekké laposodtak el.

A Jasionowi csatában Sacharow a 2. hadsereg ellen intézett szintén sikertelen támadást. Október 5-én jasionownál az V., majd szomszédságában a IV. hadtest verte vissza őket onnan, ahol helyenként az állásokba betörniök sikerült.

A 3. Narajowkai csata október 5-én hét orosz hadosztály tömegtámadásával kezdődött s mikor ez kudarcot vallott, Brzezanyánál napokig tartó küzdelemmé nőtte ki magát. Október 15. és 16-án Lipnica-Dolnánál újból fellángolt a harc; utána 19-én a németek mentek át támadásba és mindent visszavettek, amit az oroszoknak elfoglalniuk sikerült. November 2-án az oroszok még egyszer szerencsét próbáltak Lipnica-Dolnánál, de sikertelen kísérletük meghiúsulva, itt is elcsendesedett a harcvonal.

Közben október 5-én az új 8. orosz hadsereg is intézett a Pantyr-hágóra egy támadást akkor, mikor a többi hadseregek is megkezdték a 4. offenzívát. Az új hadsereg első vállalata nem sikerült.

76. Oroszok fellépése a román arcvonalon. Gyergyói csata.

Október 13—november 18.

A románoknak Erdélyben szenvedett veresége után az oroszok kénytelenek voltak őket közvetlenül is segíteni. Dobrudzsában az úgynevezett Duna hadsereget alakították (Sacharow); ezenkívül már október végén ők vették át a román frontot a hármastól a Gyergyói havasokban, a Tölgyes- és Békás-hágók előtt; november végéig pedig a Gyimesi-hágó előtt s az Uz völgyén is túl csaknem Tirgul-Öknáig.

Október 6-án a románok a nagyszebeni csatában szenvedett vereségük következtében az Arz 1. hadserege előtt is megkezdték a visszavonulást Erdély keleti határa felé. Október 13-án már a határnál voltak s a hármastól túl levő Negra-völgyet is kiürítették; így a 7. hadsereg jobbszárnyán

levő XI. hadtest jobbszárnyával Saru-Dorriei-Glodu vonalig nyomulhatott elő, hol azonban előnyomulásának heves orosz támadások szabtak határt. A XI. hadtesttől jobbra az 1. hadsereg balszárnyán Bélbor-Holló-Tölgyes-Békás vonalában Lütgendorf altábornagy XXI. hadteste állott a 37. honvéd- és 72. hadosztályokkal. Utóbbi majdnem kizárólag magyar csapatokból akkor alakult.

Mialatt a 37. hadosztálynak és az újonnan érkezett 10. bajor hadosztálynak egyes részei Saru-Dornei és Glodunál október 19—27. között harcban álltak az oroszokkal és tőlük egyes állásokat vettek el, addig az oroszok az alig 6000 puskát számláló XXI. hadtest előtt felváltották a románokat és november 3-án támadásba mentek át.

November 4—7-ig tartó heves harcokban a csaknem ötszörös túlerőben levő oroszok Bélbor és Békás között pártuméterre hátraszorították a gyöngye XXI. hadtestet, amelyet egyelőre csak a szintén igen gyöngye 3. lovashadosztály támogatott.

Közben azonban a 7. hadsereg jobbszárnyáról odaérkezett a 10. bajor, az 1. hadseregtől a 8. bajor hadosztály és november 8-án a XXI. hadtesttel és a 3. lovashadosztállyal ők támadták meg az oroszokat. November 12-ére teljesen visszafoglalták az elveszett állásokat. Bélbor, Holló, Tölgyes és Békás ismét birtokunkba került és a 10. bajor hadosztállyal erősített XXI. hadtest — melynek parancsnoka Litzmann- német tábornok lett — neki foghatott téli állásait építeni. A 8. bajor hadosztály tartalékba hátrament. Az oroszoknak elvesztett állásaikért indított és november 18-ig többször megismételt minden támadása sikertelen maradt.

77. Nagy orosz tehermentesítő csata a Kárpátokban.

Nov. 26—dec. 4. és dec. 18—25.

1916 november végére az orosz-román hadvezetőség nagy offenzívát tervezett, amelynek főcélja az lett volna, hogy Bukarest védelmére a Dunába szorítsák a Mackensen Dunai hadseregét, Falkenhaynt pedig Ojtoznál szorítsák vissza a Kárpátokon. Ezzel egyidejűleg az orosz 8. és 9. hadseregeknek a mi 1. és 7. hadseregünket kellett volna visszavetni a Keleti Kárpátokon.

Az oroszok nagy előkészületeket tettek a nagy offenzívához. Ismét kiegészítették az előző harcokban megviselt csapataikat, óriási lőszert, stb. halmoztak fel és november 26-ig a mi egész 1. hadseregünk előtt felváltották a románokat most már a Gyimesnél és az Uz-völgyben is, hol velük szemben

a mi VI. hadtestünk állott; az Uz-völgyben a 39., Gyimesnél a 61. honvédhadosztályokkal. A mi hadseregeink mind igen gyöngék és megviseltek voltak; a 7-iknek is tetemes erőket kellett Erdélybe leadnia. Ezzel szemben az oroszok a főtámadási helyeken nagyszámú friss hadosztályokat tudtak készenléte helyezni.

November 26-án előző napi heves ágyútűz után Dra-goïessa mellett, Jacobeny-Kiribaba közt és a Ludowa körül tapogatózó előtörrelselc vezették be a nagy támadást. A következő napokon az egész 9. orosz hadsereg kisebb vállalkozásokba fogott.

November 28-án teljes erővel indult meg a támadás az Uz-völgy és a Tatár-hágó között. A VI. hadtestre az ellenség sokszoros tömegettámadásokat indított s a 39. hadosztály balszárnya a Sulta-völgyben betört oroszok ellen a 8. bajor hadosztály segítségére szorult. A Tatros-völgy védelmét ez a hadosztály vette át. Fejebb is sikerült az oroszoknak behatolni Mestecanestinel a Papp dandár, Ludowa körül a német Kárpát-hadtest egyes állásaiba.

Másnap a harc a Pantyr-hágótól az Uzig — a Litzmann csoportját kivéve — mindenütt teljes erővel folyt. Az oroszok most a 39. hadosztály jobbszárnyán, a Nemerén értek el némi eredményt. Ezzel szemben a 8. bajor hadosztály a Hosszúhavasig kiterjedő vonalán vívott harcokban a Sultánál visszafoglalta az előző nap elvesztett állásokat, Jacobeny előtt a Papp dandár a 8. lovashadosztállyal együtt óriás túlerővel szemben küzdött az oroszok által részben elfoglalt Mestecanesti állásokért; a Kukulon egy orosz támadás sikerült. Általában ugyan az oroszok nagyobb eredményeket nem értek el, de a legveszedelmesebben szorongatták védővonalainkat a Gyergyó kivételével mindenütt.

Ezért a hadseregarcvonalparancsnokság, melynek vezetését az I. Ferencz József halála folytán ekkor trónra lépett Károly király helyett József főherceg vette át, a 10. lovashadosztályt Litzmanntól a 7. hadsereghez rendelte s a Déli hadseregtől a 49. német hadosztály szintén odament. Az Erdélyben lévő legutolsó tartalék (német 187. hadosztály) pedig a Sulta körül válságos helyzetbe került 39. hadosztályt erősítette meg.

Az oroszok december 3-ig szívósan folytatták a támadásokat, amelyek azonban továbbra is csak jelentéktelen helyi sikereket értek el. Támadásaik mindjobban ellanyhultak és december 4-én már a mi csapataink mentek át ellentámadásokba a néhol elvesztett állásokért.

December 6-ára a Mackensen és Falkenhayn elleni orosz-román offenzíva teljes fiaszkóval végződött. Sőt mi foglaltuk el Bukarestet és vele az egész Havasalföldet is. Ezért

az oroszok most ismét 1. és 7. hadseregünkre vetették magukat. Még folytak a mi elvesztett állásainkért indított ellen-támadásaink, amikor a december 8-án megkezdett orosz támadások ismét kemény próbára tették a nehéz téllal is küzdő csapatokat.

A támadások az 1. hadseregnél most is a VI. hadtestnek szóltak, hol a 39. hadosztály jobbszárnyán a Nemerén s balszárnyán a Csobányos-völgyben állandó volt a harc; szintúgy a Tatros-völgyben, hol a 61. hadosztály már csak egy igen gyönge (később 16. hegyi) dandárrá olvadt össze s a 8. bajor hadosztály is igen lefogyott. A 39. hadosztályt a Windischgrätz herceg erdélyi önkéntesekből alakított s később a 9. honvédgyalogezredbe olvadt „Tigris zászlóalj”-a erősítette meg.

A 7. hadsereg jobbszárnya ellen is szüntelenül folytak a leghevesebb és legszívósabb támadások, kivált Mesticanes-tinél. De az oroszok kis helyi sikereken kívül nagyobb eredményt az óriási véráldozat dacára sem tudtak elérni. Ahol betörték, ott kivetették őket és összes eredményük minden erőfeszítés mellett sem volt több, mint egy-egy hegykúp, vagy kis állásrész elfoglalása; karácsony lett, mire támadóerejük kimerülve, a csend végre beállt.

78. Támadásunk Moldvára és a harcok lezárása.

1916 dec. 22—1917 jan. 19.

Mackensen ezen időben volt előnyomulásban Bukarest és a Dobrudzsa felől a Duna torkolata felé. Előnyomulását megkönnyítendő, az 1. hadseregnek Erdély keleti határáról a Moldva ellen kellett előtörnie.

Az előtörést főképp az 1. hadseregnek Ojtoz előtt a románokkal szemben álló jobbszárnya intézte a Gerock német tábornok parancsnoksága alatt. Azonban részt kellett benne venni az 1. hadsereg északi szárnyának is; ennek az oroszokat kellett volna visszavetnie. A támadáshoz erősítések jöttek: a 39. hadosztály balszárnyára a 24. hadosztály, a 8. bajor hadosztály mellé a Tatros-völgybe a német 225-ik.

December 22-én kezdte meg Gerock a támadást; de ahhoz a VI. hadtest egyelőre nem tudott csatlakozni, mert őt magát az oroszok támadták megint. December 23-án elfoglalták a már régóta szorongatott Magyarost.

Január 1-én Tatros-menti csoportunk is hozzáfogott a támadáshoz; a bajorok s a 24. ho. a Tatros-Csobányos között elfoglalták az orosz állásokat. De a további támadást a nagy hó, hideg s más akadályozó körülmények miatt se kiterjeszteni, se tovább vinni nem lehetett. A moldvai betörés abba-

maradt. Helyi harcok ugyan még ezután is voltak. Az oroszok január 27—31-ig tartott harcokban elfoglalták Mestecanestit, amelyért már hónapokon át: annyi orosz vér hiába folyt. De nem soká örülhetek neki; # február...12—13-iki sikertelen kísérletek után február 17-től március 1-ig vívott harcok árán az állások jó része ismét visszakerült.

Március 8-án a 39. honvédhadosztály egy kiválóan előkészített szép támadással visszafoglalta a Magyarost.

Pár nappal ezután — március 13 án — kitört az orosz forradalom, amely már az orosz háború dicstelen végének dohírnöke volt.

XII. FEJEZET.

A Kerenszki-offenzíva.

79. Brzezany-Zborowi és Stanislau-Kaluszi csaták.

A békeszerető Károly királynak röviddel trónralépte után első uralkodói cselekedete az volt, hogy a német császárral együtt lépéseket tett a béke megszerzése iránt. Az entente azonban az orosz cár belső óhaja dacára is visszautasította a közeledést. Mikor aztán 1917 elején az entente ű cárnak különbékére való hajlandóságáról értesült, pétervári megbízottai — elsősorban Buchanan angol nagykövet — útján maga szította a cár megbuktatására irányuló törekvéseket és a már lappangó forradalmi tüzet. Március 4-én kitört az orosz forradalom, mely a régi rendszerrel együtt elsöpörte a cárt és annak embereit. A hadsereget is átjárta a politika s a forradalom. Ruskij tábornok ennek vezetőihez csatlakozva, magával ragadta a hadsereg jó részét. A fegyelem meglazult. A vaskezű Brussilow — aki 1916-iki nagy offenzívájának csaknem kétmillió embert kitevő veszteségével a forradalomnak egyik főoka volt — szintén letűnt. (A sors iróniája; hogy a forradalomszülte bolsevizmus később mégis seregei élére állította a „vérszomjas tigris”-t.)

A központi hatalmak, hogy békére törekvésüket dokumentálják, tartózkodtak minden támadó akciótól. Kerenszki, a forradalom diktátora szintén békét hirdetett; de ő az entente nyomására csak a „végső győzelem után”. Ezért a többi harctereken is indítandó általános entente-támadással egyidőben nagy offenzívát rendelt el, amelyhez hangulatot keltendő, maga járta sorra a hadseregeket s a béke nevében maga tüzelte harcra a szabadságért fanatizált muzsikokat.

A 7. és 11. orosz hadseregek belső szárnyai mögött Zbordw-Brzezanyánál 29 orosz hadosztály helyezkedett készenlétbe az offenzívához, amelyről természetesen mi is tudunk. Hindenburg terve szerint az orosz offenzíva visszaverése után viszont, nekünk kellett hét hadosztállal azonnal ellentámadásba menni Zloczowtól Tarnopol felé.

Az 1916/17. téli nyugalom ismét rendbehozta az oroszokkal szemben álló frontunkat, hol most a csapatok jó része német volt, mert nekünk a tél és tavasz folyamán mind több erőt kellett az olasz, szerb és román harcterekre küldenünk. Viszont a csapatok ki voltak egészítve, jól felszerelve és a múlt évi Lucki áttörés tapasztalataira kioktatva várták az orosz döntő támadást.

Június 30-án hatalmas ágyútűz után indultak előre az orosz tömegek Brzezany és Zborow között a Déli és 2. hadsereg érintkező szárnyaira. Elkeseredett, véres küzdelem keletkezett; a feltüzelt, illetve részben korbáccsal és gépfegyverrel előrehajtott oroszok valóságos fanatizmussal ismételték meg rohamaikat három nap egymásután. De jó részben vagy az állásokhoz se tudtak jutni, vagy — mint Hofmann és a török hadtest — azonnal visszavetették őket, ahol sikerült betörniök.

Másnap Brzezany előtt oly óriás erővel támadtak a német XXV. hadtestre, hogy azt visszaszorították a harmadik vonalig. Ugyanekkor a Konjuchynál Jevő 19. hadosztály cseh ezredei abbahagytak az ellenállással, úgy hogy itt az oroszok 3 kilométerre előrejutottak és megkerülték a Hofmann-hadtest 54. hadosztályát; miért kissé ennek is vissza kellett húzódnia. A betörésnek a másik szárnyon a 32. hadosztály gátat szabott.

Július 2-án úgy Brzezanyánál, mint Konjuchynál újból óriás erők rohanták meg az előző nap hátraszorított részeket. A 19. hadosztály cseh csapatai ismét engedtek és most már a másik szomszéd 32. hadosztályt is bajba hozták; úgy hogy ezt a vonalrészlet a tartalékból hozott német csapatoknak kellett kiegészíteniük. Brzezanyánál azonban, noha 15 hadosztály ment rohamra a keskeny vonalon, a németek nemcsak visszaverték a támadást, hanem visszafoglalták az előző nap elvesztett árkokat is.

Az oroszok ezen harcokban, különösen Brzezanyánál oly óriási veszteségeket szenvedtek, hogy itt nem is merték tovább folytatni az eredménytelen próbálkozást. Brzezany előtt már csak helyi harcok voltak egyes kis árokrészekért; de általában itt elült a harc.

Konjuchynál azonban 6-án újabb tömegtámadásokat intéztek s a támadást most a Zalosc előtt álló 33. hadosztályra is kiterjesztették. Itt akarták az elért eredményt mindenáron kibővíteni. Roham rohamot követett, köztük cseh legionistákkal

is. A támadások azonban tökéletes kudarcot vallottak; az oroszoknak egy lépésnyi tért sem sikerült nyerniök.

A hallatlan vérpazarlással véghezvitt Brzezany-Zborowi offenzíva teljesen eredménytelen maradt.

A Brzezany kudarc után az Orosz 8. hadsereg próbálta meg az áttörést a 3. hadsereg különböző pontjain. S itt — bár nem tettek a Brzezanyhoz hasonló nagyszabású előkészületeket — a hadiszerecsse mégis kedvezett nekik.

Két napig lötték a 15. hadosztálynak Stanislaunál levő állásait s közben a 3. hadsereg jobbszárnya ellen intéztek únióió támadásokat. 6-án aztán négy hadosztály rohant a 15. hadosztály ellen, főerejével Jamnica előtt. A magyar ezredek fényesen visszaverték őket és még két napig megismételt rohamaikat; ugyanígy a 3. hadsereg déli szárnya is.

8-án azonban mégis csak győzött a nagy túlerő a 15. hadosztály teljesen lefogyott csapatai felett. Jamnicánál sikerült az áttörés; de az oroszoknak is olyan veszteséget okozott, hogy a hadseregtartalékok — 83. német és 16. hadosztály — a pár kilométerrel hátravett vonalban megakadályozhatták a további terjeszkedést.

Másnap az oroszok a Djestertől közvetlen délre levő 2. lovashadosztályt és a Stanislau mögötti vonalat újból megtámadták. Ezúttal Stanislau-Jamnica közt egy német ezredet sikerült áttörniök az így keletkezett új résznek a betömésére már nem volt több tartalék. Azért a 3. hadseregszerecsse elrendelte a hadsereg közepének Solotwiha-Nowica közé, a balszárnynak pedig a Nowica-Kalusz és az alsó-Lomnica mögött készen levő harmadik állásba való visszavételét. A visszavonulás az áttörés helye körül, hol az ellenség eleinte erőlyesen üldözött, súlyos veszteségeket okozott. De az oroszok szerecsse ismét hűek maradtak magukhoz; másnap már csak lassan tapogatóztak visszavonult csapataink után s így azok az új állásokban rendezhették a felbomlott kötelékeket.

11-én azonban Kalusznál már ismét heves támadást intéztek az oroszok; elfoglalták a várost és az Erdélyből hirtelen ideszállított 8. bajor hadosztály ellentámadásai dacára három gyalog- és egy lovashadosztályt hoztak át a Lomnicán; ezek ott hídfőt telepítve, beásták magukat.

Az oroszok ezen új térnyerési pontjától, Kalusz-Nowicától délre a Solotwináig terjeszkedő XIII. hadtestnek előkészített állásai nem lévén”, a hadtest július 12-ére a Nowica-Perehinsko-Jasien között készen levő 3. állásba lett visszarendelve s így eredeti helyén csak a hadsereg legszelső jobbszárnyán levő 5. hadosztály maradt.

Az önként visszavont vonalat az oroszok Jasiennél és Ldzianynál még 12-én s utána napokon át támadták; e pon-

tokon sikertelenül. Csak 13-án Nowicánál sikerült áttörni a XIII. hadtest balszárnyát és valamivel hátravetni azt.

Ezzel aztán az orosz offenzíva végét is ért; abbahagyták a támadásokat, sőt 16-ára Kaluszi hídfőjüket is kiürítették; ■ visszamentek a Lomnica keleti partjára s kisebb harc árán a Nowicánál elvesztett állásokat is visszanyertük. Az orosz hadsereg támadóereje meg volt törve; a békevágytól elfogott csapatok egy része már nem volt támadáshoz kapható. S így azok — akár csak nálunk a csehek — a többi fegyelmezett csapatok sikerét is kétségessé tették.

Közben a 3. hadsereg a már bevetett 8. bajor hadosztályon kívül a német 20. hadosztályban és a bajor lovas-hadosztályban új erősítéseket kapott. Ezekkel a 3. hadsereg — melynek parancsnokságát Terstyánszky helyett Kritek vezérezredes vette át — új beosztást nyert. A hadsereg északi csoportját a Csanády gyal. tábornok által átvett XXVI. hadtest képezte a 15. 16., valamint német 16. és 83. hadosztályokkal. A déli csoportnak — XIII. hadtest, bajor 8., német 20. és bajor lovas hadosztály — parancsnoka Litzmann lett; a déli szárnyon levő 5. hadosztály közvetlen a hadsereg-parancsnokságnak rendeltetett alá.

80. Zalosci áttörés. Kelet-Galicia és Bukovina felszabadítása.

Július 19—augusztus 5.

Még javában folyt a Stanislai csata, mikor tőle északra Zaloscnál már felvonultak Tarnopol felé való áttöréshez a francia frontról iderendelt német csapatok. A 33. hadosztály mögött Ratyszczce-Perepelniki közt mint főtámadócsoporthárom német hadosztály (1., 2. gárda és a 6.) állott fel a támadáshoz, amelynek iránya Tarnopol volt. A másik csoportot előbbtől délre két német hadosztály és a V₂ 32. hadosztály képezte. A két csoport mögött második és harmadik vonalban két-két német hadosztály állott mint tartalék; utóbbinál még egy német lovasdandár. Az áttörés után a 2. vonalbeli csoportnak dél felé kellett felsodrítni, a 33. hadosztálynak pedig észak felé kellett biztosítani.

Július 19-én reggel 3 órakor 600 löveg és 180 aknavető kezdte meg a tüzet a kb. 20 kilométer arcvonalon, mely mögött nyolc hadosztály állott támadásra készen. 10 órakor indult meg a roham s mindjárt az első nekifutásra az első s második orosz vonal is elesett. Estére a támadók Zalosc-Olejowig érve, mélyen túl jutottak az ellenséges állásokon, amelyeket már nem a régi kitűnő cári sereg védelmezett: a védők legtöbb helyen be se várták a rohamot.

Másnap az oroszok már Konjuchyn túl, csaknem Brzezanyig terjedő állásukat is ott hagyták s innen fel a Seretig - mindenütt úgy siettek hátra, hogy az azonnal bevezetett üldözés dacára utóvédharcra is alig egy-két helyen került a sor.

Július 22-én a Pjestertől északra 23-án pedigsinár attól délre a Lomnica mellől, is mindenütt visszavonultak az oroszok. A visszavonulás ugyan tervszerűen, parancsra történt, de nemcsak a Zborowi áttörés következményeként, amelyet a régi fegyelmezett csapatokkal szűkebb határok közé lehetett volna szorítani. De ez most lehetetlen volt, mert a forradalomtól átítatott orosz csapatok nem voltak többé megbízhatók. A lavina megindult, azt feltartóztatni nem lehetett. Az áttörés helye körül, Brzezany és a Serét között az orosz csapatok felbomolva, rendetlenül tódultak hátrafelé. Innen délre a visszavonulás rendezettebb volt ugyan, de jelentékenyebb ellenállás, itt is alig mutatkozott.

Az áttörést Zborowtól délkeleti iránnyal Strusow felé úgy kellett folytatni, hogy a balszárny a Serét mocsaras-tavas völgyére támaszkodjék. Így 23-ára az áttörőcsoport balszárnya a Serét előtt Zalosctól Tarnopolig állva maradt, míg a jobbszárny arccal délnek volt fordulva Strusow-Podhajce között. Tarnopol előtt a legmegbízhatóbb orosz csapatokat állították fel, melyek ellenállása új, rendszeres támadás előkészítésére kényszerítette az odaérkezett németeket. Az áttörőcsoport déli szárnyának azonban semmi sem állta útját, azért ez — Beszkid hadtest, 32. és két német hadosztály — most a Déli hadsereg északi szárnyához csatlakozott, amely szintén egész könnyű csatározások árán folytathatta az előnyomulást és 23-án már Podhajce-Jezupolhoz ért.

A Dnjestertől délre az oroszok e napon a Solotwinska-Bystrzicáig mentek vissza s így a 3. hadsereg harc nélkül foglalhatta el két héttel azelőtt elvesztett állásait.

Július 24-én az előnyomuláshoz már a 7. hadsereg északi szárnya is csatlakozhatott. A balszárnyán álló XVII. hadtest 34. és 30. hadosztályai rohammal foglalták el a Tatárhágón levő orosz állásokat s a hadtest még e napon a feiső Prúttig előrejutott.

A továbbiak folyamán a 7. hadseregnek a Prúttól délre, a 3-iknak a Prút és Dnjester között, a Déli hadseregnek a Dnjestertől északra kellett előnyomulnia. Így az arcvonal meg is szűkült s mivel tisztán látszott, hogy az oroszok nem fogják a régi ellenállást kifejteni, más harcterek számára lehetett kivonni némi erőket; ami helyenként új csoportosítást vont maga után. Így a 3. hadseregtől egy német hadosztály a Tarnopoli támadáshoz, egy másik a német északi frontra ment. A XXVI. hadtest parancsnoksága (Csanády) a 7. hadseregnél talált új alkalmazást, hol a Capul-Kirlibaba körül álló 40.

honvéd- és 59. hadosztályokat vette át. Az igen megviselt 15. hadosztály az 1. hadsereghez Erdélybe indult. A 3. hadsereg balszárnyán a vezetés az eddigi XXVI. hadtest helyett Litznunnak futott.

A 3. hadsereg jobbszárnya 24-én harc-nélkül ért Nadwornához, a közép jelentékenyebb utóvéd harc után a Nadwórnanska-Bystrzicát érte el; Litzmann csoportja heves harc után a középső Bystrzicát, benne a 16. hadosztály Stanislaut foglalta el. A Déli hadsereg könnyű harcok árán jutott előre, míg balszárnya ellen az oroszok Trembowla előtt ellentámadásokra szedtek össze csapatokat

július 25-én Eitel Frigyes porosz kir. herceg az 1. gárda-hadosztály élén a német császár jelenlétében elfoglalta Tarnopolt és a Serét túlsó magaslatain hídfőszerű állással biztosította azt. A Déli és a 3. hadsereg Buczacz-Ottynia vonalhoz ért. A 7. hadseregben a Conta Kárpát-hadteste elfoglalta a Ludowát s most ezen hadsereg közepe is csatlakozhatott az előnyomuláshoz.

Másnap az előnyomulás sarkpontja még lejjebb jutott, amennyiben a 40. hadosztály a Capulon szintén visszavetette az oroszokat és így a Conta jobbszárnya s az egész XXVI. hadtest is előre indulhatott.

Hadseregeink most már erőltetett menetekben siettek az oroszok után, akiknek csak egyes fontosabb pontoknál visszahagyott utóvédeit sikerült elérniök. Így 26-án Kolomeánál és Buczacznál voltak erős utóvéd harcok, Trembowlától délre pedig ellentámadásaikat folytatták az oroszok, míg aztán 27-én Trembowla is elesett.

28-án a 3. hadsereg Litzmann csoportja Beleluja-Serafince között egy erős orosz vonalat vetett vissza. Tőle északra a Déli hadsereg jobbszárnya az oroszok által megszállva tartott Zaleszczykihez, a hadsereg többi része pedig Husiatyn-Niwra közt a Zbruczhoz ért. Így a határnál és a Tarnopol-Husiatyni vasút biztosításával elértük azt a vonalat, amelyik előnyomulásunk kitűzött célja volt. Nehogy az oroszok békevágyát sértsük, nem akartunk orosz területet megszállani; csak a miénket akartuk felszabadítani.

Másnap a Déli hadsereg déli szárnyán álló 38. honvéd-hadosztály elfoglalta Zaleszczykit s így a Dnjester-Zbrucz sarok kis alsó csücskét kivéve főt szarjadult. A Zbrucznál annak keleti partja volt kiszemelve végleges állásunk gyanánt. De az már orosz terület volt. S habár az orosz hadsereg nem is volt fegyelmezett, de a Kerenszki által tüzelt nemzeti alapon álló szabadságérvés hatotta át. A határon, saját területükért már teljes odaadással harcoltak az orosz katonák; a Zbrucz túlpartján új hadosztályokkal is erősítve július 30-án teljes eréllyel állották útját minden átkelési kísérletünknek. Ezért megelégedtünk azzal, hogy a Zbrucz innenső partján ren-

deztük be az állásokat; azokat, amelyekben be is végeztük az orosz háborút.

A Dnjestertől délre már a határon innen is erős ellenállásra találtunk. 30-án Dorosuc-Nepolokuc-Zádowa között nem utóvédek, hanem a főerők állották útját az előnyomulásnak és csak a Dnjester felől való átkarolás vetette vissza 31-én az igen heves harcban is szívósan kitartó oroszokat.

Így a 7. hadsereg jobbszárnya is csak lépésről-lépésre tudott tért nyerői az oroszokkal szemben, akik az egymás mögötti hegygerinceken mindig kedvező védőállásokat találtak. Ez a szárny a Dnjester-Prút menti középpel szemben áljandóan úgy visszamaradt, mint ahogy az északi szárny előrehajolt. 30-án azonban hosszú küzdelem után a Mesticanesti körül levő 6., 5. és 11. lovashadosztályok is kivetették állásaikból az oroszokat és megkezdték a hegyeken át a fáradtságos előnyomulást.

Bukovina keleti szélét már teljes erővel védelmezték az oroszok; különösen Czernowitzot. Augusztus 1-én a Dnjester és a Serét közti széles arcvonalon foglaltak állást a város védelmére Czernowitz előtt. Két napig tartó igen szívós; véres küzdelemben még egyszer utoljára vetett lobbót a régi orosz harci erény. De hiába hoztak ide minden számbavehető tartalékot; augusztus 2-án ellenállásuk megtörtött.-A harcot fel kellett adniok és József főherceg 3-án bevonult Czernowitzba, amely ekkor harmadszor szabadult fel az orosz uralom alól. A 3. hadsereg még 3-án Bojan-Raszkow közé nyomult, ahol végleges állásait kellett berendeznie.

Augusztus 5-ére a 7. hadsereg jobbszárnyán levő XI. hadtest két honvédhadosztálya (74. és 51.) Glodu-Dorna-Watrától hosszantartó harcok árán a Negrisora-torkolat-Aranyos-Beszterce vonalba dolgozta előre magát. A lovashadosztályoknak is sikerült Kimpolung-Waman túl előrejutniuk; de tovább menni már nem tudtak, nem engedték őket az oroszok éppúgy, mint az 59. hadosztály is hiába támadt Gurahumora felé; a Conta Kárpát-hadteste sem tudta elfoglalni Serét várost és nem tudta elérni a határt.

Az oroszok itt már céltudatosan dolgoztak; nagyjában a határ mentén kijelölt vonalaikból egy tapodtat sem engedtek. Csak a 40. hadosztálynak sikerült még 5-én Radautzot elfoglalnia. De a XVII. hadtest (34., 30.) már hiába próbálta a Prút-Seret menti Opriseny-Marmornica közt áttörni az orosz állásokat. A nyolcszor megismételt orosz ellentámadások visszavetették az augusztus 9-ig megismételt támadásokat.

Az elért helyzetben igen sikeresnek ígérkezett volna keleti ellenségeinkre döntő csapást kísérelni meg az által, hogy délen a Dunától, északról Bukovina délkeleti sarkából előtörve, utóbbi irányból hátbatámadjuk az alsó-Seretrnél álló

orosz-román hadsereget. A kettős átkarolás megsemmisíthette volna a román határ mentén álló ellenséges vonalat.

A terv kivételére azonban nem került sor. A visszavonuló oroszok tehermentesítésére az entente mindenütt offenzívába fogott; (nyugaton a flandriai csaták, az olaszok hosszantartó 11. Isonzó-csatája); sőt az alsó-Sereinél a románok maguk is szélesen megalapozott offenzívába mentek át.

Így a Galíciában és Bukovinában a határ elérésével felszabadult csapatokat mind a támadások kivédésére kellett küldeni s a Bukovinából Moldvára tervezett támadás elmaradt, mert nem volt mivel végrehajtani.

Ezzel az orosz háború tulajdonképpen véget is ért. A harc-vonal az elért helyzetben véglegesen megállapodott. Kisebb harcok ugyan még több helyt fordultak elő. Így Bojan mellett a 42. hadosztálynak csak augusztus 27-én sikerült két bajor hadosztály támogatásával véglegesen birtokba venni egy augusztus 4-iki orosz támadással elvett magaslatot.

De ezek a harcok már csak helyi jelentőségűek voltak. Az orosz fronton beállott a *végleges nyugalom*. A Zalosci áttörés a Tölgyesi hágótól nagyban a monarchia keleti határára vitte előre állásainkat. Bukovina és Kelet-Galicia egy kis sáv kivételével teljesen felszabadult.

XIII. FEJEZET.

Az orosz háború vége.

81. Az orosz hadsereg felbomlása. Békekötés.

A határmenti állások megszállása az egész fronton nyugalmat hozott, amely alatt az orosz hadseregnek a forradalmi szellem által való züllesztése rohamosan haladt.

Az orosz hadseregben a forradalmi szellem sokhelyt már az 1916. nyári Brussilow-offenzíva alatt jelentkezett. Most pedig Európának egykor leghatalmasabb hadserege gyorsan és biztosan közeledett a felbomlás felé.

Katonatanácsok alakultak; ezek a tisztek iránti tiszteletet s ezzel a fegyelmet is teljesen aláásták. Eltörölték a tiszteletadást. A legénység a tisztek jó részét elűzte s maga választotta parancsnokait, kiket a politikai megbízottak szigorú ellenőrzése alá helyezett.

Ezzel természetesen a harci magatartás is megváltozott. Az orosz katonák nem tüzeltek a nálunk mutatkozó célokra; azokon az árokreszeinken, ahová az oroszok beláttak s ahol addig mozdulni se lehetett, egyszerre csak „megnyílt a

forgalom”. Az oroszok nem egy helyt fegyverrel támadták meg saját tüzéségüket, amely valahol reánk tüzelni mert.

Megkezdődött a „barátkozás”. Az oroszok szanaszét sétáltak az állásokon. Megmondották a mi embereinknek, hogy részükre már véget ért a háború. Lassanként kezdtek szökösni hazafelé.

November elején- Oroszországban a bolsevisták kerekedtek felül. November 23-án egy orosz szikratávirat az összes hadviselő feleket békekötésre szólította fel. Erre december 3-án Brest-Litewskben a központi hatalmak és Szovjet-oroszország között megkezdődött a tárgyalás. A felek először december 5-én tíz napos, majd 15-én hét napi felmondással végleges fegyverszünetet kötöttek és megkezdték a béketárgyalásokat.

Természetesen a fronton most még cifrábbak lettek az állapotok. Az orosz katonák szórakozáskép és örömtüzekben lötték ki töltényeiket. A hadsereg megszűnt létezni. Nem hadsereg volt többé, hanem csak felfegyverzett tömeg.

Mindenki csak azzal törődött, hogy minél hamarabb hazakerülhessen. Eladták fegyvereiket, nemcsak a puskát és géppuskát, hanem — ha lett volna aki megvegye — akár ágyúikat is. Eladták a felszerelést, a lovakat, mindent amit csak megvett valaki.

Most már nemcsak egyesek, hanem nagy csapatrészek indultak hazafelé. S hogy nem tudott egyszerre eltűnni az egész orosz hadsereg, az csakis azért volt, mert az óriás birodalomban nem volt könnyű a hazajutás.

Ez a felfordulás a román szövetségeseinkben természetesen a legélelénkebb felháborodást váltotta ki. Nem egy helyt rohamcsapatokkal támadták meg a fosztogató tömeget, amely erőszakkal akart volna valamely állomáson vasútra szállani. A román határ mentén az oroszok által üresen hagyott állásokat a román hadsereg szállotta meg. Később azon címen, hogy vérrokonait a kommunizmustól megóvják, a románok megszállták az orosz Besszarábiát a Dnjesterig; majd 1918 április 12-én a központi hatalmak jóváhagyásával azt Romániába kebelezték.

A román határtól északra levő orosz front üresen maradt.

Most már igazán véget ért az orosz háború . . .

Míg a felbomlott orosz hadsereg a forradalom extáziájában tombolva tódult hazafelé, addig Brest-Litewskben az orosz népbiztosok vívták szócsatájukat. A nemzetiségek önrendelkezési jogát s önálló állami életét követelő álláspontjuk miatt végül is teljesen megfeneklett a tárgyalás.

Közben Ukrajna éppen az orosz szovjet-delegátusok által követelt önrendelkezési alapon Oroszországtól elszakadva, magát új önálló államnak nyilvánította. Ezt az orosz szovjet

annak dacára, hogy éppen ő hirdette a népek önrendelkezési jogát, nem ismerte el. A központi hatalmak azonban Ukrajnával február 9-én békét kötöttek. Erre az oroszok azon kijelentéssel, hogy az általunk kívánt békét alá nem írják, de rájuk nézve a háború véget ért és ők hazaküldik katonáikat, ott hagyták a tárgyalást.

Ezt a német hadvezetőség a fegyverszünet felmondásának vette és a kikötött 7 napi határidő lejártával február 18-án hadseregei egy részével megkezdte az előnyomulást az orosz területekre azért, hogy felszabadítsa a vörös uralom alól az önrendelkezési jog alapján újonnan alakult államokat: Finnországot, Észt-, Lettországokat, Litvániát és Ukrániát.

Az előnyomulás láttán a az oroszok szikratáviraton azonnal közölték, hogy a békét elfogadják és március 3-án Brest-Litewskben anélkül, hogy csak el is olvasták volna, aláírták a békeszerződést, amelyben az új államok élete biztosított.

82. Ukrajna megszállása.

Az orosz háború most már nemcsak lényegileg, hanem a Bresti békével forma szerint is véget ért. Az orosz fronton volt csapatokat azonban még mindig csak részben lehetett más harcterekre szállítani. Egyrészt azért, mert az oroszországi felfordult állapotok miatt nem lehetett fedezetlenül hagyni a határt; másfelől pedig, mert a bolsevikiek elől elmenekült ukrán kormány sürgősen kérte a mi segítségünket is.

Ugyanis a németek február 18-án megindított előnyomulásához az osztrák-magyar hadvezetőség először nem csatlakozott. A németek először csak maguk nyomultak elő; északon az új Balti-államokba, a Polesiétől délre pedig Ukrajnába, Kiew felé. A német előnyomulás gyorsan ment; jobbra vasúti szállítmányokban történt mint „vasúti háború”. Ukrajnában a németek február 21-én Rownot, 25-én Zytomyrt szállották meg s a hó végére Kiew előtt állottak.

Ekkor az ukrán kormány sürgetésére mi is megkezdtük Ukrajnába a bevonulást. Előnyomulásunk nem ellenséges, hanem célja Ukrajna felénk eső részének pacifikálása, továbbá élelmiszerek beszerzése volt s a németekkel közös megegyezés alapján és közös tervek szerint történt.

A bevonulást és megszállást Bóhm-Ermolli tábornagy alatt a 2. hadsereg hajtotta végre. Február 28-án kezdte meg az előnyomulást öt hadosztállyal s pedig a Smerinkai vasúti vonalon Odessa felé. Hozzácsatlakozott még a 7. hadsereg másfél gyalog- és egy lovashadosztálya is, amely utóbbi erő Mohilewre ment.

Az előnyomulás gyorsan történt, bár a kivonuló vörös csapatokkal sok helyütt bandaharcokra került a sor. Odessánál 10.000 vörös matróz 50.000 fegyverbe kényszerített munkással várta a megszálló csapatokat. Március 12-én néhány zászlóaljából álló német különítmény ért Odessához a Duna-torkolattól előnyomuló Mackensen hadseregei előtt. A gyöngye különítmény maga nem támadhatta meg a nagyszámú bolsevikieket. Másnap azonban már a mi 30. hadosztályunk elővédé is odaért és a németekkel együtt támadásra indult a város , ellen. A vörös matrózok nem vették fel a harcot, hanem hadihajóikra szállva, elmenekültek a szövetségesek elől.

Két hét alatt a "Smerinka-Odessa" vonal megszállása befejeződött és most a többi kijelölt terület megszállása következett. Ez sem ment simán; lázongó, forradalmi hangulattal átítatott vidékeken, sokszor túlerővel bíró vörös csapatok ellen kellett harcolni. A számtalan -kisebb-nagyobb ütközet közül különösen Cherson és Nikolajew mellett kellett vívni erős harcokat.

A kirendelt csapatokhoz erősítésekre volt szükség, mi célra még két lovashadosztályt küldetett. Ezekkel a tavasz óta *Keleti hadsereg* nevet nyert haderő május közepére a következő területeket szállotta meg:

Podoliában volt a XXV. hadtest két hadosztálllyal;

a Dnjester-Bug között a XVII. hadtest két gyalog- és két lovashadosztálllyal;

Jekaterinoslaw körül a XII. hadtest három gyalog- és egy lovashadosztálllyal;

Odessában egy lovashadosztály egy gyalogdandárral és német csapatokkal is.

Eddig van. Az orosz háborúnak vége lett a nélkül, hogy pontosan meg tudnók mondani, mikor? Mert ha nem is volt front s Ukrajnával sem volt háború, de ami volt, azt békeállapotnak sem lehetett mondani.

A háború lassan-lassan kimúlt.

S amíg az orosz hadsereg felbomlásakor őszintén sajnáltuk a szép orosz hadsereget, a világháborúban legszimpatikusabb, leglovagiasabb nem is annyira ellenséget, mint inkább csak ellenfelet, — nem gondoltuk, nem is hittük volna, hogy nem sokára mi reánk is hasonló sors várakozik. Nem hittük volna, hogy a mi szép hadseregünk is maga fogja magát felemészteni . . .

FÜGGELÉK.

AZ
OSZTRÁK—MAGYAR HADSEREGEK

HADRENDJE

1914 AUGUSZTUS VÉGÉN.

A., Az orosz harctéren volt haderők.

Hadseregőparancsnok: FRIGYES FŐHERCEG,
tábornagy.

Vezérkari főnök: hötzendorfi báró CONRAD
gyalogsági tábornok.

1. hadsereg.		5. hadsereg.	
Dankl lov. tbk.		Auffenberg gyal. tbk.	
Vkf. Kohanowski tbk.		Vkf. Kraus R. tbk.	
I. hdt. br. Kirchbach K. Itbk.		II. hdt. Schemua gytk.	
	0-1 -2		0-1 -2
5. hō. Scotti altbgy	14-2 -7	4. hō. Höger-Steiner altbgy	14-2 -7
12. hō. Kestranck altbgy	16-2 ¹ / ₄ -7	25. hō. Péter Ferd. fng.	14-2 ¹ / ₄ -7
46. Lho. Nastopi	15-2 -8	13. Lho. Kreysa	12-2 -8
V. hdt. Puhallo tbszgy		VI. hdt. Boroevics gytk.	
	0-1 -2		0-1 -2
14. hō. Martiny altbgy	15-2 -7	15. hō. br. Wodniánsky	13-2 -7
33. hō. Rebracha "	15-2 ¹ / ₄ -7	altbgy	13-2 -7
37. hho. Wieber "	12-2 -9	27. hō. Gerstenberger altbgy	14-2 ¹ / ₄ -7
		39 hho. Hadfy "	12-2 -8
X. hdt. Meixner H gytk		IX. hdt. Hörtstein gytk.	
	0-0 -2		0-1 -2
2. hō. Liposcak altbgy	16 2 -7	10. hō. Hordt altbgy	15-2 -7
24. hō. Fittlik "	13-2 ¹ / ₄ -7	25. Lho. Kritek "	15-2 -8
45. Lho. Ljubicic "	12-2 -8		
3. Jho. Brudernann altbgy	0-24 ¹ / ₄ -3	XIV. hdt. József Ferdinánd fng., gytk.	
9. hō. br. Hauer "	0-24 ¹ / ₄ -3	2 6	0-2 -2
		3. hō. Roth altbgy	15-2 -7
1. o. n. ddr.	6-1 -1	8. hō. br. Kirchbach J.	15-2 ¹ / ₄ -7
36. o. n. ddr.	6-1 -1	altbgy	
101. m. n. ddr. Siegler tbk.	9-1 -1	XVII. hdt. gr. Huyn itok	
110. o. n. ddr.	6-1 -0		0-0 -0
		3. 19. hō. Lukas altbgy	13 2 -7
1. M. ddr.	8 ¹ / ₂ -1 -0	4. 41. hho. Nikic	12-2 -7
5. M. ddr.	8 ¹ / ₂ -1 -0	2. M. ddr. Miscevic tbk.	8 ¹ / ₄ 1 -0
10. M. ddr.	8 ¹ / ₂ -1 -0	9. M. ddr.	8 ¹ / ₂ -1 -0
Lengyel légió	3-0 -0	6. hō. Wittmann altbgy	0-24 ¹ / ₄ -2
		10. hō. Mayr "	0-21 ¹ / ₄ -2
Összesen : 184-77 ¹ / ₄ -82		8 6. M. ddr.	8 ¹ / ₂ -1 -0
		Összesen : 189-79 ¹ / ₄ -99	

Megjegyzés: 1. TTX. Hdt. 29. hadosztálya Szerbiában. 2. A XIV. hd. 44. h. hadosztálya a 3. hadseregénél. 3. A 19. hō. a Szerbiában levő Vili. hadtesttől. 4. A 41. hho. egyik (81) dandára már Bzerbia ellen mozgósítva a 20. hho.-nál; helyette itt % 20. hho. 40. dandára. 5. A XI. hdt. 43. L. hadosztálya a 2. hadseregénél. 6. A 88. önálló tiroli országos lövészdandár a XIV hadtesttől. 7. A IV. hdt. 40. honvéd hadosztálya Szerbiában. 8. A menetiándárok többnyire nem kerültek önálló alkalmazásba, hanem a hiányok pótlására lettek felhasználva. 0. Ebben német csapat (Woysrch] 34-12-12

3 hadsereg.			2 hadsereg.		
Brudermann R. lov. tbk.			Böhm-Ermolli lov. tbk.		
Vkf. Pfeffer tbk.			Vkf. Mecenseffy tbk.		
III hdt Colerus gytkb.			IV. hdt Terstyánszky tbk.		
		0-1 -2	7.		0-1 -2
6. ho.	Gelb altbgy	13-2 -7	31. ho.	József főhg altbgy	14-2 ¹ / ₄ -7
28. ho.	Králícek altbgy	18-2 -7	32. ho.	Fail-Griessler "	14-2 ¹ / ₄ -7
22. Lho.	Kraus-Eislagoalt.	11-2 ¹ / ₄ -8	VII hdt Meixner O. gytkb		
XI hdt. Kolossváry tbk.					0-1 -2
5.		0-1 -2	17. ho.	Henriquez altbgy	14-2 -7
11. ho.	Pokorny altbgy	15-2 -7	34. ho.	Krautwald "	14-2 -7
30. ho.	Kaiser "	13-2 -7	20. hho.	Csanády "	12-2 ¹ / ₄ -7
23. hho. Daempfalbgy 12-2 -6			XII. hdt Kővess gytkb		
2 44. Lho.	Tschurtschen- thaler	15-2 ¹ / ₄ -7	16. ho.	Paukert altbgy	14-2 ¹ / ₄ -7
6 88. Lddr.	Georgi tbk.	10-2 -6	35. ho.	Njegovan "	12-2 -7
			38. lho.	br. Karg "	12-2 -9
			5. hho.	Schmidt altbgy	16-2 -8
			1. lho.	br. Peteani tbk.	0-19 ¹ / ₄ -3
			5. hho.	Frohreich altbgy	¹ / ₄ -24 ¹ / ₄ -1
			6. lho.	Lehmann "	0-24 ¹ / ₄ -3
			35. o. n. ddr.		6-2 -1
			40. o. n. ddr.		7-0 -1
			102. m. n. ddr.	Plank tbk.	8-1 -1
			103. m. n. ddr.	Hennel tbk	12-1 -1
			105. o. n. ddr.		7-1 -1
			8 7. M. ddr.		8-1 -0
			12. M. ddr.		8-1 -0
Összesen: 158 ¹ / ₄ - 101 ¹ / ₂ - 71			Összesen: 178 ¹ / ₄ 98 ¹ / ₄ - 84		
br Kummer lov. tbk.			Összegezés:		
hadseregcsoporthja.			1. hadsereg	184	-77 ¹ / ₄ -82
Közvetlenek	0-0 -3		4. "	189	-79 ¹ / ₄ -99
95. o. n. ho.	Richard tbk.	19-1 -7	3. "	158 ¹ / ₄ -101 ¹ / ₂ -71	
106. o. n. ho.	Czapp "	16-1 -7	2. "	178 ¹ / ₄ -98 ¹ / ₄ -84	
100. m. n. ddr.	Mihálcics tbk.	9-1 -6	Kummer 9	79	-40 -38
7. ho.	Korda altbgy	1-24 ¹ / ₄ -3	Ehez 6 honvéd ho. 6 menetdandára à 6 zlj 8	36	-0 -0
Woyrsch altbgy porosz Landw hdt	34-12-12		9. Összesen:	824 ¹ / ₂ -397 ¹ / ₄ -374	
Összesen	79-40-38		Ezenkívül:		
			Przemysl védőrsége:	111. o. n. ddr.	

B., Balkán-haderők.

Balkán-haderők főparancsnoksága: POTIOREK
táborszernagy. Vkf: Böltz tbk.

<p>5. hadsereg Frank Liborius gyal. tbk. Vkf. Csicseric tbk.</p> <p>VIII. hdt. br Gleisl tbk 9. hó. Scheuchenstuel altbgy 21. Lho. Przyborski " 26-5¹/₄-18 1.</p> <p>XIII hdt br Rhemen gytkb 7. hó. br. Lütgendorf altbgy 36. hó. Czibulka " 42. hho. Sarkotic " 42¹/₂-7¹/₄-23</p> <p>2. 29. ho. gr. Zedtwitz altbgy 13-1¹/₂-7 11. hegyi ddr. 6-1-2</p> <p>104. m. n. ddr. Bekic tbk. 7-1-1 107. m. n. ddr. Breit " 12-4-1</p> <p>5. 8. M. ddr. 4-1-0 13. M. ddr. 6-1-0 42. hho. M. ddra 6-0-0</p> <p>Összesen : 122¹/₂-22-52</p> <p>Megjegyzés: 1. A VIII. hdt. 18. hó-ja az orosz hadterén a XVII. hadtestnél. 2. Az orosz hadterén levő IX. hadtestnél. 3. A XV. hdt. 4. a XVI. hdt. 9. hegyi dandárából állott. Ezek a monarchia összes területéről egészítettek ki a így a két hadtestnek menedérszára nem voltak. 4. Az orosz hadterén levő IV. hadtestnél. 5. Pétervárad megszállására.</p>	<p>6. hadsereg. Potiorek tbszgy. Vkf. Böltz tbk.</p> <p>XV. Appel gytkb. 3. 1. hó. Bogat altbgy. 48. hó. Eisler " 19-1-12</p> <p>XVI. Wurm gytkb. 3. 18. hó. Trollmann altbgy 47. hó. Novak " 36¹/₂-2¹/₂-19</p> <p>40. hho. Braun altbgy 4. 12-2-8</p> <p>109. m. n. ddr. Czeiszberger tbk. 6-0-1</p> <p>Serajevo, Mostar, Trebinje, Bilek, Kalinovik, Stolac, Cattaro, Arad megszálló őrségei 20¹/₂-0-13</p> <p>40. hho. M. ddra 6-0-0</p> <p>Összesen : 100-5¹/₂-53</p> <p>Összegezés:</p> <p>5. hadsereg 122¹/₂-22-52 6. " 100-5¹/₂-53 Összesen : 222¹/₂-27¹/₂-105</p> <p>Rövidítések :</p> <p>hdt. = hadtest ho. = hadosztály ddr. = dandár hho. = honvédhadosztály Lho. = Landwehr hadosztály lho. = lovas m. n. = magyar népfelkelő o. n. = osztrák " M. = menet Vkf. = vezérkari főnök</p> <p>14 2 7 — } 14 zászlóalj 2 lovasszásad 7 üteg</p>
---	--

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó.....	3
-------------	---

I. FEJEZET.

Bevezető rész.

1. Előzmények és mozgósítás.....	5
2. Erőviszonyok, tagozás.....	6
3. Erőcsoportosítás.....	8
4. Hadművelési tervek.....	9
5. Felvonulás.....	10

II. FEJEZET.

1914. nyári galíciái hadjárat.

6. A hadműveletek kezdete.....	14
7. Krasnik.....	17
8. Események augusztus 23—25-ig.....	19
9. Komarowi csata.....	20
10. Az első lebergi csata.....	27
11. Események a 2. lebergi csatáig.....	31
12. A 2. lebergi csata.....	37
13. Németország keletporoszországi művelitu (Tannenberg és Angerburg).....	43
14. Helyzet szeptember közepén.....	45

III. FEJEZET.

1914. őszi hadjárat.

15. Visszavonulás a San mögé s az átcsoportosítás.....	46
V6. A Kárpátok védelme.....	48
17. Előnyomulás a San- és Visztulához.....	50
18. Przemysl első ostroma.....	53
19. Bevezető harcok Sary Sambor-Varsó között.....	53
20. Chyrowi csata.....	56
21. San-menti harcok. Okt. 13—nov. 2.	63
22. Oroszlengyelországi harcok.....	66
23. Ivangorodi csata.....	68
24. Opatowkai csata.....	71
25. A harcok félbeszakítása Galíciában.....	72
26. Az őszi hadjárat eredménye.....	74

IV. FEJEZET.

A Krakkói és Lodzi hadjáratok.

27. Az első Lodzi és Krakkói csata.....	75
28. Orosz betörés Felsőmagyarországba.....	80
29. A Limanówa-Lapanowi csata.....	82
30. Az oroszok kiverése Felsőmagyarországból	85
31. Események Lengyelországban és Galíciában december első felében.....	87
32. Általános orosz visszavonulás	88
33. Az őszi hadjáratok eredménye.....	89

V. FEJEZET.

A Kárpáti téli hadjárat.

34. Események 1914/15. újév körül.....	90
35. Első téli Kárpáti csata.....	92
36. Przemysl felmentési kísérlete (2. Kárpáti csata).....	94
37. Przemysl második körülzárása.....	96
38. Harmadik Kárpáti csata.....	98
39. Az 1914/15. tél eredménye.....	100

VI. FEJEZET.

Gorlicei hadjárat.

40. A Gorlice-Taniowi csata.....	101
41. Üldözőharcok a Viszloka és San között	107
42. Orosz ellentámadás a Dnjester-Prút között.....	109
43. A San-felső Dnjester-menti csaták.....	110
44. Harcokba Dnjestertő, délre	116
45. Helyzet 1915 június elején	118

VII. FEJEZET.

Az 1915. nyári nagy offenzíva.

46. Mosciska-Lubaczowi áttörés.....	119
47. Grodek-Niemerowi csata.....	120
48. Események a Dnjesternél június 16—20.	122
49. Lemberg elfoglalása.....	122
50. Zurawnoi csata.....	123
51. Események Lemberg elfoglalása után.....	123

VIII. FEJEZET.

Lengyelország elfoglalása.

52. Helyzet Lemberg elfoglalása után.....	125
53. Bevezető események.....	127
54. Krasnostawi áttörés.....	127
55. A Cholm-Lublina áttörés.....	129
56. Előnyomulás a Bug-Visztula között.....	130
57. Brest-Litewsk bevétele.....	132

IX. FEJEZET.

Rownoi hadjárat.

58. Előnyomulás a Goryn és Seretig	133
59. Seret-Strypamenli csaták.....	136
60. Támadás Rownora	137
61. Általános orosz támadás	138
62. Új támadás Rownora a Poiesié felől	139
63. A harcok lezárása.....	141

X. FEJEZET.

A Brussilow-offenzíva

64. Helyzet 1916 tavaszán.....	143
65. Az Olyka-Lucki áttörés.....	144
66. Az Oknai áttörés	146
67. Támadás Luck ellen	147
68. Dnjester-Prút-menti harcok	148
69. Események július közepéig.....	150
70. Új csoportosítás	151
71. Új orosz támadások.....	152
72. A Brussilowoffenzíva vége.....	154

XI. FEJEZET.

Oroszok a románok oldalán.

73. Az első orosz tehermentesítő offenzíva.....	156
74. Szeptemberi csata.....	157
75. Későbbi orosz tehermentesítő offenzívák	158
76. Oroszok fellépése a román arcvonalon. Gyergyói csata.....	160
77. Nagy orosz tehermentesítő csata a Kárpátokban.....	161
78. Támadásunk Moldvára és a harcok lezárása.....	163

XII FEJEZET.

Kerenszki- offenzíva

79. Brzezany-Zborowi és Stanislaw-Kaluszi csaták.....	164
80. Zalosci áttörés, Kelet-Galicia és Bukovina felszabadítása.....	167

XIII. FEJEZET.

Az orosz háború vége.

81. Az orosz hadsereg felbomlása. Békekötés.....	171
82. Ukrajna megszállása.....	173

Függelék.

Az osztrák-magyar hadseregek hadrendje a mozgósítás után.....	176
---	-----

Vázlatok Jegyzéke.

- 1 Melléklet: 1. Felvonulás.
 2. Krasnilc, Komarow és 1. Lembergi csata.
 3. Komarowi csata.
 4. Események-szeptember 1[^]-től és a 2. Lembergi csata.
 5. Tannenberg és Angerburg.
 6. Előnyomulás a Dunajectól a Sanhoz és a Visztulához. Bevezető harcok a San és Visztula mellett. A Kárpátok első védelme.
 7. Chyrowi csata és a San-menti harcok.
 8. Varsói, Ivangorodi és Opatowi csaták.
2. Melléklet: 9. Helyzet nov. 10-én. Krakkói és Lodzi csaták. Orosz betörés Felsőmagyarországba.
 10. Brzeziny áttörés.
 12. Kárpáti csaták.
3. Melléklet: 11. Limanowai csata. Oroszok kiverése Felsőmagyarországból és általános orosz visszavonulás.
 13. Bukovinai harcok.
4. Melléklet: 14. Gorlicei hadjárat, Przemysl és Lenberg elfoglalása.
 15. 1915. évi tavaszi és nyári nagy offenzíva.
 16. Rownoi hadjárat.
5. Melléklet: 17. Brussilow-offenzíva.
 18. Stanislaw-Kaluszi és a Zalosci áttörés.

Használt forrásmunkák.

- Arz . Zur Geschichte des grossen Krieges.
Auffenberg-Komarow: Aus Österreich-Ungarns Teilnahme am Weltkriege.
Conrad: Aus meiner Dienstzeit.
Cramon: Unser Österreich-ungarischer Bundesgenosse im Weltkriege.
Daniloff: Russland im Weltkriege.
François: Gorlice.
Friedeberg: Karpathen-und Dnjesterschlacht.
Hindenburg: Aus meinem Leben.
Immanuel: Der Weltkrieg.
Ludendorff: Meine Kriegserinnerungen.
Nagy Vilmos: A Románia elleni hadjárat.
Német vezérkar (Reichsarchiv): Der Weltkrieg 1914—1918.
Paasche's Frontenkarten.
Schwarte: Der Österreich-ungarische Krieg.
Stegemann: Geschichte des Krieges.
Streffleur: Der Krieg gegen Russland. Einleitungsfeldzug.
„ Herbstfeldzug 1914 am San und an der Weichsel.
„ Der Feldzug von Krakkau.
„ Die Schlacht bei Limanówa-Lapanów
„ Frühjahrsfeldzug in Galizien.
A Magyar Katonai Közlöny idevágó cikkei.